

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı**

**TRALLEİS HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ
1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi
Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları**

Münteha DİNÇ

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2013

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

TRALLEİS HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ
1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi
Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları

Münteha DİNÇ

Danışman
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

DOKTORA TEZİ

Mersin, 2013

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Münteha DİNÇ tarafından hazırlanan Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri: 1996-2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında DOKTARA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Üye

Prof. Dr. Serra
DURUGÖNÜL
(Danışman)

Üye

Prof. Dr. Turgut H.
ZEYREK

Üye

Doç. Dr. Efrumiye
ERTEKİN

Üye

Doç. Dr. Murat
DURUKAN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ümit
AYDINOĞLU

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylım.

Doç. Dr. Nalan YETİM

ÖNSÖZ

Tralleis, bugün modern Aydın ilinin kuzeyinde yer alan önemli antik yerleşmelerden biridir. Kentte 1996–2002 yılları arasında yapılan bilimsel kazılardan ele geçen mermer heykeltıraşlık eserleri, ilk kez bu çalışmayla arkeoloji bilimine tanıtılmaktadır. Çalışmamın başlangıcından sonuç aşamasına dek beni sabırla ve ilgiyle dinleyen, değerli katkılarıyla yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Serra Durugönül’e teşekkürü bir borç bilirim. Kendisinin öğrencisi olmak benim için büyük bir şans ve sevinç kaynağı olmuştur.

Yüksek öğrenimim boyunca heykeltıraşlık alanında ilerlemem konusunda beni teşvik eden, doktora tez çalışmamın temelini oluşturan kazı buluntusu heykeltıraşlık eserlerini değerlendirmeme izin veren değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Rafet Dinç’e teşekkürlerimi sunarım.

Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’ne beni yönlendiren ve çalışmalarımda bana destek olan hocam, Prof. Dr. Turgut Hacı Zeyrek’e ayrıca teşekkür etmek isterim.

Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici Çoşkun, Yrd. Doç. Dr. Ümit Aydınoglu, ve Yrd. Doç. Dr. Rifat Ergeç’e, çalışmamın çeşitli aşamalarında göstermiş oldukları değerli yardımlarından dolayı şükranlarımı sunarım. Ayrıca almanca literatürün değerlendirilmesi aşamasında önemli katkılarıyla çalışmamda büyük bir yol kat etmemi sağlayan Yrd. Doç. Dr. Z. Ayşen Tetik’e, Can Dinç’e ve Mine Özkılınç’a, kaynakların temin edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Timur Demir’e, değerli yardımlarıyla destekte bulunan Arş. Gör. Dr. Deniz Kaplan’a teşekkürlerimi sunarım.

Müze ve kazı deposunda korunan heykeltıraşlık eserleri üzerinde çalışmamı sağlayan ve gerekli kolaylıkları gösteren Aydın Müze Müdürü Emin Yener ve tüm müze uzmanlarına teşekkür etmek isterim.

Zengin kütüphanesi ve konukseverlikleriyle araştırmacılara kapılarını açan, benim çalışmamda da sunulan imkânlardan fazlasıyla yararlanmamı sağlayan Alman Arkeoloji Enstitüsü (Deutsches Archäologisches Institut) İstanbul Şubesi'ne teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmam süresince desteğini esirgemeyen ve büyük bir sabırla yanımda olan eşim Bağcan Dinç'e ve canım anneme ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZET

TRALLEİS HEYKELTİRAŞLIK ESERLERİ

1996–2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi

Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları

Tralleis, Aydın ilinin kuzeyinde, Messogis Dağları'nın güney yamacında Topyatağı mevkiindeki yüksek tepe üzerinde yer alır. Kentte yapılan arkeolojik araştırmalarda ele geçen en erken buluntular M.Ö. 8. yüzyılın otalarına kadar uzanmaktadır. Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde altın çağını yaşayan şehir, Bizans Dönemi'nde önemli bir piskoposluk merkezi haline gelmiştir.

1996-2002 yılları arasındaki kazılardan bulunmuş olan mermer heykeltıraşlık eserlerinin doktora tezi olarak çalışılmasındaki amaç tipolojisi ve ikonografisiyle çeşitlilik gösteren buluntuların ilk kez arkeoloji bilimine tanıtılmasıdır. Eserlerin tamamına yakını normal insan boyutlarının altındaki heykelciklerden oluşmaktadır. Eserlerde, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Tralleis başta olmak üzere, Batı Anadolu'daki pek çok kentte ve adalarda ortaya çıkan heykel tipleri görülmektedir. Kadın figürleri, erkek figürleri, tanrı ve tanrıçalar, mitolojik figürler ve başlar çoğunluktadır. Ayrıca kabartmalar, masa ayakları, hayvan figürleri ve küçük heykel parçaları da değerlendirilmiştir.

Çalışmanın asıl bölümünü *Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri* başlığı altında incelenen buluntular oluşturmaktadır. Her bir eserin teknik bilgilerinin bulunduğu bölümde detaylı tanımların dışında, tartışma ve tarihleme önerileri de sunulmuştur. Kazı buluntusu olan heykeltıraşlık eserleri genel olarak yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan atıl

vaziyette ele geçtiği için tarihlendirmeye yardımcı konteks içinde değerlendirilememişlerdir. Bu sebeple eserler için tarihleme önerileri stil kritik yoluyla yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kentteki heykel üretim aktivitesinin sürekliliğine işaret eden buluntular epigrafik kaynaklarla desteklenmiştir.

Sonuç olarak tez kapsamında incelenen heykeltıraşlık eserleri, sayı ve nitelik açısından değerlendirildiğinde: kentte heykel alanında sanatsal faaliyetlerin aralıksız devam ettiğini göstermektedir. Hellenistik Dönem ile Roma İmparatorluk Dönemi atölyeleri arasındaki geçiş dönemi eserleri, özellikle Flaviuslar Dönemi sonrası üretime işaret eden çok sayıdaki eser, bu alandaki boşluğu doldurmakta aynı zamanda Tralleis'te uzun yıllar boyunca heykel üretiminin canlı tutulduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Tralleis, Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi, Heykel.

ABSTRACT

TRALLEIS SCULPTURAL WORKS

Hellenistic and Roman Period Marble Sculptural Works Found in Excavations

Between 1996-2002

Tralleis is located on a high hill called Topyatağı, in the northern site of the city of Aydın, the southern slope of the Messogis Mountains. The earliest evidences, which was obtained from archaeological researches carried out in the site, show that the city was dated back to the middle century eight B.C. Tralleis lived its golden era in the Hellenistic and Roman Imperial period and they become bishopric during the Byzantine period.

The purpose of studying on marble sculptural works found in excavations between 1996-2002 is to present the typology and iconography with diverse works to science of archaeology first. Almost all of the works' sizes are below average human size. Types of sculpture are seen in Tralleis especially with many cities in Western Anatolia and Islands during the Hellenistic and Roman period. Most of them are woman, men, gods and goddesses and mythological figures and heads. Also reliefs, table supports, animals figures and small sculptural fragments have been studied.

Main chapter of the study consists of findings that are studied under the title of *Tralleis Sculptural Works*. For each work, not only detailed descriptions in technical parts, but also discourses and dating suggestions have been presented. As the sculptural works have been founded as stagnant inside of the structure or fill dirt, they are not considered in the supporter context in the frame of the dating process. For this reason,

parallel samples have been used for determining the date of statuette. Also findings that show continuing production of sculpture in the city have been supported by the epigraphic sources.

Finally, sculptural works which are examined as number and quality, show the continuing artistic activity in the city. A great number of statuette has been dated particularly last Flavius period, transition works between the workshops of Hellenistic and Roman Imperial period point out a vividly sculpture production for many years in Tralleis.

Keywords: Tralleis, Hellenistic and Roman Period, Sculpture.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
HARİTA, PLAN, ÇİZİM VE LEVHA LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: TRALLEİS’İN TARİHÇESİ, ARAŞTIRMALAR VE KAZILAR	9
I.1. Tralleis’in Tarihçesi	9
I.2. Tralleis’in Araştırma Tarihi ve Kazılar	14
II.BÖLÜM: ESERLERİN BULUNTU YERLERİ.....	18
II.1. Hamam-Gymnasium	19
II.2. Konut Alanı.....	22
II.3. Tünelli Yapı	24
III. BÖLÜM: TRALLEİS HEYKELTRAŞLIK ESERLERİ	28
III.1. Hellenistik Dönem Kadın Figürleri	28
III. 1. 1. Kadın Heykelciği Parçası 1	28
III. 1. 2. Kadın Ayağı Parçası	34
III.2. Roma Dönemi Kadın Figürleri	36
III. 2. 1. Kadın Heykelciği 1	36
III. 2. 2. Kadın Heykelciği 2	41
III. 2. 3. Kadın Heykelciği 3	45
III. 2. 4. Kadın Heykelciği Torsosu	50
III. 2. 5. Kadın Heykelciği Parçası 2.....	53

III. 3. Erkek Figürleri.....	57
III.3. 1. Çocuk Heykeli	57
III. 3. 2. Erkek Torsosu 1	62
III. 3. 3. Erkek Torsosu 2	66
III.4. Tanrı ve Tanrıçalar	67
III.4. 1. Asklepios Heykeli	67
III. 4. 2. Serapis Başı.....	73
III.4. 3. Serapis Büstü	80
III.4. 4. Dionysos Başı	81
III.4. 5. Aphrodite Andyomene.....	84
III.4. 6. Knidos Aphroditesi	91
III.4. 7. Aphrodite Louvre –Napoli.....	97
III.4. 8. Aphrodite Felix	101
III.4. 9. Aphrodisias Aphroditesi	107
III.4. 10. Aphrodite Torsosu 1	111
III. 4. 11. Aphrodite Torsosu 2	112
III.4. 12. Aphrodite Heykelciği Parçası	114
III.4. 13. Hygieia Heykelciği	115
III. 5. Diğer Mitolojik Figürler	119
III. 5. 1. Herakles Torsosu	119
III.5. 2. Hermaphrodite (?) Heykelciği	122
III.5. 3. Hermaphrodite Minyatür Herme Parçası	128
III. 5. 4. Satyr Başı 1	129
III. 5. 5. Satyr Başı 2	134

III. 5. 6. Menad (?) Kadın Başı	135
III. 5. 7. Nymphé (?) Heykeli Parçası	137
III. 6. Başlar	141
III. 6. 1. Çocuk Başı	141
III. 6. 2. Erkek Başı 1	144
III. 6. 3. Erkek Başı 2	145
III. 6. 4. Siyahi Baş	146
Kadınlar	147
III. 6. 5. Kadın Başı 1	147
III. 6. 6. Kadın Başı 2	151
III. 6. 7. Kadın Başı 3	154
III. 6. 8. Kadın Başı 4	156
III. 6. 9. Kadın Başı 5	157
III. 6. 10. Kadın Başı 6	159
III. 6. 11. Kadın Başı 7	161
Büstler	162
III. 6. 12. Kadın Büstü	162
III. 6. 13. Erkek Büstü	164
III. 7. Kabartmalar	166
III. 7. 1. Adak taşı 1	166
III. 7. 2 Adak taşı 2	170
III. 7. 3. Minyatür Kabartma Parçası	171
III. 7. 4. Kabartma Parçası	172
III. 8. Masa Ayakları	173

III. 8. 1. Grotesk Gryphon Kabartmalı Masa Ayağı	173
III. 8. 2. Grotesk Kabartmalı Masa Ayağı	178
III. 8. 3. Genç Dionysos Herme Büstü.....	181
III. 8. 4. Herakles (?) Herme Büstü.....	187
III. 8. 5. Masa Ayağı Kabartması Torso	189
III. 9. Hayvan Figürleri.....	193
III. 9. 1. Hayvan Heykeli	193
III. 9. 2. Koç Figürini	194
III. 9. 3. Keçi Başı.....	195
III. 9. 4. Kuğu Başı (?)	196
III. 9. 5. Hayvan Heykelcik Grubu	197
III. 9. 6. Horoz başı	198
III. 9. 7. Aslan Başı	199
III. 9. 8. Bukranion Başı.....	200
III. 9. 9. Boğa Başlı Sunak.....	201
III.10. Küçük Heykel Parçaları (El/ Ayak ve Diğer)	202
III. 11. Yarı İşlenmiş Eserler	212
III. 11. 1. Erkek Başı 3	212
III. 11. 2. Heykelcik Başı	213
III. 11. 3. Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 1	214
III. 11. 4. Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 2	215
IV. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	216
IV.1. Tralleis Heykeltıraşlık Eserlerinin Kendi İçinde Değerlendirilmesi	216
IV.2. Tralleis'te Heykeltıraşlık Faaliyetleri ve Atölyeler	229

KAYNAKÇA.....	242
----------------------	------------

HARİTA, PLAN, ÇİZİM VE LEVHALAR

HARİTA, PLAN, ÇİZİM VE LEVHA LİSTESİ

Harita 1: Karia Bölgesi Haritası, http://www.yachtworks.info/tr/karya_dili.html (08.02.2013).

Plan 1: Tralleis Kent Planı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 1.

Resim 1: Hamam-Gymnasium, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 30.

Çizim 1: Hamam-Gymnasium Planı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 28.

Resim 2: Konut Alanı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 42.

Çizim 2: Konut Alanı Planı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 41.

Resim 3: Tünelli Yapı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi.

Çizim 3: Tünelli Yapı Planı, 1996-2002 Tralleis Kazı Arşivi, Dinç 2003, Resim 20.

LEVHA I a-c: Kadın Heykelciği Parçası 1

LEVHA I d: Kadın Ayağı Parçası

LEVHA II a-c: Kadın Heykelciği 1

LEVHA III a-b: Kadın Heykelciği 2

LEVHA III c-d: Kadın Heykelciği 3

LEVHA IV a-b: Kadın Heykelciği Torsosu

LEVHA V a-c: Kadın Heykelciği Parçası 2

LEVHA VI a-d: Çocuk Heykeli

LEVHA VII a-c: Erkek Torsosu 1

LEVHA VIII a-b: Erkek Torsosu 2

LEVHA VIII c-d: Asklepios Heykeli

LEVHA IX a-c: Serapis Başı

LEVHA IX d : Serapis Büstü

LEVHA X a-b: Dionysos Başı

- LEVHA XI a-d:** Aphrodite Andyomene
- LEVHA XII a-b:** Knidos Aphroditesi
- LEVHA XIII a-c:** Aphrodite Louvre –Napoli
- LEVHA XIII d-e:** Aphrodite Felix
- LEVHA XIV a-b:** Aphrodisias Aphroditesi
- LEVHA XIV c-d:** Aphrodite Torsosu 1
- LEVHA XV a-b:** Aphrodite Torsosu 2
- LEVHA XV c-d:** Aphrodite Heykelciğı Parçası
- LEVHA XVI a-b:** Hygieia Heykelciğı
- LEVHA XVII a-b:** Herakles Torsosu
- LEVHA XVIII a-d:** Hermaphrodite (?) Heykelciğı
- LEVHA XIX a-c:** Hermaphrodite Minyatür Herme Parçası
- LEVHA XX a-c:** Satyr Başı 1
- LEVHA XXI a-c:** Satyr Başı 2
- LEVHA XXII a-d:** Menad (?) Kadın Başı
- LEVHA XXIII a-d:** Nymphe (?) Heykeli Parçası
- LEVHA XXIV a-d:** Çocuk Başı
- LEVHA XXV a:** Erkek Başı 1
- LEVHA XXV b-c:** Erkek Başı 2
- LEVHA XXVI a-d:** Siyahi Baş
- LEVHA XXVII a-b:** Kadın Başı 1
- LEVHA XXVII c-d:** Kadın Başı 2
- LEVHA XXVIII a-b:** Kadın Başı 3
- LEVHA XXVIII c-d:** Kadın Başı 4

- LEVHA XXIX a-b:** Kadın Başı 5
- LEVHA XXIX c:** Kadın Başı 7
- LEVHA XXX a-d:** Kadın Başı 6
- LEVHA XXXI a-b:** Kadın Büstü
- LEVHA XXXI c-d:** Erkek Büstü
- LEVHA XXXII a:** Adak taşı 1
- LEVHA XXXII b:** Adak taşı 2
- LEVHA XXXIII a:** Minyatür Kabartma Parçası
- LEVHA XXXIII b:** Kabartma Parçası
- LEVHA XXXIV a-b:** Grotesk Gryphon Kabartmalı Masa Ayağı
- LEVHA XXXIV c-d:** Grotesk Kabartmalı Masa Ayağı
- LEVHA XXXV a-b:** Genç Dionysos Herme Büstü
- LEVHA XXXV c:** Herakles (?) Herme Büstü
- LEVHA XXXV d:** Masa Ayağı Kabartması Torso
- LEVHA XXXVI a-b:** Hayvan Heykeli
- LEVHA XXXVI c:** Koç Figürini
- LEVHA XXXVII a:** Keçi Başı
- LEVHA XXXVII b:** Kuğu Başı (?)
- LEVHA XXXVII c:** Hayvan Heykelciği Grubu
- LEVHA XXXVIII a:** Horoz başı
- LEVHA XXXVIII b:** Aslan Başı
- LEVHA XXXIX a:** Bukranion boğa başı
- LEVHA XXXIX b:** Boğa Başlı Sunak
- LEVHA XL a:** Sol Kol ve Kornikopia

LEVHA XL b: Sol Kol

LEVHA XL c: Sol El

LEVHA XL d: Sol Kol Parçası

LEVHA XLI a: Sol El

LEVHA XLI b: Sol El Parçası

LEVHA XLI c: Sağ El

LEVHA XLI d: Sol El Parmak

LEVHA XLII a: Kaideli Sağ Ayak

LEVHA XLII b: Sağ Ayak Ucu

LEVHA XLII c: Kaide ve Ayaklar

LEVHA XLIII a: Heykel Destek Parçası 1

LEVHA XLIII b: Heykel Destek Parçası 2

LEVHA XLIV a-b: Erkek Başı 3

LEVHA XLIV c-d: Heykelcik Başı

LEVHA XLV a-b: Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 1

LEVHA XLV c-d: Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 2

GİRİŞ

Tralleis antik kenti Aydın ilinin kuzeyinde, Messogis Dağları'nın güney yamacındaki yüksek tepe üzerinde yer alır. Tralleis kentinin, coğrafi yapısı ve tarihi geçmişi ile sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilip, geliştirileceği düzeyde siyasi ve ekonomik yapıya sahip olduğu bilinmektedir¹. Kentin özellikle Menderes vadisi boyunca uzanan, Smyrna-Ephesos-Magnesia-Tralleis-Nysa ve Laodikeia ad Lycum kentlerini kapsayan yol ağı üzerinde stratejik bir noktada yer alması, doğu ile batı arasındaki ticari ve kültürel faaliyetlerde aktif rol almasını sağlamıştır². Tralleis, Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Batı Anadolu'nun gözde kentlerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür³. Tralleis üzerine yapılan arkeolojik araştırmalar ve bilimsel kazılardan elde edilen bulgular da kentin önemine katkıda bulunmaktadır⁴.

'Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri: 1996-2002 Kazılarında Ele Geçen Hellenistik ve Roma Dönemi Mermer Heykeltıraşlık Buluntuları' başlıklı doktora tezimin konusunu 1996- 2002 yılları arasında Tralleis'te yapılan kazılardan bulunan daha önce yayınlanmamış mermer heykeltıraşlık buluntuları oluşturmaktadır. Altı yıl kadar süren kısa kazı çalışmaları sonucunda ele geçen arkeolojik eser sayısı oldukça fazladır. Tralleis'teki bilimsel kazılardan elde edilen buluntular arasında, sanatsal açıdan nitelikli bir özelliğe sahip olan mermer heykeltıraşlık eserleri de yoğunluk olarak dikkate değerdir. Tralleis'teki söz konusu kazılar 1996 yılında başlamış 2002 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. Ancak bu yıldan itibaren bürokratik sebeplerle dört yıl ara verilen kazı

¹ Rayet-Thomas 1997, 26; Özgan 1982; 6 vd.; Vitruvius II, VIII,9.

² Magie 2002, 16; Strabon XI V 647, 663; Rayet-Thomas 1877, 65 vd.

³ Rayet-Thomas 1877, 65.

⁴ Bkz. I. Bölüm: Tralleis'in Tarihçesi, Araştırmalar ve Kazılar.

çalışmalarına tekrar 2006 yılında başlanmış ve 2011 yılına kadar sürdürülmüştür. Tez kapsamında yer alan mermer heykeltıraşlık eserlerinin dışında 2006-2011 yılları arasında sürdürülen kazılarda az sayıda heykeltıraşlık eserine ulaşılmıştır. Bu eserler de yayınlardan takip edilerek tez içinde değerlendirilmiştir. 1996-2002 yılları arasındaki kazılardan bulunan mermer heykeltıraşlık eserleri ilk kez bu çalışmayla arkeoloji bilimine sunulacaktır. Söz konusu heykeltıraşlık eserleri, Tralleis’de kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği Hamam-Gymnasium, Konut Alanı, ve Tünelli Yapı olmak üzere üç alandan ele geçmiştir⁵.

Kazılar sırasında arazi ve laboratuvar çalışmaları büyük oranda tamamlanan eserlerin, 2009-2010 yıllarında yapılan müze ve kazı deposu çalışmalarıyla teknik bilgileri tamamlanmıştır. Normal insan boyutlarında olduğu tahmin edilen az sayıda eser dışında geriye kalan eserlerin tümü heykelcik boyutundadır. Eserler, tipine göre yapılan belirlemeler sonucunda, kadın figürleri, erkek figürleri, tanrı ve tanrıçalar, diğer mitolojik figürler, başlar, kabartmalar, masa ayakları, hayvan figürleri ve küçük heykel parçaları şeklinde başlıklar altında incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Tralleis’te yürütülen bilimsel kazılarda açığa çıkan heykeltıraşlık eserlerinde, Hellenistik Dönem’de yaygın olan ve Roma Dönemi’nde de sevilerek üretilen tipte heykeltıraşlık eserlerinin bulunduğu anlaşılmıştır.

Çalışma, kronolojik olarak Hellenistik Dönem ile Roma İmparatorluğu Dönemi’ni kapsamakta ayrıca Geç Antik Dönem’e ait eserler de tespit edilmektedir.

⁵ Hamam-gymnasium kompleksi, gymnasium batı sektörü; konut alanı, 1996-2002 yılları arasında gerçekleşen kazılar sırasında, Tralleis kazısı literatürüne geçen kazı alanı tanımlarıdır. Kazı çalışmaları sırasında Arsenal olarak adlandırılan yapı grubuna Tünelli Yapı adı altında değinilmiştir. Bkz. Dinç 1998, 205-236, Dinç –Dede 2003, 405-418.

Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilmesi aşamasında karşılaşılan en büyük zorluk, eserlerin tarihlendirilmesidir. Kent merkezindeki tünelli yapı ve hamam-gymnasium kompleksi ile konut alanından ele geçen eserlerin çoğunluğu parçalanmış vaziyette bulunmuştur. Genellikle yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan bulunan eserler yatık halde atılmış ve ya yuvarlanmış bir biçimde açığa çıkarılmıştır. Uzun süre toprak altında kalmış olan eserler gerek deprem gibi doğal afetler gerekse insan eliyle yapılan tahribata maruz kalarak zarar görmüş durumdadır. Ayrıca Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde ikinci kez yapı taşı olarak kullanım görmeleri orijinal formlarının büyük oranda kaybolmasına sebep olmuştur. Kentte açığa çıkarılan kireç ocaklarının yakınında bulunmuş ve parçalanmış olan bazı eserlerin bu ocaklarda kullanılmış olması da tahribatı arttırmıştır. İyi durumda korunmuş olan az sayıda eser bulunmaktadır. Kazı buluntusu olan heykeltıraşlık eserleri genel olarak yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan atıl vaziyette ele geçtiği için tarihlendirmeye yardımcı konteks içinde de değerlendirilememişlerdir.

Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilip tarihlendirilmesinde stil karşılaştırmasının yapılması en güvenilir yol olarak görülmüştür. Bu durumda incelenen heykeltıraşlık eserleri tipolojik, ikonografik stilistik düzende değerlendirilerek benzerleri ile kıyaslanmış ve tarihlendirme önerileri sunulmuştur. Çalışma kapsamında yer alan eserler, normal insan boyutlarındaki az sayıda heykel dışında heykelcik boyutunda üretilmiştir. Küçük boyuttaki eserlerin stil karşılaştırmasının yapılması da bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir. En önemlisi de takip edilen yayınlardan benzer karşılaştırma örneklerinin bulunmasında yaşanan sıkıntılar olmuştur. Bu anlamda da incelenen heykelcikler önemli bir boşluğu doldurmakta arkeoloji

bilimine heykel alanında analogik malzeme sunulmaktadı. Aynı zamanda çalışmada aynı tipteki bir eserin büyük boyutuyla küçük boyutu kıyaslanmış, ancak aralarındaki üretim farklılığı göz önünde bulundurulmuştur. Büyük boyuttaki eserlerden heykelciklere kadar bulunan eserlerin çoğu, ortak stil öğelerini içinde barındırmasından dolayı, eserleri kendi içinde genel bir stil değerlendirmesi yapma gerekliliği doğmuştur. Ana metinde her parça kendi içinde stilistik kriterlere göre tarihlendirilmeye çalışılmış, burada ise aynı atölyenin ürünleri olduğu düşünülen eserlerin birbirleri ile karşılaştırma zorunluluğu doğmuştur. Çalışmada izlenen yöntem ve bulgular heykelcik boyutundaki eserlerin değerlendirilmesi aşamasında bilimsel bakış açısını geliştirme konusunda katkı sağlamaktadır.

Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin stil yoluyla karşılaştırılarak incelenmesinde, günümüze kadar yapılmış olan heykel çalışmalarından yayınlanmış olan eserler, karşılaştırma örnekleri olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda Tralleis heykeltıraşlık eserleri konusunda Prof. Dr. Ramazan Özgan tarafından hazırlanmış ve yayınlanmış olan ‘ *Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltıraşlığı* ’ isimli doçentlik tezi, bilinen en kapsamlı çalışmadır⁶. Bu çalışmada Tralleis kökenli olup, çeşitli müzelere dağılmış heykeltıraşlık eserleri bir araya getirilmiş, antik yazarlar ve epigrafik bilgilerden yararlanılarak, Tralleis’li heykeltıraşlar ve bu heykeltıraşların yarattığı ekolün varlığı kanıtlanmıştır. Aynı zamanda Tralleis heykeltıraşlığı üzerine yapılan önceki yayınlar değerlendirilmiş ve yeni bakış açısı sunulmuştur⁷. Ancak çalışma Tralleis kökenli olup yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli müzelerde bulunan heykeltıraşlık eserlerini kapsamakta, Hellenistik Dönem’de önemli bir heykel okulu bulunan, heykeltıraşları ve sanat eserleriyle ekol haline gelen Tralleis’in, Roma Dönemi’nde özellikle M.S. 1. yüzyılın ortalarından sonra heykeltıraşlık aktiviteleri

⁶Özgan 1990,247-284; 1995, 1-173

⁷Özgan 1995, 9-11.

açısından Aphrodisias ekolünün gölgesinde kaldığı ileri sürülmektedir⁸. Bu durumda çalışmada değerlendirilen kazı buluntusu heykeltıraşlık eserleri için Özgan'ın incelediği eserler, önemli dayanak noktaları oluşturmaktadır. Ancak çalışmada incelenen yeni buluntular ise heykelcik boyutundaki üretimlerin kaybolan büyük boy heykellere ışık tuttuğunu göstermektedir. Aynı zamanda söz konusu eserlerin kentteki Roma Dönemi atölyeleri ve heykel üretimi konusunda önemli bir boşluğu doldurduğu anlaşılmaktadır.

Tralleis heykeltıraşlık eserleri üzerine yapılan az sayıda yayınlardan bir takım güncel değerlendirmeler ise Saraçoğlu tarafından yapılmıştır⁹. Aydın Müzesi'nden bir grup portre üzerine yapılan gözlemleri içeren çalışmasında, buluntu yerleri kesin olmayan ancak işçilik ve müze kayıtlarından Tralleis ve çevresindeki yerleşim yerleri olarak belirlenen eserleri incelemektedir¹⁰. Söz konusu çalışmada fig 1-4 ve fig. 6'da yer alan eserler heykelcik başı olup erkek başı tipolojik olarak mitolojik bir kahraman Herakles'e atfedilmekte, kadın başları ise Yunan tarnıçalarının tipolojisini yansıtmaktadır. Eserler stil yoluyla değerlendirilip büyük boy heykeller ile kıyaslanmış, Roma İmparatorluk Dönemi heykel yapım tekniği ve baş stilizasyonu tarihleme önerilerinin sunulmasında dayanak noktası olarak görülmüştür¹¹. Çalışmada sonuç olarak Tralleis'in sanatsal faaliyetlerinin Roma Dönemi'nde de kesintisiz olarak devam ettiği ileri sürülmektedir¹². Ancak buluntu yerleri kesin olarak bilinmeyen eserlerin Tralleis ya da yakın çevresinden ele geçtiği tahminden öteye gitmemektedir. Ancak heykelcik boyutunda eserlerin incelenmiş olması, kazı buluntusu heykeltıraşlık eserlerini kapsayan tez çalışmamız için analogik değerlendirmeye katkı sağlamaktadır.

⁸ Özgan 1982, 166.

⁹ Saraçoğlu 2004, 185-208.;

¹⁰ Saraçoğlu 2004a, 185 dipnot 2.

¹¹ Saraçoğlu 2004a, 186-193.

¹² Saraçoğlu 2004a, 204.

Saraçoğlu tarafından yapılan *Bir Musa Heykeli Işığında Tralleis ve Rhodos Etkileşimi* başlıklı diğer bir yayında M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısı ile 1. yüzyılın başlarında Tralleis ve Rhodos arasındaki sanatsal etkileşim iredelenmektedir¹³. Çalışmada Tralleis'in heykeltıraşlık alanındaki çalışmalarını M.Ö. 2. yüzyıldan M.S. 1. yüzyıl içlerine kadar kesintisiz devam ettirdiği, ancak Roma Dnemi'nde özellikle Flaviuslar ve sonrasında öncülüğü Aphrodisias'a kaptırdığı görüşünü desteklemektedir¹⁴.

Tralleis'te 2007 yılında Prof. Dr. Abdullah Yaylalı başkanlığında gymnasium alanında sürdürülen kazı çalışmalarında bulunan kadın heykeli Yaylalı ve Çekilmez tarafından değerlendirilmiştir¹⁵. Heykel, Geç Antik-Bizans Dönemi dolgu katmanı içinde bulunmuş ve stil yoluyla değerlendirilerek tarihleme önerisi sunulmuştur¹⁶. Kazı buluntusu heykelin incelenmiş olması ve M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmesi, çalışmamızda yer alan Hellenistik Dönem eserleri için analogi malzemesi sunmaktadır.

Tralleis heykeltıraşlık eserleri üzerine yapılan yukarıda değindiğimiz az sayıdaki çalışma içerisinde en kapsamlı değerlendirme Özgan tarafından yapılmış olup diğer yayınlar Özgan'ın çıkarımlarını destekleyici görüşlerin sunulması şeklinde olmuştur. Ayrıca Yaylalı tarafından yayınlanan kazı buluntusu Hellenistik Dönem kadın heykeli de aynı görüşleri destekler niteliktedir¹⁷. Bu bağlamda Tralleis gibi Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde sanatsal ve kültürel faaliyetler açısından gerekli siyasi ve ekonomik alt yapısı gelişmiş olan kentte Roma Dönemi heykel üretiminin de güçlü olabileceği göz ardı

¹³ Saraçoğlu 2004b, 649-657.

¹⁴ Özgan referans gösterilerek görüş desteklenmiştir, bkz. Saraçoğlu 2004b, 653.

¹⁵ Yaylalı-Çekilmez 2012, 223-234; Yaylalı 2007, 22..

¹⁶ Yaylalı-Çekilmez 2012, 223.

¹⁷ Yaylalı-Çekilmez 2012, 223-234; Yaylalı 2007, 22.

edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında günümüze kadar Roma Dönemi'ne tarihlenebilen az sayıda heykeltıraşlık eserinin elde edilmiş olması da etkindir.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler sonucunda doktora tez çalışmasının öncelikli amacı, Tralleis'te 1996-2002 yılları arasında yapılan kazılardan bulunan daha önce yayınlanmamış heykeltıraşlık eserlerinin ilk kez bu çalışmayla arkeoloji bilimine tanıtılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yeni arkeolojik veriler ışığında Tralleis heykeltıraşlık ekolü, kentteki sanat düzeyi, Tralleis'in komşu kentler ile olan kültürel ve sanatsal ilişkileri, kentte heykel alanındaki sanatsal üretimlerin devamlılığı konusunda eksik bilgileri tamamlayıcı nitelikte sonuçların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Yukarıda belirtilen hedef doğrultusunda çalışma dört bölümden oluşmaktadır. 'Tralleis'in Tarihçesi, Araştırma Tarihi ve Kazılar' başlıklı I. bölümünde antik kent ile ilgili olan bilimsel çalışmaların dökümü verilmiştir. 'Eserlerin Buluntu Yerleri' başlıklı II. bölümde kazı çalışmalarından elde edilen eserlerin buluntu yerleri ve yapılarla olan ilişkileri değerlendirilmiştir. III. bölümde, 'Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri' başlığı altında, çalışmanın asıl bölümünü oluşturan heykel ve heykelcikler, sırasıyla tipolojik, ikonografik, stilistik ve tarihleme düzeninde incelenmiştir. Her bir eserin ayrıntılı ele alınması katalog sınırlarını aştığından dolayı metin içinde katalog kelimesi kullanılmamıştır. IV. ve son bölüm ise sonuç ve değerlendirmeyi içermektedir. Çalışmadan elde edilen veriler bu bölümde tartışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle heykeltıraşlık eserlerinin yapımında kullanılan mermer malzeme incelenmiş, beyaz, gri ve kırmızıya kadar değişen renkde damarlı mermerlerin eserlerin yapımında kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, malzemenin antik kentin yakınlarındaki ocaktan mı yoksa Anadolu'daki ocaklardan mı

elde edilgi yönündeki soruların cevapsız kalmasının sebepleri açıklanmıştır. Bu bölüm içinde eserler teknik ve işçilik açısından da değerlendirilmiştir. Böylece eserlerin çoğunlukla tamamlandığı, az sayıda eserin bitirilmeden bırakıldığı anlaşılmıştır. Eserlerdeki detaylı işçilik, zıvana ve dübel kullanılarak yapılan eklemeler ve Tralleis atölyelerindeki tamirat çalışmaları da bu incelemeler soncunda ortaya çıkarılmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümü içerisinde yer alan tiploji ve stilistik tarihlendirme başlığı altında, Tralleis'ten bulunan heykeltıraşlık eserleri ile Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu'nun diğer kentleri ve Ege Adaları'ndaki Hellenistik kentlerde bulunan heykeltıraşlık eserlerinin benzer yönleri vurgulanmıştır. Aynı zamanda Roma Dönemi eserleri için Hellenistik Dönem heykel modellerinin örnek alındığı tespit edilmiştir.

I. BÖLÜM: TRALLEİS'İN TARİHÇESİ, ARAŞTIRMALAR VE KAZILAR

I. 1. Tralleis'in Tarihçesi

Tralleis çevresindeki yerleşim izleri günümüzden yaklaşık 6500 yıl önceye giden bir geçmişe sahiptir¹⁸. Kentin ilk sakinleri hakkındaki bilgiler bugünkü Dedekuyusu denilen yerdeki Deştepe höyüğünden elde edilmektedir¹⁹. Deştepe höyüğündeki yerleşmenin yakınlarındaki Tralleis, Aydın ilinin kuzeyinde, Messogis Dağları'nın güney yamacındaki yüksek tepe üzerinde yer alır.

Günümüze kadar yapılan araştırmalarda, Tralleis antik kentinin M.Ö 1.bin yılın başlarında Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya göç eden Argoslular ve Thrakia ya da Illyria'dan gelen Traller tarafından kurulmuş olabileceği ileri sürülmüştür²⁰. Tralleis adı ilk kez Xenophon'un Anabasis²¹ ve Hellenica²² adlı eserlerinde geçmektedir. Ancak bu eserlerde Tralleis'de yaşayan halkın kökeni hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ramsay, Tralleis adının Xenophon'un eserlerinde iki kez yer almasını, kentin Thrakia ya da Illyria ile olan bağlantısına bir kanıt olarak kabul eder²³.

Tarihsel geçmişinin M.Ö. 5. yüzyıla kadar gittiği bilinen kentin daha sonraki dönemlerde gelişmesi ve ün yapması üzerine bazı antik yazarlar tarafından tarihi

¹⁸ Akdeniz 2002, 59-76.

¹⁹ Akdeniz 1997, 233-254; '2002, 59-76.

²⁰ Strabon XIV. I. 42; Jones 1937, 30; Bean, 2000; 221, Texier, 2002; 98

²¹ Xenophon, IV. 8

²² Xenophon, II. 19 Burada Tralleis bir Karia kenti olarak geçmektedir.

²³ Thraklar, Hellespontos'u geçerek Mysia Lydia, Phrygia, Karia ve Lycia halkını yenilgiye uğratarak buralara yerleşen bir takım savaşçı kabilelerdi. Aynı isimde iki şehir daha Lydia ve Phrygia sınırında bulunmaktadır. Ramsay, 1961; 119

yazılmıştır. Bunlardan Afrodissias'lı Apollonios ve Mısır'daki Koptos'lu Khristodoros tarafından Tralleis'in Tarihi iki kez yazılmıştır²⁴. İmparator Anastasias'ın çağdaşı bir ozan ve manzum halinde yazılmış birçok tarih kitabının yazarı Khristodoros'un eserlerinin birinden Suidas; *Patria Tralleon* olarak söz eder. Eserden yalnızca mitolojik kişiliklere ilişkin üç mısra kalmıştır. Apollonios'un eserinin başlığı yine Suidas'a göre, *Peri Tralleon'idi*. Tralleis'e ilişkin kitaptan kalan, yalnızca başlığı olmuştur²⁵.

Asıl adı Tralleis olarak yaygın kabul gören kent, tarih boyunca değişik isimlerle anılmıştır. Bunlar arasında en erken olanı Kharks'tır²⁶. Oldukça şüpheli bulunan bu isimlerden diğer ikisi Erymna ve Euantheia'dır²⁷.

Geç Arkaik ve Klasik Dönem'de Perslerin (M.Ö 546) Lydia krallığına son vermesiyle kent ve çevresi Persli satrapların yönetimi altına girmiştir²⁸. Xenophon'un belirttiğine göre, M.Ö. 395'de Tissaphernes, Agesilaus'un niyetini anlayınca Askeri karargahını Yukarı Menderes'e taşımıştır²⁹. Tralleis, söz konusu tarihlerde kuvvetli bir Pers garnizonu olmalıdır³⁰. Bu dönemden itibaren Tralleis, komşuları Manesia ad Meandrum ve Ephesos'un aracılığı ile Yunan etkisine maruz kalarak M.Ö. 4. yy'ın ortalarından itibaren tamamen bir Yunan kenti haline gelmiştir³¹. Hellenistik Dönem'de Tralleis, Büyük İskender'e savaşımsızın bağlılığını bildirmiş, bir süre Antigonos'un egemenliğinde

²⁴ Rayet-Thomas, 1997, 23.

²⁵ Rayet-Thomas, 1997, 23.

²⁶ Bean 2000, 221; Rayet-Thomas 1997, 23.

²⁷ Texier 2002, 98; Euantheia ismi, kentte yetişen çiçeklerin bolluğunu simgelemektedir. Bean 2000, 221; Erymna ise kentin üzerinde kurulduğu konumun gücünü gösteriyordu. Rayet-Thomas, 1997, 24.

²⁸ Genç Kyros, Asia'ya gönderildiği sırada Arcadia'lı Xéias ve Megraien Pasio'un eşlerini ve çocuklarını Tralleis'de tutmuştur, Xenophon, *Anabasis* IV,8.

²⁹ Xenophon, *Anabasis* IV,8.

³⁰ Xenophon, *Hellenika*, III, 2,19; Sekunda 1991, 92.

³¹ Rayet-Thomas 1997, 26.

kaldıktan sonra kent Seleukosların eline geçmiştir³². Seleukos Krallığı'nın egemenliği altına girdikten sonra sırasıyla Antiokheia ve Seleukeia adlarını almış, ancak Antiokheia adına Plinius'un dışında başka hiçbir kaynakta rastlanmazken Seleukeia adına ise hem antik yazarların eserlerinde hem de epigrafik ve numizmatik kaynaklarda oldukça sık rastlanmaktadır³³. Seleukos kralı III. Antiokhos'un (M.Ö.190) Pergamon Krallığı ve Romalılar'a karşı başlattığı ünlü savaşta Roma'ya karşı tavır alan kent, Ephesos ve Telmessos gibi şehirlerle birlikte II.Eumenes yönetimindeki Pergamon Krallığı'na bağlanmış ve Tralleis adını almıştır³⁴.

Tralleis, M.Ö. 133'e kadar Pergamon Krallığı'nın yönetiminde kalmış, krallar adına kentte bir saray inşa edilmiştir³⁵. Tralleis bu dönemde Attaloslar'dan büyük yardım almış ekonomik zenginliği ile önemli bir ticaret mezerkezi haline gelmiştir³⁶. Kentte bulunan anıtsal yapıların tamamına yakını bu dönemde yapılmıştır³⁷.

M.Ö 133 yılında Pergamon Krallığı'nın vasiyet yolu ile Roma'ya devredilmesinden sonra kent Roma hâkimiyetine girmiştir³⁸. Aristonikos'un Romalılara karşı ayaklanma başlatmış ve Tralleis halkı Roma'ya karşı Aristonikos'un tarafını

³² Özgan 1982; 6 dip not:29 Seleukos zamanında kentin bir ara Antiokheia apo Meandro olarak anıldığı söylene de bu durum henüz kesinlik kazanmamıştır.

³³ Plinius V. 108; Rayet-Thomas 1997, 26; Üreten 2005, 200-201.

³⁴ Özgan,1982; dip not:34

³⁵ Vitruvius, II, VIII, 9.

³⁶ Rayet-Thomas 1997, 28.

³⁷ Bu yapıların başlıcaları Zeus Larasios, Asklepios, Nike ve Dionysos tapınakları, Dor düzeninde sütunlara sahip koridor, Agora, Pergamon Kralları'nın Tuğla Sarayı, Alabandalı ünlü Apaturius tarafından yapılmış tiyatro ve Gymnasium'u ile Stadion'dur. Bkz. Strabon XIV, 649; Vitruvius VII, 12; Rayet -Thomas 1877, 14-20; Dinç 2003, 51-59.

³⁸ Ruge 1937, 2092-2128

tutmuştur³⁹. Bu nedenle kent, Roma tarafından cezalandırılmış ve Tralleis şehri için ekonomik ve siyasi gücün simgesi olan kistophor basımı yasaklanmıştır⁴⁰.

Tralleis, M.Ö.89 yılında Anadolu'nun büyük bölümü gibi Mithridates'in hakimiyetine girmiştir⁴¹. Mithridates Tralleis'e iyi davrandıysa da, diğer kentlerde olduğu gibi Tralleis'teki Konkordia tapınağına toplanan Roma yanlıları acımasızca katledilmiştir⁴². Bu isyana katılan pek çok kent gibi Tralleis de beş yıl ağır vergi ödemekle cezalandırılmıştır⁴³.

Roma Dönemi'nde Tralleis'in tekrar önem kazanmasında, aslen Nysa'lı olup, Tralleis'de ikamet etmiş olup aynı zamanda Pontos Kralı Pythodoris'in babası olan Pythodoros, büyük rol oynamıştır⁴⁴. Pythodoros, Pompeius ve Marcus Antonius ile iyi ilişkiler kurmuştur⁴⁵. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde iyice gelişen ve ün yapan kentte yaşayan diğer bir kişi ise Zeus Larasios tapınağında başpapaz görevini yürüten Menedoros'tur⁴⁶. Ayrıca İmparator Hadrianus'un devlet kadrosunda çalışan, azatlı bir köle olan Tralleisli Phlegon da kentte yaşayan önemli kişiler arasındadır⁴⁷. Strabon'un da belirttiği gibi Tralleis Roma Dönemi'nde zengin, kültürlü ve merkezi Roma'da tanınan çok sayıda insanın yaşadığı bir kent olmuştur⁴⁸.

³⁹Ruge 1937, 2104.

⁴⁰Ruge 1937, 2104.

⁴¹Özgan 1990, 251-252; Dinç 2003, 4.

⁴²Özgan 1990, 252.

⁴³Rayet-Thomas, 1997, 32; Özgan 1990, 252.

⁴⁴Strabon, XVI, 649; Texier, 2002; 98.

⁴⁵Ruge 1937, 2640; Özgan 1990, 252.

⁴⁶Strabon, XVI, 649.

⁴⁷'Mucizeler' kitabı, 'Olympiadlar' ve 'Uzun Ömürlü Kişiler' adında üç eseri vardır.Bkz. Phlegon 1996, 1 vd.

⁴⁸Strabon, XVI, 649. Cicero da Pro Flaccus adlı eserinde Tralleis'in ününden söz etmektedir bkz. Özgan 1990, 252 dipnot 42.

M. Ö. 26 yılında meydana gelen depremde Batı Anadolu'daki diğer kentler gibi Tralleis de tahrip olmuş, fakat İmparator Augustus döneminde yeniden onarım görmüştür⁴⁹. M. S. 6. yy Bizans tarihçisi Agathias'ın verdiği bilgilere göre Tralleis de bu depremden zarar görmüş kentlerden birisidir⁵⁰. Tahrip olan Tralleis için yardım istemek üzere kentte yaşayan Khairemon adındaki yurttaş İspanya'da Sidereus, Cantabari'de savaşan imparator Augustus'un yanına gitmek için görevlendirilmiştir⁵¹. Augustus ile yapılan görüşme sonrasında Romalı asillerden seçilen yedi yönetici şehrin yeniden inşa edilmesi göreviyle Tralleis'e gönderilmiştir⁵². Augustus'un yardımlarına karşılık olarak Tralleis, Roma'ya olan bağlılığını güçlendirmek, imparatorluğa hoş görünmek, Asya Eyaleti'nin gözde kentlerinden olmak amacıyla adını Caiseria olarak değiştirmiştir⁵³. Claudius zamanında basılmış bazı sikkelerde $\text{Καίσαρ εἰς Τραλλιανοί}$ adının görülmesi de Caiseria adını desteklemektedir⁵⁴.

Tralleis'in Flaviuslar Dönemi'nden sonraki geçmişi hakkında sikkeler ve yazıtlar dışında pek fazla bilgi yoktur⁵⁵. İmparator Nerva Dönemi'nde azatlı köle Kheresimos'un adak yazıtı kentin Roma ile ilişkilerine ışık tutmaktadır⁵⁶. M.S. 2. yüzyılın başlarında imparator Hadrianus'un ikinci doğu seferinden dönüşünde Tralleis'e uğrayarak Mısır'dan gelme tahıl bağışladığı bilinmektedir⁵⁷.

⁴⁹ Strabon XVI, 649

⁵⁰ Robert – Buroughton 1935, 21-24.

⁵¹ Kentte bununla ilgili ele geçen yazıtlardan bilinmektedir. Bkz. Dinç 2003; 4-5, Texier, 2002; 100, Rayet-Thomas 1997, 32. Agathias, *Chairemon*'un mülkünde Tralleis halkı tarafından yaptırılmış olan sunağı ve O'nun Sidereus, Cantabari topraklarına yapılan başarılı seyahatin şerefine diktirilen yazıtı bizzat görmüştür. Bkz. Robert – Buroughton 1935, 21-24.

⁵² Ruge 1937, 2105; Özgan 1990, 253.

⁵³ Özgan 1990, 253 dipnot 44.

⁵⁴ 1996-2002 yılları arasındaki Tralleis kazı arşivinde bu sikkelerden örnekler bulunmaktadır.

⁵⁵ Özgan 1990, 253.

⁵⁶ Sterret 1885, 335-37; Poljakov 1989, 145-146, No.148; Vermeule, 1968, 238; Dinç 2012, 226-227.

⁵⁷ Mitchell 1987, 357; Şehirleri ziyareti sırasında bazılarında su temini için aquaductlar, tahıl ambarları, kamu binaları yaptırmış, bazıları için para ya da imtiyaz sağlamıştır. Kendi kültürüne adanan tapınakların yapılmasına

Tralleis, Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde, 1259-1282'de Adronikos Palaiologos II tarafından yeniden kurulmuştur⁵⁸.

I.2. Tralleis'in Araştırma Tarihi ve Kazılar

Batılı gezginler, 19. yüzyılda başta Batı Anadolu olmak üzere Anadolu'nun diğer bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur⁵⁹. Bu gezginlerden bazıları Tralleis'e, Menderes'in ve Nysa'nın Magnesia'sı adlarını vermişlerdir⁶⁰. 19. yüzyılda yaşamış olan gezgin ve araştırmacı Charles Texier, Tralleis'e yaptığı ziyaret sırasında, şehrin duvarlarının taş ocağı olarak kullanıldığını tespit etmiş, tiyatro yakınında böyle bir uğraş sırasında Karyatid heykelinin bulunduğunu görmüş ve bu yontunun tiyatroya ait olabileceğini saptamıştır⁶¹. Charls Fellows ise Tralleis kenti kalıntılarının Aydın'ın çeşitli mahallelerindeki yapılara taşındığını ve bugün bile ören yerinde ayakta duran, halkın 'Üçgözler' olarak adlandırdığı yapının, bir saray ya da gymnasiuma ait olabileceğini söylemiştir⁶². Fellows, Tahir Paşa'yı ziyaret ederek, Paşa'nın konağında toplamış olduğu Tralleis heykeltıraşlığının özgün eserlerini görmüştür.⁶³

Tralleis halkının yaşayışı ve o günkü durumu ile yakın tarihi hakkında ayrıntılı bir biçimde araştırma yapanlar O. Rayet ve A. Thomas'tır⁶⁴. Kentte yaptıkları incelemeler

destek olmuş, düzenlenen oyunlara sponsor olmuştur, yardım gören şehirler de Hadrianeia ya da Hadrianopolis gibi isimler almışlardır bkz. Erdem 1998, 3-4.

⁵⁸ Dinç 1998, 211.

⁵⁹ Özgan 1990, 248 dipnot 5-6.

⁶⁰ Texier 2002, 100.

⁶¹ Texier 2002, 100.

⁶² Özgan 1982, 9.

⁶³ Rayet – Thomas 1997, 15 vd.

⁶⁴ Araştırmaları, Tralleis'in tarihini ve Tralleis hakkındaki bütün antik literatürü kapsamaktadır. Ören yerinde gereğinden çok tuğla ve tuğla parçaları tespit eden bu araştırmacılar o zamana kadar izi bile kalmamış olan

sırasında birçok yapıya ait mimari elemanları tespit etmişlerdir. Stadion, tiyatro ve agora gibi yapıların yerlerinin belirlenmesinde önemli katkıları olmuştur.

Tralleis’de ilk kazılar, Alman Doğu Komite’si tarafından 1888 yılında Von Kaufmann’ın başkanlığında, Carl Humann ve William Dörpfeld yönetiminde yapılmıştır⁶⁵. Bu ekip daha önce bulunan Apollon başının olduğu alanda, tiyatro ve gymnasiumda çalışmışlardır⁶⁶. Bu kazılar sırasında tiyatro ile stadyum arasındaki alanda pek çok kireç ocağı açığa çıkarılmıştır. Bu kireç ocaklarından biri de tiyatronun orkestra kısmında tespit edilmiştir. Alman ekibin kazı çalışmalarının önemli bir sonucu da ilk kez Tralleis kent planının çıkarılmış olmasıdır⁶⁷.

Tralleis, 1899 yılında meydana gelen depremde tekrar taş ocağı olarak kullanılmaya başlanarak daha fazla tahrip edilmiştir⁶⁸. Depremden zarar gören, cami ve mescit gibi yapıların onarımı için kentin mimari kalıntıları sökülüştür⁶⁹. Bu çalışmalar sırasında ortaya çıkan Karyatid, Epheb ve Nymphe heykelleri İstanbul’a taşınmıştır⁷⁰. Bu buluntular üzerine İstanbul İmparatorluk Müzesi Müdürü Osman Hamdi Bey, Kardeşi Halil Ethem Bey’i Tralleis’e kazı yapmak üzere göndermiştir⁷¹. 1902 yılında Aydın’a gelen Ethem Bey, o yıl iki ayrı kampanya şeklinde stoa ve bazilika yapılarında kazılar yapmış, bu çalışmalar 1903 yılında gymnasium alanında da devam etmiştir.

şehir surlarının büyük bir olasılıkla tuğla ve kerpiçten yapılmış olduğunu ileri sürmüşlerdir, Rayet-Thomas 1997, 15 vd.

⁶⁵ Humann - Dörpfeld 1893, 395.

⁶⁶ Humann - Dörpfeld 1893, 395-396.

⁶⁷ Humann - Dörpfeld 1893, 395-413.

⁶⁸ Özgan 1990, 256.

⁶⁹ Özgan 1990, 256.

⁷⁰ Özgan 1982, 11.

⁷¹ Özgan 1990, 256 dipnot 59.

1920–1922 yıllarındaki Yunan işgali sırasında, Yunanlı G. Oikonomos bir yandan Klazomenai’de kazılar yaparken bir yandan da o zamanlar İzmir Evangelos Okulu’nda bulunan Tralleis heykeltıraşlık eserlerini yayınlamıştır⁷².

Tralleis heykeltraşlık eserleri konusunda Prof. Dr. Ramazan Özgan tarafından hazırlanmış ve yayınlanmış olan ‘ *Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltraşlığı*’ isimli doçentlik tezi, en kapsamlı çalışmadır⁷³. Tralleis kökenli olup, İstanbul Arkeoloji Müzesi ve yurt dışındaki çeşitli müzelere dağılmış vaziyette bulunan heykeltıraşlık eserleri incelenerek, antik kaynaklar ve epigrafik bilgilerden yararlanılarak Tralleis’li yontucular ve yontuculuk ekolünün varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Tralleis’te 1996 yılından itibaren altı yıl süresince, Aydın Müzesi ve Adnan Menderes Üniversitesi işbirliğinde, Yrd. Doç. Dr. Rafet Dinç’in blimsel danışmanlığında kazılar yürütülmüştür. 2002 yılına kadar, arsenal, akropol-sur, hamam-gymnasium, gymnasium batı sektörü (konut alanı) ve piskoposluk sarayı olmak üzere beş ayrı bölümde çalışılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen veriler her yıl Kültür Bakanlığınca düzenlenen Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumunda bilim dünyasına sunularak yayınlanmıştır⁷⁴. Kentle ilgili yeni kazılar ve arkeolojik geçmişi üzerine bilgiler ise ‘*Tralleis Rehberi*’ adı altındaki kitap da yayınlanmıştır⁷⁵. Bürokratik sebeplerle bir süre ara verilen kazılara 2006 yılından itibaren Prof. Dr. Abdulah Yaylalı tarafından devam edilmiş, 2009 yılında Yrd. Doç. Dr. Rafet Dinç’in başkanlığında tekrar başlanan kazı çalışmaları 2012 yılından itibaren Aydın Müze Müdürlüğü’ne devredilmiş olup günümüzde

⁷² Özgan 1982, 12.

⁷³ Özgan 1990,247-284; 1995, 1-173.

⁷⁴ Dinç-Dede 2003, 405-418.; 2004, 339-354; Dinç.- Özkan -Takaoğlu. 2000, 2-15

⁷⁵ Dinç 2003, 45.

Prof. Dr. Aslı Saraçoğlu'nun bilimsel başkanlığında kazılara devam edilmektedir⁷⁶. Sürekli bürokratik engellerle sekteye uğrayan bilimsel kazı ve araştırmalar, arkeoloji bilimi açısından önemli bir bilgi ve zaman kaybına yol açmıştır.

⁷⁶ Yaylalı 2007, 555-576.

II. BÖLÜM: ESERLERİN BULUNTU YERLERİ

Tralleis antik kentinde 1996-2002 yılları arasındaki kazılarda bulunan heykeltıraşlık eserleri, kent merkezindeki anıtsal yapılardan ve konut alanından bulunmuştur⁷⁷. Anıtsal yapılar arasında tünelli yapı ve hamam-gymnasium kompleksi, çok sayıda heykeltıraşlık eserin ele geçtiği önemli yapılardır. Eserlerin büyük çoğunluğu parçalanmış vaziyette bulunmuştur. Genellikle yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan bulunan eserler yatık vaziyette atılmış ve ya yuvarlanmış bir biçimde açığa çıkarılmıştır. Bu sebeple stratigrafi yoluyla tespit edilen eser bulunmamaktadır. Büyük heykel boyutundaki Erkek Torsosu 1 (Lev. VII a-c.), Asklepios Heykeli (Lev. VIII c.), ile normal insan boyutundaki Çocuk Heykeli (Lev. VI a.) ve Nymphe Heykeli Parçası (Lev. XXIII a.) dışındaki heykeltıraşlık eserleri heykelcik boyutundadır. Ele geçen eserler ağırlıklı olarak deprem gibi doğal afetler ya da insan eliyle yapılan tahribat ile zarar görmüş durumdadır. Ayrıca Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde yapı taşı olarak ikinci kez kullanım görmeleri (Erkek Torsosu 1, Lev. VII a-c.) orijinal formlarının büyük oranda kaybolmasına sebep olmuştur. Kentte açığa çıkarılan kireç ocaklarının yakınında bulunmuş ve parçalanmış olan bazı eserlerin bu ocaklarda kullanılmış olması da düşünülmektedir (Asklepios Heykeli Lev. VIII c.). İyi durumda korunmuş olan az sayıda eser bulunmaktadır.

⁷⁷ Eserlerin Buluntu Yerleri başlığı altında yer verilen hamam-gymnasium, konut alanı ve tünelli yapı ile ilgili kazı çalışmalarına yönelik bilgiler, Tralleis kazısı arşivinde, 1996-2002 yılları arasındaki kazı çalışmaları sırasında tutulan günlük kazı raporları ve kazı dönemi sonuç raporlarından derlenmiştir. Tralleis kazı arşivi ve laboratuvarı çalışmalarım sırasında göstermiş olduğu anlayıştan ve yardımlarından ötürü hocam Yrd. Doç. Dr. Rafet Dinç'e burada bir kez daha teşekkür etmek isterim.

II.1. Hamam-Gymnasium

Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte geliştirilen ve Roma hamamı ile Yunan gymnasiumunu birleştiren yeni bir mimari biçim hamam-gymnasium adıyla anılmaktadır⁷⁸. Hamam-gymnasium komplekslerinin ortaya çıkmasındaki başlıca etken Hellenistik gymnasium tasarımlarıdır⁷⁹. Tralleis'te, M.Ö. 1.yüzyılda varlığı bilinen gymnasiumun, Roma Dönemi hamam yapısıyla birleştirilerek imparatorluk tipi hamamını oluşturduğu düşünülmektedir⁸⁰. Hamamın caldariumuna ait batı duvarının iyi korunmuş, anıtsal boyutlarda üç paye üzerinde yükselen tuğla tonozu, Ephesos Doğu Hamamları'nın caldarium duvarı ile benzerlik göstermektedir (bkz. Res. 1 Çiz. 1)⁸¹. Gymnasiumun kuzeyindeki hamam yapısı eğimli arazi yapısı sebebiyle farklı kodlardaki iki teras üzerine inşa edilmiştir⁸². 1996 yılı kazılarında hamam-gymnasium kompleksinin caldariumunda kazı çalışmalarına öncelik verilmiştir⁸³. Bu alandaki dolgu içinden, yoğun olarak kenarları profilli çerçeveye sahip, kabartmalı mermer kaplama parçaları ele geçirilmiştir.

1997 yılı kazılarında caldariumun batısında kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Hamam büyük salonu olarak adlandırılan mekanda yer yer mermer kaplama levhaları bulunmuştur. 1999 yılından itibaren hamamın batısında, kuzey güney aksında uzanan on üç dükkan M.S. 4. yüzyıldaki yapıım faaliyetlerinde hamam-gymnasiума eklenmiştir⁸⁴. Dükkanların temizliği sırasında elde edilen buluntulardan mekanların dokuma

⁷⁸ Yegül 2006, 216.

⁷⁹ Yegül 2006, 220.

⁸⁰ Dinç 2003, 33.

⁸¹ Yegül 2006, 229-230, Fig. 228-230.

⁸² Dinç 2003, 35.

⁸³ Dinç 1998, 205-7.

⁸⁴ Dinç 2003, 40.

ve seramik sektörüyle ilgili olduğu anlaşılmıştır⁸⁵. Söz konusu mekanlardan III no. lu mekan içinde bulunan bir atık su kanalının üzerine mermer bir heykele ait torsonun kapatılmış olduğu anlaşılmıştır (Res. 1 Çiz. 1, Erkek Torsosu 1. Lev. VII a-c). Kanal kapağı olarak kullanılmak üzere büyük oranda kırılıp parçalanmış torso, olasılıkla hamamda sergilenen bir erkek heykeline aittir. Torsonun kayıp olan parçaları kazılar sırasında ele geçmemiştir. Gymnasiumun batısında yapılan kazı çalışmaları sırasında, büyük mimari mermer blokların ve heykellerin parçalanıp yakılarak kirece dönüştürüldüğü ocaklar açığa çıkarılmıştır⁸⁶. Bu ocaklarda eritilen mermer eserler yeniden yapı taşı üretmek amacıyla kullanılmıştır. Bu sebeple muhtemelen hamamın herhangi bir bölümde sergilenen erkek torsonun da eksik olan parçalarının bilinçli olarak yok edildiğini düşünmek de mümkündür.

2000 ve 2002 yılları arasında hamam-gymnasiumun batısına yapılmış olan Geç Roma-Erken Bizans dükkanları tamamen açığa çıkarılmıştır (Res. 1 Çiz. 1). XIII no.lu mekanın güneyinde tonozlu farklı bir yapı grubu ortaya çıkmıştır. Bu yapılar, Hypoje ve Hypoje A diye isimlendirilmiştir. Bu yapı grubu alanındaki dolgunun temizlenmesi çalışmaları sırasında erkek heykelciğine ait parça (Lev. XXXV d) bulunmuştur. Mermer bir masa ayağına kabartma şeklinde eklenen figürün belden aşağısı ile üst baldır arası korunmuştur.

2001 yılında hamam-gymnasiumun batısında doğu batı doğrultulu alanda kazı çalışması başlatılmıştır. Bu alanda M.S. 5. yüzyıla tarihlenen büyük bir mozaik döşeme açığa çıkarılmıştır. Bu mozaik döşemenin ait olduğu yapıyı anlamaya yönelik olarak 2002

⁸⁵ Dinç 2003, 40.

⁸⁶ Dinç 2003, 41.

yılında kazı çalışmaları aynı alanın kuzeyine doğru genişletilmiştir. Bu alanda apsisli bir yapı içinde caldarium açığa çıkarılmıştır. Büyük bir kısmı tahrip olan yapının gerek mimari özellikleri gerekse ele geçen buluntular ışığında iki evreli bir Erken Bizans hamına ait kalıntılar olduğu tespit edilmiştir. Caldariumun batısında yapılan bir sondajda Roma Dönemi'ne ait tabakalara ulaşılmıştır. Caldarium tabanı altında kalın çömlekçi kili üzerinde amphoralar, testiler ve çok sayıda sağlam kap ile birlikte iki parça halinde kırılmış vaziyette mermerden bir erkek heykelciği ele geçirilmiştir. Hermaphrodite heykelciği (Lev. XVIII a-d) olarak saptanan eserin bel kısmından kırık iki parçası bir araya getirilmiştir.

2002 yılında hamam-gymnasium alanının doğusunda oluşmuş tahribat dolgusunun temizlenmesine başlanmıştır. Bu alanın kuzeydoğusunda apsidal bir yapının varlığı tespit edilmiştir. Kesme blok taşlardan yapılmış duvarlarla desteklenmiş kemer döngüsü sağlam olarak ortaya çıkmıştır. Bu alandaki dolgunun alınması sırasında küllü bir tabaka ortaya çıkmış, bu tabaka içinden çok sayıda mermer parçasının gelmesi alanın, muhtemelen mermerlerin eritildiği ocak olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu küllü toprak içinden yan yatmış bir durumda Asklepios Heykeli (Lev. VIII c.) açığa çıkarılmıştır. Baş, kolları ve dizlerinden aşağısı eksik olan heykelin, olasılıkla hamam-gymnasiuma ait bir mekanda sergilenmek üzereyken kırılıp parçalanarak bir kısmının kireç ocağında eritilmiş olduğu, bir kısmının ise palestraya gelişi güzel sürüklendiği anlaşılmaktadır. Asklepios heykelleri hamamlarda çoğunlukla apodyterium, frigidarium bölümleri ile banyo nişlerinde sergilenmiştir⁸⁷. Bunun yanı sıra gymnasiumlarda, hamamların *Kaisersale*⁸⁸ bölümlerinde ve kütüphanelerde Asklepios heykelleri yer almıştır.

⁸⁷ Mandercheid 1981, 31.

2006 yılında Hamam-Gymnasium'un kuzeydoğusundaki yapılanmayı açığa çıkarmak amacıyla yürütülen kazı çalışmaları sırasında bir latrina bulunmuştur⁸⁹. Latrinanın güney dış duvarının çevresinin açılması sırasında mermerden yapılmış, M.S. 1. yüzyıla tarihlenen bir kadın heykelciği ve yine aynı yerde mermerden yapılmış, belden aşağısı korunmuş M.S. 2. yüzyıla tarihlenen kadın heykeline ait parça bulunmuştur⁹⁰.

II. 2. Konut Alanı

Hamam-gymnasium kompleksinin batısında ilk kez 2000 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında doğu-batı yönünde uzanan bir insula ve insulanın güneyine bitişik yan yana sıralanan mekanlar açığa çıkarılmıştır⁹¹. Insulanın kuzeyinde paralel uzanan Roma ve Erken Bizans Dönemi'nde kullanılmış olan ana cadde açığa çıkarılmıştır⁹². Insulanın güneyindeki mekânlarla bağlantılı büyük bir mozaik döşemenin ortaya çıkması, konut alanında çok odalı, mozaik avlulu, su havuzlu, Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen bir villanın varlığına işaret etmiştir (bkz. Res. 2 Çiz. 2). Mozaik döşemeli avlu ile odaların birleştiği alanda bir Çocuk Heykeli'nin bulunmuş olması villanın aynı zamanda mermer heykellerle de süslenmiş olduğunu göstermiştir. Eros tipindeki çocuk heykeli fiskiye işlevi gören bir fonksiyona sahiptir. Mozaik tabanın batısında, içinde nişlerin bulunduğu bir mekânın su havuzu olarak işlev gördüğü anlaşılmıştır⁹³. Villanın mozaik tabanı üzerinden bulunan

⁸⁸ Bazı yayınlarda Kaisersaal, imparatorluk salonu ya da mermer salon olarak adlandırılan Kaisersale, Anadolu hamam –gymnasium komplekslerinin tanrılaştırılmış imparator ve ailesi onuruna donatılmış salon ve ya avlularıdır, bkz. Yegül 2006, 284.

⁸⁹ Yaylalı 2007, 561.

⁹⁰ Yaylalı 2007, 561.

⁹¹ Konut alanında 2000 yılı kazı sezonundan itibaren açılan kazı açmaları GYM-BI, GYM-BII şeklinde devam eden sırada numaralandırılmıştır. Dinç 2003, 41.

⁹² 2002 kazı sezonuna kadar 45 adet mekân açığa çıkarılmıştır. Dinç-Dede 2003, 406.

⁹³ Dinç 2003, 44.

Çocuk Heykeli (Lev. VI a-d) olasılıkla söz konusu havuzda hem fiske görevi görmüş hem de görsel açıdan havuzda süsleyici unsur olarak yer almıştır.

2001 yılında konut alanındaki kazı çalışmaları Roma Villası'nın batı yönünde devam ettirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında villadan bağımsız ve farklı işlevlerde kullanılan mekânlar ortaya çıkarılmıştır⁹⁴. Mekânlar içinde sürdürülen kazı çalışmaları sırasında farklı dönemlere ait seramik parçaları, cam şişe ve bol miktarda demir çivi bulunmuştur. Bu buluntular arasında Hermaphrodite minyatür Herme parçası (Lev. XIX a-c) yer almaktadır. Heykelciğin bulunduğu mekanın en üst tabakası olan evre M.S. 13-14. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Heykelcik parçası Bizans Dönemi'ne ait tabakada olasılıkla dolgu malzemesi olarak ya da bir şekilde sürüklenmiş olarak bulunmuş olmalıdır. Aynı alanda açığa çıkan bir diğer mekanda M.S. 6-5. yüzyıllarda kullanım görmüş bir işlik açığa çıkarılmıştır. Bir demirci işliğine ait olan mekanda pek çok demirci aleti ve cürüfları ele geçmiştir. Bu alanda bulunan atık su sistemine ait çukur içinden M.S. 5.yy.a tarihlenen ve tüm olarak testiler, kandiller, tabak ve Aphrodite Anadyomene heykelciği ele geçmiştir. Heykelcik yuvarlak kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Bel kısmından kırılarak iki parça halinde bulunmuştur. Beraberinde bulunan değişik dönemlere ait buluntular çukurun içinin zamanla akıntı toprak ile dolduğunu ve bu torağın beraberinde çeşitli dönemlere ait buluntuları sürüklediğini göstermektedir.

Bizans yolu üzerinde sürdürülen temizlik çalışmaları sırasında bir Dionysos büstü ele geçmiştir. Geç Roma Dönemi konut alanı içinde yer alan mekanlardan birinde mermer bir masa ayağına kabartma olarak eklenmek üzere hazırlanmış olan Genç Dionysos

⁹⁴ Dinç 2003, 48.

herme büstü, (Lev. XXXV a-b) ait olduğu mekandan bir şekilde sürüklenerek toprak içine savrulmuş olmalıdır.

2000 yılında açığa çıkarılan insulanın paralelinde caddenin kuzeyinde ikinci bir insulanın varlığı 2001 yılı kazı çalışmaları sonucunda tespit edilmiştir. Bu insuluya bağlı iki mekan bulunmuştur. Mekanlar en geç M.S. 13-14. yüzyılda iskan edilmiştir. Daha öncesinde M.S. 7. yüzyılda iskan gördüğü anlaşılan mekanlardan birinde büyük oranda tahrip olmuş taban açığa çıkarılmıştır. Taban üstünden M.S. 7. yüzyıla tarihlenen seramik buluntuları ele geçmiştir. Tabanın tahrip olan kısmında ise çeşitli dönemlere ait seramik parçaları ve Satyr Baş 1 (Lev. XX a-c) olarak adlandırılan eser bulunmuştur. Karışık malzeme içinden gelen Satyr Baş 1 evin Roma Dönemi tabakalarına ait olup bir şekilde tahrip edilerek sürüklenmiş olmalıdır.

2002 yılında konut alanında Roma Villası'nın planını çıkarmaya yönelik kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla yürütülen çalışmalar sonucunda 2000 yılında açığa çıkarılan mozaik döşemnenin tamamı açılmıştır. Bu sırada taban üstünden mermer bir Erkek Büstü (Lev. XXXI c-d) bulunmuştur.

II.3. Tünelli Yapı

Tralleis kent merkezindeki hamam- gymnasium kompleksinin 300 m. kadar doğusunda, küçük bir vadinin kuzey yamacında yapılmış anıtsal cephe düzenlemesi ve tüneller sisteminden oluşan yapı açığa çıkarılmıştır (Bkz. Res. 3 Çiz. 3)⁹⁵. Dinç, tarafından

⁹⁵ Dinç-Özkan-Takaoğlu 2000, 11.

Arsenal/ Askeri Depo olarak adlandırılan yapının, kent suruna bağlı olarak güneyindeki derin vadiyi kontrolden altında tuttuğu ve üç katlı giriş sistemi ile iki ayrı girişi ve bir savunma kulesi bulunan antikal bir cepheye sahip olduğu düşünülmektedir⁹⁶. Tünelli yapının çevresinin temizlenmesine yönelik kazı çalışmaları ilk kez 1998 yılında başlamıştır. İlk kazı sezonu sonunda üç katlı antikal yapıya ait tonozlu girişler ve girişlerin yanındaki kemerli mekanlar açığa çıkarılmıştır. Bu mekanların açılması sırasında güney yönünden zamanla akan molozlar kuzeydeki derin vadiyi çeşitli arkeolojik veriyle doldurmuştur. Bu arkeolojik buluntular arasında mermer bir Çocuk Başı (Lev. XXIV a-d) değerlendirilen eserler arasındadır. Bir çocuk heykeline ait olduğu düşünülen baş, olasılıkla sürüklenerek dolgu içine karışmış olmalıdır.

1999 yılında tünelli yapının üst teras yüzeyinin açılmasına yönelik olarak kazı çalışmaları yürütülmüştür. Bu alanda iki ana duvar arasında uzanan su künkleri açığa çıkarılmış ve borulu alan olarak adlandırılmıştır⁹⁷. Üç tip künk formu belirlenmiş olup tiplere göre sınıflandırılarak tarihlendirme yapılmıştır. Tarihlendirmede künklerin çevresinde bulunan Geç Hellenistik Dönem'den Erken İmparatorluk Dönemi'ne ve Geç Roma Dönemi'nden Bizans Dönemi'ne kadar uzanan seramik buluntularından yararlanılmıştır. Borulu alanın batı yamacına doğru genişletilen kazı çalışmaları sonucunda küp mezarlardan oluşan bir gömü alanı açığa çıkarılmıştır. Bu gömüler amphora ve mutfak kapları içine yapılmışlardır. Pişmiş toprak urne, amphora, situla ve kapak olarak kullanılmış olan kaplar yaklaşık olarak M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısından, 4. yüzyılın

⁹⁶ Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar askeri amaçlarla kullanıldığı düşünülen yapının, Pax Romana'nın getirdiği barış ortamı ile askeri işlevini kaybettiği bu dönemden sonra farklı iş kollarının üretiminin yapıldığı atölyeler olarak kullanıldığı düşünülmektedir, Dinç 2003, 29. Bu sebeple tez çalışması kapsamında Arsenal olarak adlandırılan yapıya ait tüneller ve cephenin kuzeyindeki dolgudan bulunan eserlerin buluntu yerlerinin açıklanmasında Tünelli Yapı adı kullanılmıştır.

⁹⁷ Dinç 2003, 30.

başlarına kadar giden bir tarihi göstermektedirler⁹⁸. Küp mezarlar belgelenerek kaldırıldıktan sonra, mezar yapısının taban altında, tamamen farklı işçilikte toplama taşlardan toprak harcıyla örülmüş erken bir duvara rastlanmıştır. Bu yapının hemen güneyindeki profile yakın bir kesimde, olasılıkla depremle yıkılmış bir tuğla duvar parçası ve ikinci kez kullanılmış mermerlerden yapılmış bir raf ve aslan ayağı formu bir masa ayağı gövdesi yıkılmış durumda açığa çıkarılmıştır. Aynı alanda bir kısmı güney kesitte kalmış olan kadın figürüne ait heykelcik, Kadın Heykelciği 1 (Lev. II a-c) adı altında değerlendirilmiştir. Bulunan heykeltıraşlık eserleri olasılıkla Geç Roma Dönemi mezarlarından önce mevcut olan yapılara ait olmalıdır.

2000 yılındaki kazı çalışmaları sonucunda tünelli yapının üç katlı cephesi tamamen açığa çıkarılmıştır. Zemin katta ve ikinci katta girişleri bulunan tünellerin içindeki dolgu toprağın temizlenmesine başlanmıştır. Konglomera zemine oyulan tüneller iki ayrı yapı biçiminden oluşmaktadır. Konglomera tünelleri ile moloz taş ve tuğladan örülen taş tuğla tüneller olarak adlandırılmıştır⁹⁹. Tünellerin içi zamanla erozyon ve selli yağmurlarla taşınan kumlu, killi, çakıllı katmanlar ile küçük buluntu parçalarıyla dolmuştur. Taş tünellerin içindeki çalışmalar sırasında, başı ve kaidesinin bir kısmı kırılmış mermerden bir Hygieia Heykelciği (Lev. XVI a-b) bulunmuştur. Heykelcik üzerinde yer yer demir-oksit izleri ve aşınmalar mevcuttur.

2002 yılı kazı sezonunda tünelli yapının önündeki ve tüneller içindeki dolgu toprağın temizlenmesine devam edilmiştir. Dolgu toprak içinden çeşitli arkeolojik buluntularla birlikte mermer heykeltıraşlık eserleri de ele geçmiştir. Taş tüneller içindeki

⁹⁸ Bu bilgiler kazı arşiv raporlarından edinilmiştir.

⁹⁹ Dinç 2003, 28.

toprağın atılması sırasında terra sigillata kap parçaları ile birlikte bir kadın heykelciğine ait Kadın Başı 4 (Lev. XXVIII c-d) olarak adlandırılan eser bulunmuştur. Ancak muhtemelen farklı dönemlerde kullanılmış olan bu eserler yine tünel içine sürüklenerek gelmiş olan buluntulardır.

Tünelli yapıdan bulunan mermer heykeltıraşlık eserleri çoğunlukla 1999- 2002 yıllarındaki kazı çalışmaları sırasında ele geçmiştir. Eserler, tünelli yapının açıldığı vadiye dolan toprak içinden ve tüneller içindeki yağmurlarla taşınan kumlu, killi, çakıllı katmanlar ile küçük buluntu parçalarının yer aldığı topraktan bulunmuştur. Tüneller içinden bulunan mermer eserler büyük oranda aşınmış ve yüzeyinde ağır metal izleri bulunmaktadır. Buluntu durumları göz önüne alındığında özellikle tünellerden ele geçen heykeltıraşlık eserlerinin stratigrafik açıdan buluntu alanıyla ilişkisi sınırlıdır. Bu sebeple eserler daha çok korunduğu ölçüde stilistik özellikleriyle değerlendirmeye alınmıştır.

III. BÖLÜM: TRALLEİS HEYKELTRAŞLIK ESERLERİ

III.1. Hellenistik Dönem Kadın Figürleri

III. 1. 1. Kadın Heykelciği Parçası 1 (Lev. I a-c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 02 2026 (M-17)

Bulunduğu Yer : ARS K350-360/D200-210 Batı III

Sağır Tonoz Önü Dolgu.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı Deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış.

Yüzeyi perdahlanmıştır. Kaidesinde kırıklar mevcuttur

Ölçüleri : Yük.: 28 cm., Gen.: 13.5 cm., Kal. 11 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Giyimli bir kadına ait heykelciğin üst baldırın başlangıcından itibaren ayaklarına kadar olan bölgesi korunmuştur (Lev. I a). Sağ diz hizasında ve önde iki bacak arasında bir dübel ile giysiye tutturulan kumaş parçaları ile sol bacağa yine dübel yardımıyla eklenen sol ayak eksiktir. Giysi üzerindeki kumaş eklentileri heykelciğin antik tamirat geçirdiği düşüncesini akla getirmektedir. Bir kaide üzerinde ayakta duran heykelde sağ bacak taşıyıcı, sol bacak ise serbesttir. Sol bacak dizden itibaren öne çıkmış ve dizdeki güçlü bükülme sol ayağın hafif geri çekilmesiyle sağlanmıştır. Sol bacağın ve sol bacak bileğinin duruşuyla olasılıkla sol ayak sandaletinin ön ucuna basmaktadır.

Kadın figürünün her iki bacak yanından korunan giysi kısmı ve arkasından görünen yapısıyla bir peplos giydiği düşünülmektedir (Lev. I a, c). Peplosun etek kısmı bacakları tamamen örtmekte ve ayak bilekleri üzerinden kaideye doğru uzanmaktadır. Eser önde peplosun üst yarısının bacaklar üzerine sarktığı kısımda kırılmış, bu nedenle gövde kısmı korunamamıştır. Ancak arkada peplosun kalça üzerine düşen bölümü açıkça görülmektedir. Eserin arkası önüne oranla daha özentisiz işlenmiştir. Sol bacak yanından kaideye doğru dik inen kalın giysi kumaşı üzerinde dizden bileğe kadar olan kısmı daha kaba işlenmiş ve tam sol yanda bilek üzerinde bir dübel deliği bulunmaktadır (Lev. I b). Buradan heykelciğin solunda bir desteğin bulunduğunu söylemek olasıdır. Bacakları saran gergin peplos kumaşı, sol bacağı çıplak gösterir biçimde düzenlenmiştir. Sol bacak üzerindeki kıvrımsız transparan görünüme karşın bacak arasında dik inen kıvrımlar, sol bileğe doğru hareketle uyum içinde açılarak kalın ve derin kıvrımlar oluşturmuştur. Taşıyıcı sağ bacak üzerinde uzun ‘V’ biçimini alarak her iki yandan bileğe uzanan kıvrımlar yumuşak görünümlüdür. Kalın bir kumaş kütlesi sağ ayak üzerinde ‘U’ biçimini almıştır. Etek ucundan sağ ayağın parmak uçları ve sandalet tabanı görülmektedir. Aynı ayağın sağ yanında korunan, kalın peplos kumaşının birleşen uçlarında, kenar kısmının ‘S’ kıvrım oluşturduğu anlaşılmaktadır. Peplosun etek ucu burada ağır ve kalın görünümüyle kaide üzerine uzanmaktadır. Giysinin bacaklar üzerinde ve bacakların arasında düzenleniş biçimiyle bir kontrast oluşturduğu aynı kontrastın muhtemelen eserin duruşuyla da vurgulandığı söylenebilmektedir (Lev. I a-c).

Yukarıda sıralanan özellikleri ile Tralleis giyimli kadın heykelciğinin peplos giydiği ve sol yanında dize kadar yükselen bir desteğe dayandığı anlaşılmaktadır. Yüzey

işlenişinden ve özenli işçiliğinden eserin bir tanrıçaya ait olduğunu düşünmek olasıdır. Heykeltıraşlık sanatında peplos ile betimlenen tanrıçalar arasında yoğunluğu Athena ve Artemis heykelleri oluşturmaktadır¹⁰⁰. Tralleis örneğinde peplosun kıvrım düzenlenişi ile özellikle sol bacağı açık olarak ortaya çıkaran ince kumaş yapısı, sağ bacak üzerinde ve iki bacak arasından kaideye doğru birbirine paralel şekilde dik inen kıvrımlardan, sol diz hizasına kadar yükselen destek izinden, Geç Hellenistik Dönem’de yaratılan Athena tipine ait olduğu tahmin edilmektedir (Lev. I a). Ancak eserin yalnızca üst baldırdan aşağısı korunduğu için tipolojik olarak kesin bir yargıya varmak oldukça zordur. Buna rağmen eserin değerlendirilmesinde tipolojik olarak Hellenistik Dönem Athena heykel örnekleri üzerinde durulacak daha sonra eserin stil yoluyla Geç Hellenistik Dönem içerisindeki yeri saptanmaya çalışılacaktır.

Geç Hellenistik Dönem eserleri arasında önemli bir yere sahip olan Pergamon Athena’sı, Pheidias’ın ünlü eseri Athena Parthenos heykelinin Hellenistik bir yorumlamasıdır¹⁰¹. Athena Parthenos tipi Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi boyunca sevilerek kopyalanan eserlerden biridir¹⁰². Tralleis örneği ile duruş açısından benzerlik gösteren Pergamon Athenası, sol dizin sert bir şekilde dizden bükülmesi, kumaşın bacak üzerinde çıplak bir görünüm oluşturması gibi özellikleriyle paralellik gösterse de Pergamon Athenası Tralleis eserinden ayrı bir anlayışla yapıldığını göstermektedir. M.Ö. yaklaşık 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Athena heykeli daha sert bir görünüm sergilemektedir.

¹⁰⁰ Pollitt 1986, 169 Fig.171; Nick 2002, 236 vd., Stewart 1990, Fig. 569-570; L. Kahil, ‘Artemis’ LIMC II 1984, s.636 nr 133 pl. 455

¹⁰¹ Bu eser ile ilgili pek çok görüş olmakla birlikte Pollitt, bir kopya eserden çok dönemin yeni bir yaratımı olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda bkz. Pollitt 1986, 167; Smith 2002, 160 Fig .185.

¹⁰² Nick 2002, 236 vd. Taf. 18-23.

Budapeşte'den bir Athena heykelciği, vücudun alt yarısındaki giysi düzenlenişiyle ve stiliyle Tralleis eserinin ikonografik ve stilistik yapısının anlaşılmasında yardımcı olmaktadır¹⁰³. Khios'dan bulunan heykelcik yüksek kemerli bir peplos giymiştir. Kolları ve başı korunamamış olsa da göğsündeki aegisi Athena'ya ait olduğunu açıkça göstermektedir. Sağ bacak taşıyıcı, sol bacak ise dizden bükülerek yana ve geriye açılmış, sol ayak ucu ile yere basmaktadır. Kalın peplos kumaşı harekete uygun olarak sol bacağı tamamen ortaya çıkaracak biçimde sarmakta sağ bacak ise giysi altında kaybolmaktadır. İki bacak arasından dik inen birbirine paralel kıvrımlardan oluşan kumaş demeti kaideye doğru uzanmaktadır. Sağ bacak üzerinde uzun ince 'V' kıvrımlar bileğe doğru inmekte ve etek ucunda bilek üzerine kalın bir kumaş kütlesi 'U' biçimde sarmaktadır. Eseri her iki yandan sınırlayan kalın kıvrımlar kaideye doğru uzanmakta, peplosun kenarları sağ yanda 'S' kıvrım yaparak sarmaktadır. Yukarıda sıralanan özellikleri ile Budapeşte heykelciği ile Tralleis heykelciğinin aynı örnekten esinlenerek yaratıldığı görülmektedir. Pepelosun alt kısmındaki giysi düzenlenişi, kıvrım sistemi oldukça benzerdir. Aynı duruş içindeki iki eserde sol ayağın açılmasıyla hareketlenen etek ucunda merkezden ayrılan iki adet pili birebir aynı özelliktedir. Ancak Tralleis örneğinde sağ bacak üzerinden inen 'V' kıvrımlar daha yumuşak ve belli belirsiz bir görünümdeyken Budapeşte heykelciğinde daha canlı bir yapıdadır. Tralleis eserinde sağ bacak ve ayak bileği kumaş altından hissedilirken Budapeşte heykelciğinde sağ bacak giysi altında tamamen kaybolmuştur. Bu özellikleri ile Tralleis heykelciğinin daha ince bir kumaştan giysisinin oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan eserimizin tipolojik ve ikonografik yapısı hakkındaki soru işaretleri varlığını korumaktadır.

¹⁰³ Nick 2002, 236-37 Taf. 18-6 Cat. A1.

Sardeis'ten bir giyimli kadın heykeli de Tralleis heykelciği ile benzer özellikler sergilemektedir¹⁰⁴. Peplos giyen figürün belinden alt yarısı korunmuştur. Pepelosun üst kısmı bacaklara doğru inen uzun bir kat oluşturmuştur. Sağ yanda bileğe doğru sarkan 'S' kıvrımlar görülmektedir. Sol bacak taşıyıcı sağ bacak serbestçe yana açılmıştır. Duruş itibariyle Tralleis örneğinden farklı olsa da serbest duran bacağın giysi altından çıplakmış gibi görünmesi, merkezde figürü simetrik olarak ikiye ayıran, birbirine paralel işlenmiş dikey kıvrımlardan oluşan kumaş kütesinin kaideye uzanması, etek uçlarında derin kıvrım kanalları oluşturup sağ ayağa doğru yönelen pililer, taşıyıcı bacak üzerinde dikey inen kıvrımlar benzer özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Budapeşte ve Sardeis örnekleri tipolojik ve stilistik açıdan oldukça benzerdir. Bu benzerlik Sardeis heykelinin de Athena'nın bir Hellenistik tipi olabileceğini akla getirir de bu görüş tahminden öteye gidememektedir. Budapeşte, Sardeis ve Tralleis heykelleri ilk bakışta aynı anlayışla yapılmış eserler olarak görülse de Tralleis her ikisine de yakın stil özellikleri taşımakla birlikte tipolojik olarak özellikle giysinin daha ince ve yumuşak kumaş izlenimi uyandırmasıyla farklılaştığını göstermektedir.

Tralleis heykelciğinin değerlendirilmesi aşamasında özellikle tarihlendirmeye yardımcı stil özelliklerinden yararlanmak oldukça faydalıdır. Eser bacakları tamamen saran şeffaf giysi özellikleri ile M.Ö. 2. yüzyıl heykel sanatında sık rastlanan stil unsurunu yansıtmaktadır (Lev. I a)¹⁰⁵. Taşıyıcı sağ bacak güçlü bir şekilde yere basarken sol bacağın keskin bir şekilde dizden bükülerek yana ve geriye açılmasıyla hareket kazandırılan vücutta olasılıkla sağ kalça yana doğru kaykılmış ve Geç Hellenistik döneme özgü yaylanma

¹⁰⁴ Hanfmann-Ramage 1978, 87-88 Nr. 54 Fig. 165. Smyrna'dan benzer bir başka örnek için bkz. Sezer 2009, 39-40 Lev. 1.

¹⁰⁵ Bu konuda bkz. Linfert 1976, Abb. 41-42, 78-81, 104-106, 144-45, 155-159, 217-18, 139, 355-57, 363.; Özgan 1995, 17 vd. taf. 2 /3-4;

hareketi oluşturulmuş olmalıydı. Eser duruş hareketi ile buna uyum sağlayan giysi işlenişi açısından Tralleis'ten giyimli kadın heykeli¹⁰⁶, Samos ve Kos¹⁰⁷ Museleri, Delos'tan Kleopatra heykeli¹⁰⁸, Rhodos'tan¹⁰⁹ kadın heykellerinde görülen stil özellikleri ile paralellik göstermektedir. Bacakları sınırlayan ve iki yandan kaideye doğru sarkan dikey peplos kıvrımlarından heykelin ince uzun bir yapıda olduğu, bacaklar üzerinde gergin tül gibi ince kumaş izlenimi uyandıran peplosun bacak arasındaki kalın, ağır dökümlü görüntüsü ile kontrast oluşturması yine M.Ö. 2. yüzyılın ortalarından sonra oldukça sık görülen stil özelliğidir. Eserimiz yukarıda sıralanan Geç Hellenistik Dönem Budapeşte ve Sardeis örneklerine tipolojik olarak yaklaşırken aynı zamanda stil olarak benzerlik göstermekte, Samos, Kos, Delos ve Rhodos heykelleriyle ve yine Tralleis'ten bulunmuş ve Özgan tarafından M.Ö. 120-110 yıllarına tarihlendirilen kadın heykeli ile oldukça yakın stil özellikleri taşımaktadır¹¹⁰. Bu durum Tralleis heykelciğini Geç Hellenistik Dönem içinde M.Ö. 2. yüzyılın sonlarına doğru tarihlendirebilmeyi mümkün kılmaktadır.

¹⁰⁶ Özgan 1995, 17 vd. taf. 2 /3-4;

¹⁰⁷ Horn, Nr. 5 17 82 Taf. 14-17; Linfert 1976, 77 vd. Abb. 170 vd.

¹⁰⁸ Linfert 1976, Abb. 273

¹⁰⁹ Merker 1973, Cat. No. 13 Fig. 13-15; Linfert 1976, Abb. 228-229.

¹¹⁰ Özgan 1995, 18.

III. 1. 2. Kadın Ayağı Parçası (Lev. I d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1637(M26)

Bulunduğu Yer : ARS Önü Dolgu

Korunduğu Yer : Tralleis kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Parmak uçları ve giysi kıvrımlarında kırık ve aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 10 cm, Gen 11.9 cm, Kal. 15.4 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Ayağın boyut itibariyle bir kadın heykelciğine ait olduğu anlaşılmaktadır. Sol ayağın üzerine ve yanından kaideye sarkan giysi parçası olasılıkla içteki khitona aittir. Sol ayağın yanından sarkan kıvrımlar keskin sırtlıdır. Burada derin kıvrım çanakları oluşturarak ışık- gölge kontrastı oluşturmaktadır. Giysi arkada düz bir şekilde işlenmiştir. Açıkta kalan ayak ucundan parmakları ve sandaletin bir kısmı görülmektedir (Lev. I d). İnce ve narin parmaklar bir kadın zarafetini yansıtmaktadır. Sol ayak ucunun sola dönük yapısı ile ayak üzerinde sağa doğru açılan diyagonal iki kıvrım, korunan ayağın sağ bacak üzerinde dik duran figürün sola açılan serbest ayağına ait olduğunu düşündürmektedir. Eserin ne yazık ki çok küçük bir parçasının korunmuş olması daha ayrıntılı incelenme yapmayı zorlaştırılmaktadır. Buna rağmen eserin ince grenli mermerden özenle seçilerek yontulması, yüzeyin pürüzsüzleştirilmiş olması, parmaklardaki ince ve zarif görünümlü detaylar, keskin sırtlı kıvrımlar ile sol ayak yanından sarkan kalın giysi parçası Hellenistik Dönem eserlerinde görülen özelliklerdir. Samos'tan bulunmuş olup Hellenistik Dönem'e

tarıhlendirilien benzer ayak ve giysi parçalarında da yukarıda sıralanan özellikler göze arpmaktadır¹¹¹. Kos'tan bir kadın heykeli parçasında khitonun etek ucundan görünen sağ ayak ucu ve sağ ayak yanında kümelenen kıvrım düzenlenişi, aynı dönem ve stili yansıtmaktadır¹¹².

¹¹¹ Horn 1972, Taf. 63 Fig. 88, 97-98.

¹¹² Linfert 1976, Taf. 28 Fig.143-145.

III.2. Roma Dönemi Kadın Figürleri

III. 2. 1. Kadın Heykelciği 1 (Lev. II a-c)

Müze Env. No : 5165

Kazı Env. No : TRL99 873 (M40)

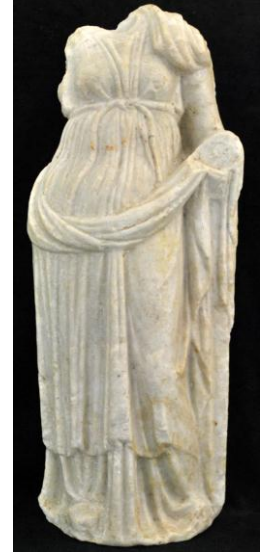
Bulunduğu Yer : 1999 yılı kazı çalışmaları sırasında
Arsenal'in üst teras yapısına yönelik
sürdürülen kazılar sırasında açığa çıkmıştır.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmış heykelin yüzeyinde demir
oksit izleri ve kalker tabakası bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 48.5 cm., Gen. 19.5cm., Kal. 8 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Baş boyundan, sağ kol omuzdan, sol el bileğin üstünden kırık ve eksiktir. Ayaklarında, khitonun etek uçlarında ve kaidesinde kırıklar bulunmaktadır. Baş ve sağ kol vücuttan ayrı işlenip gövdeye açılan yuvaya yerleştirilmiştir. Heykelin ön ve yan yüzeyleri özenle işlenmiş ve parlatılmış, arka yüzeyi düz bir hat şeklinde kesilerek kabaca bırakılmıştır (Lev. II c).

Heykel, ayakta giyimli bir kadına aittir (Lev. II a). Omuzlar dar, bel yüksek, bacakları uzundur. Taşıyıcı sağ bacak sabit, sol bacak dizden bükülüp hafifçe yana açılarak serbest bırakılmıştır. Bu hareketle kalça güçlü bir şekilde sağa doğru kaykılmıştır. Khiton

üzerine Himation giymiştir. Omuzdan askılı kolsuz khiton, ince kumaştan yapılmış olup, gövde üzerinde ince görünümlü transparan yapısıyla tüm vücut hatlarını ortaya çıkarmıştır. Khiton, geniş yakasıyla gerdanı açık bırakmaktadır. Göğüs altında ince bir kemerle toplanmış olan khitonun, kemer uçları göğüs arasında düğümlenerek iki yana bele doğru simetrik olarak uzatılmıştır. Böylece göğüs arasında 'V' kıvrımlar oluşmuştur. Kemerin elbiseyi sıkmasıyla oluşan dik kıvrımlar bel üzerinden sağ bacağa doğru inmektedir (Lev. II a). Sağ bacak üzerinde düz, ayağa doğru dik inen kıvrımlar ayak üzerinde yığın halini almıştır. İki bacak arasından dik inen khiton kıvrımları heykeli simetrik olarak ikiye bölmüş görünümündedir. Sol ayağın hafifçe yana açılmasıyla etek ucunda derin kıvrımlar oluşmuştur. Bir ucu sol omuz üzerine tomar halinde atılmış olan himation arkada omuz üzerinden sağ kalçaya dolanmaktadır. Üst kenar ucu sağ kalçada ve kasıklarda rulo halini alarak sol kol üzerinden aşağıya sarmaktadır. Burada himationun sol bacak yanından sarkan ucunda 'S' kıvrım görülmektedir. Önde yumuşak himation kumaşı, sabit bacak üzerindeki khiton kıvrımlarıyla bütünleşmiştir. İnce ve dökümlü kumaştan yapılmış olan himation sol bacağa iyice yapışmıştır.

Tralleis giyimli kadın heykelinde görülen ince transparan görünümlü khiton M.Ö. 5. yüzyılın sonlarına doğru Klasik Dönem heykeltıraşlığında, özellikle Aphrodite ve Nike tasvirlerinde yoğun bir şekilde görülmektedir¹¹³. Hellenistik Dönem'de Samotrake Nikesi ile Rhamnus'lu Themis'te, Muse heykellerinde göğüs altından ince bir kemerle bağlanan, ince kumaştan yapılmış vücuda yapışık khiton tasviri ortaya çıkar¹¹⁴. Tralleis heykelinin, göğüs altından bağlanan ince ıslak görünümlü khiton üzerine giydiği ve sol omuzda göğüse doğru sarkan bir tomar halindeki himationu ile benzerlerine Geç

¹¹³ Stewart 1990, 166–67.

¹¹⁴ Smith 2002, 80 Fig. 97, Fig. 296. Ridgway 2001, 252 Pl. 126-130 a-c, 131.

Hellenistik Dönem'deki kadın heykellerinde rastlanmaktadır. Atina Ulusal Müzesi'nde sergilenen Megiste heykeli¹¹⁵, Pergamon'dan iki kadın heykelinde benzer giysi şemasını görmek mümkündür. Smyrna'dan bir mezar stelindeki kadın figürü¹¹⁶ ve Philiskos'un Muzeleri'nden bir muzede¹¹⁷ aynı khiton ve himation biçimi görülmektedir. Lagina Hekate Tapınağı'nın kuzey frizindeki tanrıça Roma figürü duruşu ve giysi işlenişi ile Tralleis heykeliyle bazı benzerlikler göstermektedir¹¹⁸. Özellikle himationun rulo halindeki üst kenar kıvrımları, ve sol bacak yanından sarkan giysinin uçlarında oluşan 'S' formu açılmış ve yumuşamış biçimiyle aynıdır. Lagina frizleri M.Ö. Geç 2.-Erken 1. yüzyıla tarihlenmektedir¹¹⁹.

Tralleis örneği yukarıda sıralanan Geç Hellenistik Dönem örneklerinden stilistik olarak ayrılrsa da khiton ve himationun düzenleniş biçimiyle, Geç Hellenistik dönem kadın tiplerine öykündüğünü göstermektedir. Tralleisli sanatçı eserini yontarken Hellenistik dönemin çok sevilen stilinden haberdar olduğunu belli etmekle birlikte uygulamada bir takım zorluklar içerisine girdiğini göstermektedir. Sağ kalçadan sol bileğe uzanan himationun üst kıvrım rulosu, şematik kıvrımlar ile yumuşak bir bant şeklinde yer almakta, doğallıktan oldukça uzak bir görünüm sergilemektedir. Heykele sonradan eklenmiş gibi durmakta, himation ile organik bir bağ oluşturmamaktadır. Yine özellikle sağ bacak üzerinde birbirine paralel uzanan dikey kıvrımlar, üstteki himationun tamamen kaybolduğunu alttaki khiton ile bir bütün oluşturduğu izlenimi uyandırmaktadır.

¹¹⁵ Peiraieus'dan bulunmuştur. Bkz. Ridgway 2001, 143 vd. Pl. 45. Cordelia –Eule 2001, 35 KS 56, Abb. 60.

¹¹⁶ Smith 2002, 192 Fig. 220.

¹¹⁷ Agnona Muzeleri olarak adlandırılan grup, M.Ö. 160-150 arasına tarihlenen ve Rhodoslu Philiskos tarafından yapıldığı söylenen Muselerin, Roma Dönemi kopyalarıdır. Agnona Museleri İtalya'da bir Roma şehrinin hamamından bulunmuştur. Hamam Trarianus-Hadrianus Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bkz. Ridgway 2001, 252 Pl. 126-130 a-c, 131.

¹¹⁸ Webb 1996, 108 vd. Fig. 86, Stewart 1990, 226 Fig. 830.

¹¹⁹ Stewart 1990, 226, Webb 1996, 108, Smith 2002, 188-189 fig. 207-2. M.Ö. 2. yüzyıl tarihini önerir.

Himationun varlığı etek uçlarındaki ayırımdan ve sol el üzerinden sarkan kumaş kütesinden anlaşılmaktadır. Geç Hellenistik örneklerde bu tarz bir işleniş ile karşılaşmak pek mümkün gibi değildir. Bu sebeple Tralleis heykelinin farklı bir bakış açısıyla işlendiğini söyleyebiliriz. Tralleisli sanatçı bir yandan eserinde Hellenistik etkiler yaratmaya çalışırken bir yandan da kendi döneminin teknik kuralları çerçevesinde kendince ayrı bir tarz yaratma yolunda girişimlerde bulunmuş olmalıdır. Bu açıdan Tralleis heykelinin Roma Dönemi eserleri içindeki benzerlerine bakıldığında, Atina Ulusal Müzesi'nde sergilenen bir Demeter Adak Kabartması'nda aynı tipte khiton ve himation biçimini görmekteyiz¹²⁰. Burada da Tralleis örneğinde olduğu gibi Demeter'in himationu sağ bacak üzerinde dikey inen khiton kıvrımları ile bütünleşmiş bir görünüm içerisindedir. Serbest duran sol bacakta ise giysi daha sade bir hal almıştır. Demeter kabartması Erken İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir. Yine Tralleis heykeli ile stil açısından paralellik gösteren diğer bir eser ise Korinth''ten bulunmuş olan bir lahit üzerindeki kadın kabartmalarıdır. Lahit üzerinde önde en solda yer alan ve Eriphyle olarak tanımlanan kadın figürü khiton üzerine himation giymiştir¹²¹. Burada da himationun üst kıvrım rulosu şerit halini almış, iç ve dış giysi birbiriyle tamamen bütünleşmiştir. Aynı lahit üzerindeki diğer kadın figürlerinde de kıvrımların düzenlenişinde, tek düzelik, yüzeysellik, birbirine paralel uzanan abartısız giysi kıvrımları göze çarpmaktadır. Tralleis heykelinde de kıvrımlar şematik bir hal almış, yüzeysel birbirine paralel boru biçimli kıvrım yapısı görülmektedir. Korinth lahti stil özellikleri ve mimari öğeleri göz önünde bulundurularak M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

¹²⁰ LIMC IV/1, 850 Fig. 29.

¹²¹ Johnson 1931, 114, No. 241.

Yukarıda benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis heykeli, incelikli uzayan vücut yapısı, dar omuzları, yüksek bel yapısı ve genişçe kalçalarıyla, giysi biçimiyle Geç Hellenistik Dönem kadınına yansıtmaktadır. Ancak stilistik açıdan değerlendirildiğinde, giysi kıvrım yapısı ve işlenişleriyle heykel Roma Dönemi stil özelliklerini barındırmaktadır. Khiton üzerinde giysinin kabartılarak yassı ve yapıştırılmış kıvrım sırtları oluşturulmuştur. Himation içindeki giysiyle bütünleşip kaybolmuş görünümündedir. Taşıyıcı sağ bacak ince khiton ve himation kıvrımları altında kaybolurken, sol bacak giysi altından tamamıyla gözükmemektedir. Etek uçlarındaki kıvrımlar tekdüze bir halde ayak üzerine düşmektedir. Matkap ile derinliği çok fazla olmayan kanallar açılarak etek uçlarında ışık gölge kontrastı yaratılmaya çalışılmıştır. Sol ayak bileği üzerinde yayılan ve sağ bacak üzerinde dikey inen kıvrımlarda bu yapı göze çarpmaktadır. Sağ bacak üzerindeki dikey kıvrımların oluşumunda derin matkap izlerine rastlanmaması eserin Roma Dönemi içinde M.S. 2. yüzyılın ortalarından önceki bir tarihte yapılmış olacağını düşündürmektedir. Teknik ve stilistik incelemeler sonucunda heykel, Geç Hellenistik Dönem heykel sanatına öykünerek Roma Döneminde özellikle M.S. 2. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

III. 2. 2. Kadın Heykelciği 2 (Lev. III a-b)

Müze Env. No : 5975

Kazı Env. No : TRL 01 / 1636(M25)

Bulunduğu Yer : 2001 yılı kazı çalışmalarında Arsenal önündeki dolgunun temizliği sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce Grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Yüzeyinde demir oksit izlerinin oluşturduğu sarımsı bir tabaka görülmektedir.

Ölçüleri : Yük 31 cm, Gen. 9 cm, Kal. 6.4 cm, Kaide Yük. 3.5 cm Gen. 11 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Ayakta dörtgen bir kaide üzerinde duran kadın heykelciğine aittir (Lev. III a). Başı kırık ve eksiktir. Sağ kol dirsek üzerinden sol kol ise bilek hizasında kırık ve kayıptır. Khiton üzerine himation giymiştir. Boynun iki yanından omuzlara doğru sarkan birer adet saç perçemi görülmektedir. Sağ kol dirsek hizasında yana açılarak gövdenin sağ yanında himationu açmaktadır. Khiton uzun kollu olup göğüs altından bir kemer ile bağlanmıştır. Sağ kolun korunan kısmında khiton kıvrımları görülmektedir. Gerdanı açıkta bırakan içteki giysi, geniş 'V' yakalı olup, sağ koltuk altında bir kısmı kemer üzerine sarkar. Açıkta kalan sağ göğüs ince khiton kumaşı altından belli olmaktadır. Himationun bir ucu, gövdenin sağ yanını ve kolu açıkta bırakacak şekilde arakaya uzanmakta başı örterek sol omza atılmaktadır. Diğer ucu önde bel hizasından sol omza diyagonal bir şekilde uzanarak omzu

ve kolu tamamen örtüp arkadan aşağı sarmaktadır. Himation vücudu sıkıca sarar. Kıvrımlar yassı ve yüzeyseldir. Himationun, alttaki khiton kıvrımları ile bütünleşmiş görüntüsünden şeffaf kumaştan yapıldığı izlenimi uyandırmaktadır (Lav. III a). Himationun etek uçları önde diz altına kadar uzanmaktadır.. Khiton ayak uçlarını açıkta bırakacak şekilde kaideye doğru yayılmaktadır. Taşıyıcı sol bacak yere basmakta, sağ bacak ise dizden bükülüp yana ve arkaya açılarak ayak ucuna basmaktadır. Ayaklar detaylandırılmamıştır. Heykelciğin aası kabaca işlenmiştir (Lev. III b).

Tralleis heykelciği yukarıda sıralanan giysi düzenlenişiyile, M.Ö. 4. yüzyıldan başlayıp Hellenistik Dönem boyunca popülaritesini artıran rahibe tipindeki kadın heykellerinde görülen giysi modasını yansıtmaktadır¹²². M.Ö. 4. yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın başlarında tarihlenen ve Demeter Rahibesi olarak belirlenen Priene'den Nikeso heykeli, şüphesiz kendinden sonraki dönemde, kadın heykel tiplerinin yaratılmasında öncü model oluşturmuştur¹²³. Kos ve Pergamon'daki Demeter Kutsal Alanı ile ilişkilendirilen Kore heykellerinde de kolların duruşu, himationun iki göğüs arasındaki ve gövde üzerindeki düzenleniş biçimleri, M.Ö. 4. yüzyılın ortaları ile 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen kadın heykelleri, Tralleis eseri için tipolojik açıdan önemli karşılaştırma örnekleridir¹²⁴. Genel görünümüyle Erken Hellenistik Dönem eserlerinden etkilendiği açıkça görülen Tralleis kadın heykelciğinin form ve stil olarak farklı bir bakış açısıyla işlendiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda eserimizi Roma Dönemi heykeltıraşlık örnekleri içinde değerlendirmek yerinde bir yaklaşım olacak. Başını örten, rahibe görünümlü

¹²² Cordelia-Eule 2001, 105, 179 Kat. No. 43 Abb. 71, Filges 1997, 249 Kat.Nr. 36.

¹²³ Bkz. Cordelia-Eule 2001, 105, 179 Kat. No. 43 Abb. 71-73.

¹²⁴ Kabus-Preissshofen 1975, Taf.16, s. 43-46; Filges 1997, Kat.Nr.38, 47; Bağdatlı 2009, 98 vd. Kat. No. 10, Lev. X.

giysisiyle kadın heykellerindeki yaygın moda, Roma Dönemi'nde statü sahibi kadınların ve tanrıçaların betimlenişinde farklı varyasyonlarıyla kesintisiz takip edilmiştir¹²⁵.

Tralleis heykelciğinde görülen boynun iki yanından omuzların üzerine düşen dalgalı saç bukleleri, çoğunlukla Tykhe ve Hygeia gibi tanrıçaların tasvirlerinde karşımıza çıkmaktadır¹²⁶. Başın üzerine doğru çekilen ve sağ göğsü açıkta bırakarak sol omza diyagonal biçimde ulaşan himation düzenlenişi de yine Roma Dönemi Tykhe tiplerinde görülmektedir. Başın kayıp olması ve sol kolun yana doğru düz uzatılması, sol kolunda her hangi bir ize rastlanmaması Tralleis heykelciğinin bir Tykhe'ye ait olabileceği düşüncesini her ne kadar zorlaştırmakta ise de heykelciğin gerdanı açıkta bırakan, göğüsleri transparan şekilde ortaya çıkaran ince bir khiton giymesi de ikonografik olarak eseri Tykhe grubuna yaklaştırmaktadır. New York'ta bulunan bir Tykhe torsosu gerdanı açıkta bırakan, kollu khitonun göğüs altından ince bir kemerle sıkılması, göğsü diyagonal bir şekilde ikiye ayıran himation düzenlenişi ile biçim olarak Tralleis heykelciğine yakın özellikler göstermektedir¹²⁷. Ayrıca sol kalça üzerinden bacağa ve sağ dize doğru uzanan birbirine paralel diyagonal kıvrımlar ile sağ kalçadan karın üzerine ve sol göğse uzanan kıvrım demetleri her iki eseri de bir birine oldukça yaklaştırmaktadır. Kumaş üzerinde ince boru biçimde kabartılardan oluşan kıvrımlar New York ve Tralleis örneklerinde görülen ortak stil özellikleridir. eserimizde himationun üst kenar rulosu daha sade ve şematik bir hal alırken New York torsosunda daha doğal ve derin kıvrım kanallarından oluşmaktadır. New York torsosu gösterdiği stil özellikleri ile Roma Dönemi içinde M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonraki bir döneme tarihlendirilmektedir. İçteki khitonun ince yapısı ve kemer üzerine

¹²⁵ Filges, Klasik ve Erken Hellenistik Döneme ait giyimli kadın heykellerini Roma Dönemi kopyaları ile birlikte değerlendirerek pek çok tipin belirlenmesini sağlamıştır. Bkz. Filges 1997, 13 vd. Kat. Nr. 1- 222.

¹²⁶ Bkz. Filges 1997, 84 vd. Kat. Nr. 121-145, s. 117 vd. Kat. Nr. 181-189., Atalay 1989, 91-93 Abb. 63-70;

¹²⁷ Filges 1997, 227 Kat. Nr. 126.

sarkan kolposu ile diğer bir benzer örnek Boston'daki Tykhe heykelciğidir¹²⁸. Boston heykeli de M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Boston'daki 189 Nr. 11 Tykhe-Fortuna heykelciği, Tralleis eseri ile form açısından önemli benzerlikler sunmaktadır¹²⁹. Başındaki poloslu ile himationya örtünen Tykhe tasviri, omuzları üzerindeki saç bukleleri, giysi düzenlenişi, sağ ve sol kolun hareketi, bacakların duruşu ile Tralleis örneğine açıklık getirmektedir. Sol kolun kalçadan aşağıya düz olarak uzatılması ve elinde tahıl demeti tutması Tralleis heykelciğinin sol elindeki boşluğun anlaşılmasını da sağlamaktadır. İnce khiton ve himation altından belli olan göğüsler Tralleis örneğine göre doğallığını yitirmiş bir görünüm sergilemektedir. Ayrıntıda khiton ve himationun kıvrım yapısı da iki eseri birbirinden ayırmaktadır. Stilistik açıdan farklı yapı sergileyen Boston ve Tralleis eserleri tipolojik olarak aynı orjinalin Roma Dönemi yaratımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Boston Tykhe-Fortuna heykelciğinde cornucopia yerine tahıl demetinin olması, başında bir polos taşıması, M.S. 2-3. yüzyılda Doğu Roma Eyaletleri'nde popüler bir imajın yansımasıdır. Bir şehir tanrıçası olarak tapınım gören Tykhe'nin, başında poloslu ve elinde tahıl demetiyle oluşan imajı, tarımsal üretim açısından zenginliğini vurgulamak isteyen şehirlerin önemli bir temsilcisi olmuştur¹³⁰. Boston heykeline ikonografik olarak yaklaşan diğer bir Tykhe heykelciği ise Afyon Emidağ buluntusudur¹³¹. Emirdağ Tykhesi de bereket boynuzu yerine elinde haşhaş ve başak demeti tutmaktadır. Kavramsal açıdan tahıl demeti bereket boynuzuna eşdeğer tutulmaktadır. Tralleis'in de antik dönemde tarımsal üretimin merkezi kentlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu açıdan kentte bereketi

¹²⁸ Vermeule 1976, 123 Nr. 190; Filges 1997, 230 Kat. Nr. 124.

¹²⁹ Vermeule 1976, 122 Nr. 189.

¹³⁰ Vermeule 1976, 122.

¹³¹ Delemen 2007, 205-212.

ve bol mahsulü temsil eden Tykhe, Demeter/Kore gibi kadın heykel tiplerinin görülmesi oldukça muhtemel bir olgudur.

III. 2. 3. Kadın Heykelciği 3 (Lev. III c-d)

Müze Env. No : 5974

Kazı Env. No : TRL 01 /1389 (M15)

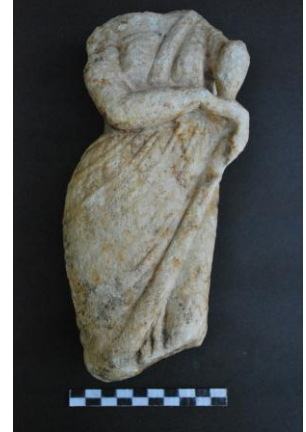
Bulunduğu Yer : 2001 yılı Arsenal kazıları sırasında KT 2
tünel dolgusu içinden bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde yoğun miktarda demir oksit izleri bulunmaktadır. Mermer bazı yerlerinde kristalize olmuştur.

Ölçüleri : Yük. 22 cm., Gen. 9.1 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kadın heykelciğinde, baş boyundan, sol el bilek üstünden, bacaklar dizden itibaren kırık ve eksiktir. Sağ üst kol vücuda bitişik olup dirsekten sert bir şekilde bükülerek bel hizasında sola uzanır, sağ el sol dirseği desteklemektedir (Lev. III c). Sol üst kol yine gövdeye bitişik olup dirsekten bükülerek yukarıya uzanmaktadır. Khiton ve himation giymiştir. Khiton geniş yuvarlak yakalı ve askılı olup olasılıkla sağ omuz askısı üst kol üzerine düşmüştür. Khiton bu kısımda aşınmış olsa da iki ince kabarık çizgi halindeki izler sağ göğüs ve kol üzerinde izlenmektedir. İnce khiton altından sağ göğüs belli olmaktadır. Himation, iki göğüs arasından çaprazlama sol omuza uzanmakta, aşağıda

ise sağ diz üzerinden sol kalçaya uzanır ve sağ elin altında toplanır. Arkada sol omuz üzerinden atılan himationun kenarı düz bir kontur halinde sol ayağa doğru uzanır ve sol yandan bakıldığında heykelciğe bir kabartma görüntüsü verir. Himationun bu ucunda şematik kıvrımlar görülür. Arkada sol omuzdan aşağıya bacaklara doğru inen dikey kıvrımlar sağ yanda kalçadan gelen yatay kıvrımlarla birleşir (Lev. III d). Himationun arkasındaki kıvrımlar yüzeysel ve sert görünümlüdür. Heykelciğe sol yandan bakıldığında hiçbir derinlik görülmez. Himationun önde sağ el ile gerilmesiyle sağ bel kısmından birbirini dik keserek çıkan kıvrım demeti sırta ve sağ kalça üzerine açılarak dağılmaktadır. Himationun göğüs arasındaki üst kenar kısmı ile alt kenarı kalın ve düz bir rulo halini almış ancak detaylandırılmamıştır. Himationun sol kalça üzerinden çıkan birbirine paralel ve dikey kıvrımları sağ kalça ve bacak üzerine dağılarak arkaya doğru yatay bir şekilde uzanır. Bu kıvrımlar ince bir çizgi halinde sığ, hareketsiz kıvrımlardır. Khitonun belden aşağı dik olarak inen ince kıvrımları önde himation altında beli belirsiz görülmektedir. Sol yanda khiton kıvrımları kazıma çizgi olarak görülmektedir. Bacak arasında korunan çok az bir kısımdan alttaki khitonun düz ve dik inen derin kıvrımları görülmektedir. Sol bacak açıkta olup khiton üzerinden dış konturları belli olmaktadır. Sağ bacak taşıyıcı olup, dizden itibaren eksik olan sol bacak ise muhtemelen hafifçe yana açılmıştır. Bu hareketle sağ kalça oldukça dışa taşmış, vücut 'S' formu almıştır (Lev. III c).

Yukarıda tasviri bulunan kadın heykelciğinin kolların duruş biçimi ve giysi yapısıyla Pudicitia tipini yansıttığı anlaşılmaktadır. Pudicitia¹³², bir kolu belinde, diğer kolunun dirseğine dayalı, eli çenenin yanında, başa kadar çekilen himationun kenarından tutan kadınlara verilen genel kavramdır. Bu duruş bir kolun ve elin gövdeye yatay durması

¹³² Bu isimlendirme Akeoloji literatürüne Roma sikkeleri üzerindeki benzer isimden alınmıştır. Bkz. Işın 2007, 19.

ve diğer kolu dirsekten tutması, dikey duran kolun çeneye doğru uzanması şeklinde açıklanabilir. Pudicitia tipinin kökeni M.Ö. 4. yüzyılın mezar sitelerindeki oturan kadın figürlerine kadar gitmektedir. En erken örnekleri Ağlayan Kadınlar lahtinde görülür¹³³. Bu tipteki kadın heykelleri daha çok evli ve soylu hanımların Demos ya da aileleri tarafından onurlandırılmalarıyla kimi zaman kutsal alanlara kimi zamanda ev bahçelerine dikilmişlerdir¹³⁴. Hellenistik Dönem’de pudicitia heykellerinin duruş motifi örnek tip anlayışıyla sevilerek geliştirilmiştir¹³⁵. M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren heykel ve mezar stellerinde kullanılan bu tipin Roma Dönemi’nde de çok sayıda kopyası ve varyasyonu bulunmaktadır. Roma Dönemi kopyaları üç grup altında toplanmıştır¹³⁶. Ancak Side’den bulunan pudicitia tipi kadın heykelleri dördüncü bir gurubun varlığına işaret etmektedir¹³⁷.

Tralleis heykelciği vücut şekli ve kolların duruşuyla pudicitia tipi içinde değerlendirilse de bilinen tiplerden bazı farklılıklar içermektedir. Himation sağ göğsü ve kolları açıkta bırakacak şekilde sol omuzdan arkaya atılmıştır. Himationun etek uçları dizleri açıkta bırakacak şekilde sol kalça üzerinde duran sağ ele uzanır. Bu yapısıyla Tralleis heykelciği Pergamon’dan bir kadın heykelinde görülen himation biçimiyle benzemektedir¹³⁸. Tralleis heykelciğinin bir önceki eser de olduğu gibi giysi düzenlenişi bakımından Hellenistik dönem kadın tiplerine öykündüğü görülmektedir.

Tralleis örneğinde kolların birbirine bağlı ve gövdeye bitişik hareketi ile vücudun üst yarısında bir daralma meydana gelmiştir. Alt yarısı ise geniş kalça ve dışa

¹³³ Saraçoğlu 1997, 48.

¹³⁴ Işın 2007, 19

¹³⁵ Cordelia-Eule 2001, 222.

¹³⁶ İnan 1975, 116 dip not. 595.

¹³⁷ İnan 1975, 116-118.

¹³⁸ Bieber 1955, 131 fig. 514.

doğru taşkınlık ile karşıt bir yapı sergilemektedir. Bu tip vücut hareketinin bilinen en iyi örneği Delos’lu Kleopatra heykelidir¹³⁹. Himaitonun önde birbirine paralel dikey inen kıvrımları sağ kalça üzerine doğru yatay bir şekil alır. Bu biçim Tralleis heykelciği himation kıvrımları için de köken oluşturmaktadır. Ancak Tralleis örneğinde himaiton kıvrımları doğallıktan uzak son derece yüzeysel, sık bir görünüm sergilemektedir. Delos heykeli yazıtından dolayı M.Ö. 138/137 yıllarına tarihlenmektedir. Metropolis¹⁴⁰, Kos¹⁴¹, Magnesia¹⁴² ve Oxford¹⁴³’da bulunan kadın heykelleri, gövdenin pozisyonu ve himationun sağ ele uzanan alt kenar ucuyla Tralleis heykelciğine tipolojik ve ikonografik ön model oluşturmaktadır. Yine Tralleis’ten bulunmuş olan, M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen kadın heykeline ait torso ve yüksek kadın kabartmalarında görülen Geç Hellenistik döneme özgü, vücudu saran şeffaf himation kumaşı altında birbirine paralel şekilde inen khiton kıvrımlarının belli olması ortak stil özellikleridir¹⁴⁴. Batı Anadolu ve Adalarda M.Ö. 2. yüzyıl boyunca yaygın olan kadın tipi ve stiline uygun olarak yapılan bu eserler Tralleis heykelciğinin betimlenişi ve stili için oldukça aydınlatıcı örneklerdir¹⁴⁵.

Tralleis heykelciğinde vücudu sımsıkı saran himation üzerinde kabartılmış sicim ipi şeklindeki kıvrımlar sol kaça üzerinden yelpaze biçimde sağ kalçaya ve sağ dize doğru yayılmakta, sağ bacak üzerinde ‘U’ biçimini alarak arkada sol omza doğru uzanmaktadır. Eserimizde himation kıvrımlarının doğal görünümünü tamamen yitirdiği, yüzey üzerinde şematik bir hal aldığı açıkça görülmektedir. Sağ bel girintisinden sırta ve

¹³⁹ Bieber 1955, 131 fig. 511.

¹⁴⁰ Aybek 2009, 39-40 Nr. 2 Lev. 7.

¹⁴¹ Horn 1972, s.83 vd., Taf. XV Kos II.

¹⁴² Pinkwart 1973, s.149-151,158, Lev.49-51, Fig.1-2.

¹⁴³ Linfert, 1976,115, Lev.52, Fig.272.

¹⁴⁴ Özgan 1995, 14-15 Taf 1.3-4; 31-33 Taf. 6.1-2; 35-38 Taf. 7.1.

¹⁴⁵ Özgan 1995, 37.

sağ kalçaya açılan kıvrım demeti biçim olarak Kos II¹⁴⁶ ve Tralleis kadın kabartmasıyla köken olarak benzerlik gösterse de teknik olarak oldukça başarısız bir işçiliği yansıtmaktadır. Alttaki khitonun şeffaf himation üzerinden belli olan kıvrımları da birbirine paralel kazıma çizgiler şeklinde verilmiştir. Kadın figürünün vücut oranlarındaki uyumuz yapı da göze çarpan diğer bir teknik sorundur. Sağ kol ve eli ile sol kolun vücuda oranla aşırı büyük olması, sağ kalçanın aşırı dışarı taşmasıyla, sola doğru düşecekmiş hissi uyandırması değerlendirme için sorunlu bir yapı sergilemektedir. Üslup olarak Tralleis antik kenti ile çevresindeki kentlerde ve adalarda Hellenistik dönemde varlığını sürdürmüş olan heykel sanatının stiline öykünen ancak teknik anlamda son derece zayıf stil özellikleri yansıtan eserin kendi dönemi içinde bir stil değerlendirmesinde bulunmak da oldukça güçtür. Normal insan boyutlarının altında heykelcik formunda yapılan kadın tasvirinin, Roma Dönemi içinde olasılıkla kentte varlığını sürdüren ve Hellenistik geleneklere bağlı yerel üslupta eser üreten bir atölyenin ürünü olmalıdır.

¹⁴⁶ Bieber 155, Fig. 510, Özgan 1995, 31-33 Taf. 6.1-2.

III. 2. 4. Kadın Heykelciği Torsosu (Lev. IV a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1622 (M23)

Bulunduğu Yer : 2001 yılı Arsenal kazı çalışmaları sırasında
KT 2 tünel dolgusundan bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis kazı deposu

Malzeme : Orta Grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde demir oksit izleri ve yoğun bir aşınma görülmektedir.

Ölçüleri : Yüksek 12.6 Gen 11.6 Kal. 8 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir kadın heykelciğinin omuz ve bel arasındaki kısmı korunmuştur (Lev. IV a). Gövdeye açılan yuvaya sonradan yerleştirilen baş ve boyun eksiktir. Sağ kol omuzdan, sol kol dirsekten eksiktir. Sol kolda görülen bir dübel deliği elin ayrı bir parça olarak birleştirildiğini göstermektedir. Yuvarlak yakalı ince bir khiton üzerine himation giymiştir. Khiton göğüs altından bir kemerle sıkıca bağlanmıştır. Böylece iki göğüs arasında dik kıvrımlar oluşmuştur. Göğüsler khiton üzerinden oldukça doğal ve plastik bir yapı sergilemektedir. Kemer altından çıkan dik khiton kıvrımları bele doğru uzanmaktadır. Buradaki kıvrımlar yassı ve yüzeysel bir görünüm sergilemektedir. Olasılıkla sağ kalça üzerinden öne ve arkaya doğru uzanan himationun bir ucu sol omza ulaşarak önde omzu tamamen örtmekte, bir ucu ise bel çevresinden sol kola dolanarak aşağı sarkmaktadır.

Tralleis torsosunun khiton ve himation düzenlenişiyile, Klasik Dönem'den itibaren kadın figürlerinde görülen yaygın giysi biçimini taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle toplum içinde zengin tabakaya ait kadınların tasvirlerinde ve Hygeia, Themis gibi tanrıçaların heykellerinde sevilen bir giysi türü olmuştur¹⁴⁷. Tralleis örneğinde khitonun göğüslerin hemen altından ince bir kemerle bağlanması, Erken Hellenistik Dönem'den itibaren görülen bir özelliktir¹⁴⁸. Benzer giysi yapısıyla Rhamnuslu Themis heykeli M.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmekte dolayısıyla Hellenistik Dönem kadın tiplerinin yaratılmasında bir ön model oluşturmaktadır¹⁴⁹. Knidos'tan bir kadın heykelciği vücudun üst yarısındaki giysi düzenlenişiyile Tralleis torsosuna benzemektedir¹⁵⁰. Giysi stili açısından farklılıklar bulunmakla birlikte, özellikle yuvarlak yakalı khitonun göğüsleri ortaya çıkaran şeffaf yapısı ve göğüslerin arasındaki ve altındaki dikey kıvrımlar, göğüs altından bağlanan ince kemer, oldukça benzerdir. Himationun düzenlenişi ve sol kolun yapısı iki eser arasındaki diğer ortak özelliklerdir. Tralleis'ten ele geçen ve MÖ. 3. yüzyılın son dördüğüne tarihlenen kadın heykelciği, yine Tralleis'ten bulunmuş olan eserimiz ile bazı benzer özellikler taşımaktadır¹⁵¹. Başın gövdeye açılan yuvaya sonradan eklenmesi, üst gövdedeki khiton ve himation biçimiyle iki eser birbirine oldukça yakındır. İnce ve yumuşak khiton kumaşı, göğüslerin kumaş altından açıkça belli olmasından ve son derece doğal görünümünden anlaşılmaktadır. Göğüs arasındaki dört adet kıvrım demetinin kesintisiz gövde üzerine uzanarak heykelciği simetrik olarak ikiye bölmesi de her iki örnekteki ortak noktadır. Koltuk altlarından kemer üzerine düşen kolpos benzerdir. Dar omuzlardan bele doğru genişleyen yapı her iki eserde de görülmektedir. Eserimizde khiton

¹⁴⁷ Cordelia-Eule 2001, 35 vd. KS. 56 Abb. 60; Diepolder 1931, taf. 12.1; Bieber 1977, 138, pl. 111, fig. 660-662, Çevirici-Coşkun 2011, 164.

¹⁴⁸ Pfuhl - Möbius 1977, 194, 227, taf. 107, no. 714, taf. 129, no. 876, 877; Bieber 1955, s. 132, fig. 516; Stewart 1990, fig. 602-603; Smith 2000; 88, 244 Fig. 296, Yaylalı-Çekilmez 2012, 226.

¹⁴⁹ Bieber 1955, s. 132, fig. 516; Stewart 1990, fig. 602-603; Smith 2000; 88, 244 Fig. 296.

¹⁵⁰ Bruns - Özgan 2010, 528, 529, 537, Abb. 1.

¹⁵¹ Özgan 1995, 12-13, Taf. 1.1-2.

kıvrımlarının aşınmış olmasına rağmen daha yüzeysel yapıda olması daha geç bir dönemin özelliği olmalıdır. Yukarıda benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis torsosunun M.Ö. 3. yüzyılın son dörtlûğune tarihlenen Tralleis giyimli kadın heykeline tipolojik açıdan oldukça benzediğı ancak stil olarak Roma Dönemi özellikleri sergilediğı anlaşılmaktadır. Kentte Hellenistik Dönem boyunca sevilerek kullanılan kadın heykel tiplerinin Roma Dönemi'nde de kullanımına devam edildiğı, ayrıca iki eserin kentteki heykeltıraşlık faaliyetlerinin sürekliliğı açısından önemli arkeolojik veriler olduğı kanısına varılmaktadır.

III. 2. 5. Kadın Heykelciği Parçası 2 (Lev. V a-c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 02 2027 (M-18)

Bulunduğu Yer : GYM-B2

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı Deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış. Yüzeyi

Ölçüleri : Figür Yük.: 16 cm., Gen.: 12 cm., Kal. 8 cm. Kaide çapı: 17 cm
Yük. 3,5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Yuvarlak kaide üzerinde ayakta duran kadın heykelinin dizlerinden yukarısı kırık ve eksiktir (Lev. V a). Profilli yuvarlak kaidesi iki yanda açılan dübel yuvasıyla sabitlenmiştir. Khiton üzerine himation giymiştir. Sağ bacak vücut ağırlığını taşımakta olup sol bacak dizden bükülerek geriye atılmıştır. Sol yanda dizin hemen üzerinde muhtelemelen esere bu noktada eklenmiş olan atribütün kırılan izi bulunmaktadır (Lev. V b). Heykelciğin arkası kabaca işlenmiş yüzeyinde raspa izleri görülmektedir (Lev. V c). Ön kısım ise parlatılmadan pürüzsüz hale getirilmiştir.

Eser, tipolojik değerlendirilmenin yapılabilmesinde önemli rol oynayan gövde ve başın eksik olması sebebiyle incelememizde bir takım zorluklar yaratmaktadır. Buna rağmen bacaklar üzerinde korunan giysi modeliyle tipolojik açıdan bazı ip uçları taşımaktadır (Lev. V a). Kadın figürü khiton üzerine himationa sarınmış, himationun iki

ucu bacak arasında bir araya getirilerek, merkezde etek uçları katlı pliler halinde kaideye doğru uzatılmıştır. Alttaki khitonun etek uçları ayak bilekleri üzerinde yumuşak bir şekilde toplanırken, ayaklar arasında birbirine paralel dik inen kıvrımlar oluşturulmuştur. Khiton ve himation bacakların şeklini ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Giysi biçimiyle heykelciğin tipolojisi hakkında öneride bulunmak mümkündür.

Giyimli kadın figürleri arasında çoğunlukla İsis ya da İsis rahibesi için yapılan heykellerde, kollu bir khiton üzerinde, arkadan gelerek omuzlar üzerinde ikiye ayrılan saçaklı himationun uçları, göğüs arasında karakteristik İsis düğümünü oluşturarak, merkezde katlı pililer şeklinde ayaklara doğru uzanmaktadır¹⁵². Saçaklı çapraz dökümüyle basit Mısırlı kombinasyon, Hellenistik Dönem’de özellikle Ptolemaios’lu kraliçelerin ön model oluşturduğu kadın heykellerinde ve Roma dönemi kadınlarının heykeltıraşlık eserleri arasında popüler bir giysi modeli olmuştur¹⁵³. Bir Grek khitonu üzerine saçaklı himation giyen Tanrıça İsis ya da rahibesine ait heykellerde, sağ elin yukarıda bir sistrum tuttuğu, sol yanda aşağı sarkan sol elde ise bir stula bulunduğu görülmektedir¹⁵⁴. Elde tutulan bu atribütler özellikle İsis kültüne ait olup Hellenistik ve Roma Dönemlerinde tanrıçanın görsel imajının yansıtılmasında yaygın olarak kullanılmıştır¹⁵⁵.

Tralleis heykelciği giysi düzenlenişi ve stiliyle Capitoline Müzesi’ndeki Genç Faustina’nın İsis tipindeki heykeli ile Atina’daki Attik mezar kabartmalarından İsis giysi

¹⁵² Tanrıça İsis’in egzotik giysi modeli, Mısır kökenli olup, form olarak en azından Yeni Krallık Dönemi kadar erken bir tarihten bile (M.Ö. 1570-1085) M.S. 4. yüzyıl içlerine kadar Mısır’da kraliçeler, soylu kadınlar ve hatta halk sınıfından olan kadınlar tarafından sevilerek tercih edilmiştir. Bkz. Walters 1988, 5 dip not 1-4, Fig 1.

¹⁵³ Needler 1949, 137-141; Walters 1988, 6.

¹⁵⁴ Bkz. Roma Capitoline Müzesi’nden İsis tipindeki Genç Faustina heykeli, Walters 1988, Pl. 31 dip not 99.

¹⁵⁵ Dunand 1979, 31; Witt 1971, Fig 26-27. Atina’dan ele geçen Atik mezar kabartmalarındaki kadın figürleri için bkz. Walters 1988, 20.

formunda betimlenen çok sayıda kadın figürüyle ortak tiyolojik ve stilistik özellikler sergilemektedir¹⁵⁶. Tralleis eseri, yuvarlak profil kaidesi, bacaklar üzerinde korunan giysi biçimi ile Capitoline ve Ostia'da bulunan İsis tipindeki heykellere benzemektedir. Muhtemelen kollu khiton üzerinde, arkadan dolaşarak omuzlardan iki parça halinde öne doğru uzanan himationun saçaklı uçları göğüste düğümlemişti. Himationun katlı plilerden oluşan merkezi kıvrımı Capitoline ve Ostia örneklerinde olduğu gibi bacaklar arasından kaideye uzanmaktadır. Himationun sağ diz hizasında korunan ucu, Ostia, Capitoline ve Attika örneklerinde görüldüğü gibi olasılıkla iki kat şeklinde 'S' yaparak sarmaktaydı. Sol diz hizasındaki kırık izi, Tralleis heykelciğinin de tanrıça İsis ya da rahibesine ait olabileceğini kanıtlayan en somut veridir. Capitoline, Ostia ve Attika'dan bulunan çok sayıda mezar stelindeki İsis tasvirlerinde figürler, sağ ellerinde bir sistrum sol ellerinde ise bir stula tutmaktadır¹⁵⁷. Yukarıda yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis eserinin de İsis ya da rahibesine ait bir adak heykelciği olabileceğini düşünmek mümkündür.

Tralleis heykelciği stil olarak himationun bacaklar üzerinde sade bir görünüm sergilerken bacak rasındaki hareketli yapısı ve khitonun etek uçlarında birbirine paralel diken kıvrım düzeni ile Attika örneklerinden Alexandria ve Euphoria stelleri ile yakın benzerlik göstermektedir¹⁵⁸. Atina'da aynı atölyenin ürünü olduğu düşünülen mezar kabartmaları stil özellikleri ile Geç Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Capitoline örneğinde görülen khitonun ayaklar üzerindeki yumuşak dokusu Tralleis heykelciğinde de fazlasıyla belirtilmiştir. Ostia heykeli sabit bacak üzerindeki kıvrım düzeni ve kumaş dokusu ile himationun bacak arsındaki etek ucunda oluşan kıvrım plisi oldukça benzerdir. Aynı şekilde her iki eserde de himationun altından çıkan khiton kıvrımları merkezde kaide

¹⁵⁶ Walters 1988, Pl. 29-32.

¹⁵⁷ Walters 1988, 20.

¹⁵⁸ Walters 1988, 75-76.

üzerine yayılmaktadır. Capitoline ve Ostia örnekleri Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tralleis eseri, Capitolin, Ostia ve Attika örneklerine benzeyen yönleri ile olasılıkla M.S. 2. yüzyılın ortaları ya da hemen sonrasında üretilmiş olmalıdır.

Tralleis'te epigrafik ve numizmatik kaynaklar ışığında Mısırlı tanrı ve tanrıça çifti, Serapis ve İsis kültünün varlığından söz etmek mümkündür¹⁵⁹. Tralleis'te bulunmuş olup Roma Dönemi'ne tarihlendirilen bir yazıt, İsis ve Serapis rahibi Iulius Amyntianus'a adanmış bir onur metnini içermektedir¹⁶⁰. Yukarıda belirlenen İsis tipindeki kadın heykelciği de Roma Dönemi'nde kentte var olan kültün heykeltıraşlık sanatındaki yansıması olarak oldukça önemli bir yere sahiptir.

¹⁵⁹ Magie 1953, 178.

¹⁶⁰ Mous. II 1, 1875-1876, 28-29, no. 125; Pappakonstantinou, Hai Tralleis no. 7; Vidman, *Sylloge no. 295*; *ITralles* 86. <http://epigraphy.pachum.org/inscriptions/main> (21.02.2008), Magie 1953, 178.

III. 3. Erkek Figürleri

II.3. 1. Çocuk Heykeli (Lev. VI a-d)

Müze Env. No : 5493

Kazı Env. No : TRL 00 1235 (M14)

Bulunduğu Yer : Gymnasium Batı Sektörü 2000 yılı Konut Alanı
kazı çalışmalarında GYM –B I nolu alanda,
144.93-144.62 kodları arasından ele geçmiştir¹⁶¹.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İri grenli beyaz mermerden yapılmış. Yüzeyinde kalker tabakası
bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 89 cm., Kaide Yük.. 4.5 cm., Kaide Çapı 40 cm,

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Omzunda bir testi taşıyan çocuk heykelinde, sağ kolunun dirsek kısmı, koltuk altından itibaren sol kolu ve eli eksiktir (Lev. VI a). Sol omzunda taşıdığı testinin kulbu ve ağız kısmı kırıktır.

Heykelin başı boyundan itibaren hafifçe sağa döndürülmüş, alnın üzerindeki saç, toplanarak tepede bağlanmıştır. Saçlar hafif dalgalı olarak işlenmiş, arkada omuza

¹⁶¹Çocuk Heykeli GYM –B I nolu alanda, 144.93-144.62 kodları arasından ele geçmiştir. 144.53 kodunda, küllü tabakanın hemen altında yarısı GYM-BI açmasında ortaya çıkarılmış olan mozaikli tabana ulaşılmıştır. Bu tabanın üstünden insitu malzeme olarak; 144.89 kodunda iki adet Adak Taşı, 144.85 kodunda Bronz Flagon, 144.85 kodunda Bronz Bilezik 144.71 kodunda üzerinde ELTUK (İyi Şanslar) yazan situla kaidesi, 144.71 kodunda bronz sikke, 144.70 kodunda Demir alet, 144.69 kodunda Bronz Şamdanlık, mızrak ucu, 144.62 kodunda Bronz Çömlek, 144.58 kodunda at başı şeklinde pişmiş toprak kulp bulunmuştur. Ortaya çıkan bu buluntular M.S. 5. yy.'a tarihlendirilmiştir, Bkz. Dinç -Dede 2003, 405-418; Dinç 2003, 45.

doğru uzanmakta ve uçları spiral şekilli bukleler oluşturmaktadır. Yüzü yuvarlak ve dolgundur. Gözler iri olup kalın göz kapaklarına sahiptir. Burun yapısı düzenlidir. Ağız açık ve dişler görülmektedir. Sol kol omuz hizasından yukarıya doğru uzanarak testiye kavramakta, sağ kol baş üstünden geçirilerek testiye uzanmaktadır. Sol elin parmakları testi üzerinde görülmektedir. Heykelin, sol omzunda taşıdığı testi ile omuz arasında bir giysi bulunmaktadır. Giysinin bir kısmı öne doğru sol göğsünü kapatacak şekilde düşer, arkada vücudun sol kısmını kapatarak kaideye kadar iner. Bunun dışında kalan vücudun diğer bölümleri çıplaktır. Gövdesi dolgun yapıdadır. Göbek altı ve kasıklar detaylandırılmıştır. Bacaklar omuz genişliğinde açılmış, her iki ayak da kaideye basar durumdadır. Vücut ağırlığını sağ bacak taşır. Bu nedenle vücut dengesini sağlamak amacıyla sağ bacak dizden bükülmüş, sol bacak hafif öne uzanmıştır. Bacak arasında himationun arkadan sarkan ucu görülmektedir. Omzunda taşıdığı testi, dar boyunlu, geniş karınlı, içi boş, dip kısmı da deliktir. Bu noktada kullanım amaçlı olarak omzunda taşıdığı testinin içinden su akıtılmış olduğu görülmektedir. Testinin ağız, dip kısmı ile heykelin önünde ve arkasında, sol omzundan aşağıya doğru inen belirgin patina izleri bulunmaktadır (Lev. VI a, d).

Tralleis'den çocuk heykelinde omzunda testi taşıyan oğlan çocuğu tasviri, biçimsel olarak baş ve vücut yapısı ile Hellenistik Dönem Eros figürlerine benzemektedir. Eros, kendi başına bir heykel olarak ilk kez M.Ö. 4. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Dönemin ünlü heykeltıraşlarından Praxiteles ve Lysippos Eros heykeli yapan sanatçılardır¹⁶². Yayını geren çocuk olarak gösterilen Eros heykelinin çok sayıda kopyası günümüze kadar ulaşmıştır. Bu tasvir ile Eros, tek başına bir heykel olarak belirginleşmiş ve sevilen figürler arasında yerini almıştır.

¹⁶² Ridgway 1997, 291 dip not 14; 2001, 75, 99 dip not 6;

Klasik Dönemin delikanlı tipindeki Eros figüründen Hellenistik Dönem’de dolgun ve etli çocuk görüntüsüne geçişin, Eros betimlerinin dönüm noktasını oluşturduğu uzmanlarca ileri sürülmektedir¹⁶³. Hellenistik Dönemle birlikte çocuk Eros tasvirleri yaygın görülmeye başlanmış, özellikle günlük hayattan sahnelerin işlendiği heykel gruplarında sevilen bir figür olarak yer almıştır¹⁶⁴. Çocuk Eros tasvirleri, Roma Dönemi boyunca da kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle Roma Döneminde serbest heykellerin, villaların bahçe süslemelerinin tamamlanmasında önemli rolü olduğu bilinmektedir. Döhl’e göre bu tip heykeller bir niş içinde, duvar önünde veya bir çeşme figürü olarak kullanılmıştır¹⁶⁵.

Hellenistik kökenli önemli bir Eros figürü, Roma Dönemi’nde pek çok kopyası ile tanınan, kaz tutan çocuk heykel grubudur¹⁶⁶. Tralleis heykeli de biçim yönünden bu heykel grubu ile benzerlik göstermektedir. Boyutları hemen hemen aynı olan heykellerin (Loure örneği 92 cm yüksekliğindedir, Tralleis Erosu 89 cm yüksekliğindedir) tasvirinde vücut zor bir işin altından kalkmaya çalışan küçük bir çocuğun yüz ifadesini yansıtır. Her iki heykelde de vücut gergindir. Saçlar önde başın üzerinde bağlanmıştır. Bacaklar omuz hizasında açılmış, vücut ağırlığını sağ bacak taşır. Bacaklar dizden hafifçe bükülmüştür. Kompozisyon Hellenistik orijinali örnekte kaz figürü ile tamamlanırken, Tralleis örneğinde ise Roma Dönemi’nin heykel talebine yönelik işlevsel amaçlı bir testi ile tamamlanmıştır¹⁶⁷.

¹⁶³ Döhl 1968, 76 vd. ; Söldner 1986, 129 vd. 351 vd.

¹⁶⁴ Smith 2002, 140

¹⁶⁵ Döhl 1968, 44 vd.

¹⁶⁶ Ridgway 2001, 232, Pl.114. Boethos adlı bir heykeltıraşa ait olduğu düşünülen bu grup için Herodas ve Pilinus’tan bilgi alınmaktadır Asklepios Tapınağı’nda adak olarak kullanıldığı belirtilen bu heykelin, tanrı tarafından iyileştirilen çocuğun ebeveynleri tarafından teşekkür amacıyla ya da başka konu dışı sebeplerle adanmış olabileceği belirtilmiştir, bkz. Smith 2002, 140.

¹⁶⁷ Kaz tutan Eros heykel grubu saç yapısı, piramidal yapı, vücut detaylarında görülen ince işçiliği ile uzmanlar tarafından M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına kadar uzanan Hellenistik bir orijinalin, Roma Dönemi kopyası olarak yorumlanmaktadır, bkz. Richter 1943, 124; Ridgway 2001, 232; Smith 2002, 140.

Tralleis'ten bulunan testi taşıyan Çocuk heykelinin benzer örnekleri, Vatikan Müzesi'nde, Sir Frederick Cook koleksiyonunda, Chiaramonti, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde, Capitolin Müzesinde bulunmaktadır. Buna en yakın iki örnek, Vatikan Müzesi Kataloğu'nda 85 no. lu heykel¹⁶⁸ ile F. Cook koleksiyonunda bulunan çocuk heykelidir¹⁶⁹. Her iki heykel de Tralleis örneğin de olduğu gibi yaklaşık 90 cm. boyutlarında, sol omzunda bir testi taşıyan çocuk figürü görülmektedir. 85 nolu çocuk heykeli Lippold tarafından incelenmiş, heykelin saç yapısı, duruşu ile Boethos'a atfedilen bir kazı tutan çocuk heykeli ile karşılaştırılmıştır¹⁷⁰. Özellikle sol omzunda taşıdığı su kabı bir hydria olarak yorumlanmıştır ancak tek kulplu olduğu belirtilmiştir. Kabın ağız kısmı ve gövdesi süslenmiştir. Stilistik açıdan saç yapısı Boethos'un heykelinin Roma dönemi kopyaları ile benzerlik göstermektedir. Heykelde derinlik olmadığı düşünülerek Hellenistik orijinli bir adak heykelinin Roma dönemi kopyası olabileceği ileri sürülmüştür. Tralleis çocuk heykeli 85 nolu heykel ile kıyaslandığında, saç, yüz yapısı, vücut işleniş gibi özellikleri ile farklılıklar göstermektedir. Özellikle saçlar, gözlerdeki matkap işleniş, vücut özelliklerindeki sertlik ve yüzeysellik Tralleis çocuk heykelinin Roma Dönemi içinde daha geç bir tarihten olması gerektiğini düşündürmektedir. Sir Frederick Cook koleksiyonunda yer alan testi taşıyan çocuk heykeli Tralleis eseri ile daha yakın bir benzerlik taşımaktadır. Özellikle her iki heykelde de 85 nolu örnekte bulunan arkadan sarkan giysi ile sağ bacak arasında destek kullanılmamıştır. Strong, heykeli Roma dönemine tarihlenen bir çeşme figürü olarak tanımlamaktadır¹⁷¹. Yine Capitolin'de bulunan ve bir testi taşıyan çocuk heykeli Vatikan, Cook ve Ny Carlsber Glyptotek örneklerinden daha yetişkin bir çocuğu

¹⁶⁸ Lippold 1956; 221, Kat. No. 85, Taf. 100.

¹⁶⁹ Strong 1908, 22.

¹⁷⁰ Lippold 1956; 221, Kat. No. 85, Taf. 100.

¹⁷¹ Strong 1908, 22.

göstermektedir¹⁷². Capitolin örneği de çeşme figürü olarak dekorasyon amaçlı kullanılmış bir heykeldir. Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Tralleis Çocuk heykeli stilistik açıdan değerlendirildiğinde, özellikle iri göz ve etli üst göz kapakları, birbirine yakın işlenmiş gözler, göz bebeğinin ve göz pınarlarının, dudak kenarlarının ve ağzın derin bir şekilde matkapla işlenmesi, kübik yüz hatları, kafatasına yapışan, hafif dalgalı ince taranmış hacimsiz saç yapısı ile daha çok Roma Dönemi'nde M.S. 3. yüzyıl heykel sanatının özelliklerini yansıtmaktadır¹⁷³. Bu özellikleri dönemin imparator portrelerinde ve kadın portrelerinde görebilmekteyiz¹⁷⁴. İri göz yapısı, derin oyulmuş göz bebekleri, birbirine yakın gözler, dudak kenarlarının matkapla vurgulanması, kübik yüz formu özellikle Elagabalus, Alexandır Severus gibi imparatorların portrelerinde görülmektedir. Bu dönem de saçlar dönen matkap ile yapılan yivlerden ziyade taşçı kalemi ile işlenmiştir. Sırt himationsunun arkadan sarkan kıvrımları da yumuşak ve yüzeysel olup hacimli görünüm sergilememektedir. Bu özellikleri ile heykelin M.S. 3. yüzyıla tarihlenebileceği düşünülmektedir.

Testi taşıyan çocuk heykeli, Tralleis'te önemli bir yapıda kullanılan süsleme unsurunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Heykel, kentteki villanın havuzunda Hellenistik geleneğe bağlı kalınarak Romalı üslupta üretilmiş olup, görselliğin yanı sıra işlevsel bir amaca yönelik yapılmıştır. Heykelin arka kısmının ince bir işçilikle detaylandırılması her yönden görülebilecek bir biçimde konumlandırıldığını düşündürmektedir. Omzunda taşıdığı testide su izlerinin görülmesi bu heykelin çeşme figürü olarak kullanıldığını işaret etmektedir. Tralleis örneği ile M.S. 3. yüzyıl konutlarında

¹⁷² Stuart Jones 1912, 43.

¹⁷³ Bu konuda bkz. İnan 1965, 25 vd. İnan-Rosenbaum 1966, 115 Pl. LXXIII 1-2, 2-4.

¹⁷⁴ Bergman 1977, 22 vd., İnan-Rosenbaum 1966, 115 Pl. LXXIII 3-4.

halen estetik kaygı ve beğeni güdülerek, özellikle havuzların heykeller ile süslenmeye devam edildiği anlaşılmaktadır.

III. 3. 2. Erkek Torsosu 1 (Lev. VII a-c)

Müze Env. No : 5167

Kazı Env. No : TRL 99 874 (M41)

Bulunduğu Yer : GYM K15-35/K15, BIII Önü 10.yy. Kuyusu

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kırık ve kalker tabakası bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 98 cm., Gen. 47 cm., Kal. 40 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir erkek heykeline ait torso oldukça tahrip olmuştur (Lev. VII a). Heykelin sadece omuz ve kasık arasında kalan gövde kısmı korunmuştur. Baş, kollar ve bacaklar eksiktir. Eksik olan kollar, heykelin duruşu ve hareketi konusunda yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. Torsonun sağ omuz ve göğüs kısmındaki kırık ile sol karın ve yan kaslardaki derin kopmalar tam bir tanım ve inceleme yapılmasını zorlaştıran faktörlerdir. Şişkin göğüsler, dolgun karın ve kaburga kasları, göğüs yayı, kasık kasları oldukça abartılı bir yapı sergilemektedir. Önden bakıldığında atletik bir yapı sergileyen torsonun arkası daha özensiz işlenmiş olup sırtında keski izleri görülmektedir. Ön yüzü perdahlı ve parlatılmıştır. Arkada kaba görünüme rağmen sırt kasları belirgin ve dolgundur (Lev. VII c). Derin bir oluk şeklinde uzanan sırt çizgisi sağa meyillidir. Kasların hareketinden

heykelin sağına doğru hafif eğildiği sezilmektedir. Başın kırık kesitinden ve boynun çok az korunan kısmından da anlaşıldığı üzere baş, yapılan harekete uygun olarak hafif sağa dönük olmalıdır. Kalça hareketinden sağ bacağın taşıyıcı sol bacağın ise serbest olduğu anlaşılmaktadır (Lev. VII c).

Tralleis torsosunun korunan kısımları, heykelin tipolojik ve stilistik belirlemesinin yapılmasında bazı ipuçları vermektedir. İlk bakışta torso, atletik vücut yapısı ve hareketiyle Klasik Dönem'in ünlü heykeltıraşı Polykleitos'un sporcu heykellerini anımsatmaktadır¹⁷⁵. Özellikle Basel, Roma ve Ephesos'dan ele geçen Diskophoros torsolarında vücut oranları ve kaburga kaslarının işlenişi karşılaştırıldığında Tralleis torsosunun da bir sporcu heykeline ait olabileceği akla gelmektedir¹⁷⁶. Ancak kolların eksik olması sebebiyle vücudun korunan kısımlarından kesin bir tip belirlemesi yapmak şüpheli bir yaklaşım olur. Gelişkin kaburga kasları, şişkin kaburga yayı altında orantılı uzanan karın kasları, Polykletik yansımalar olarak torsoyu Ephesos, Basel ve Roma Diskophoros tipine yaklaştırsa da ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpar. Dolgun göğüs altında, sağ yanda karından koltuk altına uzanan kaburga kasları, abartılı derecede şişkin kaburga yayı, karın kasları, ve dışa taşkın kasık kasları ile Tralleis torsosu, Hellenistik Dönem'in barok sanatını yansıtan sporcu, kahramansal ve mitolojik karakteriyle paralellik göstermektedir. Sportif profesyonelliği açık bir şekilde görülen Terme Boksörü, üst gövdesi ve kolları ile gelişmiş kaslara sahiptir¹⁷⁷. Güçlü kas yapısı keskin detaylarla şekillendirilen bronz heykel,

¹⁷⁵ M.Ö. 5. yüzyılda, insan anatomisinin oranlar kanunu çerçevesinde heykeltıraşlığa yansıtılması üzerine çalışan ve bu konuda önemli ilerlemeler kaydeden heykeltıraş Polykleitos'un, gelişkin kaslı yapısı keskin detaylarla ayrıştırılan çok sayıda çıplak erkek heykeli yonttuğu, bu gün replik listesi pek çok uzman tarafından listelenen Roma Dönemi kopyaları ile bilinmektedir. Bkz. Stewart 1990, s. 160 vd.; Smith 2000, s. 53; Kreikenbom 1990, 1 vd. özellikle bkz. I 26, I. 28 ; Zanker 1974, 4 Taf. 1, 7 Taf. 5 -1, 11 Taf. 8 ; Berger 1990, 117 vd. No. 228

¹⁷⁶ Kreikenborn 1990, 24, Taf. 12 I 4; Berger 1990, 117 vd. No. 228 Beil. 14 3-4; Aurenhammer 1990, 122 Nr. 159 a-b.

¹⁷⁷ Smith 2000, s. 56 Fig. 62.

Hellenistik Dönem’de sporcu heykelleri arasında yaratılan yeni bir repertuarı yansıtır. Dönemin yoğun abartılı, güçlü vücut çalışmalarına sahne olan diğer bir grup heykeli ise kahramansal mitolojik figürlerdir¹⁷⁸. Belvedere Torsosu, yoğun güçlü kas yapısı ve üslubuyla Hellenistik Dönem barok yapısının oldukça başarılı bir kopyası olduğunu göstermektedir¹⁷⁹. Benzer kas yapısı ve vücut işlenişi, orijinali M. Ö. 3. yüzyılın sonlarına tarihlenen Büyük Galat anıtına ait olan Ludovisi heykel grubundaki kahraman Galatlı figüründe, Sperlonga heykellerinden Polyphemos ve diğer figürlerde görülmektedir¹⁸⁰. Hellenistik Dönem’de yaratılan barok grup heykeltıraşlığını oluşturan figürlerin kahramansal hikayelerine uygun insan üstü özelliklerini yansıtmak amacıyla abartılı kas yapısına sahip heykeller ortaya çıkmıştır¹⁸¹. Barok üslupta işlenen grupların Hellenistik orijinaleri Romalı talabe uygun olarak kopya edilmiştir. Belvedere Torsosu, Ludovisi Galat Grubu, Sperlonga Heykelleri hemen akla gelen örneklerdir.

Tralleis Torsosu, kaburga kasları arasında derin ancak yumuşak geçişler, dolgun karın kasları arasındaki kavisli konturlar, şişkin kaburga yayı ve oldukça dışa taşkın kasık kasları ve ayrıntıda ince kasık çizgisiyle üslup olarak Hellenistik Dönem barok yapısını yansıtmaktadır. Özellikle Catania’da bir Roma lahitine ait kabartma üzerinde bulunan Polyphemos tasvirine ait figürün kaburga kasları Tralleis torsosu ile yakın benzerlik göstermektedir. Catania grubu M.S. yaklaşık 180 civarına tarihlenmektedir¹⁸². Belvedere Torsosu, Sperlonga Heykelleri, Ludovisi Galatı tipolojik olarak Tralleis torsosuna yakın örnekler olarak görünse de stilistik açıdan bazı dönemsel farklar göze çarpmaktadır. Erken

¹⁷⁸ Smith 2000, 137 Fig. 165, 54, 147.

¹⁷⁹ Marsyas ya da Satyr heykeline ait olduğu düşünülen oturan torso, Kaidesi üzerinde Nestor oğlu Apollonios’un imzasını taşımaktadır. Birinci derece bir kopya sanatçısı olarak yorumlanmıştır. Smith 2000, s. 137.

¹⁸⁰ Stewart 1990, Fig. 671, 732-734; Smith 2000, s. 113 vd. Fig. 144-46

¹⁸¹ Smith 2000, s. 102

¹⁸² Stewart 1990, fig. 734.

Roma Dönemi'nde Hellenistik orjinalle birebir bağı olarak kopya edilen gruplar kahramanlığın doğasını yansıtan vücut oranları ile Hellenistik Dönem yüksek stilini yansıtmaktadır. Tralleis torsosunda karın vücut uzuvlarının işlenişinde Hellenistik Dönem'in barok yapısına uygun ışık gölge kontrastları ön planda olsa da ayrıntıda karın kaslarının uzayıp yumuşaması, üst karın ile alt karın kasları arasındaki inişler çıkışlar, keskin ayrımlar M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonra görülen bir stili yansıtmaktadır. Bu aşamada Tralleis torsosu stilistik açıdan Hadrianus-Antoninus dönemine tarihlenen Ephesos'daki Diskophoros torsosuna daha yakın bir görünüm sergiler.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis torsosu orijinali Hellenistik Döneme geri giden bir heykelin Roma Dönemi'nde yapılmış bir kopyasına ait olmalıdır.

III. 3. 3. Erkek Torsosu 2 (Lev. VIII a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 GYM

Bulunduğu Yer : 2001 Yılı Hamam-Gymnasium çalışmalarında yüzey temizliği sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyi kalın bir kalker tabakasıyla kaplıdır.

Ölçüleri : Yük. 21.5 c m, Gen. 17 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir erkek heykelciğine ait torsonun, omuz ve bel kısmı arasındaki gövde korunmuştur (Lev. VIII a). Baş boyundan itibaren, sol kol omuz hizasından, sağ kol ise koltuk altından kırık ve eksiktir. Baş ve gövde tek parçadan yontulmuştur. Kırılan boynun kalın ve adeleli olduğu boyundan omza geçişteki gergin yapıdan anlaşılmaktadır. Omuzlar geniş ve dolgundur. Arkada boyun ile omzun birleştiği noktada korunan çıkıntı bir ense desteğine ait olmalıdır. Arkada sporcu heykellerinde görülen abartılı dolgun sırt kasları göze çarpmaktadır (Lev. VIII b). Sırt çizgisi derin, vücut anatomisiyle uyumludur. Bir önceki torso ile benzerlikler sergileyen minyatür torso da Hellensitik Döneme öykünen kas yapıyla dikkat çekmektedir. Çıplak gövde ön yüzde kalın bir kalker tabakasıyla kaplı olduğu için ayrıntılar tam olarak görülememektedir. Bu nedenle eser için detaylı bir değerlendirme yapılamamıştır.

III.4. Tanrı ve Tanrıçalar

III.4. 1. Asklepios Heykeli (Lev. VIII c-d)

Müze Env. No : 6267

Kazı Env. No : TRL 02 2061 (M 22)

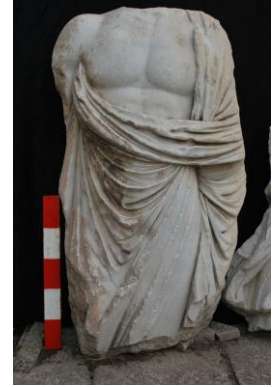
Bulunduğu Yer : 2002 yılı gymnasium kazı çalışmalarında
palaestradaki dolgu toprağın temizliği sırasında
açığa çıkarılmıştır .

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Sağ tarafında yüzeyde
siyah renkte patina oluştuğu görülmektedir.

Ölçüleri : Yük. 110 cm, Gen. 65 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Heykelin başı, boynu, sağ kolu, sol dirseği ve dizden itibaren bacakları kırık ve eksiktir. Giyimli erkek heykeli, sağ omzunu ve göğsünü açıkta bırakacak şekilde arkadan ve önden vücudu örten bir himationa sarınmıştır (Lev. VIII c). Himationun bir ucu, sol omzu ve sol kolu tamamen örterek öne atılmıştır. Diğer ucu ise arkadan sağ koltuk altından öne doğru uzanmaktadır. Himationun ön kenar kıvrım rulosu yatay bir şekilde sol dirsek üzerinden aşağıya sarmaktadır. Giysinin her iki kenarı da heykelin sol tarafında birleşmektedir. Giysi altında kalan sol kol dirsekten bükülerek geriye doğru atılmış olup, sol el kalçaya dayanmıştır. Himationun bu ucu kırık ve eksiktir. Sol kalça üzerinden birbirine paralel olarak diz kapağına doğru uzanan üç kıvrım görülmektedir. Sağ koltuk

altından çıkan ışın biçiminde dört kıvrım öne doğru yayılır ve burada ‘V’ kıvrımı oluşturur. Himationun kıvrım düzeninden sol bacağın taşıyıcı bacak olduğu, sağ bacağın ise hafif öne atılarak serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır. Sol kalçanın yana doğru kaykılması heykelin duruşunu belirginleştirmektedir. Heykelin duruşu itibariyle sola doğru kaykılıp sağ tarafında bir desteğe dayandığı düşünülmelidir. Sağ omuz üzerinde, desteğe dayanma hareketinin vermiş olduğu kavis görülmektedir. Heykel muhtemelen sağ koltuk altına kadar uzanan yılanlı bir asaya dayanmaktaydı.

Yukarıda tanımı yapılan giyimli erkek heykeli, tanrı Asklepios’a aittir (Lev. VIII c-d). Asklepios’un Antik Yunan heykel sanatında tespit edilmiş pek çok heykel tipi bulunmaktadır¹⁸³. Tralleis’den Asklepios torsosu, kıvrım sistemi ve himationun duruşu ile Asklepios heykel tipleri arasında Giustiniani olarak adlandırılan tip ile oldukça benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla Tralleis Asklepios heykelini Giustiniani tipindeki heykeller ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Giustiniani tipi, Asklepios kültünün M.Ö. 420 yılında Atina’ya girmesinden sonra yapılan ilk kült heykel tipidir¹⁸⁴. Bu tipin orijinali hakkında uzmanlar tarafından iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi M.Ö. 5. yüzyılın sonlarına genellikle M.Ö. 420 yıllarına tarihlenmekte olup Attika heykeltıraşlığına bağlanmakta ve Alkamenes tarafından yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır¹⁸⁵. Diğer bir görüş ise M.Ö. 4. yüzyılın başlarına veya ilk çeyreğine tarihlenmekte, Kuzey Peloponnesos ve Sikyon okulu üretimi olduğuna işaret edilmektedir. Giustini tipindeki Asklepios heykelleri ve başları

¹⁸³ Asklepios’un heykel tipleri için bkz. Bieber 1957, 73 vd.

¹⁸⁴ Neugebauer 1921, 3 vd., İnan 1975, 54 bkz. dipnot 279, Ridgway 1997, 338., Berger 1982, 64.; 1990, 197.

¹⁸⁵ Bu konuda uzmanların ileri sürdükleri görüşler hakkında bkz. İnan 1975, dipnot 283.

üzerinde yapılan incelemeler, giysi üslubu ve kıvrım sisteminin Attika dışında bir geleneği gösterdiğini düşündürmektedir. Hellenistik Dönem sikkeleri üzerinde bu tipin gösterilmiş olması nedeniyle Phyromakhos tarafından Pergamon için yapılan kült heykeli ile ilişki kurulmaktadır¹⁸⁶. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde de bu tip beğenilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Asklepios kültü Roma imparatorları tarafından ilgi görmüş, özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyılda Hadrianus ve Caracalla tarafından Asklepios kültü yeniden canlandırılmıştır¹⁸⁷.

Asklepios Giustiniani tipinin Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi boyunca geç antik çağa kadar heykel, kabartma ve sikke formunda en çok tekrarlanan model olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki uzmanlar tarafından Asklepios Giustiniani tipinin replik listesi oluşturulmuştur¹⁸⁸.

Tralleis Asklepios heykelinin yakın benzerleri, Ephesos, Pergamon ve Side'de örneklenmektedir¹⁸⁹. Ephesos'dan ele geçen Asklepios heykel tipleri arasında Giustini tipi ağırlıklıdır. Burada bulunan heykel ve heykelciklerde tipin giysi ayrıntıları incelenmiştir. Bunlar arasında Giustini tipinde bir Asklepios Heykelciği giysi işlenişi ve kıvrım yapısı itibariyle Tralleis torsosu ile yakın bir benzerlik göstermektedir. Ephesos heykelciğinde sağ koltuk altından öne doğru uzanan himationun üst kenar kıvrımı bel hizasında tomar yapmıştır. Sağ kalça üzerinden başlayıp iki bacak arasına doğru yayılan karakteristik 'V' kıvrımlar görülmektedir. Ephesos Asklepios heykelciğinde kıvrımlar sert ve yüzeyseldir.

¹⁸⁶ İnan 1975, 55.

¹⁸⁷ Hartmann 1995, 391 dip not. 7.

¹⁸⁸ Neugebauer 1921, 3 vd.; Aurenhammer 1990, 42 vd.; Berger 1982, 63 vd. ;1990, 66 vd., İnan 1975, 53 vd.. Meyer 1988, 119 vd.

¹⁸⁹ İnan 1975, 53 vd.; Aurenhammer 1990, 42 vd.; Winter 1908, 188 vd.

Bu heykelcik Giustini-Berger III A tipi olarak sınıflandırılmış¹⁹⁰ olup M.S. 2 .yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir¹⁹¹.

Side'den ele geçen Asklepios Giustiniani tipindeki heykel, göğsü açıkta bırakan bir himationa sarılmıştır. Sol omzu örten himation öne doğru uzanarak sol kolu da tamamen örter. Sol kol dirsekten bükülerek eli kalçaya dayanmaktadır. Bu kol hareketi ile himationun kol üzerinden dökülen kumaş, V kıvrımlar için geniş bir alan oluşturmuştur. Buradaki V kıvrımlar şematik ve serttir. Himationun gövdeye paralel uzanan üst kenar kıvrımı bir rulo şeklini almıştır. Vücut ağırlığını sol bacak taşımakta, bu hareketle kalça konturu himation altından bir kavisle dışarı taşmaktadır. Sağ bacak serbest olup dizden bükülerek ileri uzatılmıştır. Side örneğinde heykelin vücut şekilleri belirli oranda plastikliğini korumuştur. Sol tarafta dışarı taşan kalça kavisi ve gerilen himation altından bacakların şekilleri belli olmaktadır. Ancak bacaklar arasında uzanan kıvrımlar orijinali yansıtmamaktadır. Sol kalça üzerinden çıkan kıvrımlar birbirine paralel ve diagonal şekilde uzanmaktadır. Tralleis heykeli, Side örneği ile karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde tipolojik ve stilistik benzerlikler görülür. Her iki heykelde de himationun heykel üzerinde duruşu, kıvrım motifleri, bacakların hareketi aynıdır. Side'den ele geçen Giustiniani tipindeki Asklepios heykeli, himationun kıvrım yapısı ve plastikliği göz önüne alınarak M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir¹⁹².

¹⁹⁰ Asklepios Heykelcik Torsosu, Kat. No. 25. Aurenhammer 1990, 49. Berger, Asklepios Giustini III A versiyonu için en yaygın olan tip olduğunu ileri sürmüştür. Nuovo Capitolino'da bir kadınheykeli ile karşılaştırmıştır. Bu heykelin Demeter ya da Kore heykeli olduğu düşünülmektedir. Bu heykel M. Ö. 450 - 440 yıllarına tarihlendirilmiş ve Peloponnesos sanat okulundan çıktığı ileri sürülmüştür. Bu nedenle Asklepios Giustini tipi IIIA versiyonunun Atina'da oluşmadığı daha sonra Asklepios kültürünün Atina'ya gelmesiyle ortaya çıktığı görüşünü desteklemektedir, Bkz. Berger 1990, 197 vd.

¹⁹¹ Aurenhammer 1990, 49.

¹⁹² İnan 1975, 55.

Side, Ephesos ve Tralleis örneklerinde ortak özellik himation kıvrımının, bel hizasında bir tomar şeklini almasıdır¹⁹³. Side ve Ephesos örneklerinde görüldüğü şekilde sol kolun dirsekten bükülerek elin bele dayanması ile oluşan hareket, himationun buradan sarkan ucunda V kıvrımların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tralleis örneğinde ise Side ve Ephesos heykellerinden farklı olarak, sol kol himation altında dirsekten geriye doğru çekilerek arkada kalçaya dayanmaktadır. Bu durum Asklepius Giustini tipinde Atina Ulusal Müzesi'nde bir Asklepios heykelciğinde de gözlenmektedir¹⁹⁴. Tralleis torsosunda sol kolu kavrayan himation şematik kıvrımlara sahiptir. Kıvrım kanalları derin ve dardır. Tarihleme kriteri olarak erken dönem örneklerinde sol kolun ve elin, yumuşak dökülen kumaş kıvrımlarının altından belli olduğu görülmektedir¹⁹⁵. Tralleis, Ephesos ve Side'deki Roma Dönemi örneklerinde sol kolun ve elin giysi altında kaybolduğu, V kıvrımların şematikleşip sertleştiği görülmektedir. Tralleis torsosunda öne dökülen V kıvrımlar ve sol bacak üzerindeki birbirine paralel uzanan kıvrımlar da yine serttir. Kıvrımlar matkap ile şekillendirilmiş olup kıvrım sırtları yassıdır. Side ve Ephesos örnekleri ile vücut kompozisyonu ve işleniş üslubundaki benzerlikler yardımı ile Tralleis Asklepios torsosunu M.S. 2. yüzyılın sonlarına Geç Antoninuslar Dönemi'ne tarihlemek mümkündür.

Atina'daki Zappeion Hamamı'ndan, Milet'deki Nymphaeum'dan, Kyrene ve Triest'deki tiyatrodan bulunmuş Gisutini tipinde Asklepios heykelleri bilinmektedir¹⁹⁶. Asklepios heykelleri hamamlarda çoğunlukla apodyterium, frigidarium bölümleri ile

¹⁹³ Pergamon'da Giustini tipindeki Asklepios heykel torsoları da benzer giysi özellikleri göstermektedir, bkz. Winter 1908, 188 vd. Fig. 189-193.

¹⁹⁴ Atina National Museum 2627, Meyer 1988, 147, Tafel 20,1.

¹⁹⁵ Bkz. Meyer 1988, 120 vd. Tafel 16, 1-3.

¹⁹⁶ Hartmann 1995, 391.

banyo nişlerinde sergilenmiştir¹⁹⁷. Bunun yanı sıra gymnasiumlarda, hamamların Kaisersale bölümlerinde ve kütüphanelerde Asklepios heykelleri yer almıştır¹⁹⁸.

Hamamlar, hemen hemen her etkinliğin dinsel olgularla yorumlandığı Antik Çağ dünyasında, insanların dini duygulardan çok bedensel duygularla yoğrulduğu merkezler olarak önem kazanmıştır¹⁹⁹. Hamamlarda Asklepios, Hygeia, Hermes, Herakles ve Aphrodite gibi tanrıların heykellerinin yer alması sağlık, temizlik, bedeni güç ve güzellik gibi kavramlarla tematik ve geleneksel bağlantılarının vurgulanması olarak yorumlanmaktadır²⁰⁰. Öyle ki günlük hayatın temel ihtiyaçlarından biri olan yıkanma olgusu, hamamlarda tanrılarla insanları çok güncel ve normal bir ortamda birleştirmektedir.

Antik çağda gymnasium ve hamam gibi yapılarda, yıkanma ve spor olgusunun getirdiği bedensel ve ruhsal arınma, sağlıklı ve zinde bir yaşamı da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla sağlık tanrısına ait heykellerin bu gibi yapılarda tercih edilmesi oldukça doğaldır. Tralleis'den Asklepios torsosu da, sağlık tanrısının heykellerinin hamam gymnasium gibi yapılarda kullanıldığını göstermesi açısından önemli bir örnektir.

¹⁹⁷ Mandercheid 1981, 31.

¹⁹⁸

¹⁹⁹ Yegül 2006, 155.

²⁰⁰ Yegül 2006, 155.

III. 4. 2. Serapis Başı (Lev. IX a-c)

Müze Env. No : 5166

Kazı Env. No : TRL 99 638 (M 17)

Bulunduğu Yer : 1999 yılında Tralleis'te K350-360/D200 plan karesindeki kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli mor damarlı mermerden yapılmıştır. Yüzeyde metal patina izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük.8.9 cm., Gen. 5.9 cm., Kal. 5 cm'dir

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Başın üzerindeki kalathosu kırık ve eksiktir. Burnun yüzeyi ile saç ve sakalın bir kısmı aşınmıştır. Baş, 2000 yılında Tünelli Yapı'da sürdürülen kazı çalışmaları sırasında bulunmuş olan başsız büst (Lev. IX d.) ile mermer cinsi ve oranları açısından birbirine eş durmaktadır. Ancak iki eser aradaki eksik parçalar sebebiyle birbirine birleşmez. Başın bulunduğu tarihten bir yıl sonra bulunan gövde ve kaidesi aynı büste ait parçalar olmalıdır.

Saçlar tepeden arkaya doğru düz taranmış, ensede saç uçları spiral görünümlü lüleler oluşturmuştur (Lev. IX c). Önde alın üzerinde düşen dört saç lülesi düz bir hat içinde sıralanmıştır. Başın her iki yanından sarkan saç lüleleri yanlarda yüzü sınırlamaktadır (Lev. IX a). Kaşlar dolgun, kalın ve sarkıktır. Kaş-göz mesafesi kısa olup, ince kazıma çizgiyle birbirinden ayrılmıştır. Gözler badem şeklindedir. Üst ve alt göz kapakları kalın ve dolgundur. Göz altı torbaları belirtilmiştir. Sağ gözünde göz bebeği, sivri

uçlu kalemle küçük bir delik açılarak vurgulanmıştır. Sol gözdeki delik aşınmıştır. Burnu aşınmış olmasına rağmen burun delikleri görülmektedir. Yanaklar dolgun ve sarkıktır. Burnun hemen altından başlayan bıyık üst dudağı tamamen örter ve iki yana uzanarak sakal ile birleşir. Bıyık ve sakal yüzeyinde aşınma görülmektedir. Ağız açıktır. Yüzün yarısını ve çeneyi tamamıyla kaplayan sakal, kıvrıkcık lülelerden oluşmaktadır. Merkezde çeneden boyna doğru üç sıra spiral şeklinde sakal lülesi sarkar ve benzer şekilde lüleler yanlara doğru dağılır. Dolgun saç kütleli boynun her iki yanından açılan derin oyuklar ile ayrılmıştır. Başın arkasında enseden omuzlara doğru uzanan yatık bir düzlem yer alır (Lev. IX b-c). Yüzeyi parlatılmıştır. Büstün boyun kısmı kırık ve eksiktir. Gövde üzerinde khiton üzerine himation giymiş bir erkek figürü bulunmaktadır. Gövdeden kaideye geçiş yuvarlak kabartılı ayak ile sağlanmıştır. Kaidesi profillendirilmiş dikdörtgen formdadır.

Tralleis eseri tipolojik olarak Mısır tanrısı Serapis'i yansıtmaktadır. Baş bir büste ait olup boyundan altı kırık olarak ele geçmiştir. Tralleis Serapis başı, tanrının M.S. 2-3. yüzyıldan itibaren bilinen büst formundadır. Serapis tipinin kökeni M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktadır. Karia'lı ünlü heykeltıraş Bryaxis'in, İskenderiye'de Serapeion kutsal alanı için Ptolemaios I zamanında bir kült heykeli yaptığı ileri sürülmektedir²⁰¹. Bu görüş antik yazarlardan *İskenderiyeli Clement* ve *Athenadorus* tarafından da desteklenmektedir²⁰². Kült heykelinde tanrı, genel olarak Zeus gibi görünse

²⁰¹ Serapis'in kült imajı ilk kez Overbeck tarafından ortaya çıkarılmıştır, bkz. Overbeck 1871, 305-321. Bu kült heykeli için uzmanlar değişik görüşler öne sürmüştür. Bazılarına göre heykel, Pontus'taki Sinop'tan İskenderiye'ye Ptolemaios I zamanında, bazılarına göre Ptolemaios II, bazılarına göre de Ptolemaios III zamanında taşınmıştır. Bkz. Hill 1946, 68, Magie 1953, 168 vd. R. Stiehl 'The Origin of the Cult of Sarapis' *History of Religions*, Vol. 3, No. 1 (Summer, 1963), pp. 21-33, Biber, Bryaxis'in Ptolemaios II (M.Ö. 285-247) için Yunanlıların tanrısı Hades ve Mısır'lı Osiris'in bir kombinasyonunu oluşturduğunu ileri sürer, bkz. Bieber 1955, 83. Mevcut kopyalardan yola çıkarak Amelung, Castiglione, Hornbostel gibi Serapis kültü ve ikonografisi üzerine araştırma yapan uzmanlar da mevcut kopyalardan Kült heykelinin ve Serapis imajının yaratıcısı olarak Bryaxis'i belirler. Bu konuda bkz. Milleker 1985, 122 dip not. 6, Serapis kült heykeli için bkz. Ridway 2001, 95 vd. Stewart 1990, 202 vd. fig. 632-633.

²⁰² Clement of Alexandria, *Protrepticus IV*, 48.1-3

de başının üstünde bir *modius* ya da kalathos taşır, kısa kollu bir tunik üzerinde himationunu giyer, bir elinde asası ve yanında Kerberos köpeğiyle tahtta oturur vaziyette tasvir edilir²⁰³. Helenistik Dönem’de çok sayıda ve çeşitte Serapis imajının var olduğu vurgulanmaktadır²⁰⁴. İskenderiye, Memphis gibi merkezlerdeki Serapis Kutsal alanlarından bulunan örneklerde tanrı çeşitli tip ve duruşta tasvirleriyle göz önüne çıkmaktadır²⁰⁵. Serapis’in tasvirlerinde en çok tartışılan konu saçların düzenleniş biçimi olmuştur. Serapis kültürünün gelişim imajının belirlenmesinde ve tarihleme kriterlerinin oluşmasında saçların *anastole*²⁰⁶ olarak düzenlenmesi ya da alın üzerine sarkan saç perçemleri etkili olmuştur. Hornbostel, Serapis ile ilgili yaptığı kapsamlı araştırmasında her bir grubu kronolojik olarak düzenledikten sonra iki farklı saç stiline göre gruplara ayırmıştır²⁰⁷. Helenistik Dönem’e tarihlenen eserlerde sadece *anastole* düzeninde saç biçimi görülmüş, yalnızca birkaç örnek M.S. 1. yüzyıla tarihlendirilmiş, büyük çoğunluk ise M.S. 2-3. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Alın üzerinde sarkan lüleli Serapis tipinin ise en erken örneklerinin M.S. 1. yüzyılda ortaya çıktığı, bu tipin M.S. 2-3. yüzyıla tarihlenen anastoleli tipten sayıca daha fazla olduğu ileri sürülmüştür²⁰⁸.

Serapis’in alın üzerine sarkan lüleriyle oluşan tipinin tamamıyla Roma Dönemi’nde yaratıldığı düşünülmüştür²⁰⁹. Hadrianus Dönemi’nde İskenderiye’deki Serapeion’un onarımı sırasında kült heykelinin tekrar çalışılarak alın üzerinde dikey sarkan

²⁰³ Bkz. Ridway 2001, 95 Pl. 57, Stewart 1990, 202 vd. fig. 632-633, Smith 2002, Bieber 1955, fig 296-97.

²⁰⁴ Milleker 1985, 122

²⁰⁵ Ridgway 2001, 96.

²⁰⁶ *Anastole*, Serapis başları üzerinde alın üzerindeki saç perçemlerinin üstünde bulunan saç lülelerinin basitleştirilmiş uyumudur. Bu lüleler merkezi bir saç telinden çıkar, sağa ve sola doğru yayılır. Bkz. Hornbostel’den alıntı, Milleker 1985, 126 dip not. 31.

²⁰⁷ Hornbostel 1973, 120.

²⁰⁸ Milleker 1985, 123.

²⁰⁹ Castiglione’den alıntı Millker 1985, 122 (L. Castiglione, "La statue de culte hellénistique du Sarapieon d'Alexan-drie," *BulMusHong* 12, 1958 (pp. 17-39), p. 20, note 8.), Ridway bu görüşü desteklemez bu saç stilinin bir Romalı buluşu olduğunu reddeder, Ridgway 2001, 95-96.

lülelerin yapıldığı ileri s r l r²¹⁰. Serapis'in bu yaygın tipinin belirlenmesinde numizmatik kaynaklar da önemli rol oynamaktadır. Özellikle İskenderiye'de ele geçen pek çok sikke üzerinde Serapis başı tasvir edilmiştir. Bu sikkeler arasında Nero Dönemi'ne ait olan bir örnekte Serapis başı, Zeus ya da diğ r Yunan tanrılarından bazılarında görüldüğü gibi alın ortasından ayrılan saçlarıyla betimlenmiřtir²¹¹. Roma imparatorları Vespasianus'tan Antoninus Pius'a kadar süregelen dönemde basılan sikkeler  zerindeki Serapis tasvirlerinde alın üzerine düşen per emler görülmezken, İskenderiye'de Marcus Auralius'un ellinci yılı onuruna basılan sikke üzerinde Serapis, cepheden alın üzerine sarkan per emleriyle tasvir edilmiřtir²¹². Bu sa  stili M.S. 2-3. yüzyıla tarihlenen Serapis başları için kural haline gelmiştir.

Tralleis başı, kabarık sa  ve sakal yapısıyla Serapis ikonografisine uygundur. Başta, sa  telleri keski ile yüzeysel çizgiler halinde işlenirken, yanlarda ve arkada omuzlara doğru uzanan kalın ve uzun saç lülelerinin dalgalı formu dönen matkap yardımıyla oluşturulmuştur. Alın  zerine sarkan spiral şeklinde dört adet sa  lülesinin uçları ve sakal lülelerinin sonlandırılmasında matkap izleri görülmektedir. Yüz ifadesinde özenli ve detaylı işlenişe rağmen sa  ve sakalda aynı  zen gösterilmemiştir. Ayrıca göz pınarlarında, burnun etrafında ve ağızda matkap izleri görülür. Tralleis Serapis başı, bu özellikleriyle tarihleme unsurlarını içinde barındırır. Sa  lülelerinin ortasının matkapla belirtilmesi  zelliğ  M.S. 1. yüzyılın ortalarından itibaren Claudius'un karısı Genç Agrippina'ya ait Kopenhag'da bulunan portrede ilk kez g r lmektedir²¹³. Bu Kopenhag portresinde alın

²¹⁰ Ancak bu stilde daha erken örneklerin varlığı bilinmektedir, Milleker 1985, 122.

²¹¹ Boon 1973, 110.

²¹² İskenderiye, Serapis kültünün merkezi olması sebebiyle şehir sikkeleri üzerinde Serapis sürekli tasvir edilmiş, böylece ikonografik imajının değ şim aşamaları da sikkeler üzerinden kolaylıkla incelenebilmiştir. Bkz. Boon 1973, 110 Pl. XVIII, B-3

²¹³ Bu sa  modeli Nero döneminde popüler olmaya devam etmiştir. Kleiner 2000, 140-41 Fig. 115.

üzerindeki saçlarda, şakaklarda ve omuzlara düşen saç lülelerinin oluşmasında matkap kullanılmıştır. Benzer saç işçiliği Flaviuslar Dönemi kadın portrelerinde de gelişmiş formuyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle Domitianus'un (M.S.81-96) karısı Domitia'nın Terracina'dan ele geçen ve Geç Flaviuslar ya da Erken Traianus Dönemi'ne tarihlenen portresinde spiral burğu lüleler ayrı ayrı işlenmiş ve spiral lülelerin merkezi matkap delikleriyle vurgulanmıştır²¹⁴. Tralleis Serapis başı, göz pınarlarının, göz bebeğinin oyulması özelliği ile daha geç bir tarihten olmalıdır. Göz bebeği nokta şeklinde oyulmuş, ancak etrafı işlenmemiştir²¹⁵. Göz kapakları ağır dalgın bir ifadeye sahiptir. Yüzün özenli, yumuşak pürüzsüz işlenmesine karşın kabarık kalın bukleli matkapla şekillendirilmiş saçlar zıtlık oluşturmaktadır. Bu nitelikte portreler Antoninuslar Dönemin sanatında yoğun olarak görülmektedir²¹⁶.

Atina Agorası'ndan bulunan bir Serapis büstü ikonografik ve stilistik açıdan Tralleis başı ile büyük benzerlik göstermektedir²¹⁷. Özellikle alın üzerine sarkan dört saç perçeminin, alını kapatarak uçlarda spiral şeklini alması ve ortalarının matkapla belirtilmesi her iki eserde de aynıdır. Şakakların her iki yanından sarkan dalgalı saç bukleleri yine dönen matkapla şekillendirilmiştir. Ağız açık, sakal lüleleri kısa spiral şeklinde ve ortası oyuktur. Kalın saç ve sakal kütlesi Atina büstünde de yüzü çevrelemekte ve sade pürüzsüz işlenen yüz ile kontrast oluşturmaktadır. Büst kontekst buluntu içinde değerlendirilmiş ve M.S. 2-3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

²¹⁴ Kleiner 2000, 179 Fig. 148.

²¹⁵ Göz bebeğinin bir nokta şeklinde belirtilmesi, hem göz bebeği hem de iris yerine geçmesi M.S. 3. yüzyılın ortalarında rastlanan bir olgudur. Bkz. Durugönül 2008, 199.

²¹⁶ Roma sanatında İ.S.2.yy boyunca gitgide artarak kendini gösteren en açık teknik olgu matkap kullanımıdır. Bu dönemin sanatçıları matkap kullanarak ışık ve gölge etkisi elde etmede ve değişik formların dış konturlarını göstermede başarılı olmuşlardır. Kleiner 2000, 179

²¹⁷ Atina Agorası'nda Iota Sektöründe 1933 yılında bulunmuş, 6554-S 355 Envanter numaralı eserdir. Kaideden itibaren yüksekliği, 29.9 cm., omuz genişliği 17.3 cm. dir. Shear 1935, 397-98 fig.24.

İngiltere’de Calleva-Sichester’den bulunan bir Serapis başı parçası, tanrının Roma Dönemi’nden bilinen imajını yansıtmaktadır²¹⁸. Başta, tepeden düz inen saçlar arkada enseye doğru spiral şeklinde bükülmüştür. Arkada saç tellerinin kalın işlenmesi, sakal da aşınma olsa da yanlardaki sakal lülelerinin kısa spiral şeklinde işlenişi Tralleis başı ile büyük benzerlik göstermektedir. Silchester başı için saç, sakal işlenişi ve matkap kullanımı gibi özellikleriyle Geç Antoninus-Erken Severuslar Dönemi’nden daha erken bir tarih önerilmiştir²¹⁹.

Korinth’den bulunan iki Serapis başı Tralleis, Atina, Silchester başları ile aynı ikonografik özellikleri yansıtmaktadır²²⁰. 1 no. lu Serapis büstü, özellikle sakal yapısıyla Tralleis başına benzer. Büstün ensesinde arkaya doğru yatay uzanan düzlem Tralleis Serapis başında da görülür. 2 no.lu eser, saç ve sakal yapısı olarak diğer başlardan ayrılmaktadır. Ancak dönen matkap ile oluşturulan spiral şeklinde uzun saç ve sakal lüleleri, yüzü çevrelemektedir. Diğer başlar ile teknik olarak aynı özellikleri göstermekte ancak biçimsel farklılık saç ve sakalda göze çarpmaktadır. Bu başlar için genel olarak M.S. 2. yüzyıl tarihi uygun görülmüştür. Benzer örnekler ile yapılan stilistik kıyaslamalar sonucunda Tralleis Serapis başı, arkada düz kalın saç tellerinin enseye doğru bükülmü lüleler oluşturulmasında, önde alın üzerine sarkan perçemlerde ve yanlara doğru sarkan saçlarda matkap kullanılması, göz bebeğinin ve göz pınarlarının nokta şeklinde belirtilmesi, yüzün özenli, pürüzsüz yapısına rağmen saç ve sakalla kontrast oluşturması özellikleriyle M.S.2-3. yüzyıla ait olmalıdır.

²¹⁸ Boon 1973, 107.

²¹⁹ Boon 1973, 111

²²⁰ 1. nolu Serapis Büstü, Pl 24. Bazilika yakınlarından, 2. nolu baş Pl. 26-27 Güney Stoa’dan bulunmuştur. Milleker 1985, 121.

Tralleis'te bulunan epigrafik ve nümizmatik kaynaklar ışığında Serapis kültünün varlığından söz etmek mümkündür. Kentte bulunmuş olan Roma Dönemi'ne ait bir yazıt, İsis ve Serapis rahibi Iulius Amyntianus'a adanmış bir onur yazıtını içermektedir²²¹. Tralleis'de, Antoninuslar Dönemi ve sonrasına ait yayımlanan sikkeler üzerinde Serapis büstü arka yüzde tasvir edilmiştir²²². Arka yüzde oturan bir Serapis tasviri yine Tralleis sikkeleri üzerinde görülmektedir.

²²¹ Mous. II 1, 1875-1876, 28-29, no. 125; Pappakonstantinou, Hai Tralleis no. 7; Vidman, *Sylloge no. 295*; *ITralles 86. <http://epigraphy.pachum.org/inscriptions/main> (21.02.2008), Magie 1953, 178.

²²² Magie 1953, 178 dip not. 153.

III.4. 3.Serapis Büstü (Lev. IX d)

Müze Env. No : 5389

Kazı Env. No : TRL 00 1271 (M 16)

Bulunduğu Yer : 2000 yılında Arsenalde Oda 3 olarak adlandırılan mekan içindeki dolgu topraktan bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli mor damarlı mermerden yapılmıştır. Yüzeyde metal patina izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük.(Kaidesiyle Birlikte)12 cm., Gen. 11.6 cm., Kaide Yük. 3.7 cm. Gen. 6.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Büste ait baş ve boyun eksiktir. Khiton üzerine himation giymiştir. Sol omuz üzerinde himationa ait kumaş bulunmaktadır. Gövdeden kaideye geçiş yuvarlak kabaralı ayakla sağlanır. Kaidesi profillendirilmiş dikdörtgen formdadır. III.3.2.'deki Serapis başı olasılıkla büste ait olmalıdır. Bu sebeple minyatür büst gövdesi diğer büstlerden ayrı olarak burada değerlendirilmiştir.

III.4. 4. Dionysos Başı (Lev. X a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 02 2025 (M 16)

Bulunduğu Yer : 2002 yılı kazılarında Arsenal'de AT tünel dolgusundan bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu.

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış yüzeyinde kırık ve aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 12.2 cm., Gen. 10.5 cm, Kal. 12 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Baş boyundan itibaren kırıktır. Alnın tepesindeki saçların bir kısmı, burnu, ağzı kırık ve eksiktir. Saçlarda ve tacında aşınma mevcuttur.

Boynun hareketinden anlaşıldığı kadarıyla baş hafifçe sağa dönüktür. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılmış dalgalı bir şekilde yanlara kulak üzerine taranarak arkada topuz halinde toplanmıştır (Lev. X a-b). Boynun sağ yanındaki saç kalıntısı arkadan öne doğru omuz üzerine sarkan kalın saç bukleleri olduğunu düşündürmektedir. Başında asma yaprağı ve üzümlerden oluşan tacı bulunmaktadır. Asma yaprakları arkadan başın tepesine doğru uzanırken iki adet üzüm salkımı yanlarda kulak üzerinde aşağıya doğru sarmaktadır. Alnı basık ve dardır. Kaşlar dolgun, kaş göz mesafesi kısadır. Üst göz kapağı yarı açıktır. Göz bebekleri matkapla belirginleştirilmiş ve üst göz kapağının altına doğru kaymıştır (Lev. X

a). Alt göz kapağı şişkindir. Burun ve ağız aşınmış olduğu için detaylar görülememektedir. Sivri bir çene yapısı vardır.

Yukarıda özellikleri belirtilen baş Dionysos'a aittir. Orijinali Praxiteles tarafından yaratıldığı düşünülen Dionysos Richelieu tipini yansıtmaktadır²²³. Richelieu tipi Madrid, Louvre, Vatikan ve Roma'da bulunan pek çok kopyası ile bilinmektedir²²⁴. Ayrıca Woburn tipinin bir varyasyonu olan Horti Lomaeni ve Holkham Hall tiplerinde başı süsleyen asma tacından sarkan üzüm salkımları Tralleis başında olduğu gibi kulaklar üzerinde aşağı doğru sarkmaktadır²²⁵. Bu benzerlik Tralleis başının Dionysos'un Horti Lomaeni ve Holkham Hall tiplerinden birine ait olduğunu göstermektedir. Dionysos tasvirlerinde genellikle alın ortasında bir band ile saçlar toplanmaktadır. Ancak Tralleis başında bu alın bandının bulunup bulunmadığı aşınmadan dolayı görülememektedir.

Tralleis başının yanlarında alın ve saç ayırımını gösteren çizgi matkapla derin bir şekilde oyulmuştur. Alın üzerinden yanlara ve geriye taranan saç tellerinin ayırımında derin matkap izleri bulunmaktadır. Saçlar hacimli ve küteseldir. Tralleis başı stilistik olarak saç yapısıyla Chiaramonti Müzesi'ndeki Dionysos heykelinin başı²²⁶ ve Roma Ulusal Müzesi'nde bulunan bir Dionysos başı ile benzerlik göstermektedir²²⁷. Roma örneğinde boyun çenenin hemen altından kırık olduğu için yandaki saç perçemleri görülmez. Chiaramonti başı Tralleis başında olduğu gibi asma tacındaki üzüm salkımları yanlarda kulak üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca saçlar iri dalgalar halinde yanlara taranmış ve matkap ile detaylandırılmıştır. Gözler her iki eserde de benzer özellikler taşır. Göz

²²³ LIMC III/1, 435.

²²⁴ Amelung 1908, 429-432; Pochmarski 1974, 155-160; Furtwängler 1901, 215 vd.

²²⁵ Woburn tipi karşılaştırma örneği için bkz. Durugönül 2011, s. 289 vd.; LIMC III/1, 436 Fig. 123 a-b.

²²⁶ Chiaramonti 1995, 640 Fig. 588.

²²⁷ Bonanome 1995, 172-174

bebekleri üst göz kapağının altına doğru çekilmiş ve göz bebekleri matkapla belirtilmiştir. Chiaramonti başı Tralleis eserine göre daha iyi korunmuş ve işçilik açısından daha gelişmiş bir özellik sergilemektedir. Chiaramonti heykeli M.S. 2. yüzyılın sonlarına Geç Antoninuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tralleis başı da yüzünde özellikle gözlerin işlenişinde ve saçlarda Geç Antoninuslar Dönemi'nde görülen stil özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenlerle Tralleis başı da aynı dönemde yapılmış olmalıdır.

III.4. 5. Aphrodite Andyomene (Lev. XI a-d)

Müze Env. No : 5967

Kazı Env. No : TRL 01 1393 (M17)

Bulunduğu Yer : Tralleis'te 2001 yılı kazı sezonunda K97-B125 plankaresi, GYM-B 1 No'lu alanda , Oda 16 C olarak adlandırılan mekan içinde, bir kirli su atık çukuru açığa çıkarılmıştır. Bu çukurun temizlenmesi çalışmaları sırasında bulunmuştur. Yüzeyi tamamen kalker tabakasıyla kaplanmıştır.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Tanrıçanın bel ve kasık hizasında yanık izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Kaide R. 10.3 cm., Kaide yük. 2.9 cm., Heykelcik Yük. 27.7 cm., Gen. 6.8 cm,

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Yuvarlak bir kaide üzerinde duran heykelcik, bel kısmından kırık olarak ele geçmiş ve iki parça birbirine yapıştırılmıştır (Lev. XI a). Sağ el bilek hizasından kırık ve eksiktir.

Baş hafif sağa dönük ve öne doğru eğiktir. Saçlar ortadan ikiye ayrılmış ve iki kalın demet halinde yanlara doğru atılmıştır. Sol elin tuttuğu saç demeti ve sol elin parmakları aşınmıştır. Kireç tabakasıyla tahrip olmuşsa da oval yüz formu, sivri çenesi,

orantılı yüz ve burun detayları izlenebilmektedir. Her iki kol da dirsekten bükülerek yukarı kalkmıştır. Sol kol diğerinden daha aşağıdadır. Kollar muhtemelen her iki yana ayrılmış olan saç demetini tutmaktadır. Omuzlar dar, göğüsler küçüktür. Bel girintisi belirtilmiştir. Omuz ve bel kısmına göre kalçalar daha geniştir. Vücudun üst yarısı alt yarısına göre daha kısa ve hafif öne eğilmiştir. Heykelciğin kalçadan itibaren aşağısı giyimlidir (Lev. XI a-d). Arkada kalçadan dolanan giysi, bacakları sarar ve önde bir düğüm yaparak aşağı doğru sarkar. Vücut ağırlığını sol bacak taşımaktadır. Sağ bacak ise dizden hafif bükülerek serbestçe yana atılmıştır. Duruş hareketinin sağladığı kaykılma, sağ kalçanın hafif yukarı çıkmasıyla vurgulanmıştır. Himationun üst kenar kıvrımı kalın bir rulo halinde bacakları sarar. Giysi bacaklara yapışmış şeffaf bir görünüm sergilemektedir. Her iki üst baldır üzerinde kumaşın düğümlenmesinden oluşan karşılıklı simetrik kıvrımlar oluşmuştur. Ortadaki düğümden dikey inen kumaş üzerinde ‘S’ kıvrım yapısı görülür. Etek uçları ağır ve zengin kıvrımlar halinde aşağıya sarkar ve her iki ayak bileği üzerinde yığılır. Ayak uçları önde giysi altından görülmektedir.

Tralleis’ten Aphrodite Heykelciği, orijinali Hellenistik Döneme giden Aphrodite Anadyomene tipini yansıtmaktadır. Aphrodite’nin sıfatlarından olan Anadyomene adı değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Sudan gelen, denizden doğan, saçını bağlayan²²⁸ vb. gibi anlamlandırmalar yapılmıştır. Antik yazında, Erken Helenistik Dönem’de yaşamış olan Ressam Apelles’in Aphrodite’yi denizin içinden yükselirken gösteren bir resim yaptığı belirtilmektedir²²⁹.

²²⁸ Smith 2002, 83.

²²⁹ Burada denizin dalgalarından doğan Aphrodite, köpüklü buklelerini sıkmakta, ıslak saçlarını rüzgârda kurutmaktadır. Bkz. Bloesch 1943, 112 dip not 1.

Yukarıdaki tanımlamaya uygun olarak Hellenistik Dönem sanatında çıplak ya da yarı çıplak olarak, omuzlarından yukarıda her iki eliyle dolgun saç perçemlerini sıkan Aphrodite Andymene tipi hem büyük hem de küçük heykeltıraşlık eserlerinde, gemmeler ve sikkeler üzerinde oldukça sevilen bir model olarak kullanılmıştır²³⁰.

Tanrıçanın Praxiteles tarafından M.Ö. 4. yüzyılda yaratılan Knidoslu Aphrodite ve Arles Aphroditesi tiplerinin bir Hellenistik dönem uyarlaması olan Anadyomene tipinin orijinali hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür²³¹. Bieber, tipin orijinalinin erken Hellenistik Dönem’de yaratıldığını ileri sürer ve Mısır’da Arsinoe II döneminde dikilen bir kült heykel ile ilişkilendirir²³². Heykel, saçlarını toplamak üzere kollarını yukarı doğru kaldırmış, kalçadan aşağısı bir giysiye sarınmış ve önde düğümlenmiştir. Vücudun alt kısmı giyimli olduğu için kollarını rahatça kaldırmıştır. Bu durum Bieber tarafından şöyle yorumlanmaktadır²³³: *Anadyomene Aphrodite tipi, denizden doğarken ıslak saçlarını düzelttiği anlamında yanlış isimlendirilmiş, aslında Helenistik Dönem’de moda olan düğümü saçının tepesinde oluşturabilmek için her iki eliyle iki yana ayırdığı saç perçemlerini kaldırmaktadır*. Havelock da yarı giyimli Anadyomene için ıslak saçlarını sıkmaktan çok günlük saç bakımını yapar bir görünüm sergilediğini ileri sürer²³⁴. Havelock, Brinkerhoff’tan alıntı yaparak Anadyomene tipinin Çömelen Aphrodite ile kıyaslanarak M.Ö.3. yüzyılın ortası tarihini önerir²³⁵. Neumer-Pfau, yarı giyimli Anadyomene için çıplak versiyondan ve örtünmüş bazı örneklerden daha erken olduğunu

²³⁰ LIMC II/1, 41; Smith 2002, 83.

²³¹ Knidoslu Aphrodite ve Arles Aphrodite tipleri için bkz. LIMC II/1, 49 vd.; Ridway 1997, 263-264, Havelock 1995, 71. Smith 2002, 83, Bieber 1977, 64.

²³² Havelock 1995, 88; Bieber 1977, 64.

²³³ Bieber 1977, 64.

²³⁴ Havelock 1995, 88.

²³⁵ Havelock 1995, 88.

ve Capitonline tipi kompozisyonun korunmuş olduğunu düşünür²³⁶. İnan, prototip için bir kadının diadumeno tipi olabileceğini düşünür ve tipi, Chatilly Pudica tipine verir, yanlışlıkla Anadyomene olarak adlandırıldığını belirtir, heykelin orijinali için M.Ö. 3. yüzyılın ortalarını önerir²³⁷. Bloesch, yarı giyimli Anadyomene tipindeki Aphrodite heykelleri için, Geç Hellenistik sanatın hâkim modeli olan denizköpüğünden çıkan tanrıçanın kılık değiştirmiş olup, bu olağanüstü doğum ikonografisinin, Hellenistik kadının günlük yaşamından bir an ile özdeşleştirildiğini belirtir²³⁸. Burada tanrıçanın bir mitolojik hikâyesinden çok günlük tuvalet bakımından bir sahne göze çarpmaktadır. Bloesch, Aphrodite Anadyomene tipinin orijinalini, vücudun karakteristik burkulma hareketini göz önüne alarak M.Ö. 2. yüzyıl terra cotta figürinleri ile yaptığı kıyaslama sonucunda M.Ö. 2. yüzyıla verir. Anadyomene tipi Hellenistik Dönem boyunca kullanılmış, Geç Hellenistik dönemde Epidauros ve Atina'da mermer ve terra cotta uyarlamaları yapılmıştır²³⁹. W. Fuchs, yarı giyimli Anadyomene tipinin Pergamon Altarı'dan daha sonra yani M.Ö. 160'tan sonra yaratıldığını ve Hellenistik Rococo'nun bir yansıması olduğunu ileri sürer²⁴⁰.

Bu bilgiler ışığında, Tralleis heykelciğini Aphrodite Anadyomene tipi heykel ve heykelcikler arasında incelemek yerinde olacaktır. İyi koruna gelmiş olan heykelcik benzerleriyle kıyaslandığında Vatikan Müzesi'ndeki 807 Katalog No. lu heykel ile büyük benzerlik göstermektedir. Her iki eserde de kollar yukarıda yanlara ayrılmış iki saç demetini tutmakta, vücudun üst yarısı çıplak alt yarısı giyimlidir. Burkulma hareketiyle

²³⁶ Havelock 1995, 88.

²³⁷ İnan 1975, 143.

²³⁸ Bloesch 1943, 112.

²³⁹ Atina'daki örnekler, Akropolis'in Batı yamacının aşağısında bir atölyede bulunan bitirilmemiş heykelciklerdir. Bu heykelcikler işçilik açısından düşük kalitede üretilmişlerdir. Olasılıkla Atina Akropolisi'nde bulunan Aphrodite Pandemos'a adanmış heykelcikler olmalıdır. Bu konuda bkz. Bieber 1977, 64 dip not .34.

²⁴⁰ Havelock'tan alıntılama. Havelock 1995, 89.

sağ kol yukarıda sol kol aşağıda verilmiştir. Arkada kalçadan dolanan giysi önde bir düğüm halinde birleşir. Giysinin üst kenar kıvrımı kalın bir rulo halinde bacakları sarar. Bacaklar sağ diz yapısı kumaş üzerinden izlenebilmektedir. Üst ve alt baldır üzerinde karşılıklı kumaşın düğümlenmesi ve harekete uyum sağlayan cep kıvrımlar oluşmuştur. Önde düğümden sarkan kumaşın etek uçları ağır bir şekilde aşağıya sarmakta ve üst üste binen pililer oluşturmaktadır. Üstte sola doğru dönme ve burkulma hareketi ile sağ bacağın geriye atılıp serbest bırakılması sol bacağın vücut ağırlığını taşımasıyla bir derinlik oluşturulmuştur. Vatikan örneğinde baş öne doğru eğilmiş ve sağa doğru iyice dönmüştür. Tralleis heykelciğinde ise baş hafif öne eğilmiş ancak cepheden betimlenmiştir. Sağ kol 807 nolu heykele göre daha kapalıdır. Vücut oranları Tralleis heykelciğinde daha orantısızdır. Göğüsler daha küçük, kalça omuzlara göre aşırı geniştir. Giysi kalçayı ve genital bölgeyi açıkta bırakacak şekilde aşağı kaymıştır. 807 nolu heykelde önde giysi genital bölgeyi kapatacak şekilde bağlanmıştır. Yarı giyimli Aphrodite Anadyomene tipindeki heykel veya heykelciklerde Geç Hellenistik Dönem’de giysi bazen sert bir şekilde düşer ve genital bölge tamamıyla açığa çıkar, yerine göre de ortada düğümlenebilir ya da eliyle çekebilir, kolların biçimi de buna göre yükselir ya da alçalır²⁴¹. Bieber Vatikan örneğini orijinali Erken Hellenistik Döneme dayanan bir Roma Kopyası olarak tanımlamaktadır²⁴². Tralleis eseri de aynı orijinale dayanan tipin bir Roma dönemi çeşitlemesi olmalıdır.

Zurich Ruesch Koleksiyonu’nda yer alan heykel Anadyomen tipinin oldukça iyi bir versiyonudur²⁴³. Heykel Vatikan 807 no. lu heykel ile büyük benzerlik gösterir. Sağ kol koltuk altından itibaren eksiktir. 807 nolu örneğe göre daha dolgun ve yuvarlak yüz

²⁴¹ Havelock 1995, 89.

²⁴² Bieber 1928, 57 Taf. XXIV 3.

²⁴³ Bloesch 1943, 112.

yapısına sahiptir. Tralleis heykelciğinde de yüz her ne kadar aşınmış olsa da daha dolgun, gözler burun ve ağız uyum içindedir. Bu yönüyle Zurich heykeliyle oldukça benzerdir. Her iki örnekte de sol kolun kapalı bir biçimde dirsekten yukarı kıvrılması aynıdır. Vücudun çıplak üst yarısı diri ve pürüzsüz bir görünüm sergileyen Zurich heykelinde gövde derinlik oluşturacak şekilde eğimli ve burkulmuş vaziyettedir. Tralleis heykelciği ise daha frontal bir duruş sergilemektedir. Zurich heykeli vücut oranları, burkulma hareketi ile sağlanan bütünlük, gövdenin her yönden görülebilecek şekilde plastik işlenmesi şeklinde açıklanan ritmik yapısıyla M.Ö. 2. yüzyıla ait bir orijinalin M.Ö. 1. yüzyılda yapılmış olan bir kopyası olduğu belirtilmiştir²⁴⁴. Buna göre Tralleis heykelciği frontal duruşu, orantısız vücudu, işçiliği ile daha geç bir tarihten olmalıdır.

Basel'de Antikenmuseum'da bulunan bir yarı giyimli Aphrodite Anadyomene heykelciği Tralleis örneği ile çok yakın bir benzerlik sunar. Her iki heykelcikte kolların duruşu, vücudun alt yarısını örten giysinin formu ve yapısal özellikleri aynıdır. Basel örneğinde burkulma hareketi Tralleis heykelciğine oranla daha çok hissedilir. Sağ bacağın hafifçe yana atılmasıyla sağlanan derinlik fark edilmektedir. Basel Heykelciği M.Ö. Geç 1. yüzyıla tarihlenmektedir²⁴⁵.

Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan Aphrodite Anadymene tipindeki heykelciklerden özellikle 284 No. lu heykelcik, Tralleis heykelciği ile oldukça benzerdir. Aynı frontal duruş her iki heykelcikte de izlenir. Atina akropolünden ele geçen, yarı giyimli Anadyomene tipini yansıtan bu heykelcikler kalçadan itibaren himationa sarınmıştır. 284 No. lu heykelcik üzerindeki giysi, form ve kıvrım özellikleri ile Tralleis örneğine çok

²⁴⁴ Bloesch 1943, 112.

²⁴⁵ LIMC II/ 1, Aphrodite, No. 674. s. 77.

benzemektedir. Her ikisinde de önde düğüm yapan kumaş uçları aşağıya doğru ‘S’ kıvrım yaparak uzanır. Anadyromene tipi için karakteristik bu ‘S’ kıvrımlar zigzag formundan açılarak uzanmaktadır. Bieber bu heykelcikleri Geç Hellenistik döneme tarihlemiştir. Ancak Atina’daki örnekler giysi kıvrımlarının daha sade, sert ve hacimsiz yapısıyla, Tralleis örneğinden daha geç bir döneme ait olduğu izlenimi vermektedir.

Tralleis Aphrodite heykelciği, ikonografik ve tipolojik özellikleri itibariyle orijinali kimi uzmanlarca Erken Hellenistik döneme, kimilerinin ise Geç Hellenistik Döneme dayandırdığı Anadyomene tipinin Roma dönemi bir kopyası olmalıdır²⁴⁶. Vatikan, Zurich ve Basel örnekleri M. Ö. 1. yüzyıl kopyası olarak tanımlanmıştır. Bu kopyalar karşısında Tralleis heykelciği daha sert duruş ve giysi işlenişi ile bazı farklılıklar göstermektedir. Bu tipin M.S. 2. yüzyılda Marcus Aurelius ve Commodus döneminde basılan sikkeler üzerindeki betimlemelerinde kollar iki yana açılmış ve frontal bir torso şeklinde gösterilmiştir²⁴⁷. Bu özellikleri ile heykelcik M.S. 1–2. yüzyılda yapılmış olmalıdır. Tralleis heykelciği ışığında Hellenistik Dönem boyunca yaygın bir heykel tipi olan Anadyomene tipinin Roma Dönemi’nde de sevilerek üretilmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Böyle bir tipin Tralleis’te de bulunması, kentin Hellenistik Dönem’den gelen heykeltraşlık geçmişiyle Romanın ilerleyen dönemlerinde de devrin sevilen tip ve heykellerinin kentte üretimine devam edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

²⁴⁶ Kelperi, Aphrodite Andyomene tipi için Erken Hellenistik Dönemi önerirken, Bologna ve Warsova’dan ele geçen iki örnek üzerinden stil gelişimini incelemektedir. Özellikle sol kol üzerindeki pazument Knisdoslu Aphrodite’ye kadar giden bir süs olarak Anadymene için de kullanıldığı bilinmektedir. Bkz. Kelperi 1997, 39-40.

²⁴⁷ Bernhart, Aphrodite auf griechischen Munzen, nos 201-3’ten alıntı Havelock 1995, 88.

III.4. 6. Knidos Aphroditesi (Lev. XII a-b)

Müze Env. No : 5967

Kazı Env. No : TRL 01 1354 (M7)

Bulunduğu Yer : 2001 yılı kazı çalışmaları sırasında Arsenal önündeki dolgu toprağın temizliği sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmış olan heykelcik kristalize olmuştur. Yüzeyinde demir oksit izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 10.2 cm., Gen. 5.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Gövdeyle bir bütün olarak işlenmiş baş ve boyun, dirsek altından sol kol, sağ bacak ve say ayak, sol bacak ve sol ayak diz hizasından eksiktir (Lev. XII a). Sol bacağın üst baldırının solunda destek izi bulunmaktadır.

Heykel, küçük boyutlu olarak tek parça halinde yontulmuştur. Tamamiyle çıplak olan heykelciğin arkasında herhangi bir saç izine rastlanmaması saçların topuz halinde arkada toplandığını düşündürmektedir (Lev. XII b). Omuzlar oldukça dar ve yuvarlatılmıştır. Sağ kol gövde yapısına göre kalın ve uzun bir yapıda olup orantısız sol el önde kasık bölgesini örtmektedir. Sol kol muhtemelen solundaki desteğe doğru uzanmaktadır. Her iki kolda dirsek altından kalçaya bitişiktir. Taşıyıcı sağ bacak geride dururken, sol bacak dizden bükülmüş olarak ileri doğru atılmıştır. Gövdesi çok ince, kısa ve frontaldır. Göğüsler aşınmıştır. Gövdeye oranla fazla geniş olan kalça sağa doğru

oldukça kaykılmıştır. Arkada sırt çizgisi düz bir hat şeklinde çekilmiş bel girintisi verilmemiştir (Lev. XII b). Sırt çizgisi ile kalça çizgisi farklı düzeyde durmaktadır. Bel ile bacak arası uzun, hantal, göbek deliği aşırı büyüktür. Bacaklar dolgun bir yapıdadır.

Tralleis heykelciği, çıplak vücudu, önde kasık üzerinde duran sağ eli ve bacakların duruşuyla Aphrodite'ye ait olmalıdır. Antik dönem heykel sanatında Aphrodite pek çok heykel tipi ile tasvir edilmiştir²⁴⁸. Tralleis örneği *Knidoslu* Aphrodite tipini yansıtmaktadır. Tipin ilk olarak Praxiteles tarafından M.Ö. 350 civarında, Knidos'taki Aphrodite tapınağının kült heykeli için yapıldığı ileri sürülmektedir²⁴⁹. Orijinali günümüze kadar ulaşamamış olan heykel, Knidos'ta ele geçen Roma dönemi sikkeleri ile bir seri halinde çoğaltılan kopyalarından bilinmektedir²⁵⁰. Bu heykel tamamen çıplak ve kült heykeli olarak kullanılan ilk Aphrodite heykeli olması açısından önem taşımaktadır. Burada tanrıça banyo yapmaya hazırlanırken ya da banyo sonrasında giyinmeye hazırlanır gibi gösterilmiştir. Çıplaklığın kadınsılığı ve erotizmi yansıttığı bu tasvirde, tanrıçanın kültüründeki aşk ve cinsellik kavramlarının ön plana çıktığı düşünülmektedir²⁵¹.

²⁴⁸ Aphrodite heykellerinin tipolojik dizini için bkz. *LIMC II-1*, 49-52, W.Neumer-Pfau, *Studien zur Ikonographie und gesellschaftlichen funktion Hellenistischer Aphrodite-Statuen*, Bonn:Habelt, 1982, Havelock 1995, 1 vd.

²⁴⁹ Plinius bu heykel için; Paxiteles'in biri giyinik ve diğeri çıplak iki heykel yaptığını, Kos adasındakilerin giyinik olanı satın aldığını, çıplak heykeli de Knidosluların satın aldığını bildirir. Plinius, N.H. 36. 20. 1969 yılında Knidos kentinde sürdürülen kazı çalışmaları sırasında açığa çıkan yuvarlak tapınak kalıntısının *Aphrodite Euploia* tapınağına ait olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Love 1970, 154-155. Ancak bu görüş kentte daha sonraki yıllarda kazı çalışmalarını sürdüren Prf. Dr. Ramazan Özgan tarafından reddedilmiştir. Bkz. Özgan 1989,169. Ayrıca bkz. Corso 2007, 14 vd.Fig. 2-3.

²⁵⁰ M.S. 3. yüzyılda Knidos'ta basılan Roma Dönemi sikkelerinin ön yüzünde Caracalla Plautilla portreleri yer alırken arka yüzde, ayakta çıplak Aphrodite figürü, bir eli ile yanındaki hydria üzerinde duran giysisine dokunur durumda betimlenmiştir. Bkz. Durna 2002, 200 dip not 627. Knidoslu Aphrodite tipinin geç dönem kopyaları için bkz. *LIMC II-1*, 49-52,c.II-2, Lev. 36-38, Havelock 1995, 9-37, fig. 1-4.Ridgway 1997, 263 Pl. 66, Smith 2002, 81 Fig. 98 1-2, Stewart 1990, 177-78 fig. 503-505, Bieber 1955, 19, Fig. 24-25,28-29.

²⁵¹ Smith 2002, 82; Burkert 1985, 156.

İkonografik açıdan değerlendirildiğinde Havelock, Erken Dönemde Doğu sanatında görülen çıplak Astarte/İştar figürünün Yunan sanatına yansımaları olarak değerlendirilen çıplak Aphrodite betimlemeleri için bütünüyle verimliliğin, üretkenliğin ve doğurganlığın bir simgesi olduğunu düşünmüştür²⁵². Bu anlamda Knidoslu Aphrodite tasvirlerinde bir eli ile cinselliğini gizlemeye çalışan, bir yandan da tüm çıplaklığıyla gözler önüne sergilenen vücuduyla tanrıçanın geleneksel kült kimliğindeki bereket ve üremenin kaynağına da dikkat çekilmektedir.

Tralleis heykelciği tipolojik olarak Knidoslu Aphrodite'ye aittir. Heykelciğin vücudunda görülen aşırı oransızlık, teknik işçiliğin zayıf olması ve mermerin kristalize olarak yer yer aşınması tam bir stilistik değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır.

1885 yılında Tralleis'te Hamam-gymnasium kemerlerinin yakınında, kendisine ait bir gövde parçasıyla birlikte bir baş bulunmuştur. Literatüre 'Kaufmann Başı' olarak geçen baş ve gövde parçası Knidoslu Aphrodite heykelinin Hellenistik Dönem'de yaratılmış bir kopyasıdır²⁵³. Kaufman Başı, Roma Dönemi kopyalarının en erkeni ve Hellenistik Dönem'de yapılmış tek yapıt olması ile önem kazanmaktadır²⁵⁴. Belden aşağısı ile üst bacak arasında kasık bölgesi koruma gelen gövde parçası üzerinde sol baldırın iç tarafında eksik olan sağ elin parmaklarına ait izler bulunmaktadır. Sol baldırın sol üst yanında destek parçası görülmektedir. Aphrodite başı yapılan stilistik incelemeler sonucunda M.Ö. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir²⁵⁵. Bu incelemeler sırasında baş ile birlikte bulunan gövde parçası ile ilgili herhangi bir stilistik inceleme ya da tarihleme

²⁵² Havelock 1995, 36-37.

²⁵³ Özgan 1982, 62. Res. 40-42, 46.

²⁵⁴ Özgan 1982, 62. Res. 40-42, 46.

²⁵⁵ A.g.e., 66.

yapılmadığı görülmektedir. Gövde parçasının Kaufmann Aphrodite başına ait olduğu ileri sürüldüğüne göre Knidoslu Aphrodite heykelinin en erken kopyası olan Tralleis heykeli orijinali de an fazla yansıtan eserdir. Dolayısıyla heykelin orijinalinde de bazı Roma kopyalarından farklı olarak elin sol bacak üzerine yapıştığı ve sol yandaki desteğin sol bacağın üst baldırına bitişik yapıldığı ihtimali kuvvetlenmektedir. Tralleis'te Arsenal önü dolgu topraktan bulunan Knidoslu Aphrodite heykelciği de kentte var olan heykeltıraşlık ekolünce Hellenistik dönemden beri kopye edilen eserin Roma döneminde form olarak aslına sadık kalınarak yeniden yapıldığının bir göstergesidir.

Anıtsal kült heykelinden daha küçük boyutta ve minyatür boyutta yapılan kopyalarda heykelin orijinal yapısının git gide bozulduğu görülmektedir. Knidoslu Aphrodite'nin bilinen en iyi kopyası Vatikan'da sergilenen heykeldir. Tümüyle çıplak olan heykelde taşıyıcı sağ bacak yere dik basar, sol bacak öne doğru dizden bükülmüş, sol ayak parmak ucunda geriye çekilmiştir. Ayakların hareketiyle kalça oldukça sağa kaymıştır. Sağ kol kasıklara doğru uzanmakta sol el önde cinsel organını örtmektedir. Sol kol yana doğru açılarak heykelin yanında duran hydria üzerindeki giysiye uzanır ve giysiyi tutar. Sol yandaki giysi ile sol kalça arasında bağlantıyı sağlayan bir destek bulunmaktadır. Vatikan örneğinin tam olarak orijinali yansıtmadığı, püsküllü giysi ve hydriada değişiklik yapılmayıp, duruşta küçük bir değişiklik olduğu ileri sürülmektedir²⁵⁶.

Normal insan boyutlarından küçük Malibu'da bulunan kopya heykelde vücudun daha frontal yapıda olması, sağ eli oldukça uzun tutularak sağ bacak üzerine kadar uzatması ve sol yanda duran giysi ile heykel arasındaki desteğin sol üst baldıra

²⁵⁶ Stewart 1990, 177 Fig. 503-4.

birleştirildiği görülmektedir²⁵⁷. Bu özellik, Tralleis örneğinde sol üst baldır üzerinden kopan parçanın durumunu açıkça göstermektedir. Benzer yapıda Delos'tan bir aphrodite heykelciğinde de sağ kol aşırı oranda uzun olup, sol üst baldır ile giysi arasında destek sağlanmıştır²⁵⁸. Heykelcik M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Atina Agorası'ndan ele geçen bir mermer heykelcik de Knidoslu Aphrodite tipi içinde değerlendirilmiştir²⁵⁹. Sağ ön kolun özensiz işlenişi ve elin çok orantısız olmasıyla Tralleis eserine çok benzer. Her iki örnekte de yandaki mermer desteğin duruşu genel olarak bilinen kopyalarda olduğundan daha aşağıdadır. Herhangi bir desteğe ihtiyaç duymayacak kadar küçük olan bu heykelcikte destek kullanımı yersiz bulunmuştur²⁶⁰. Kontekst içinde değerlendirilen Atina heykelciği M.S. 3-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁶¹. Silifke Müzesi'nde bulunan bir Aphrodite heykelciği de Knidos Aphroditesi tipinde olup Tralleis heykelciği ile benzerlik göstermektedir²⁶². Her iki örnekte orijinal tipten uzaklaşan çıplaklığını gizlediği sağ elin duruşu ve genel görünümdeki oransızlıklar ile birbirine yaklaşımaktadır. Çalık tarafından Silifke örneği için Severuslar Dönemi önerilmektedir²⁶³.

Yukarıda benzer örnekler ile yapılan tipolojik ve stilistik yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis heykelciği orantısız vücut hatları ve uzuvlarıyla Knidoslu Aphrodite'nin orijinaline yakın repliklerinden oldukça uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Stilistik açıdan değerlendirildiğinde sert cepheli bir vücut yapısı ve tek düzelik göze çarpmaktadır. Arkada sırt çizgisi ve kalça çizgisinde hiçbir estetiklik görülmez. Kalçalar sert, donuk hareketsiz verilmiştir. Heykelcik, Roma Dönemi içinde geç bir tarihte üretilmiş olmalıdır. Eser

²⁵⁷ Stewart 1990, 177 Fig. 505.

²⁵⁸ LIMC II-1, 51 fig. 396.

²⁵⁹ Shear 1933, 173.

²⁶⁰ Shear 1933, 174.

²⁶¹ Shear 1933, 175.

²⁶² Durugönül-Aydın-Kaplan-Tepebaş 2013, Kat. No. 2 Knidos Aphrodite torsosu 2.

²⁶³ Çalık 1997, 114 Kat. No 5, Pl. 3 a.

acemice yontulmuş özellikleriyle heykeltıraşlığa yeni başlamış bir çırağın eseri olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

III.4. 7. Aphrodite Louvre –Napoli (Lev. XIII a-c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1275 (M 8)

Bulunduğu Yer : 2001 yılı Arsenal kazı çalışmalarında tüneller içi dolgudan bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Talleis Kazı Deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma ve oksitlenmeden kaynaklanan bozulmalar vardır.

Ölçüleri : Yük. 17 cm., Gen. 9 cm., Kal. 4 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Bir kadın heykelciğine ait figürün başı kırık ve eksiktir. Sağ kol omuzdan, sol kol ise bilek üzerinden kırık ve korunamamıştır. Kollar gövdeye dübel yardımıyla tutturulmuştur (Lev. XIII a-b). Vücut ağırlığını taşıyan sol bacak sabit durumdayken, sağ bacak dizden bükülerek serbest bırakılmıştır. Kaidesi ile ayakları kırık ve eksiktir. Üzerinde ince bir khiton vardır. Geniş yuvarlak yakalı khiton, sol omzu açıkta bırakarak kol üzerine düşmüştür. Bel kısmından bir kemerle tutturulan khiton kemer üzerinde kolpos oluşturmuştur. Khiton vücuda yapışmış göğüsler kumaş üzerinden belirgindir. Göğüs arasında ve bel hizasında ‘V’ kıvrımlar oluşmuştur. Gövdenin iki yanından dik inen khiton kıvrımları bacak arasında da aynı yapıda ayaklara dek uzanmaktadır. Her iki bacak ve diz giysi altından belli olmaktadır. Arkasını tamamen örten himation bir fon işlevi görmektedir. Kırık olan sağ kol olasılıkla dirsekten bükülerek yukarı kalkmış ve himationun bir ucunu

tutmaktadır. Arkada himation sağ omuzdan sol kol üzerine uzanmakta, burada kol üzerinden aşağı sarmaktadır. Himation arkada kabaca işlenmiştir (Lev. XIII c).

Yukarıda sıralanan özellikleri ile kadın heyelciğinin, Aphrodite'nin antik dönem sanatında çok sevilen ve pek çok kopyasıyla bilinen Louvre-Napoli/ Venus Genetrix tipini anımsattığını söylenebiliriz²⁶⁴. Araştırmacılar tipin ismi ve orijinalinin belirlenmesinde çeşitli görüş ayrılıklarına düşmüştür²⁶⁵. Genellikle orijinali M.Ö. 5. yüzyılın sonlarına tarihlenen tipin yaratıcısı olarak Alkamenes ve Kallimachos yaygın kabul görmektedir²⁶⁶. Roma Dönemi'nde Venüs Genetrix olarak karşımıza çıkan tanrıçayı en iyi yansıtan örnek Louvre'daki heykeldir²⁶⁷. Plinius, Yunanlı heykeltıraş Pasiteles'in çağdaşı Arkesilaos'un Roma'daki Caesar Forumu için bir Venüs heykeli yaptığını bildirmektedir²⁶⁸. Louvre repliği (Venüs Genetrix), Augustus Dönemi klasizmini yansıtan bir üslupta yapılmıştır²⁶⁹. Tralleis heykelciği, Louvre örneği ile kıyaslandığında iki eser arasında biçim ve dönemsel üslup farkı hemen göze çarpmaktadır. Aynı zamanda iki eser arasındaki boyut farkı da azımsanmayacak ölçüdedir. Tralleis heykelciğinde, himation sağ yanında açılan geniş yüzeyiyle bir fon gibi durmaktadır. Louvre'daki heykelde arkadan dolanan himation yanlarda açılmayıp sadece sağ omuz ve sol kol üzerinde görülür. Tralleis örneğinde sol

²⁶⁴ Fuchs 1954, 206 vd. Taf. 48-51;

²⁶⁵ Bazı yayınlarda tipin adı 1659 yılında bulunduğu yerin adıyla Aphrodite Frejus olarak adlandırılmıştır. Bkz. Karasou 1974, s. 151 vd. No. 1-4 Taf.65; İnan 1975, s. 39 dip not 191 ; LIMC II, 1-2 s. 34 vd. Taf. 27 No. 234, 235, 237; C. Rolley, La Sculptura Gercque 2, La Periode Classique, Paris 1999, s. 142 dipnot 108. Picard, Louvre'da sergilenen eserin Napoli'de bulunduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Fuchs tipin ismini Louvre/ Napoli olarak değiştirmiştir. Bkz. Picard 1935-1966, 621 dipnot 1.; Fuchs 1954; 206 vd. Daha güncel araştırmalarıyla tipin örneklerini inceleyen ve replik listesini sunan Brinke ve Filges ise Louvre/Napoli ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bkz. Brinke 1996, 7 vd. Abb. 1- 44, Taf. 1-50, Filges 1999, s. 384 vd.

²⁶⁶ Fuchs 1954, 206 vd. ; Schrader 1924, 311, 344; İnan 1975, 39; Stewart 1990, 167, 271,307.

²⁶⁷ Fuchs 1954, Schrader 1924, Fig. 283; Stewart 1990, Fig. 426; Brinke 1996,

²⁶⁸ Heykel Lucullus tarafından M.Ö. 46 yılında adanmıştır. Caesar'ın da içinde bulunduğu Iulius sülalesi, tanrıçanın üreten, doğuran anlamına gelen 'Genetrix sıfatıyla tapınılmasına büyük önem göstermiştir. Tanrıça Julius sülalesini üreten ve koruyan bir güç olarak görülmüş ve imparatorların kutsal soydan gelme iddiasının güçlü bir yansıması olarak tapınım görmüştür. Bkz. Plinius Naturalis Historia, 35. 155; Appianus, Roman History, 2 21, 151; Durna 2004, 7.

²⁶⁹ İnan 1975, 39.

kolun duruşu da farklı bir izlenim sergiler. Lourve'da gövdeye yapışık olan sol kol, Tralleis heykelciğinde arkadan dolanan himation sol kolu örtmediği için vücuttan ayrı işlenmiştir. Bu özelliği ile daha çok Side, Antalya ve Freiburg'da bulunan heykelcikler ile yakın benzerlik göstermektedir²⁷⁰. Bu eserler arasındaki diğer ortak yön ise tanrıçanın yanında bir Eros figürünün yer almasıdır. Tralleis heykelciğinde sol yandan sarkan kumaş üzerindeki kanat izi yanında bir Eros figürü olduğunu düşündürmektedir. Ancak heykelciğin bu kısmı kırık ve eksik olduğu için kesin bir tanımlama yapmak zordur. Ancak Side, Freiburg ve Antalya örneklerine bakıldığında tanrıçanın açılan sol koluna ve heykelciğe destek görevi gören böyle bir figürün Tralleis heykelciğinde de bulunması gerektiği teknik bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Side heykelciğinde görülen Eros figürü, İnan tarafından Hellenistik Dönem'de yaratılan bir tipin varyasyonu olduğu şeklinde yorumlanmıştır²⁷¹. Antalya, Freiburg ve son olarak Tralleis heykelciği tipolojik olarak aynı orijinale dayanan varyasyonlar olarak kabul edilebilir²⁷². Tralleis heykelciği khitonun bel hizasında bir kemerle tutturulmasıyla Side ve Antalya heykelciğinden ayrılırken Freiburg örneğine daha yakın durur.

Side, Antalya, Freiburg ve Tralleis heykelcikleri stilistik olarak değerlendirildiğinde, birbirinden farklı özellikler sergiler. Freiburg Heykelciği M.S. 1.yüzyıla tarihlendirilmektedir²⁷³. Heykelcik başıyla korunmuş olması açısından

²⁷⁰ İnan 1974, 39 Lev. 20, 1-2; Filges 1999, Taf. 34-35.

²⁷¹ İnan 1974, 39.

²⁷² Roma Dönemi'nde çok sayıda çeşitlemesiyle bilinen Aprodite Felix tipinde olduğu gibi tanrıçaya eşlik eden Eros figürleri, Geç Hellenistik Dönem'de yaratılan Aphrodite tasvirlerinde sevilerek kullanılmıştır. Aphrodite Lourve/ Napoli tipi de gerek büyük heykel gerekse heykelcik formatındaki örnekleriyle Hellenistik Dönemi'in sıkı takipçisi Romalı sanatçıların ilgisini çekmiş, ayrıntıdaki küçük nüans farklılıkları dışında tanrıçanın bu tipi, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden Geç Roma Dönemi'ne kadar heykelcik formatında sevilerek kopyalanmıştır. Karşılaştırma örneği olarak bkz. Aphrodite Felix, Filges 1999, 379; LIMC II, 79 fig. 697-99; Reinach 1924, I. 161; Mendel 1914, 105-106, Riemann 1940, 121, Amelung 1908, Taf 12 Fig. 42, Bieber 1977, 65 Fig. 240.

²⁷³ Filges 1999, 406.

tarihlendirmeye yardımcı öğeler taşımaktadır. Alın ortasında ayrılıp dalgalı şekilde yanlara taranan saç bukleleri oldukça hareketli ve hacimlidir. Ayrıca yarı açık göz kapakları altında doğru çekilen göz bebekleri M.S. 1. yüzyıldan daha geç bir tarihi düşündürmektedir. Tüm bu özelliklerin yanında giysi oldukça sade ve basit işlenmiştir. Khitonun yakası bir bant şeklinde sol omuz üzerine düşmektedir. Bu özelliği ile Side ve Antalya örneklerine benzer. Bu eserlerde kıvrım sistemi ana hatlarıyla belirtilmiş, iki bacak arasındaki khiton kıvrımları stilize şekilde kaideye uzanmaktadır. Bacaklarda khiton kumaşını hareketlendiren kabarık kıvrımların yerini derin çizgisel vurgulamalar almıştır. Side heykelciği portre karakteri gösteren başın yardımıyla M.S. 3. yy.ın sonu 4. yy. ın başlarına tarihlendirilmiştir²⁷⁴. Freiburg ve Antalya heykelcikleri her ne kadar plastikliğini yitirmiş vücut şekilleri, doğallığını kaybetmiş giysi kıvrımları ile ortak özellikler gösterse de baş işlenişiyle Side heykelciğinden daha erken bir tarihe işaret etmektedir. Bu açıdan Antalya ve Freiburg örnekleri için M.S. 2. yy.ın ilerleyen dönemleri önerilebilir.

Tralleis heykelciği, bir fon görevi gören himation üzerindeki birkaç ince derin kanalla belirtilen kıvrımları ile Antalya ve Freiburg heykelciklerine benzer. Khitonun sol omza düşen yakası daha doğal bir görünümdeydir. Khiton üzerinden göğüslerin formu ustalıklı belirtilmiş, etrafındaki giysi kıvrımlarıyla vurgulanmıştır. Khiton kumaşı bel hizasında diğer örneklerle kıyasla daha kalın bir yapı gösterir. Bacakları sıkıca saran khiton kumaşı bacak arasında daha plastiktir. Sağ ayak bileği üzerine dağılan etek uçları oldukça yumuşaktır. Bu özellikleri ile Tralleis heykelciği Freiburg, Antalya ve Side örneklerine göre daha iyi bir işçiliğe sahiptir. Hacimli kıvrım yapısıyla doğala yakın formdaki giysi işlenişiyle M.S. 2. yy içine tarihlemek mümkündür.

²⁷⁴ İnan 1975, 39-40.

III.4. 8. Aphrodite Felix (Lev. XIII d-e)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 99 473(M6)

Bulunduğu Yer : 1999 yılı Arsenal tonoz önü kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Talleis Kazı Deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Tanrıçanın bel ve kasık hizasında yanık izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 15.4 cm., Gen. 10.5 cm., Kal. 6.2 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Heykelcik grubunda Aphrodite'nin belden yukarısı ve ayak bileklerinden aşağısı kırık ve eksiktir. Sağ el ve bileğin üst kısmı koruna gelmiştir. Yanında bulunan Eros'un başı, omuzları, kolları ve dizlerinden aşağısı kırık ve eksiktir. Yüzeyinde yer yer patina izleri bulunmaktadır.

Aphrodite'nin belden yukarısı muhtemelen çıplaktır. Giysi arkada kalçayı açıkta bırakacak şekilde aşağı uzanır, bir ucu olasılıkla sol kol üzerinden aşağı sarkarken diğer ucunu sağ eliyle önde tutarak giysisiyle genital bölgesini hafif açıkta bırakır ve sağ bacağı tamamen örter (Lev. XIII e). Sol bacağın bir kısmı çıplak olarak gösterilmiştir. Sağ eliyle önde himationun ucunu tutmasıyla sağ kalça üzerinde kumaş tomar halini almış, elin altından çıkan dikey kıvrımlar ışın demeti şeklinde sağ üst baldır üzerine dağılmıştır. Himationun kenarı sağ elin altından iki bacak arasında dikey olarak aşağı sarkar. Sağ bacak

giysi altında belirgin bir hal almıştır. Arkada himation kıvrımları yatay ve dikey olarak belirtilmiştir. Sol bacak vücut ağırlığını taşımakta, sağ bacak dizden bükülerek hafifçe yana açılmaktadır. Yanında bulunan Eros çıplak olarak cepheden betimlenmiştir (Lev. XIII d).

Aphrodite ve Eros heykelcik grubundaki Aphrodite tasviri Roma kopyalarından bilinen Knidos Aphroditesi tipinin değiştirilmiş bir biçimidir²⁷⁵. Ancak kolun duruşundaki ve giysideki değişimlere rağmen bu heykel tipinin köken olarak M.Ö. 4. yüzyıla kadar uzandığı söylenmektedir²⁷⁶. Aphrodite ve Eros figürlerinden oluşan heykel grubu Roma Dönemi'ne ait pek çok çeşitlemesiyle bilinmektedir. Aphrodite, bu örneklerde sağ bacağı örten ve arakadan bel çevresinden çapraz bir şekilde sol kola uzanan himationuna bürünmüş vaziyettedir. Himation, hafifçe kalkık olan sol kol üzerinden öne sarmaktadır. Sağ eliyle himationunun bir ucunu önde tutmaktadır. Başın saç yapısı kesin olarak bilinmese de kopyalardan anlaşıldığı üzere önde alın ortasından iki yana taranan saçlar, arkada topuz şeklinde toplanmakta ve iki adet saç buklesi omuzlara sarmaktadır. Pek çok örnekte bu saç yapısı gözlenmektedir²⁷⁷. Aphrodite'nin sol yanında genellikle bir Eros figürü yer alır. Tanrıçanın sol bacağının yanında duran Eros, sağ kolunu yukarı doğru kaldırarak bir meşale uzatır şekilde uzanır. Eros'un sol elinde de bir meşale bulunmaktadır. Bu heykel grubu heykelcik formunda profillendirilmiş kaideler üzerinde yer almaktadır. Roma Dönemi'ne tarihlenen örnekler arasında Louvre ve Vatikan'da bulunan normal

²⁷⁵ İkinci bir görüş olarak M.Ö. 2-1. yüzyılda üretilen Aphrodite tasvirlerine yeni çeşit bir modelin eklenmesi ileri sürülmüştür. Bkz. LIMC II, 78.

²⁷⁶ Amelung bu görüşe şüpheyle yaklaşırken Bernoulli, Praxiteles sonrası dönemi, Reinach ise M.Ö. 355 tarihini önerir. Bkz. LIMC II, 78; Reinach 1924, I. 161

²⁷⁷ LIMC II, 79, fig696-699; Filges 1999, Taf. 36 Fig. 1-4. Mendel 1914, 105-106; Amelung 1908, Taf 12 Fig. 42.

heykel boyutundaki iki grup dışında bilinen örneklerin çoğu heykelcik olarak üretilmiştir²⁷⁸.

Tralleis heykelcik gurubuna en yakın iki örnek Aydın Karapınar ve Aphrodisias'dan ele geçmiş olan heykelciklerdir²⁷⁹. Tralleis'den bulunan belden yukarısı kırık ve eksik olan Aphrodite ve yanındaki Eros figüründen oluşan heykelcik grubu Aydın yakınlarındaki Karapınar'dan bulunan heykelcik grubu ile birebir aynıdır. Her iki örnekte form ve boyut olarak aynı oranlardadır. Dolayısıyla Tralleis örneğinin eksik kısımları Karapınar örneğinden tamamlanabilmektedir. Stilistik açıdan karşılaştırıldığında Karapınar grubunda Aphrodite'nin arkasında kalçadan dolanan himation üzerinde diagonal kıvrımlar hareketli ve hacimlidir. Kıvrımlar sol kola uzanan himation üzerinde belli bir düzende ayak bileklerine doğru uzanır. Bu kıvrımları sağ kalça üzerinden arkaya uzanan yatay kıvrımlar keser. Önde sağ kalça üzerinde himationun üst kenar kısmı bir rulo halini almıştır. Bacaklar arasından sarkan himationun ucu hafif dalgalı bir şekilde aşağı uzanır. Sağ diz himation üzerinden belli olmaktadır. Bu özellikler ile Tralleis grubundaki Aphrodite'nin himation kıvrımları kıyaslandığında Karapınar örneğine göre Tralleis Aphroditesi'nde himation arkada biraz daha aşağıya kayarak kalçaları açıkta bırakacak şekilde arkada bacakları tamamen kapatıp yukarıya sol kola uzanır. Himation üzerinde diagonal bir şekilde uzanan birbirini kesen sert kıvrımlar görülür. Sağ bacak himation üzerinden belli olmaktadır. Bacak arasından sarkan himationun kenarı açılmış bir 'S' formu sergiler ve yumuşak bir şekilde aşağı sarkar. Önde giysi sol bacağın da bir kısmını kapatmıştır. Bacak arasından sarkan giysi üzerinde matkap izleri görülmektedir.

²⁷⁸ Louvre Müzesi'ndeki heykel grubu Villa Borghese'den ele geçmiştir, Vatikan 936 no.lu örnek ise İsrail'den ele geçmiştir. Bkz. LIMC II, 79 fig. 696,698.

²⁷⁹ Aphrodisias'dan ele geçen Aphrodite-Eros heykelcik gurubu günümüzde Amsterdam'da bulunmaktadır (Yük. 25,6 cm). Bkz. Felix 1999, 379; LIMC II, 79 fig. 697-99; Reinach 1924, I. 161; Mendel 1914, 105-106.

Aphrodisas örneği yukarıda sıralanan giysi ve form özelliklerini içinde barındıran diğer bir heykelcik grubudur²⁸⁰. Boyut olarak Tralleis heykelciği ile hemen hemen aynıdır. Karapınar ve Tralleis eserlerinden Aphrodisas örneği giysi kıvrımları ve heykelcikteki işçilik özellikleri açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Tanrıçanın sağ el ve ayakları normalinden daha büyük oranda yapılmıştır. Sağ bacak üzerindeki kıvrımlar ve arkada himation kıvrımları daha yüzeysel, sert ve kuru bir görünüm sergilemektedir. Sol kol üzerinden öne sarkan himationun ucunda görülen kıvrımlar da doğal halinden oldukça uzaklaşmış stilize çizgi şeklini almıştır. Bu özellikleriyle Aphrodisias heykelciği, Tralleis ve Karapınar örnekleri karşısında daha basitleştirilmiş bir işçiliğe sahiptir.

Roma'da Villa Doria'dan bulunmuş olan heykelcik tam ve eksiksiz olarak ele geçmiştir²⁸¹. Tanrıçanın başı soluna dönük, saçlar dalgalı şekilde yanlara doğru taranmış ve arkada toplanmıştır. Topuzdan iki adet saç lülesi omuzlar üzerine uzanmaktadır. Bu heykelcik Aphrodite Felix tipinin orijinaline en yakın replik olmalıdır. Karapınar ve Aphrodisias örneklerinde de baş kırık ve eksik olmasına rağmen omuzları üzerinde düşen saç bukleleri bu heykelciklerin de orijinaline yakın örnekler olduğunu göstermektedir. Tralleis heykelciğinde her ne kadar belden aşağısı koruna gelmiş olsa da tanrıçanın aynı saç yapısına sahip olduğunu ve Roma, Aphrodisias ve Karapınar replikleri ile aynı yapıda özellikler sergilediğini söylemek mümkündür.

Roma repliğinde Batı Anadolu'daki örneklerden farklı olarak tanrıçanın yanında duran Eros bir yunus üzerinde ayakta durmaktadır. Tralleis, Karapınar ve Aphrodisias repliklerinde yunus figürüne rastlanmaz.

²⁸⁰ Filges 1999, 379 Taf. 36 Fig. 1-2.

²⁸¹ LIMC II, 79, fig. 697; Riemann 1940, 121.

Tralleis'den bulunan Aphrodite Eros heykelcik grubu incelenen form ve stilistik özellikleri ile orijinali M.Ö. 4. yüzyıla kadar giden ve Knidos Aphroditesi tipinin Roma Dönemi çeşitlemelerinden biri olarak yaratılan modelin Batı Anadolu'da üretilmiş bir uyarlamasıdır.

Heykelciğin yalnızca vücudunun alt kısmının koruna gelmiş olması sebebiyle giysi kıvrım yapısının incelenerek benzerleri arasındaki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre sağ kalça üzerinde tomar halini alan himationun doğal ve yumuşak yapısına rağmen sık ve ince kıvrımlar oluşturması bir tezat yaratmaktadır. Bu özellikleri ile heykelcik Roma örneklerine çok benzemektedir. Özellikle ip gibi ince kıvrımlara Vatikan örneğinde rastlamak mümkündür²⁸². Venus Felix'e adanan heykel Sallustia'nın portre heykelidir. Genç Faustina dönemine M.S. 155-176 yılları arasına tarihlenmektedir²⁸³. Sallustia heykelinde himation doğal ve yumuşak formda sağ bacağı tamamen kaplar ve diz kapağı kumaş üzerinden belli olur. Ancak kalça üzerindeki kıvrımlar ince, birbirine karışık sık bir düzendedir. Sağ bacak üzerindeki karakteristik cep kıvrımlar daha serttir. Karapınar örneğinde arkada sol kola uzanan himation üzerinden aşağıya belli bir düzende inen diyagonal kıvrımlar sağ kalça üzerinden gelen yatay kıvrımlar tarafından kesilir. Hacimli kıvrım yapısı himation üzerinde görülmektedir. Önde sağ bacak üzerinde Geç Helenistik Dönem'de çok sık görülen derin cep kıvrım oluşmuştur. Bacak arasından sarkan kumaş doğal ve yumuşak bir şekildedir. Aydın Karapınar heykelcik grubu Geç Hellenistik-İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir. Tralleis heykelciği sağ bacak üzerindeki giysinin doğal görünümüne rağmen kıvrımların daha hacimsiz ve düz yapıda olması

²⁸² Amelung 1908, Taf 12 Fig. 42, Bieber 1977, 65 Fig. 240.

²⁸³ Bieber 1977, 65.

matkap izlerinin giysi üzerinde görülmesi özellikleri ile Roma Dönemi içinde daha geç bir tarihten olmalıdır.

Aphrodisias heykelcik grubu yapısal özellikleri, vücut orantısızlıkları, kaba, sert ve yüzeysel kıvrım yapısı ile M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Tralleis örneği de Aphrodisias repliği ile çağdaş özellikler sunar.

Aydın yakınlarındaki Karapınar'dan bulunan heykelcik grubu ile Tralleis heykelciği arasındaki yakın benzerlik her iki eserin de üretim merkezinin aynı ya da birbirine yakın merkezler olduğunu düşündürmektedir. Karapınar bugünkü Aydın iline oldukça yakın bir mesafede bulunmaktadır. Profillendirilmiş yüksek bir kaide üzerinde ayakta duran Aphrodite ve Eros figürlerinden oluşan heykelcik grubu, Tralleis örneği içinde aynı tip bir kaidenin varlığını akla getirmektedir. Bu tür profillendirilmiş yüksek kaideler üzerinde duran heykelcikler Batı Anadolu'da pek çok merkezde ele geçmiştir. Roma Döneminde sevilen bir form olan bu tip kaideler üzerindeki heykelcikler için bazı üretim merkezleri önerilmektedir. Ele geçen örnekler ışığında Tralleis antik kentini de bu üretim merkezleri arasında görmek mümkündür.

III.4. 9. Aphrodisias Aphroditesi (Lev. XIV a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1665 (M27)

Bulunduğu Yer : ARS KT3 Dolgu

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyi aşınmıştır.

Ölçüleri : Yük. 8.2 cm, Gen. 8.9 cm, Kal. 4.6 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Bir kadın heykelciğine ait gövde parçasıdır (Lev. XIV a). Bel ve omuz arası korunmuştur. Baş boyundan itibaren kırık ve eksiktir. Eksik olan eller dirseğe açılan yuvalara sonradan yerleştirilmiştir. Olasılıkla başının üzerinden arkaya doğru sarkan himationsu omuzları, sırtı ve kolları örterek önde dirseklerin altında toplanır. Kollu khiton üzerine bir dış giysi giymiştir. Boynunda her ne kadar aşınmış olsa da bir kolye bulunduğu ve bu kolyenin ucunun iki göğüs arasına sarktığı görülmektedir (Lev. XIV a). Üst giysi yatay bantlara ayrılmıştır. Bu giysi üzerinde önde kabartma iki figür bulunmaktadır.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile heykelcik parçası Aphrodite'nin Karia'daki yerel tiplerinden olan Aphrodisias Aphroditesi'ne aittir. Aphrodisias Antik kentinde 1962 yılında Aphrodite Tapınağı temenosunun güneyinde sürdürülen kazı çalışmaları sırasında Bizans Dönemi'ne ait bir yapı duvarı içerisine gömülü vaziyette heykel parçaları açığa

çıkarılmış ve bu parçaların Aphrodite kült heykeline ait olduğu anlaşılmıştır.²⁸⁴ Tanrıça, kült imajını yansıtan heykel ve heykelciklerde ayakta ve cepheden tasvir edilmiştir. Kollar yanda gövdeye bitişik ve bel hizasında dirsekten bükülerek öne doğru uzanır. Başında yüksek yerel bir tac bulunur. Tacın kaidesinde bir çelenk ve altında mücevher dizilerinden oluşan bir kuşak yer alır. Boynunda küçük çiçeklerden oluşan bir çelenk bulunur. Tacın altıdan başı örten himationsu arkada omuzları, sırtı ve kolları örterek dirsek altında toplanır. Himationun etek uçları ayaklara kadar uzanır. İçinde bir khiton ve onun üzerinde bir dış giysi yer alır. Dış giysi beş yatay bölüme ayrılmıştır. En üstte göğüs kısmı bulunur. Burada dişli tarak benzeri şerit içinde merkezde iki göğüs arasında pendentif bir süs yer alır. Ucu aşağı dönük bir hilal ve üzerinde bir palmet vardır. Yanlarda ise rozet motifleri bulunur. Bu bölümün hemen altında yatay bantlar arasında kabartma figürler yer alır. Merkezde Kharitler, iki yanda ise biri kadın biri erkek iki büst bulunur. Üçüncü bölümde cepheden tasvir edilmiş iki büst yer alır. Soldaki figür Selene sağdaki figür ise Helios olarak tanımlanır. Bazen bu iki figür arasında merkezde bir sütun yer alır. Dördüncü bölümde karışık deniz yaratıklarının sırtında uçuşan örtüsüyle Aphrodite ve ona eşlik eden deniz hayvanları yer alır. Son bölümde bir sunak etrafında ayakta duran Eroslar bulunur. Tanrıçanın üzerinde taşıdığı giysisinde bulunan mitolojik karakterler ikonografik olarak tüm doğa güçlerinin somutlaştırılmış bir yansıması şeklinde yorumlanmaktadır²⁸⁵. Bu anlatımla Aphrodite yer yüzüne, gökyüzüne, denizlere, ve yer altına hakim bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aphrodisiais Aphrodites kült imajını yansıtan bronz, mermer ve kireç taşından yapılmış pek çok örnek ele geçmiştir. Bu örneklerin çoğu yüksekliği 30-40 cm yi

²⁸⁴ Erım 1963; 20. Korunan parçalardan heykelin tamamının 3 m olduğu tahmin edilmiştir. LIMC II; 154 fig 18.

²⁸⁵ Erım 1986; 58-59.

geçmeyen minyatür heykellerdir²⁸⁶. Ancak büyük heykel boyutunda birkaç örnek de bulunmaktadır. Tanrıçanın normal insan boyutlarındaki ya da daha büyük boyuttaki heykelleri kamuya açık kutsal alanlarda veya özel villalarda sergilenmekteydi. Çok sayıda ele geçen heykelcikler ise ya özel konutlarda dekoratif öğeler olarak ya da kutsal alanlara adak olarak sunulan eşyalar olarak kullanılmış olmalıdır²⁸⁷.

Aphrodisias Aphrodites'i'nin kült imajını yansıtan buluntular başta Ephesos, Tabal gibi Batı Andolu'daki yakın merkezler olmak üzere, Akdeniz coğrafyasında pek çok merkezde ele geçmiştir²⁸⁸.

Tralleis'ten bulunan minyatür Aphrodisias Aphrodite'si heykelcik parçası tanrıçanın kült imajını yansıtmaktadır. Boynu ve boynundan sarkan kolyesi aşınmış ancak iki göğüs arasında sarkan hilal ve palmet motifi az da olsa görülmektedir. Dış giysinin göğüs kısmında tarak şeklinde bordür bulunmaz. Bu özelliği ile Aphrodisias örneklerinden ayrılır. Tralleis heykelciğine en yakın kopyalar, Capitolin, Roma ve Ephesos örnekleridir. Bu üç kopyada da dış giysi göğüs üzerinde daha sade işlenmiştir. Merkezde sadece sarkan pandatif motif bulunması Tralleis, Capitolin, Roma ve Ephesos örneklerinde ortak özelliktir²⁸⁹. Tralleis heykelciğinde ikinci bölümde yer alan Selene ve Helios büstleri aşınmış oldukları için yeterli inceleme olanağı sağlamamaktadır. Ancak giysinin arkada ve kollarda işlenen ince sık kıvrımları yüzeysel, sert yapıdadır. Bu özellikleri ile Roma'dan bulunan örneklerle benzerlik göstermektedir. Aphrodisias başta olmak üzere, Ephesos,

²⁸⁶ Brody 2007, 42.

²⁸⁷ Brody 2007, 42-43.

²⁸⁸ Suriye-Filistin Bölgesi'nden İber Yarım Adası'na, Kuzey Afrika'dan Dalmatia kıyılarına, İtalya'da Roma başta olmak üzere pek çok merkezde tanrıçanın kült imajını yansıtan buluntular ele geçmiştir. Bkz. Brody 2007, 42.

²⁸⁹ Brody 2007, 47,53, 60.

Roma gibi merkezlerden ele geçen örnekler stilistik ve portre özellikleri dikkate alınarak M.S 2-3. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Tralleis örneği de aynı tarihte üretilmiş olmalıdır.

Aphrodisias Aphroditesi kült heykelini yansıtan minyatür heykelcik parçasının komşu kent Tralleis'te de bulunmuş olması iki kent arasındaki kültürel ve dini ilişkilerin irdelenmesi açısından önemli bir buluntu olarak değerlendirilmelidir.

III.4. 10. Aphrodite Torsosu 1 (Lev. XIV c-d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 00 ARS

Bulunduğu Yer : 2000 yılı kazı çalışmalarında Arsenal tünelleri içi dolgudan ele geçmiştir.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyi aşınmıştır.

Ölçüleri : Yük. 7 cm, Gen. 7.2 cm, Kal. 3.9cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Çıplak kadın heykelciğine ait torsonun başı, boyundan itibaren, sağ kol omuzdan, sol kol ise koltuk altından kırık ve eksiktir. Omuz ve belden hemen yukarısı korunmuştur. Kadın figürü sağ tarafına ve öne doğru hafif meyillidir. Arkada sırt çizgisi de bu hareketi desteklemektedir. Omuz hareketinden sağ kolun gövdeden ayrı, sol kolun korunan kısmından gövdeye bitişik olduğu tahmin edilmektedir. Çıplak kadın gövdesinin gösterdiği özelliklerle Aphrodite tipleri arasında değerlendirilmesi düşünülmektedir. Özellikle omuzlar üzerinde saç kalıntısının olmaması tanrıçanın bilinen en iyi tiplerinden Knidos Aphroditesi'ne yakın olabileceğini akla getirmektedir²⁹⁰. Özellikle Delos ve Metropolis'ten bulunan minyatür Aphrodite heykelcik ve torsoları eserimiz için karşılaştırma örnekleri sunmaktadır²⁹¹. Ancak heykelciğin çok az bir kısmının korunmuş olması yeterince inceleme yapmayı kısıtlamaktadır.

²⁹⁰ LIMC II-1, s.49-52,c.II-2, Lev. 36-38, Havelock 1995, 9-37, fig. 1-4.Ridgway 1997, 263 Pl. 66, Smith 2002, 81 Fig. 98 1-2, Stewart 1990, 177-78 fig. 503-505, Bieber 1955, 19, Fig. 24-25,28-29.

²⁹¹ Marcade 1969, 509, Pl. XLVI; Aybek 2009, 85.

III. 4. 11. Aphrodite Torsosu 2 (Lev. XV a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1348 (M4)

Bulunduğu Yer : ARS Önü Dolgu

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Yük. 11 c m, Gen. 9.5 cm, Kal. 5.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Çıplak kadın heykelciğine ait torsonun başı, boyundan itibaren, sağ ve sol kol ise koltuk altından kırık ve eksiktir. Hareket halinde gösterilen figürün omzunda dönmeler sağlanmış (Lev. XV a) Omuz hareketinden sol kolunu kuvvetlice yukarı kaldırmış olmalıdır. Karın kasları ve sırt çizgisi yapılan harekete uygun olarak gergin verilmiştir. Boynun kalan kısmından başın kendi soluna dönük olduğu anlaşılmaktadır. Arkada enseye doğru düşen saç kalıntısı bulunmaktadır. Göğüsler aşınmıştır.

Bir kadın figürünün üst yarısına ait gövde parçası, çıplak olması özelliğiyle tipolojik olarak Aphrodite tasvirleri arasında değerlendirilmelidir (Lev. XV a-b). Omzuların hareketinden figürün güçlü bir şekilde soluna dönerek sağ dize eğildiği düşünülebilir. Bu kapanma hareketi gövdenin sağ tarafındaki daralma ile de vurgulanmıştır. Sırt çizgisi de yapılan harekete uyumludur. Bu özellikler göz önüne alındığında minyatür gövde parçasının Aphrodite tasvirleri içerisinde Sandaletini Çözen Aphrodite tipinde olabileceği akla gelmektedir. Bir sonraki Aphrodite Heykelciği Parçası olarak adlandırılan

minyatür heykel parçasında görülen bacak ve hareketi de bu tipi desteklemektedir. Bu durumda her iki parçasında birbiriyle uyumlu olduğu ancak birleşme noktalarının birbirine oturmadığı görülmektedir. Smyrna'dan ele geçen mermer ve bronz örnekler, Delos'tan bulunan mermer ve terracotta örnekler tipin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır²⁹². Ancak Aphrodite Torsosu 2 için stilistik değerlendirme yapmak pek de mümkün görünmemektedir. Yukarıdaki tipolojik tespit ile Tralleis'de belirlenen Aphrodite tipleri arasına sandaletini çözen Aphrodite de eklenebilir. Tanrıçanın Geç Hellenistik ve Roma Dönemi boyunca sevilen tipleri arasında yer alan tasvirinin Tralleis'te de aynı ilgiyi gördüğü şüphesiz kabul edilmelidir.

²⁹² LIMC II-1, 57-58, Fig. 464,468, 471; Marcade 1969, 509-510, Pl. XLVII A 1788, A 1790.

III.4. 12. Aphrodite Heykelciği Parçası (Lev. XV c-d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 ARS

Bulunduğu Yer : 2001 yılı kazı çalışmalarında Arsenal Tünellerinden KT 1 nolu tünel içi dolgudan ele geçmiştir.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde oksitlenmeden kaynaklanan sarımsı bir tabaka vardır.

Ölçüleri : Yük.6.3 cm, Gen. 5.5 cm, Kal. 9.1cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Çıplak kadın heykelciğinin bel ve bacak arasındaki kısım korunmuştur. Belden yukarısı kırık olan heykelciğin sağ bacağı kalçadan itibaren, sol bacağı diz altından kırık ve eksiktir. Ağırlığın sabit olan sağ bacak tarafından taşındığı sol bacağın dizden bükülerek yukarı kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Lev. XV c-d). Sol üst baldırın iç tarafında kırık izi bulunmaktadır. Kadın heykelciğine ait parça olasılıkla Aphrodite Torsosus 2 ile birlikte değerlendirilmelidir²⁹³.

²⁹³ Bkz. Dip Not. 241.

III.4. 13. Hygieia Heykelciği (Lev. XVI a-b)

Müze Env. No : 5467

Kazı Env. No : TRL 00 935 (M3)

Bulunduğu Yer : 2000 yılı kazı çalışmaları sırasında Arsenal tünellerinden AT 1 tüneli olarak adlandırılan alanda dolgu içinden ele geçmiştir.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmış olan heykelcik kristalize olmuştur. Yüzeyinde demir oksit izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 22 cm, Gen. 6.7 cm, kaide yük. 3 cm'dir.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Heykelciğin başı ve kolları kırık ve eksiktir. Kaidesi kırılmıştır. Ayakta profillendirilmiş bir kaide üzerinde duran kadın heykelciği khiton üzerine himation giymiştir (Lev. XVI a). Boyun kısmına kadar kapalı olan khiton bel kısmında kemerle sıkılarak kolpos şeklinde sarkmaktadır. Khitonun alt kısmı ise bileklerine doğru düz inmektedir. Himation sırtı tamamen örterek omuzlar üzerinden öne uzanmakta bir ucu sol omuz ve kolu kapatmakta diğer ucu sağ omuzdan öne doğru sağ kolu ve gövdeyi tamamen örterek sol kol üzerinden aşağı sarkmaktadır. Figür sağ eliyle himationun sağ kenar kumaşını toplayarak alttaki khiton üzerinde oluşan kolposun görünmesini sağlamıştır (Lev. XVI a). Himationun yaka kısmını oluşturan kenar rulosu kalın bir görünüm almıştır. Arkada sırtı ve kalçayı tamamen örten himationun kumaşı 'V' kıvrımlar oluşturmaktadır

(Lev. XVI b). Sağ bacak vücut ağırlığını taşımakta sol bacak ise dizden bükülerek serbestçe yana açılmaktadır.

Tralleis Hygieia heykelciği orijinali Hellenistik Döneme kadar uzanan ve pek çok Roma dönemi kopyası ile bilinen bir tipi yansıtmaktadır. De Luca, sağ elinde bir yılan sol elinde bir kâse tutan Hygieia tipinin yirmiye yakın kopyasının olduğunu ve bunlardan birkaçının normal heykel boyutunda diğerlerinin ise heykelcik formatında bulunduğunu belirtmiştir²⁹⁴. Pergamon'dan ele geçen ve Hellenistik döneme tarihlenen mermer ve terracotta heykelcikler tipin erken örnekleri hakkında bilgi vermektedir²⁹⁵. Bu örneklerde Hygieia ve Asklepios yan yana tasvir edilmişlerdir²⁹⁶. Bonn'da Sanat Akademisi Müzesi'nde bulunan bir adak kabartmasından da yola çıkarak heykel tipinin orijinali yorumlanmaya çalışılmıştır²⁹⁷. Burada Hygieia ve Asklepios bir arada bulunmaktadır. Sağ yanda bulunan Asklepios figürü Bergama Asklepios heykel ve heykelcikleriyle kıyaslanmış ve Phyromachos'un kült heykeliyle ilişki içinde olduğu vurgulanmıştır²⁹⁸. Özellikle iki figür giysi formu ve duruş pozisyonuyla aynıdır. Kabartma M.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir.

Münih'te Gyptothek Müzesi'nde bulunan 310 envater no. lu eser, Hygieia heykel ve heykelciklerinin Roma Dönemi kopyalarının tespitinde belirleyici rol oynamaktadır. Hygieia Münih 310 tipi olarak belirlenen bu tip, pek çok repliğin tanımı için kullanılmaktadır. Heykelciğin eksiksiz olarak koruna gelmiş olması da mukayeseler için oldukça önemlidir. Hygieia'nın başı sağına dönük, saçlar alın ortasından ikiye ayrılmış üst

²⁹⁴ De Luca 1991, 325 vd.

²⁹⁵ Vorster 2004, 128; De Luca 1991, 326-28.

²⁹⁶ De Luca 1991, 326-28.

²⁹⁷ Himmelmann 1984, 50.

²⁹⁸ Kranz 1989, 292.

üste gelen saç bukleleri dalgalı bir şekilde yanlara doğru taranmış bir kısmı tepede fiyonk halini alırken diğer kısmı arkada topuz halinde toplanmıştır. Başın tepesinde bir stephane bulunur. Khiton üzerine himationa bürünmüş, himationun sağ tarafında alttaki kolposu görünür. Sağ elinde bir yılan sol elinde bir kase bulunur. Sağ bacak taşıyıcı olup sol bacak serbestçe yana açılır. Tanrıça profilendirilmiş yuvarlak bir kaide üzerinde ayakta durur. Münih tipine adını veren bilinen en iyi Hygieia heykelciğidir. Biber, özellikle Roma dönemi kopyalarında tipin kişiselleştirildiğini vurgular²⁹⁹. Münih dışında Vatikan'da, Louvre'da, Kopphenag'da ve Roma'da aynı tipte Hygieia heykel ve heykelcikleri bulunmaktadır³⁰⁰. Bunlardan Kopphenag heykeli Yaşlı Faustina'nın saç biçimine, Louvre'daki bir diğer örnek ise Lucilla'nın saç biçimine sahiptir. Bu örnekler Roma Dönemi kopyalarında tanrıça heykel ve heykelciklerine İmparatorluk ailesine mensup kadınların portre başlarının eklenerek kişiselleştirildiğini göstermektedir.

Tralleis Hygieia heykelciğinin Münih Hygieia 310 tipi ve replikleri arasındaki yeri belirlenmek istendiğinde eserimizin repliklere ve ana tipe oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Tralleis heykelciği sağ yanındaki destek parçası ile ana tipten ayrılır. Aynı desteğin bulunduğu en yakın örnek Londra'da bulunan Hygieia ve Asklepios heykelcik grubudur³⁰¹. Burada da tanrıçanın solunda bir destek bulunmaktadır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bir Hygieia heykelciğinde ise aynı desteğin üzerinde bir Hypnos bulunmaktadır³⁰². Tralleis, Ankara, Münih, Londra repliklerinin ortak özellikleri profilendirilmiş bir kaide üzerinde ayakta yer almalarıdır. Bazılarında figürlerin yanında destek olarak eklemeler bulunmaktadır. Tralleis örneğinde de Hygieia bir kaide

²⁹⁹ Bieber 1977, 170.

³⁰⁰ Bieber 1977, 170; LIMC V, 566.

³⁰¹ Filges 1999, Taf. 39, fig. 4.

³⁰² Filges 1999, Taf. 38, fig. 2; Özoral 1982, 4, fig. 3.

üzerindedir ve kaidesi kırıktır. Kaide üzerindeki izlerden yanında bir figürün daha olduğu izlenimi vermektedir. Londra örneği dikkate alınarak kıyaslandığında Tralleis Hygieia heykelciğinin yanında devam eden parça üzerinde muhtemelen bir Asklepios heykelciği bulunuyordu. Ancak bu parça kırık ve eksiktir.

Tralleis Hygieiası stilistik olarak Ostia repliği ile karşılaştırıldığında himationun sırtında oluşan ‘V’ kıvrımların her iki örnekte de ortak olduğu gözlenmektedir. Sağ bacak üzerinden aşağıya düz inen khiton kıvrımları da benzerdir. Yine aynı kıvrım yapısının Ankara örneğinde de bulunduğu izlenmektedir. Ankara heykelciğinde başın korunmuş olması tarihlendirme için avantaj sağlamıştır. Saç yapısı, dolgun ve şakaklara kadar uzanan kaşlar, dolgun yanaklar ve küçük ağız gibi özellikleriyle Side örneğine benzetilmiştir³⁰³. Khitonun eteğinde sağ bacak üzerinden inen kıvrımlar sert ve çizgiseldir. Aynı kıvrım özellikleri Tralleis, Londra ve Sarmizegetusa’dan ele geçen repliklerde de görülmektedir³⁰⁴. Himation ve khiton kıvrımları, düz, sert ve ışık gölge etkisi yaratamayacak kadar çizgiseldir. Sarmizetusa Hygieia heykelciği M.S. 2- 3. yüzyıla tarihlenmektedir³⁰⁵. Londra’daki Hygieia- Asklepios heykelcik grubu da Geç Antoninuslar dönemine M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir³⁰⁶. Ankara Hygieia heykelciği için de M.S. 2. yüzyıl tarihi önerilmektedir³⁰⁷. Tralleis Hygieia heykelciği yapılan kıyaslamalar sonucunda khiton ve himation kıvrımlarının düz, yüzeysel sert yapıda olması, heykelciğin katı duruşu gibi özellikleri ile M.S. 2. yüzyılın sonlarından olmalıdır.

³⁰³ Özoral 1982, 5.

³⁰⁴ Sarmizegetusa, Romanya’da Dacia ordusunun önemli bir dini ve politik merkezidir. Burada Asklepios ve Hygieia’ya ait kutsal alan inşa edilmiştir. Tapınak alanında yapılan kazılarda bu tanrılara adak olarak sunulmuş pek çok heykel ve heykelcik parçası ele geçmiştir. Tapınak alanında bulunan yazıtlar M.S. 2- 3. yüzyıla tarihlenmektedir. Bkz. Alicu - Pop - Wollmann, 1979, 11-12.

³⁰⁵ Alicu - Pop - Wollmann, 1979, 12.

³⁰⁶ Filges 1999, 406.

³⁰⁷ Özoral 1982, 5; Filges 1999, 406.

III. 5. Diğer Mitolojik Figürler

III. 5. 1. Herakles Torsosu (Lev. XVII a-b)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 1360 (M8)
Bulunduğu Yer	: ARS
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 21 cm, Gen. 21 cm, Kal. 13 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Normal insan boyutlarının altında bir erkek heykeline ait gövde parçasıdır (Lev. XVII a). Baş, boynuyla birlikte, sağ kolu koltuk altından, sol kolu dirsekten itibaren, gövdesi göğüs altından kırık ve eksiktir. Arkasında omuzlarından öne doğru sarkan ve boynun altında bağlanan bir aslan postu bulunmaktadır. Postun baş kısmı yukarı enseye doğru uzanmaktadır. Kırılan kısımdan başı örttüğü anlaşılmaktadır. Arkada heykelin soluna doğru uzanan post, sol kol üzerinden atılarak koltuk altında toplanmıştır (Lev. XVII b). Omuzları üzerinde delikler bulunmaktadır. Bu deliklerin içinde metal kalıntıları gözlenmiştir. Heykelin omuzlarına sonradan bir ekleme yapıldığını düşündürmektedir. Sağ kol omuza açılan yuva yardımıyla gövdeye birleştirilmiştir.

Gövde parçası, sırtında bir aslan postu taşıması bakımından Herakles heykellerini andırmaktadır. New York, Münih Glyptotek, Dresden, Ny Carlsberg Glyptotek

Müzeleri'nde bulunan Herakles heykellerinde aslan postu başı örtmekte ve ön ayakları göğüs üzerinde Herakles düğümü ile bağlanmaktadır³⁰⁸. Orijinali M.Ö. 4. yüzyılın ortalarından sonra yaratılmış olan heykelin pek çok Roma Dönemi uyarlaması bulunmaktadır³⁰⁹.

Tralleis heykelinin korunan kısmından omuzların, sırtın, göğüslerin Herakles heykellerinde görülen abartılı vücut hatlarına sahip olmadığı görülmektedir. Daha genç görünümlü olan erkek heykeli olgun orta yaşlarda bir kahramandan çok yeni yetişen bir erkek çocuğunun vücudunu yansıtmaktadır. Roma Conservatori Müzesi'den ve Leningrad Hermitage'den, Atina Ulusal Müzesi'nden Çocuk Herakles heykelleri Tralleis torsosunun genel durumu hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır³¹⁰. Leningrad, Atina ve Tralleis örneklerinin ortak özelliği sol kol üzerinden sarkan postun koltuk altında toplanmasıdır. Conservatori heykeli ile karşılaştırıldığında Tralleis heykelinin de sol kolun altına kadar uzanan sopaya dayandığı, sağ kolun dirsekten bükülerek arkaya doğru uzandığı düşünülebilir. Önde postun düğümü her iki eserde ortaktır. Ancak pençeler Tralleis eserinde daha stilizedir. Parmak ve tırnakların ayırımında matkap kullanılmıştır. Side'de bulunan bir Herakles torsosu Tralleis torsosu arasında postun işlenişi açısından benzerlik bulunmaktadır³¹¹. Postun düğümü ve kıvrımları benzerdir. Roma ve Leningrad örnekleri M. S. 2. yüzyıla Side örneği ise Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tralleis torsosu bu örnekler ile olan benzerliği göz önüne alındığında M.S. 2-3. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

³⁰⁸ LIMC IV, Fig. 465, 466, 468, 639, 651.

³⁰⁹ İnan 1975, 89; LIMC IV, 753.

³¹⁰ LIMC IV, 786.

³¹¹ İnan 1975, 88-89, Lev. XLIII 1-4.

Çocuk Herakles heykelleri için M.S. 2. yüzyıl tarihi önerilse de bu düşüncenin Geç Helenistik Döneme kadar uzandığı ileri sürülmektedir³¹². Ancak Çocuk Herakles imajı özellikle Geç Roma cenaze sanatında karşımıza çıkmaktadır. Elllerinde Herakles'in atribütleri ile gösterilen çocuk tasvirleri oldukça fazladır.

³¹² LIMC IV, 786..

III.5. 2. Hermaphrodite (?) Heykelciği (Lev. XVIII a-d)

Müze Env. No : 6181

Kazı Env. No : TRL 02 2034 (M 20)

Bulunduğu Yer : 2002 yılı Tralleis kazılarında Gymnasium F olarak adlandırılan alanda Erken Bizans

hamamının caldariumuna ait taban döşemesi altında yapılan küçük bir sondajda çok sayıda amphora, testi ve kapların yanında ele geçmiştir. Mermer heykelcik iki parça halinde olup bel kısmında birbirine eklenmiştir.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış yüzeyinde kırık ve aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 26.4 cm., Gen. 10.2 cm, Kal. 7.7 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Heykelcik ayakta tasvir edilmiştir. Yüzeyi perdahlanmıştır. Başı, koltuk altından sağ kolu, sol dirsek hizasından sol kolu, dizden itibaren bacakları kırık ve eksiktir. Sırtında omuzlardan aşağı doğru, göğüslerde, bel kısmında, giysisinde, sağ kasık üzerinde kırık izleri bulunmaktadır. Sağ omzu üzerinde üç adet saç perçemi görülmektedir. Figür, muhtemelen sağ eliyle himationunu önde tutmakta, gövdeden yana doğru açılan sol koluyla ise bir desteğe dayanmaktaydı (Lev XVIII a). Yarı giyimli heykelcik, bir ucu arkadan sırtı çaprazlama bölerek sol kol üzerine atılan, diğer ucu sağ kalça üzerinden öne doğru gelerek sağ bacağı ve kasıkları örten bir himationa sarınmıştır (Lev. XVIII b). Himationun üst

kenarı sağ kalça üzerinde tomar halini alarak önde bacak arasından aşağı sarmaktadır (Lev. XVIII a, c). Himationun arkada sol koldan aşağıya sol bacağı doğru sarkan kısmı kırık ve kesiktir. Sağ bacak vücut ağırlığını taşımakta, sol bacak hafifçe yana açılmaktadır. Bu hareketle kalça sağa doğru kaykılmıştır. Üst gövdede sola doğru bir kapanma hareketi görülmektedir. Bu durum sağ göğsün sol tarafa göre daha aşağıda olmasıyla da rahatça görülmektedir. Göbek deliği nokta şeklinde belirtilmiş olup bel ve kasık ayrımı düz bir çizgi şeklinde gösterilmiştir.

Tralleis heykelciği giysi ve duruş özellikleri ile tip olarak Aphrodite tasvirleri arasında Knidos Aphroditesi tipinin değiştirilmiş bir versiyonu olan Aphrodite Felix tipini anımsatmaktadır. Ancak Aphrodite Felix tipine ait örneklerde özellikle Vatikan ve Roma repliklerinde, arkadan dolanan himationun ucu sol kol üzerinde, dirsek ile bilek arasındaki bölümden aşağı sarmaktadır³¹³. Tralleis örneğinde ise himation sol omuzla dirsek arasında üst kol üzerinde tomar halinde durmaktadır. Omuz üzerine atılmış himation daha çok erkek heykellerinde görülen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kyrene Apollon'u, Melos Poseidon'u, Tralleis Apollon Kitharodos³¹⁴ heykelinde, Roma Dönemi imparator ve generallerin heykellerinde himation sol omuz üzerinde tomar halinde durmaktadır³¹⁵. Avusturya'nın Kärntner şehrinden bir Hermaphrodite heykelinde de arkadan dolanan himation sol omuz ve üst kol üzerinde tomar halinde sarmaktadır³¹⁶.

Tralleis heykelciği her ne kadar giysi ve vücut duruşu ile Aphrodite figürlerini anımsatsa da ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpar. Dar omuz yapısına rağmen sol kol üst

³¹³ LIMC II, 79.

³¹⁴ Özgan 1995, 50, Taf. 10,1-3.

³¹⁵ Biber 1955, Fig. 679, 684. Özgan 1982, Fig. 40-42.

³¹⁶ Piccottini 1968, 16.; Prassniker 1947, 71.

gövdeye oranla geniş adaleli bir yapıya sahiptir. Bir kadın kolundan çok bir erkek kolunu anımsatır. Heykelciğin sırtı arkada belden yukarıya omuzlara doğru genişleyen kaslı bir yapıya sahiptir. Önde göğüsler aşınmış olmasına rağmen hafif dolgun kadın göğsünü anımsatırken göğüslerin hemen altındaki üst karın kasları erkek anatomisine uygundur. Bel kısmı şişkin karın ile kadın vücudunu anımsatır. Olasılıkla sağ eliyle genital bölgesini kapattığı için cinsel organı net olarak görülmez. Ancak düz ve uzun tutulan kasık bölgesi bir kadın vücuduna göre oldukça serttir. Bu özellikleriyle Tralleis heykelciğini Aphrodite tiplerinden çok Hermaphrodite tasvirleri içinde değerlendirmenin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Antik ve epigrafik kaynaklara göre Hermaphrodite tasvirlerinin M.Ö. 4. yüzyılda Yunanistan'da ortaya çıkmış olduğu ileri sürülmektedir³¹⁷. Atina Agorası'nda bir depoda ele geçen terracotta figürin Hermaphrodite'ye ait en erken tarihli örnektir³¹⁸. M.Ö. 4. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar geçen sürede bronz ve mermer heykel ve heykelcikler, kabartmalar, vazolar, lahitler, duvar resimleri ve gemmeler üzerinde görülmektedir³¹⁹. Hermaphrodite imajının Praxiteles ekolüne kadar geri gittiği söylenmektedir³²⁰. Reinach, bu dönem heykeltıraşlarının ideal kadın ve ideal erkek görüntüsünün bir arada olduğu sentez bir tür geliştirme amacıyla Hermaphrodite tipinin yaratıldığını belirtir³²¹. Dionysos ve Eros'a benzeyen duygusal bir erkek görünümünde tasvir edilir. Hellenistik Dönem'de genre figürleri arasındaki yerini alır³²².

³¹⁷ LIMC V, 283.

³¹⁸ Bu depozit M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir, LIMC V, 283.

³¹⁹ Delcourt 1961, 55-57.

³²⁰ Delcourt 1961, 57.

³²¹ Reinach 1904, I. 367.

³²² Delcourt 1961, 57; Bieber 1955, Fig. 623, 625-26.

Bazı uzmanlar Hermaphrodite tasvirleri için Aphrodite ve Apollon heykelleri arasında ortak özellikler taşıdığını ileri sürmüştür³²³. Buna göre Hermağhrodite heykelleri iki farklı morfolojik anlayış içinde sınıflandırılmıştır. Bunlardan ilki, iyi gelişmiş karakteristik özellikleriyle bir kadın gövdesi üzerine erkek atribütlerinin yerleştirilmesi, diğeri ise feminen ve erkeksi iki tipin olağanüstü bir sentez içinde birleştirilmesidir³²⁴.

Tralleis Hermaphrodite heykelciği, sol omuz üzerine atılan ve buradan arkaya doğru uzanan himationu ile Kärntner'den bulunan heykel ile benzerlik gösterir³²⁵. Ancak Kärntner heykelinde himation sol kol üzerine daha fazla sarkar. Sol kol yana doğru açılarak heykelin yanında bulunan desteğe dayalıdır. Tralleis heykelciği için de aynı destek kolun hareketiyle açıklanabilmektedir. Her iki eserde de bacaklar aynı duruş pozisyonunu sergiler. Tralleis eserinde sağ el önde genital organı kapatırken, Kärntner heykelinde genital organı açığa çıkarır şekilde himationunu tutmaktadır.

Tralleis heykelciğine yakın benzerlikteki bir örnek Louvre Müzesi'nde 3451 env. numaralı eserdir³²⁶. Sol omuz üzerinden atılan himation arkada sağ kalça üzerinden öne doğru uzanarak sağ bacağı örter. Sağ eliyle himationun ucundan tutar. Heykel bu özellikleri ile Tralleis örneğiyle ortak noktalar taşımaktadır. Göğüsler kadın antomisini yansıtırken erkek genital organına sahiptir. Tralleis örneğinde aşınmış olmasına rağmen göğüsler fazla dolgun değildir. 3451 no.lu eserde saçlar yanlardan geriye doğru taranmış başın tepesinde bir araya getirilmiştir. Tralleis heykelciğinde ise sağ omuz üzerine düşen üç

³²³ Paul Richter'den alıntı Delcourt 1961, 58-59.

³²⁴ Delcourt 1961, 59.

³²⁵ Piccottini 1968, 16.; Praschniker 1947, 71

³²⁶ LIMC V, 273 Fig. 21.

adet saç perçemi, Palazzo Valentini'de³²⁷ bulunan Hermaphrodite heykeli ile Aphrodite³²⁸ tasvirlerinde görülen biçimde alın ortasından ikiye ayrılan saçların arkada topuz halinde toplanıp buradan yanlara doğru saç perçemlerinin sarktığını düşündürmektedir.

Tralleis Hermaphrodite heykelciğinde zıt hareketlerin dengesi göze çarpmaktadır. Eser bu yönüyle Hellenistik Dönem heykellerini anımsatmaktadır. Sağ elin hareketiyle sağ öne doğru kapanan heykelcik, sol elin yukarıya ve yana açılmasıyla tam tersi bir duruş içine girer. Bacakların duruşuyla sağ kalça dışa taşarak hareket tamamlanır. Sol omuz üzerinden arkaya uzanan himationun üst kenarı arkada rulo halini alarak sağ kalça üzerinden öne uzanır. Bu rulo üzerindeki sarmal kıvrımlar derin ve doğal bir görünüm sergiler. Sol omuzdan bir arada çıkan fazla derin olmayan diyagonal kıvrımlar sağ bacağa doğru uzanır. Sağ kalça üzerindeki himation kumaşının tomar kıvrımları ışık gölge kontrastı oluşturacak şekilde derin işlenmiştir. Sağ bacağı tümüyle örten himation bu kısımda bacağa tamamen yapışmış izlenimi vermektedir. Üst bacak üzerinde yüzeysel işlenmiş iki yatay kıvrım dışında ayrıntıya yer verilmemiştir. Kalça ve bacak arasında derin kabarık kıvrımlar işlenirken bacak üzerinde düz alan yaratılmış olması giysi kıvrımları arasındaki kontrastı da göstermektedir. Sağ diz hizasında oluşan cep kıvrım ise Geç Hellenistik Dönem'de görülen yapıdan oldukça uzaklaşmış, sert ve yüzeysel bir görünüm almıştır. Bacak arasından sarkan himation kat haline gelmiş pililer şeklinde doğal halde görünmektedir. Sol üst bacağın arkasında görülen himation kıvrımları da derin işlenmiştir. Heykelcik Geç Hellenistik Dönem özellikleri taşımasına rağmen kıvrım yapısı ve vücut işlenişiyse Roma Dönemi stil özelliklerini yansıtmaktadır.

³²⁷ LIMC V , 273 fig. 23.

³²⁸ Aphrodite Felix tipinde bu saç biçimi görülmektedir. Bkz. LIMC II, 79, fig696-699; Filges 1999, Taf. 36 Fig. 1-4.

Antik Döneme ait bir yazıt ve bazı buluntu depoları Hermaphrodite imajının gymnasiumlarda, hamamlarda, tiyatrolarda ve evlerde uygun bir şekilde kullanıldığını göstermiştir³²⁹. Bu durumda Tralleis Hamam-Gymnasium kompleksinin güneyinde açılan F alanında, Erken Bizans Dönemi'ne ait hamam kaldarium tabanının altında Roma Dönemi tabakasında bulunan Hermaphrodite heykelciği de küçük halk hamamında sergilenmek üzere kullanılmış olmalıdır.

³²⁹ Hellenistik depozitlerde terracotta adak heykelcikleri olarak bulunan Hermaphrodite tasvirleri Paestum ve Lukroi'da bulunan örnekler yardımıyla kesin olarak belirlenmektedir. Ayrıca Hellenistik Dönem mezarlarında mezar hediyesi olarak da bırakılmışlardır. Bkz. LIMC V, 283.

III.5. 3. Hermaphrodite Minyatür Herme Parçası (Lev. XIX a-c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1406 (M 19)

Bulunduğu Yer : K97-B125, GYM-B 1 No'lu Açma, O15 A
Duvarı Önü,

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı Deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış. Yüzeyinde sarımsı bir tabaka hakimdir. Yer yer kalker izleri görülmektedir.

Ölçüleri : Yük. 14.2 cm, Gen. 11.5 cm., Kal. 8.2 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Heykelcik parçasının bel ve diz arasında kalan kısmı korunmuştur. Sol bacağı diz üzerinden kırık ve eksiktir. Bacaklar herme gövdesi şeklinde yapılmış iki bacak ayrımı bir çizgi ile belirtilmiştir. Bacakların üst kısmında cinsel organı bulunmaktadır. Sağ kalçayı örten giysi, arkadan ve önden dolanarak sol kalça üzerinde toplanmıştır. Figür olasılıkla sol eli ile giysi tomarını tutmaktadır. Burada giysinin ucu tomar halinde sarkmaktadır. Giysisini cinsel organını vurgulayacak şekilde açması bu heykelcik parçasının Hermaphrodite'ye ait olduğunu düşündürmektedir.

III. 5. 4. Satyr Başı 1 (Lev. XX a-c)

Müze Env. No : 5977
Kazı Env. No : TRL 01 1558 (M21)
Bulunduğu Yer : K77-97/B110-125, GYM-B 4 No'lu
 Açma, O22,
Korunduğu Yer : Aydın Müzesi
Malzeme : İnce grenli

beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kalker tabakasına ait izler bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 15.5 cm, Gen. 11.5 cm, Kal. 9.5 cm.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır

Bir heykelciğe ait baş, arkasındaki keskin düz yapısıyla, iki parça halinde yapıldığını göstermektedir (Lev. XX c). Arkadaki düz pütürlü yüzey ile başın ayrı iki parçası birbirine tutturulmuştur. Boynun altında gövdeye bağlantıyı sağlayan dübel deliği bulunmaktadır. Sol kulak kırık olup korunamamıştır. Alın üzerinden arkaya uzanan saçlarda kalker tabakasına ait izler görülmektedir. Eserin yüzeyini kaplayan kalker tabakasının temizlenmesi aşamasında yüzde, gözlerde, saçlarda ve saç bandında aşınma meydana gelmiştir. Yüzeyi pürüzsüz hale getirilerek parlatılmıştır.

Baş, geniş kafatası, basık köşeli alnı ve oval yüz yapısıyla ince ve narin görünümlü genç bir erkeği yansıtmaktadır (Lev. XX a-c). Alın üzerinde dik olarak çıkan kısa dalgalı saç bukleleri başı ve yüzü çepe çevre sarmıştır. Uzun sivri kulakların önünde şakaklara ve çeneye doğru kısa bukleler uzanmaktadır. Saçlar başın tepesinde geriye doğru

hafif dalgalı kısa saç bukleleri şeklinde hacimsiz olarak taranmıştır. Saç telleri ince çizgiler halinde belirtilmiştir. Arkada saçlar ense üzerine düşmektedir. Başın tepesinde alnın hemen gerisinde iki adet kısa küt şeklinde ucu sivrilmiş boynuz çıkıntıları bulunmaktadır. Sağındaki boynuz kırık olup korunmamıştır. Başın üzerinde bir sarmaşık çelengi yer alır. Başın tepesinde tam ortada saç bandını süsleyen iki adet meyve bulunmaktadır. Yüz yapısını oluşturan organlar birbiriyle uyum içerisindedir. Keskin kemerli dolgun kaşların altına etli göz kapaklarına sahip gözler özenle yerleştirilmiştir. Gözün kendisi derinde ancak aşınmıştır. İnce uzun burun kaşlarla birleşmiş böylece gözler birbirinden ayrık derinde izlenimi uyandırmıştır. Yüz oranlarıyla uyumlu etli dudaklar ince bir hatla ayrılmış, hafif tebessüm ifadesi kazandırılmıştır. Yuvarlatılmış çene yapısıyla yüzdeki ince naif ifade tamamlanmıştır. Baş hafif sağa dönüktür.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile baş mitolojik bir figürü anımsatmaktadır. Uzun sivri kulakları, kısa küt boynuzları, sarmaşık çelenginden oluşan bandı ile başın, Genç Satyr ya da Pan figürüne ait olduğu düşünülmelidir.

Genç Pan/Satyr tasviri M.Ö. 5. ve 4. yüzyıl Yunan sanatında sevilen iki mitolojik karakter olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁰. Vazo resimlerinde, kabartma ve heykeltıraşlık sanatında idealize edilmiş insan görünümlü Satyr ve Pan tasvirlerine bolca yer verilmiştir³³¹. Klasik Dönem heykeltıraşlarından Polykleitos ve Praxiteles'in genç görünümlü 'Ephebic'³³² Pan ve Satyr heykelleri yaptığı bilinmektedir³³³. Ephebic Pan ve

³³⁰ Marquart 1995, 1vd. 281 vd.

³³¹ Marquart 1995, 287-288; Brommer 1940-1950, 28-33.

³³² Marquart genç görünümlü Pan tasvirleri için *Ephebic* ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Marquart 1995, 334.

³³³ Stewart 1990, 176.

Genç Satyrler arasında ayrımı sağlayan bazı kriterler bulunmaktadır³³⁴. Pan tasvirlerinde boynuzlar başın tepesinde geriden yukarıya doğru uzanır ve biraz arkaya uzar. Yukarı yükselmeden sığ bir şekildedir. Açık alın ve geniş burun kanatlarına sahiptir. Satyrler’de Panlar’dan farklı olarak boynuzlar kısa ve küttür. Çok aralıklı olan boynuzlar tam saçların dibinden çıkar³³⁵. Satyr tasvirlerinde kulaklar uzun sivri ve belirgindir. Saç bukleleri yüksektir. Pan figürlerinde kulaklar saç ile örtülüdür.

Genç görünümlü Pan/Satyr tasvirleri dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında Lanivium’da bir villadan bulunan iki Pan heykelciği Tralleis başı ile yakın paralellik göstermektedir³³⁶. Ayrıntıda bazı farklılıklar göze çarpsa da bu iki heykelciğin aynı orjinalden kopya edildikleri görülmektedir. Baş fizyonomisi, kısa hafif dalgalı hacimli saç bukleleri, geniş basık alın yapısı, başın tepesindeki kısa boynuzcuklar, ince uzun ve narin yüz yapısıyla Tralleis eserine benzemektedir. Tralleis başı, sarmaşık çelenginden oluşan tacı ve meyveleriyle Lanivium örneklerinden ayrılmaktadır. Lanivium heykelcikleri duruşu ve başın hareketiyle daha canlı doğala yakın bir görünüm sergilemektedir. Tralleis eseri, başın duruşuyla daha sert bir yapı göstermektedir.

Tralleis Satyr/Pan başı, orjinali Praxiteles tarafından yaratılan, Roma Dönemi’nde pek çok kopyasıyla bilinen Şarap Sunan Satyr heykelinin baş yapısıyla benzerlik gösterir. Palermo, Museo Nazionale Romano’daki Şarap Sunan Satyr heykelleri ve Vatikan Müzesi’nde bulunan bir Satyr herme büstü, Tralleis başı ile karşılaştırılabilecek

³³⁴ Furtwangler A. AdI 49, 1877, 207, 275.

³³⁵ Hellenistik Dönem ve sonarsındaki Satyr tasvirlerinde boynuz eklentisi görüldüğüne göre bu özelliklerini Panlardan almış olmaları söylenebilir. Bkz. Marquart 1995, 335.

³³⁶ Bartman 1988, 220-21.

nitelikte ortak özellikler sergiler³³⁷. Bu eserlerde alnı çepeçevre saran hafif dalgalı saç yapısı alnın ortasında bir band ile tutturulmuş, başın üzerinde meyve süslerinden bir tac bulunur. Kısa saç bukleleri hacimli ve hareketlidir. Geniş ve basık bir alın, şakaklara doğru sarkan dolgun kaşlar, keskin profilli kaş kemeri ile birleşmiş burun konturu, etli göz kapakları altında derinde gözler, yüz ile orantılı düzgün bir burun, hafif çıkık elmacık kemikleri, tebessüm ifadesi veren dolgun dudakların oluşturduğu melankolik ifade ile yüz fizyonomisi, bu eserlerin Tralleis örneği ile aynı orijinale dayanan eserler olduğunu kuşkusuz göstermektedir. Ancak Palermo, Roma ve Vatikan örneklerinde görülen alnın ortasındaki band Tralleis'te görülmez, ayrıca sarmaşık yaprakları ve boynuzcuklar diğer ayırıcı faktörlerdir.

Tralleis başı ile yakın ikonografik benzerlik gösteren Palermo, Roma ve Vatikan örnekleri stilistik açıdan değerlendirildiğinde de bazı dönemsel farklar göze çarpmaktadır. Alın ortasından ayrılarak dik bir şekilde yukarı ve yanlara taranan saç bukleleri, arkada enseye düşmekte, yanlarda ise sivri kulakların önünde üç adet küçük saç perçemi karakteristik özellik oluşturmaktadır. Bu özellik Palermo, Roma ve Vatikan örneklerinde görüldüğü gibi aynen Tralleis başında da izlenebilmektedir. Tralleis başında, saç buklelerinin işlenişi ve göz yapısı diğer örneklerle kıyaslandığında stilistik ayrım hemen kendini gösterir. Alından dik olarak çıkan güçlü saç bukleleri uçları hafif kıvrılarak yanlara doğru uzanmaktadır³³⁸. Başın tepesinde ve kulakların arkasındaki saç buklelerinde saç telleri oldukça ince ve tek tek işlenmiştir. Bu durum saça yumuşak ve hareketli bir görünüm kazandırmıştır. Bu özellikte saç işlenişi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus ve ardılı Iulius-Claudiuslar sülalesine mensup imparator ve prenslerinin portre ve

³³⁷ Stewart 1990, Fig. 498; Palma 1995, 137 vd. No. 59; Lippold 1956, 474-75 No. 40 Taf.210.

³³⁸ Bu tür saç yapısı, insanlardan farklı fizyonomisiyle mitolojik bir figür olan Satyrlerin ikonografisinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Bkz. Özgan 1995, 68 taf. 16,1-2.

heykellerinde görülmektedir³³⁹. Aydın Müzesi'nde bulunan bir portre başı, Özgan tarafından Durusus Maior olarak tanımlanmış ve Geç Tiberius-Erken Klaudius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir³⁴⁰. Tralleis Satyr başı, geniş alın ve buna karşıt ince uzun, çeneye doğru daralan yüz yapısı ile Augustus ve Iulius- Claudius dönemine ait portre başlarla büyük benzerlik göstermektedir. Yine Saç buklelerinin tel tel işlenişi ve başın üzerine düzenleniş biçimiyle de Aydın ve Kopphenag'da bulunan Drusus Maior protreleri ile oldukça benzerdir. Tüm bu stilistik benzerlikler göz önüne alındığında Tralleis başını da Iulius-Claudiuslar dönemine tarihlemek mümkündür.

³³⁹ Özgan 1995, 69 vd. taf. 16,3-4, 17 1-2.; Kleiner 2000, 59 vd.

³⁴⁰ Özgan 1995,72-75, Taf. 17 1-2.

III. 5. 5. Satyr Başı 2 (Lev. XXI a-c)

Müze Env. No	: 5737
Kazı Env. No	: TRL 01/ 1351 (M6)
Bulunduğu Yer	: ARS Önü Dolgu
Korunduğu Yer	: Aydın Müzesi
Malzeme	:İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.
Ölçüleri	: Yük.12.3 cm., Gen. 8.9 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Bir erkeğe ait baş, boyundan itibaren korunmuştur. Saçları alnının üst kısmında üçgen oluşturacak şekilde ikiye ayrılmıştır. Alın dardır. Gözler küçük ve derinde verilmiştir. Yanakları dolgundur. Burnu kırık ve aşınmıştır. Ağız hafif aralıktır. Saçlar iri dalgalar halinde taranmış enseye doğru uzatılmıştır. Başın arakası özensiz işlenmiştir. Başında sarmaşık yapraklarından oluşan bir band yer alır (Lev. XXI b).

Erkek başı, yüzeyinde bulunan aşınmaya rağmen gözlerin ve saçların işlenişi, başındaki sarmaşık bandı ile tipolojisi ve ikonografisi hakkında bazı ip uçlarını barındırmaktadır (Lev. XXI a). Yüzündeki orantısız ve özensiz işçiliğe rağmen basık alnı, şişkin göz kapakları ve dolgun yüz hatları görülmektedir. Dudaklar da etli bir yapıdadır. Bu özellikleri ile erkek başını bir önceki eserde tanımlanan Satyr başının yer aldığı örnekler içinde değerlendirmek mümkün olmaktadır. Başındaki sarmaşık bandı ile de bir Satyr başı

olduğuna inancımız kuvvetlenmektedir. Bu durumda Satyr Başı 1 ile ortak tipolojik özellikler taşıyan baş, stil olarak daha özensiz bir işçiliği yansıtmaktadır.

III. 5. 6. Menad (?) Kadın Başı (Lev. XXII a-d)

Müze Env. No : 5968

Kazı Env. No : TRL 01 1699 (M 30)

Bulunduğu Yer : Yük. 13.1 cm., Gen. 11.6 cm,

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 9.3 cm., Gen. 7 cm Kal. 7 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kadın başının kalın bukleler halindeki saçları üstte iki sıra kalın bantla bağlanmıştır. Bant altında saçlar, alın ve kulak üzerine dökülmektedir. Başın arkasında ve yanlardaki sarmaşık yapraklı bandından dolayı Dionysos'un Menadlarından biri olduğu düşünülmektedir (Lev. XXII b-d). Saçlar oldukça kabarık, ve gevşek işlenmiş olup alnın çevresini sarmakadır. Kaba bir peruk görünümündedir. Aşınmış olmasına karşın yüzdeki zarif yapı kendini hissettirmektedir. Burun ve ağız kısmı tam belirgin değildir. Gözler derinde ve ayrıntılı olarak işlenmiştir. Hafif yuvarlatılmış kaş, dışa çıkık elmacık kemiklerine ve dolgun çene yapısına sahiptir. Kulakların bir kısmı saçlarının altında kalmıştır. Boyundan itibaren kırık olarak ele geçmiştir. Boyun ve saçtaki kırık yüzeyden başın bir kabartma heykeltıraşlık eserinin parçası olduğunu göstermektedir.

Menad başının yüzünde görülen dolgun, hareketsiz, yumuşak ve düz satırlı yüz, ve derine erleştirilen gözler, sarkık görünümlü kaşlar, oldukça derin ve gölgeli göz pınarları çevresi, dik ve derin kenarlı burun kökleri, Tralleis'ten bulunmuş olan Erkek Baş, Dionysos Baş ve Genç Satyr Baş'na yakın stil özellikleri içermektedir³⁴¹. Ayrıca Milet ve Delos'tan ele geçen başlar ile de ortak stil özellikleri göstermektedir³⁴². Bu eserlerde saç buklelerinin yapılışına matkap kullanılmıştır. Derin ve geniş yarıklar ile birbirinden ayrılan bukleler genel olarak katı, kuru ve şematik yapıdadırlar³⁴³. Tralleis Menad başı da, gösterdiği stil özellikleri ile Geç Hellenistik- Erken Roma İmparatorluk Dönemi arasında yapılmış olabileceğini göstermektedir.

³⁴¹ Özgan 1995, 60, Taf. 14 1-2, 62 Taf. 14 2-4, 68 Taf. 16 1-2.

³⁴² Özgan 1995, Dip not. 399, Marcade 1969, 265 vd. A 4184 Taf. 73.

³⁴³ Özgan 1995, 60.

III. 5. 7. Nymphe (?) Heykeli Parçası (Lev. XXIII a-d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 99 879 (M43)

Bulunduğu Yer : 1999 yılı kazı çalışmalarında Arsenal önündeki dolgu toprağın temizlenmesi sırasında bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 57.5 cm, Gen. 24 cm, Kal. 15 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kırık heykel parçası, ayakta duran bir kadın heykelinin ayak bilekleri ile kalçası arasındaki kısmına aittir (Lev. XXIII a). Bacakları arkadan ve önden tamamen örten bir himationa sarınmıştır. Olasılıkla vücudun alt yarısını örten tek bir giysi giymektedir. Sol bacak taşıyıcı, sağ bacak ise dizden hafifçe bükülerek geriye ve dışarıya çekilmiştir. Himationun sağ ayak bileği üzerinde yelpaze şeklini alan kıvrımlarından ve arkada etek ucundaki kattan figürün sağ ayak ucuyla bastığını düşündürmektedir (Lev. XXIII c-d). Himationun iki ucu önde bacak arasından aşağıya kat şeklinde sarkar. Giysi arkada da özenle işlenmiştir. Arkada sol kalçadan çıkan kıvrımlar birbirine paralel şekilde sağ kalçaya ve sağ ayak bileğine doğru uzanmaktadır (Lev. XXIII c).

Heykel giysi özellikleri göz önüne alındığında tipolojik olarak Eros ve Psyche heykel grubundaki Psyche tasviri ve önünde bir su kabı taşıyan Nymphe betimlemeleri ile benzerlik göstermektedir³⁴⁴. Eros ve Psyche heykel grubu Geç Hellenistik Dönem’de Rokoko sanat anlayışı içinde yaratılmıştır. Nymphe heykellerinin de Hellenistik Dönem’de ortaya çıkan Aphrodite tasvirlerinden etkilendiği ileri sürülmektedir³⁴⁵.

Tralleis heykel parçası, kentte 1902 yılında kazı çalışmaları yapan Hacı Kamil Efendi tarafından bulunan Nymphe heykeli ile duruş ve giysi özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir³⁴⁶. Yarı giyimli Nymphe heykelinde himation arakadan kalçayı açıkta bırakacak şekilde öne dolanmakta ve önde bacakları tamamen örtmektedir. Ağır ve kalın himation kıvrımları bacak arasından sarkmaktadır. Önde bacaklar arasında taşıdığı su kabının bir parçası görülmektedir. 1999 yılı kazı çalışmaları sırasında bulunan heykel parçası önde bacak arasından sarkan himation kumaşı ve arkada sağ ayak bileğinden çıkıp sol kalçaya ulaşan birbirine paralel kıvrım yapısıyla benzerlik göstermektedir. Yine Tralleis’ten bulunmuş olan bir başka nymphe heykeli de 1922 yılına kadar İzmir Evangelos okulunda bulunmuş ancak daha sonra kaybolmuştur³⁴⁷. Özgan tarafından K. Nr. 5’te değerlendirilen Nymphe yontusu gösterdiği stil özellikleri ile M.Ö. 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir³⁴⁸. Diğer nymphe heykeli ise 5 nr. lı eserin daha sonraki bir dönem de yapılmış kopyası olduğunu göstermektedir. Eserimizin Özgan tarafından yayınlanan Nymphe heykellerine olan benzerliği giysi düzenlenişi ve vücut hareketiyle oldukça açıktır.

³⁴⁴ Özgan 1995, 18 Taf. 3 1-4; Robertson 1975, Fig. 175a; Bieber 1955, 150 Fig. 638

³⁴⁵ Özgan, G. Becatti’dan alıntı yaparak ayakta duran, yarı çıplak himationya sarınmış önünde bir su kabı taşıyan Nymphe tiplerinin ilk kez M.Ö. 2. yüzyılda Atina’daki klasiistik sanat akımı içinde ortaya çıktıklarını ve bu yeni tipin M.Ö. 4-3. yüzyılın Aphrodite tasvirlerinden esinlenilerek yaratıldıkları görüşünü desteklemektedir. Bkz. Özgan 1995, 19 Dip not 127; Becatti 1970, 71.

³⁴⁶ Özgan 1995, 19

³⁴⁷ Özgan 1995, 21 Taf. 3. 4.

³⁴⁸ A.g.,e. 21.

Ancak korunan parça üzerinde herhangi bir su kabına ait izin bulunmayışı heykelin bir nympheye ait olduğu konusunda soru işareti oluşturmaktadır. Sol bacak üzerindeki birbirine paralel yatay kıvrımlar, sağ diz üzerinden aşağı inen keskin kumaş kıvrımı ve bacak arasından sarkan zik zag kıvrım yapısıyla daha çok Roma Capitolin Müzesi'ndeki Eros- Psyche heykel grubundaki Psyche ile büyük benzerlik göstermektedir³⁴⁹. Heykel grubu orijinali M.Ö. 2. yüzyılın ortaları ya da sonlarına tarihlenen bir Roma Dönemi kopyasıdır. Capitolin Psychesi Tralleis eseri ile kıyaslandığında özellikle bacak arasından sarkan kıvrımların daha hareketli daha canlı olduğu gözlenmektedir. Tralleis örneğinde ise bacak arasından sarkan kumaş kıvrımları daha yassı, kuru ve yüzeysel bir görünüm sergilemektedir. Sol bacak üzerindeki kıvrımlar Capitolin örneğine göre yine metalimsi sertlikte ve yüzeysel işlenmiştir.

Tralleis heykel parçasının giysi ve kıvrım düzenlenişi ile daha çok Aphrodite ve nymphe heykelleri arasında yer alabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple değerlendirmemizde, eserimize tiplotjik ve stilistik yönden benzeyen Roma Dönemi Aphrodite ve nymphe heykelleri üzerinde yoğunlukla durulacaktır. Kyrene'den bir Aphrodite heykeli duruş ve giysi düzenlenişi ile Tralleis heykeline yakınlık göstermektedir³⁵⁰. Özellikle taşıyıcı bacak üzerinde bacağı bir ip gibi saran doğallıktan yoksun şematik kıvrımlar her iki eserde de ortakdır. Ayrıca serbest duran sağ bacağın üst baldırı üzerindeki diyagonal kıvrımlar da Tralleis ve Kyrene heykelleri için karakteristiktir. Merkezden sağ ayak bileğine açılan yelpaze şeklindeki kıvrımlar ile iki bacak arasından aşağıya uzanan himation kumaşı üzerindeki zig zag kıvrımların bir birine paralel dik inen pililer ile bölünmüş olması her iki eseri yapan heykeltıraşın aynı modelden etkilendiğini

³⁴⁹ Robertson 1975, 556; Pollitt 1986; 128.

³⁵⁰ Paribeni 1959, Tav. 131 Fig. 262.

göstermektedir. Ostia³⁵¹, Louvre³⁵² ve Timgad³⁵³, dan nymphe heykellerinde de benzer duruş ve giysi motifi görülmektedir. Timgad heykeli Tralleis heykel parçasına göre vücudun alt yasında stil olarak canlılığını yitirmiş daha şematik kıvrımlara sahiptir. Antoninler-Severuslar Dönemi'ne M.S. erken 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁵⁴. Stilistik açıdan Ostia ve Kyrene örnekleriyle oldukça yakın bir benzerlik gösteren Tralleis örneğinin tarihlendirilmesi aşamasında alt sınırını Timgad örneği oluşturmaktadır. Bu durumda yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis heykel parçası için M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir tarih önerilmektedir.

Hellenistik Dönem'de çeşme yapılarını, zengin villaların bahçe havuzlarını süsleyen ve dekorasyon için kullanılan Nymphe heykelleri, Roma Dönemi boyunca da sevilerek üreilmeye devam etmiştir³⁵⁵. Tralleis heykeli de döneminde sergilendiği yer olarak muhtemelen bir Roma villasının bahçesini süslemekteydi.

³⁵¹ Kapposy 1969, Abb.1.

³⁵² LIMC VIII/1, 893 Fig. 13b.

³⁵³ LIMC VIII/1, 893 Fig. 14 a.

³⁵⁴ Manderscheid 1981, 122 Nr. 477 Taf. 48.

³⁵⁵ Özgan 1995, 19, Bieber 1955, Fig. 636-37.

III. 6. Başlar

Erkekler

III. 6. 1. Çocuk Başı (Lev. XXIV a-d)

Müze Env. No : 5166

Kazı Env. No : TRL.99 (M35)875

Bulunduğu Yer : 1998 yılı Tralleis kazılarında Arsenal'den bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma ve yer yer kalker izleri görülmektedir

Ölçüleri : Yük. 12.5cm, Gen. 21cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Bir heykele ait olan baş, boyundan itibaren kırık ve eksiktir. Alın ortasında başın tepesine ve sol göze uzanan bir çatlak bulunmaktadır.

Çocuk başı sağa dönük, saçlar arkaya ve yanlara doğru hafif dalgalı şekilde taranmış olup ensede ve yanlarda saç uçları ortası delik daire şeklini almıştır (Lev. XIV b,c,d) . Önde alını açıkta bırakan saç perçemleri tepede bir arada toplanmıştır. Beş adet kalın kısa saç buklesi alın üzerine sarkıtılmıştır. Alın şişkin ve dışbükey profilli, yüksek ve geniştir. Dolgun kaş yapısının hemen altında üst göz kapakları yay şeklinde uzanmaktadır.

Alt göz kapakları şişkindir. Göz pınarları nokta biçimde matkapla vurgulanmıştır. Yanaklar dolgun, burun kısa ve geniştir. Burun delikleri belirtilmiştir. Dudaklar dolgun, ağız açıktır. Çene yuvarlak ve dolgundur.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile Tralleis başı, çocuk Eros tipine ait bir tasvirdir. Hellenistik Dönemle birlikte çocuk Eros tasvirleri yaygın görülmeye başlanmış, özellikle günlük hayattan sahnelerin işlendiği heykel gruplarında sevilen bir figür olarak yer almıştır³⁵⁶. Çocuk Eros tasvirleri, Roma Dönemi boyunca da kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle Roma Döneminde serbest heykellerin, villaların bahçe süslemelerinin tamamlanmasında önemli rolü olduğu bilinmektedir. Döhl'e göre bu tip heykeller bir niş içinde, duvar önünde veya bir çeşme figürü olarak kullanılmıştır³⁵⁷.

Tralleis çocuk Eros tipi saç biçimiyle Baltimore Sanat Galerisi'nde bulunan bir çocuk başı ile aynı başın bir diğer benzeri British Museum'daki baş ile benzerlik göstermektedir. Bu örneklerdeki ortak özellik kısa buklelerden oluşan saçlar başın tepesinden enseye ve yanlara doğru dalgalı bir şekilde uzanmakta ve şakaklarda ve ensede daire biçimini almaktadır. Baltimore başı da aynen Tralleis başında olduğu gibi güçlü bir şekilde sağına dönüktür. Alnın tepesinde saç bukleleri bir araya getirilmiştir. British başında bu saç perçemleri örülerek arkaya doğru uzanmaktadır. Baltimore ve British başlarında saç telleri tek tek işlenmiştir. Tralleis başında ise kalın saç telleri işlenmeden hafif dalgalı bir şekilde bırakılmıştır. Tralleis başı Baltimore ve British örneklerine göre daha küçük yaşlarda bir çocuğu göstermektedir.

³⁵⁶ Smith 2002, 140

³⁵⁷ Döhl 1968, 44 vd.

Tralleis başında saçların enseye ve şakaklara uzanan uçlarında daire şeklini alıp ortasının matkapla nokta şeklinde belirtilmesi tarihleyici unsur olarak kabul edilmelidir. Aynı özellikler göz pınarlarında, burun deliklerinde ve ağız açıklığında da bulunmaktadır. Çocuk başı bu özellikleri ile M.S. 1. yüzyılın ortalarından sonraya tarihlenmelidir. Saç buklelerinin ortasının matkapla belirtilmesi özelliği M.S. 1. yüzyılın ortalarından itibaren Caludius'un karısı Genç Agrippina'ya ait Kopphenag'da bulunan portrede ilk kez görülmektedir³⁵⁸. Bu Kopphenag portresinde alın üzerindeki saçlarda, şakaklarda ve omuzlara düşen saç buklelerinin oluşmasında matkap kullanılmıştır. Benzer saç işçiliği Flaviuslar Dönemi kadın portrelerinde de gelişmiş formuyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle Domitianus'un (M.S.81–96) karısı Domitia'nın Terracina'dan ele geçen ve Geç Flaviuslar ya da Erken Traianus Dönemi'ne tarihlenen portresinde spiral burgu bukleler ayrı ayrı işlenmiş ve spiral buklelerin merkezi matkap delikleriyle vurgulanmıştır³⁵⁹.

³⁵⁸ Bu saç modeli Nero döneminde popüler olmaya devam etmiştir. Kleiner 2000, 140-41 Fig. 115.

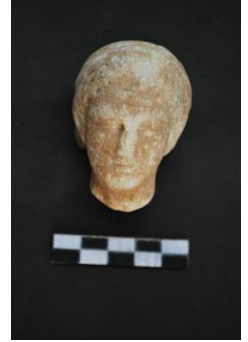
³⁵⁹ Kleiner 2000, 179 Fig. 148.

III. 6. 2. Erkek Başı 1 (Lev. XXV a)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 02 2036 (M 21)
Bulunduğu Yer	: Arsenal AT 11 tünel dolgusu
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı Deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.
Ölçüleri	: Yük. 9.8 cm., Gen. 7 cm, Kal. 7.8 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Bir erkek heykelciğine ait olan baş boynundan itibaren korunmuştur. Alnı, burnu ve ağzı kırılarak aşınmıştır. Gözlerde aşınma vardır. Baş kuvvetlice sağına dönüktür. Saçlar iri dalgalar halinde kabarık olarak işlenmiştir. Saçlar arkada ve yanlarda aşınmıştır. Saç telleri belirtilmiştir. Yüzeyindeki aşınmadan dolayı tipolojik ve stilistik değerlendirme yapmak oldukça zordur.

III. 6. 3. Erkek Başı 2 (Lev. XXV b-c)**Müze Env. No** : 5973**Kazı Env. No** : TRL 01/ 1790(M36)**Bulunduğu Yer** : ARS KT4 Dolgu İçi**Korunduğu Yer** : Aydın Müzesi**Malzeme** : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyi sarımsı bir kalker tabakası ile kaplıdır.**Ölçüleri** : Gen. 4.9 cm.,Yük. 5.9 cm**Bibliyografya** : Yayınlanmamıştır

Minyatür bir erkek heykelciğine ait baş gövdeye sonradan metal kenet ile eklenmiştir. Saçında ve yüzünde büyük oranda aşınma ve kireçlenme mevcut olması sebebiyle tipolojiye ve stilistik değerlendirmeye yardımcı öğeler kaybolmuştur.

III. 6. 4. Siyahi Baş (Lev. XXVI a-d)

Müze Env. No	: 5980
Kazı Env. No	: TRL99(M14)597
Bulunduğu Yer	: ARS K350–360/D210–220, ARS Dolgu
Korunduğu Yer	: Aydın Müzesi
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri	: Yük.: 8.1 cm., Gen.: 5.8 cm., Kal.: 1.6 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Başın arkası mask şeklinde oyulmuştur. Başın arka parçası eksiktir. Çene kırıktır. Oval yüzlü, geniş kalın burunlu ve kalın dudaklıdır. Badem şeklindeki gözlerinde göz bebeği derin yuvarlaklar şeklinde işlenmiştir. Yanaklar dolgundur. Saçlar sağ yandan ayrılarak ortada öne dalgalı ve sola doğru uzanmaktadır.

Minyatür Negro başı, tpolojik olarak Hellenistik Dönem’de özellikle Alexandria’da bulunan bronz Negro heykelciklerinin başı ve Corinth’te bulunmuş olan oturan bir Negro heykelinde görülen yüz yapısıyla benzerdir³⁶⁰. Özellikle saçların işlenişi, gözlerin yapısı, burun ve dudaklar Negro figürlerinde görülen gerçekçi yapısal özelliklerdir. Dolayısıyla Tralleis Negro başının da stil değerlendirmesini yapmak bu aşamada oldukça zordur.

³⁶⁰ Stewart 1990, 201-202, Fig. 646, 649. Vermeule-Comstock 1976, 71 Gif. 112.

Kadınlar

III. 6. 5. Kadın Başı 1 (Lev. XXVII a-b)

Müze Env. No : 5974

Kazı Env. No : TRL99(M38) 870

Bulunduğu Yer : 1999 yılı kazı çalışmaları sırasında Arsenal'den bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüz hatları zamanla aşınmıştır. Yüzeyinde başın tepesinde demir oksit tabakası mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 9.3 cm., Gen. 7.4 cm., Kal. 8.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kadın başı boyundan itibaren korunmuştur. Başı hafif sola dönük ve eğiktir. Alın düz ve geniştir. Kaşlar, gözler, burun ve dudaklar aşınmış olsa dahi idealize edilmiş yüz hatları göze çarpmaktadır. Üst göz kapaklarının korunan uçlarından yarı kapalı bir şekilde iris üzerine uzandığı fark edilmektedir (Lev. XXVII a). Göz bebekleri aşınmıştır. Alt gözkapakları aşınmıştır. Geniş burun kırık ve aşınmıştır. Ağız kapalı dudaklar dolgundur. Saçlar alın ortasında ikiye ayrılmış tepede bir band yardımıyla tutturulmuş ve yanlara doğru iri bukleler halinde taranıp, yanlarda saç bandının üzerinden arkaya doğru toplanarak ensede topuz yapılmıştır. Yandaki saçlar kulakları kapatmaktadır. Topuzun ucu enseye kütle olarak sarmıştır.

Tralleis'ten kadın heykelcik başı büyük oranda aşınmış olmasında rağmen saçları ve gözleri tanım ve tarihlemeye yardımcı veriler sunmaktadır. Saç biçimi ile Aphrodite ve Hygieia gibi tanrıçaların saçlarında görülen modelleri hatırlatmaktadır. Bu sebeple ikonografik olarak benzerlerine Aphrodite ve Hygieia tasvirlerinde rastlamak mümkündür. Londra Leconfield Koleksiyonu'nda bulunan bir Aphrodite başı, saç biçimiyle Tralleis kadın başı için bir ön model oluşturmaktadır³⁶¹. Özellikle saçların bir band yardımıyla tutturulup, arkada topuz şeklinde toplanıp, topuz altından enseye doğru uzanan saç perçemleri ortak öğeler olarak görülmektedir. Yine Boston ve Alexandria örneklerinde de alın ortasında ikiye ayrılıp yanlara kulak üzerinden kalın bukleler halinde uzanan saç perçemlerinin bir kısmının başın üzerinde düğüm yapması bir kısmının ise arkada topuz şeklinde toplanması, Tralleis başının da benzer bir yaklaşımla işlendiğini göstermektedir³⁶². Özellikle Tralleis örneğinde kulak memesi açıkta kalacak şekilde kulakları örten kalın saç buklelerinin dört aşamalı olarak yanlardan arkaya taranması, alnın tepesinde iki yandaki simetrik buklenin başın tepesinde birleşerek düğüm halini aldığı düşünülebilir. Bunun için Boston Aphrodite başı oldukça aydınlatıcı bir örnektir³⁶³. Ancak Tralleis eserinde başın tepesinde bulunması muhtemel olan düğüm görülememektedir. Tahribattan dolayı ne yazık ki saç detayları fazlaca aşınmıştır. Buna rağmen genel hatları ile bakıldığında Tralleis kadın başının ikonografik olarak M.Ö. 4. yüzyıl başlayıp Hellenistik Dönem'de gittikçe yaygınlaşan ve çeşitlenen Aphrodite başlarında görülen modellere öykündüğünü söylemek mümkündür.

³⁶¹ LIMC II/1, 107 Nr. 1060.

³⁶² LIMC II/1, 107 Nr. 1061-1066; Blinkenberg 1933, 96-98 Abb. 40; Vermeule –Comstock 1976, 202. Nr.

55

³⁶³ LIMC II/1, 107 Nr. 1061.

Aphrodite dışında Hygieia tasvirindeki baş işlenişi de Tralleis Kadın Başı 1 için karşılaştırma örnekleri sunmaktadır. Bu örneklerden Münih'teki Hygieia heykelciğinde görülen saç biçimi Tralleis başı ile benzemektedir.³⁶⁴ Her iki örneğin de heykelcik başı olarak işlenmiş olması değerlendirme açısından önemlidir. Münih örneği başındaki diademi ile Tralleis örneğinden ayrılır. Münih heykelciğinde de saçlar ortandan ikiye ayrılmış ve kat kat iri bukleler halinde başın arkasında toplanmıştır. Kaşlar çatık şekilde dışa taşkın, gözler derindedir. Tralleis başında da aşınmış olmasına rağmen kaşların çıkıntılı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca dolgun ve yayvan yüz hatları dikkat çeken diğer bir ortak öğedir. Bu durumda Aphrodite ve Hygieia örnekleriyle yapılan tiyolojik ve ikonografik karşılaştırmalar sonucunda bu saç tipinin antik çağ boyunca sevilerek kullanıldığı görülmektedir³⁶⁵. Tralleis örneğinin de Aphrodite ya da Hygieia gibi tanrıça heykelciğine ait bir baş olduğu düşünülebilir.

Tralleis Kadın Başı 1, stilistik olarak Münih Hygieia heykelciği ile Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan Hygieia heykelciğine saç işlenişi açısından benzemektedir³⁶⁶. Ankara Hygieia heykelciği profilli kaidesinden dolayı M.S. 2. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir³⁶⁷. Tralleis başı ile saç işlenişinde görülen özellikle kalın saç bukleleri arasındaki derin yarıklar, alın üstünden ayrılan saçların şakaklardan yukarı doğru iri bukleler halinde taranarak toplanması ortak stil öğeleridir. Aynı özellikler Münih heykelciğinin baş işlenişinde de görülmektedir. Tralleis başında göz bebeklerinin aşınmış olmasına rağmen ağır ve yarı kapalı üst göz kapakları göz bebeğine doğru sarkmaktadır. Bu stil özelliği M.S. 2. yüzyılın sonlarına doğru Antoninuslar Dönemi sanatında görülen bir

³⁶⁴ Bieber 1977, 170; LIMC V, 566.

³⁶⁵ Durugönül- Aydın-Kaplan-Tepebaş 2013, Kat. No. 6; LIMC II/1, 107 Nr. 1060-1069, Bieber 1977, 170; LIMC V, 566; Filges 1999, 404-406 Taf. 38, 1-2.

³⁶⁶ Bieber 1977, 170; LIMC V, 566 Nr. 195; Filges 1999, 404-406 Taf. 38, 2.; Özoral 1982, 4 Res. 3

³⁶⁷ Filges 1999, 404-406 Taf. 38, 2

özelliştir. Ayrıca saçların dolgun ve kabarık yapısı yüz ile bir zıtlık oluşturması yine M.S. 2. yüzyılda görülen bir stil ögesidir. Tralleis kadın başı yüzeyinde görülen yoğun aşınmaya rağmen, yukarıda sıralanan idealize edilmiş tipolojik ve stil özellikleri ile M.S. 2 .yüzyıl içinde Hadrianus/Antoninus Dönemi sanat özelliklerini yansıtmaktadır.

III. 6. 6. Kadın Başı 2 (Lev. XXVII c-d)

Müze Env. No : 5980

Kazı Env. No : TRL01(M2) 1308

Bulunduğu Yer : ARS AT 7 Dolgu

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış. Yüzeyde aşınma mevcut. Demir oksit izleri görülmektedir..

Ölçüleri : Yük.: 15.5 cm., Gen.: 7 cm., Kal.: 9 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kadın başı, bir gövdeye yerleştirmek üzere ayrı yapılmış bir büst şeklindedir (Lev. XXVII c-d). Başını hafif sağa döndürmüş ve eğmiştir. Alın geniş ve düzdür. Sol gözün korunan kısmından göz çukurlarının derinde, alt ve üst göz kapaklarının oldukça kalın ve dışa çıkık şekilde işlendiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple göz küresi dar olup gözler kısık olarak verilmiştir. Burnu kırık ve eksiktir. Ağız kapalı dudaklar aşınmıştır. Saçlar başın tepesinde ve alın üzerinde ortadan ikiye ayrılmış, burada ince ibri band yardımıyla tuturulup, yanlara doğru dalgalı bir şekilde taranarak kulakların yarısını örtüp arkada topuz halini almıştır. Arkada enseden yukarı taranarak içe doğru döndürülüp toplanan saçın topuz kısmı kırıktır. Yukarıdan bakıldığında, alnın merkezinden arkaya doğru uzanan derin bir çizgi başı iki eşit parçaya ayırmış, buradan çıkan saçlar sağa ve sola iri dalgalı bukleler şeklinde taranmıştır. Yüz hatları aşınma ve kırılmadan ötürü belirgin değildir. Buna rağmen

alının tepesinden şakaklara doğru genişleyen ve çenye doğru sivrilen idealize edilmiş yüz hatlarına sahiptir. Boynunda Venüs halkası denilen dalgalı hatlar bulunmaktadır.

Tralleis kadın başı, saç ve boyun yapısı, idealize yüz hatları ile ikonografik olarak yine Tralleis'ten bulunmuş olan kadın başı ve Melos Aphroditesi başı ile benzerlik göstermektedir³⁶⁸. Tralleis kökenli olup Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nde sergilenen kadın başı, bir gövdeye yerleştirilmek üzere yapılmış olan separat formu ve saç biçimiyle eserimize oldukça benzerdir. Saçların alın ortasında ikiye ayrılıp kulaklar üzerinden arkaya taranması, enseden içe doğru topuz yapılması, başı çevreleyen dalgalı ve hacimli saç bukeleleriyle arkadaki saçların zıtlık oluşturması, başın tepesinde merkezde yer alan derin çizgi ortak özelliklerdir. Aynı özelliklerin görüldüğü Melos Aphroditesi başı ve Tralleis başı Özgan tarafından değerlendirilmiş ve iki eserin 'Klasisistik' etkiler sergilediklerini söylemiştir³⁶⁹. Melos Aphroditesi ve Tralleis-Viyana kadın başı stil özellikleri ile Geç Hellenistik Döneme tarihlendirilmiştir. Tralleis heykelcik başını tipolojik açıdan karşılaştırabileceğimiz güzel bir örnek de Kos'tan bulunmuş olup Geç Hellenistik Dönem'e ait bir kadın heykelinin başıdır³⁷⁰. Tralleis başının da bir gövdeye yerleştirilmek üzere ayrı yapıldığı düşünüldüğünde, Kos heykeli gibi giyimli bir kadın heykelciğine ait bir baş olduğunu düşünmek olasıdır. Nitekim Özgan da Viyana başı için aynı düşüncüyü savunarak giyimli bir Aphrodite heykeline ait olabileceğini ileri sürmüştür³⁷¹. Alın üzerinde ve başın arkasında saçların duruşu yine ense topuzu ortak özelliklerdir. Kos örneğinde alını üçgen biçimde çevreleyen ve alın ile şakaklardan belli belirsiz çıkan saç bukleleri çok özenli işlenmemiş olsalarda, kulaklar üzerinden geriye doğru taranan saçlarda kabarık ve hafif

³⁶⁸ Özgan 1995, 57-59 Taf. 13 1-2.

³⁶⁹ Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Özgan 1995, 58.

³⁷⁰ Kabus-Preisshofen 1975, 245 Kat. Nr. 56 Taf 63 1-3, 64 1-3.

³⁷¹ Ancak Özgan bu görüşü şüpheyle vurgulamaktadır. Bkz. Özgan 1995, 58-59.

dalgalı bir görünüm kazandırılmıştır. Tralleis ve Kos örneklerinde saçlar başın arkasında daha kaba ve şematik olmasına rağmen Kos'taki başta daha doğaldır. Tralleis kadın başında saç başa kalıp gibi oturmuş, alnı çevreleyen saçlar deri yüzeyinden bir kanal ile ayrılmıştır. Saçlar doğal görünümünü kaybetmiş, saç bukleleri cansız ve katıdır.

Yukarıda sıralanan tipolojik ve ikonografik özellikler dikkate alındığında, benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Kadın Başı 2'nin Klasistik etkili Geç Hellenistik Dönem örneklerine öykündüğü açıktır. Ancak saç işlenişinde görülen teknik ayrıntılar ve yüz hatlarındaki kuru, sert ve ifadesiz yapı eserin Roma Dönemi'nde üretilmiş olduğunu göstermektedir. Klasik ve Hellenistik Dönem sanatına hayranlığıyla bilinen Roma İmparatoru Hadrianus zamanında kentte varlığını sürdürmüş bir atölyede üretilmiş olması muhtemel olan eserin, Tralleis'te Geç Hellenistik Dönem'de varlığını sürdüren atölyeler ile de sanatsal bağını koparmadığı açıkça görülmektedir. Kadın başı 2, kentteki heykeltıraşlık aktivitesinin aralıksız devam ettiğinin, Roma Dönemi atölyelerinin, Hellenistik atölyelerde üretilen eserlerden haberdar olduklarının ve bu eserlerden etkilendiklerinin en somut örneğidir.

III. 6. 7. Kadın Başı 3 (Lev. XXVIII a-b)

Müze Env. No : 5969

Kazı Env. No : TRL 01/ 1786 (M35)

Bulunduğu Yer : ARS KT1 Tünel Dolgu

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : Orta grenli, beyaz mermerden yapılmıştır Yüzeyinde aşınma ve demir oksit izleri mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 9.4 cm., Gen. 7.9 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kadın başı boyundan itibaren korunmuştur. Başı hafif sola dönük ve eğiktir. Eserin yüzeyi aşınmış olmasına karşın, yüzdeki zarif yapı kendini hissettirmektedir (Lev. XXVIII a). Alın düz ve geniştir. Gözler kaşların altında derindedir. Kırılmış burun ve ağız kısmı belirgin değildir. Dolgun yanaklar ve basık çene yapısına sahiptir. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılmış ve öndeki saçlar bükülüp, kulak üzerinden geçirilerek başın arkasında toplanmıştır. Burada iki kalın perçeme ayrılan saç kütlesi kırıktır. Başın tepesinde merkezi bir çizgi yer alır. Saçlar tepede bir birine paralel iki band yardımıyla tuturulmuştur.

Kadın başı 2’de yer alan karşılaştırma örnekleri bu baş için de kullanılabilir gibi başın arkasındaki farklı yapılanma, iki yana ayrılan kalın saç perçemleri özellikle Geç Hellenistik Dönem’de yaratılan Aphrodite Anadymene tipinin saç yapısında karşımıza çıkmaktadır. Kadın başı 3’ün de yüzeyindeki yoğun aşınmaya rağmen idealize yüz hatları

ve saç biçimiyle bir Aphrodite heykelciğine ait olduğu tahmin edilmektedir (Lev. XXVIII a-b) .

Saç ve yüzdeki detayların aşınımından dolayı tarhilendirmeye yardımcı stil öğeleri görülememektedir. Buna rağmen başın sert duruşu, yüz hatlarındaki kuruluk, saçtaki matkap izleri, saçın başa kalıp gibi yerleştirilmiş olması, alın ve şakaklarda yüz derisi ile saç arasındaki ince hat eserin Roma Dönemi'nde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

III. 6. 8. Kadın Başı 4 (Lev. XXVIII c-d)

Müze Env. No : 5970

Kazı Env. No : TRL 01 /1379 (M13)

Bulunduğu Yer : ARS AT1 Tüneli Dolgu

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde yoğun bir aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : . Yü. 9.4 cm., Gen. 6.2 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Minyatür kadın başı boynundan itibaren korunmuştur. Yüzeyi çok fazla aşınmıştır. Bu nedenle yüz detayları tam olarak seçilememektedir. Baş güçlü bir şekilde soluna dönmüş ve eğilmiştir (Lev. XXVIII c) . İnce uzun boynu başla birleştiği noktaya doğru incelmektedir. Alın ortasında iki yana ayrılan saçlar kulak üzerinden arkaya doğru toplanmaktadır. Saç bukleleri dalgalı bir şekilde taranmış ve arkada topuz halini almıştır. Alın üçgen şeklinde kaş ve burun üst konturu birleşiktir. Gözler derindedir. İnce zarif bir burna sahiptir. Ağız tamamen aşınmıştır. Boynun altında zıvana deliği bulunmaktadır.

Tralleis Kadın başı, duruş ve saç biçimiyle Knidos Aphroditesi model alınarak oluşturulan ve Hellenistik Dönem ile Roma Dönemi kadın başlarında yagın olarak kullanılan tiptir³⁷² . Eserin yüzünde ve saçlarda oluşan yoğun tahribattan dolayı tarihlendirmeye yardımcı stil öğeleri ne yazık ki görülememektedir.

³⁷² LIMC II/1, 51 Nr. 394-99. Blinkenberg 1933, Kat. No 115 Abb. 26 79,

III. 6. 9. Kadın Başı 5 (Lev. XXIX a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL00(M12)1189

Bulunduğu Yer : ARS Tünel İçi Dolgu

Korunduğu Yer : Tralleis kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 9.3 cm., Gen. 7 cm Kal. 7 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Çenesinin altından kırılmış olan baş bir kadına aittir. Ağzında, burnunda ve saçlarında aşınmalar vardır. Kısa ve dolgun bir yüz yapısına sahiptir. Alnı geniş ve üçgen bir görünüm sergiler. Kaşlar dolgundur. Gözler iridir. Alt ve üst göz kapakları oldukça kalındır. Bu sebeple göz küresi dar bir görünümdeydir. Göz bebekleri matkapla nokta şeklinde oyulmuş ve üst göz kapağının altına doğru kaymıştır. Göz yaşı kanalı matkapla derin bir şekilde oyulmuştur. Burun kırık, yanaklar dolgun bir şekilde betimlenmiştir. Ağız aşınmış dudak kenarları matkapla vurgulanmıştır. Heykelin baş kısmında bir stephane yer alır. Staphanenin arkasında başın tepesine oturan bir başlık olduğu ancak kırıldığı görülmektedir (Lev. XXIX a-b). Saçlar alın üstünde ortadan ikiye ayrılmıştır. Yanlarda şakakların üzerinden kulak memesini açıkta bırakarak arkaya uzanır ve arkada topuz şeklinde toplanmıştır. Boyun altında baş ve gövdeyi birleştirmek amacıyla yapılmış bir delik bulunmaktadır.

Kadın başının yüz ve saç detayları büyük oranda aşınmış olsa da tipolojisi ve stili hakkında söz söylemek mümkündür. Başının tepesinde yer alan stephanesi ile akla gelen ilk örnek Aphrodite tipleri olsa da stephanenin gerisindeki başlığa benzer kalıntı, ve dolgun yüz yapısı Aphrodite dışında bir tanrıçaya ait olabileceğini de düşündürmektedir³⁷³. Özellikle Tyche-Isis tipindeki heykellerde tanrıçanın başında bir stephane ve arkasında bir polos bulunmaktadır³⁷⁴. Yüzdeki yayvan ve etli yapı da ikonografik olarak Tyche'ye yakındır.

Alt ve üst göz kapaklarının iri olması, göz bebeğinin matkap darbesiyle belirtilmesi, göz pınarlarında ve dudakların her iki yanında noktasal matkap vurguları görülmektedir. Yüzde ve saçlarda aşınmış görüntüsüne rağmen, saçın düzenlenişi ile başın idealize edildiği ve teknik özellikleri ile Roma İmparatorluk Dönemi içinde M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonrasına ait olabileceği düşünülmektedir.

³⁷³ Aphrodite tipleri için bkz. LIMC II/1 1984, 5 vd.

³⁷⁴ Vermeule-Comstock 1976, 122 Fig. 189, 123 Fig. 190; Durugönül-Aydın-Kaplan-Tepebaş 2013.

III. 6. 10. Kadın Başı 6 (Lev. XXX a-d)

Müze Env. No : 6253

Kazı Env. No : TRL-02/2010 (M-15)

Bulunduğu Yer : Tralleis 2002 yılı kazı çalışmaları sırasında Arsenal tünellerinden A tünelineki Oda 2’de, dolgu toprak içinden bir kadın heykel başı ele geçmiştir.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme İnce grenli, beyaz mermerden yapılmış portre başın boyna kadar olan kısmı korunabilmiştir. Enseye doğru inen saçlar önde kırık ve eksiktir. Burun, kaşlar ve çene de aşınma vardır.

Ölçüleri : Yük. 15.4 cm., Gen.11.5 cm., Kal. 11.7 cm. dir.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Baş bir kadın tasvirine aittir. Saçlar alın üzerinden geriye ve yanlara doğru kulakları açıkta bırakacak şekilde taranmıştır (Lev. XXX a-b). Saçlar, iri dalgalı uzundur. Arkada önce enseye doğru tarandıktan sonra yukarı doğru döndürülerek dokuz adet ince örgü halinde başın üzerinde tutturulmuştur (Lev. XXX b-d). Kulakla enseye doğru inen saç kütlesi derin bir yivle ayrılmaktadır. Kaşlar çatık ve hafif kabarık biçimdedir. Alın geniş ve yüzeyi pürüzsüzdür. Geniş ve köşeli yüzlü başın yüz hatları incelikle detaylandırılmıştır. Göz bebekleri üst göz kapağının altına doğru iki derin matkap deliği ile belirtilmiştir. Göz pınarları matkapla oyularak derin kanallar halinde verilmiştir. Gözlerin altı hafif şişkin,

elmacık kemikleri çıkıktır. Burun aşınmış olmasına rağmen geniş bir forma sahip olduğu izlenmektedir. Burnun her iki yanında dudak kenarına inen hafif ince oluklar belirtilmiştir. Küçük ağızlı ve ince dudaklıdır. Ağız sıkıca kapatılmış, üst dudak öne doğru çıkıktır. Yanaklar hafif içe çöküktür. İyi perdahlanmış heykelin boyun altındaki eklenti yeri yuvarlak çukur şeklindedir.

Tralleis kadın başının benzerlerine Side ve çevresinde rastlamak mümkündür. Antalya'dan ele geçmiş bir kadın başı Tralleis örneği ile saç ve yüz işlenişi bakımından benzemektedir³⁷⁵. Her iki portre başının da tarihlenmesinde saç biçimi etkindir. M.S. 220 yılından sonra Alexander Severus'un annesi Julia Mamaea, Gordianus III' ün karısı Tranquillina (238–244) ve Traian Decius'un karısı Herennia Etruscilla'nın (249–251) mermer ve sikkeler üzerindeki portelerinde arkadan başın tepesine doğru topuz ya da örgü halinde saçın bağlandığı görülmektedir³⁷⁶. İnan, M.S. 3. yüzyılın başlarından itibaren görülen bu saç tipini ‘ Scheitelzsopf’ olarak adlandırıldığını belirtir³⁷⁷. Saç tipinin gelişimi örgülerin gittikçe daha uzun olmasıyla kendini gösterir. Saç formu son şeklini Magnia Urbica'nın portrelerindeki saç biçimde örgülerin alın üzerine kadar ulaşmasıyla alır. Gallienus'un karısı Salonina (253–268) ve Aurelianus'un karısı Severina (270–275)'nın sikke tasvirlerinde saçlar yanlara doğru düz taranmış ancak örgüler alın üzerine kadar uzamıştır.

Tralleis portre başında saçlar yanlarda matkap ile oyularak ışık gölge kontrastı yaratılmak istenmiştir. Baş bu özelliği ile kendinden önceki dönemin izlerini taşımaktadır. Saçların arkadan alın üzerine uzanan örgülü bölümü ince ve zariftir. Bu özelliği ile baş

³⁷⁵ İnan 1965; 28 levha 21.

³⁷⁶ Kleiner 2000, 376 vd.

³⁷⁷ İnan 1965; 29.

Roma'da KunstHandel müzesindeki bir kadın başı ile benzerlik göstermektedir. Bu baş Bergman tarafından Etruscilla portreleriyle benzerlik kurularak M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir³⁷⁸. Yine Roma'da Therme Museum'da bulunan kadın başı yana taranan dalgalı saçları ve alna doğru uzanan örgü demetinin ince zarif işçiliği ile Tralleis başı ile benzerlik göstermektedir. Therme başı da M.S. 3.yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda Tralleis portre başının dönemin saray kadınlarında görülen saç biçimini takip ettiği anlaşılmaktadır. Olasılıkla soylu bir kadına ait olan portre başı yukarıda sıralanan özellikleri doğrultusunda M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenebilmektedir.

III. 6. 11. Kadın Başı 7 (Lev. XXIX c)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL99(M34)852
Bulunduğu Yer	: ARS K360-370/D200-210
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır
Ölçüleri	: Yük. 13 cm., Gen. 13.6 cm., Kal. 8.5 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Kırık olarak ele geçmiş parça üzerine boyun ve çenenin bir kısmı ile bir bukle saç korunabilmiştir. Yüzeyinde kireçlenme söz konusudur.

³⁷⁸ Bergman 1977, 92 Tafel 26, 5-6; 27/ 2.

Büstler

III. 6. 12. Kadın Büstü (Lev. XXXI a-b)

Müze Env. No : 5162

Kazı Env. No : TRL99(M39)872

Bulunduğu Yer : ARS K350–360/D200-210Batı III Sağır Tonoz Önü Dolgu.

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış. Yüzeyi perdahlanmıştır.

Ölçüleri : Yük.: 15.5 cm., Gen.: 18.5 cm., Kal.: 7.3 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Minyatür büst tek parçadan yontulmuş olup, başı ve kaidesi kırık ve kayıptır. Önde boyun yüzeyinde, gövdede himationya ait küçük kırıklar ile arkada ense kısmında ve gövde yüzeyinde kırılarak kopmalar mevcuttur. Arka tarafı omuzlardan gövdeye doğru derin bir şekilde oyulmuş, merkezde büstü destekleyen bir arkalık çıkıntı olarak bırakılmıştır (Lev. XXXI b).

Normal boyutların altına yapılan büst giyimli bir kadına aittir. Gövde dik ve tam cepheden olup kollar omuz başlangıcından verilmiştir. Figür içte bir khiton üzerine himationa bürünmüştür. Himationun ‘V’ biçimde açılan yakısının altından görülen khiton kalın bir kumaştan yapılmıştır. Gerdanı açıktan bırakan khiton yuvarlak yakalı olup yaka kenarı ince bir hat ile vurgulanmış ve merkezde kalın bir pili oluşturmuştur. Üstte gövdeyi tamamen saran himationun üst kenar rulosu kalın kıvrım katlarından meydana gelmektedir.

Himationun bu kısmındaki keskin kenarlı kıvrımlar derin kanallarla ayrılmaktadır. Gövde yüzeyinde birkaç kabartıdan oluşan kumaş hareketleri dışında kıvrım düzenlemesi yapılmamış daha sade bırakılmıştır.

Yukarıda sıralanan tipoloji ve giysi stil özellikleri ile büstün seçkin bir Romalı kadının yansıttığı düşünülebilir. Özellikle Roma İmparatorluk Dönemi prenseslerinden Faustina Minor'un bu şekilde betimlenmiş büstlerinin olduğu bilinmektedir³⁷⁹. Hermitage Müzesi'nde bulunan bir Faustina Minor büstü Tralleis örneği ile giysi özellikleri yönünden kıyaslanabilecek bir örnektir. Her iki eserde de aynı khiton ve himation biçimi görülmekte, stil özellikleri de iki örneği dönem olarak birbirine yaklaştırmaktadır. Ancak Tralleis kadın büstünde başın ve özellikle isim levhasının bulunduğu dikdörtgen ayırıcı kısmın eksik olması ayrıntılı bir değerlendirme imkanımızı kısıtladığı için gövde üzerinden kesin bir sonuca varmak oldukça risklidir.

³⁷⁹ Neverov 1984, Fig. 56.

III. 6. 13. Erkek Büstü (Lev. XXXI c-d)

Müze Env. No : 5493

Kazı Env. No : TRL-02/1991 (M-14)

Bulunduğu Yer : GYM-B4, 45 No'lu Oda

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli, gri ve bordo damarlı mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Yük. 30.1 cm., Genişlik: 23.6 cm., Kal.: 13.1 cm., Kaide Çapı: 10.8 cm., Kaide Yük. 10.7 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Büstün başı kırık ve kayıptır. Boyunda bulunan eklenti yuvası başın gövdeden ayrı yontularak eklendiğini göstermektedir. Gövde ve kaidesi tek bloktan yontulmuştur. Eserin arkası kalın kireçli bir tabaka ile kaplıdır. Gövde üzerinde özellikle cephedeki derin giysi kıvrımları matkap kullanılarak oluşturulmuştur. Arka tarafı omuzlardan kaideye kadar derin bir şekilde oyulmuş, merkezde büstü destekleyen bir arkalık çıkıntı olarak bırakılmıştır. Önde kaideyle gövde arasındaki profilli dikdörtgen bölüm olasılıkla isim levhasının bulunduğu kısımdır (Lev. XXXI d). Bu bölümün altında makara biçiminde profilli bir kaide yer almaktadır.

Yukarıda teknik olarak incelenen büst giyimli bir erkeğe aittir. Göğüs altına kadar işlenen gövde dik ve tam cepheden gösterilmiştir. Kolların başlangıcı belli belirsiz vurgulanmıştır. Figür zırh üzerine sağ omuzda bir düğme ile tutturulan hilamyse sarılmıştır.

Hilamysin bir ucu önde sağ omzu açıkta bırakarak bele doğru uzanırken, diğer ucu arkadan sol omza uzanıp buradan önde ‘S’ kıvrım yaparak aşağı sarmaktadır. Cephede omuzlardan aşağı uzanan birbirine paralel dikey kıvrımlar arasında derin ‘V’ şeklinde kumaş hareketleri görülmektedir. Köşeli hatlara sahip derin kıvrımların bağlı olduğu kabartılı kumaş hatları daha yumuşak yapıdadır. Benzer giysi biçimi ve kıvrım stilini yansıtan, M.S. 3. yüzyılın ortaları ve sonrasına tarihlendirilen Capitoline Müzesi’ndeki portre büst ile Vatikan Müzesi’deki Gordianus III büstü Tralleis eseri için önemli karşılaştırma örnekleridir. Tralleis örneği de gösterdiği form özellikleri ile M.S. 2. yüzyılın ortaları ile 3. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde yoğunlaşan aynı tipteki pek çok erkek büstü içindeki yerini almaktadır. Tralleis büstünde kıvrım sırtlarının yumuşayıp genişlemesi, kıvrım kanallarının daha sığ bir görünüm alması gibi stil özellikleri ile büstün Roma İmparatorluk Dönemi içinde Antoninler Dönemi sonrasına özellikle Severuslar Dönemi’ne ait olabileceği düşünülebilir³⁸⁰. Giysi biçimiyle bir erkeğe ait olduğunu düşündüğümüz büstün kimliğinin ve tarihlendirilmesinin tam olarak yapılabilmesi için büyük önem arz eden portre başın ya da isim levhasının eksik olması, ne yazık ki eserle ilgili daha ayrıntılı bir araştırmayı kısıtlamaktadır.

³⁸⁰ Fittschen-,Zanker 1983, Cat. No. 109 pl. 134-135.

III. 7. KABARTMALAR

III. 7. 1. Adak taşı 1 (Lev. XXXII a)

Müze Env. No : -
Kazı Env. No : TRL 01 1329(M2)
Bulunduğu Yer : ARS AT3 Sondajı

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu
Malzeme : İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri : 9.5 × 10.5 cm., Uz. 18 cm
Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Adak taşı dikdörtgen formudur. Bir yüzünde çift ağızlı balta kabartması bulunmaktadır (Lev. XXXII a). Baş kısmı ile kaidesine doğru genişleyen bir profil ile tamamlanmıştır. Yüzeyi kırık ve aşınmıştır.

Labrys, çift ağızlı balta tasviri antik dönemde gücü ve savaşı sembolize eden ve çoğunlukla dinsel törenlerde kullanılmak üzere tasarlanmış ya da adak eşyası olarak tanrılara sunulmuş bir kült objesidir³⁸¹.

Karia Bölgesi'nde labrys tanrı sembolü olarak yaygın kullanım görmüştür. Özellikle Çiftli Baltalı Zeus kültü, Batı Anadolu'da Lydia ve Karia'da yoğun tapım gören

³⁸¹ Anabolu 1995, 225.

bir kült olmuştur³⁸². Plutarkhos, genellikle tanrının tasvirlerinde elinde tuttuğu labrys'ün sırayla Amazonların, Lydialılar'ın ve en son olarak da Karialılar'ın simgesi olduğunu söylemektedir³⁸³. Karia'da labrys, Zeus'un kült simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kez Pers satrapı Piksodaros Dönemi'nde (M.Ö. 340-334) basılan sikkeler üzerinde elinde çiftli balta taşıyan Zeus betimi bulunmaktadır³⁸⁴. Bir Karia kenti olan Labraunda'da Zeus'a adanmış bir tapınak bulunmakta ve Herodotos bu tapınaktan 'Ordular Tanrısı Zeus'un tapınağı olarak bahsetmekte ve bu tanrıya sadece Karialıların tapındığını belirtmektedir³⁸⁵. Tapınağa ait arazi içinde bulunmuş olan bir meander motifli friz içinde kabartma labrys ve kulak betimleri bulunmaktadır³⁸⁶. Labraunda'da ele geçen buluntular ışığında labrys ve kulak tasvirinin Zeus Labraundos'un simgesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır³⁸⁷.

Karia bölgesinde Labraunda dışında Mylasa, Alinda, Euromos, Aphrodisias ve Stratonikeia şehir sikkelerinde labrys yer almaktadır³⁸⁸. Yine diğer bir örnek olarak Bodrum Müzesi bahçesinde bulunan mermer bir blok üzerindeki labrys kabartması, Zeus Labraundos'a adanmış olmalıdır³⁸⁹.

Laodiceia ad Lycum kenti kazı çalışmaları sırasında, Asapos Tepesi kazı alanında açığa çıkarılan bir mekan içinden çok sayıda mermer buluntu ele geçmiştir³⁹⁰. Bunlar arasında üzerinde labrys betimi bulunan adak kabartması dikkat çekmektedir³⁹¹.

³⁸² Şahin 2001, 88.

³⁸³ Plutarkhos, *Hellenic Questions*, 45. Lydia'da Thyateira kentinin Seleukoslar ve Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri üzerinde Labrys betimi yer almaktadır. Bkz. BMC Lydia, 294. Lev. 6 F.

³⁸⁴ BMC Karia, 180-181, Hellström 2007, 34-36.

³⁸⁵ Herodotos, V, 119.

³⁸⁶ Mermer Friz parçaları bugün Bodrum ve İzmir Müzesi'nde bulunmaktadır. Bkz. Hellström 2007, 34.

³⁸⁷ Gunter 1987, 95; Şahin 2001, 89.

³⁸⁸ Gunter 1987, 129.

³⁸⁹ Anabolu 1995, 226 Res.6.

³⁹⁰ Şimşek 2010, 447 vd.

Yukarıda sıralanan ikonografik ve tipolojik değerlendirmeler sonucunda Tralleis'ten bulunmuş Adak Taşı 1 ve 2 numaralı eserler de Labrys kabartmalı olup olasılıkla Zeus Labraundos'a adanmıştır. Strabon, Mylasa'da Zeus Labraundos'a adanmış bir tapınak olduğundan ve altmış stadia uzunluğundaki kutsal yolun da tanrı için yapılan tören alayının yürüdüğü yol olduğundan söz etmektedir³⁹². Zeus Labraundos, yıldırım gönderen ve savaşçı kimliğiyle ön plana çıkan bir tanrı olmasına rağmen bazı epigrafik kaynaklar ve arkeolojik bulgular tanrının kehanet özelliğinin de bulunduğunu göstermektedir³⁹³. Gezgin bir kahin tarafından tanrıya adanmış bir adak yazıtına göre Zeus Lanraundos'un kahin tanrı olarak, kutsal alanda bulunan doğal bir gölet içinde yaşayan ehli balıklar yardımıyla kehanette bulunduğu anlaşılmaktadır³⁹⁴.

Zeus Labraundos kutsal alanında tanrı onuruna yıllık bir festival düzenlendiği bilinmektedir³⁹⁵. Mausollos döneminde yılda sadece bir gün kutlanan bayramlar bu dönemden sonra beş güne çıkarılmıştır. Bayramın birinci günü herkesin katıldığı bir tören alayı Mylasa'dan Labraunda'ya hareket etmekte ve Labraunda'da tanrı için kurban sunuları yapmaktadır³⁹⁶. Zeus adına düzenlenen festivallerde Mylasa, Alinde, Alabanda gibi kentlerden gelen çok sayıda katılımcı, beraberinde kurbanlık hayvanlar ve kutlama ritüelleri için gerekli eşyaları beraberinde getirmiş olmalıdır³⁹⁷. Festival kutlamaları, alaya geçidi, spor müsabakaları, kurban ve şölenden oluşmaktadır³⁹⁸.

³⁹¹ Adak kabartması olasılıkla bölgede yaygın olan Apollon Kareios-Lairbenos kültüyle ilişkili bulunmuştur. Apollon Lairbenos'un da simgesi çift ağızlı baltadır. Anabolu 1995, 226, Şimşek 2000, 4-6; 2010, 447 vd.

³⁹² Strabon, XIV II 659.

³⁹³ Şahin 2001, 90.

³⁹⁴ Plinius ve Aelianos da bu göletten ve burada yaşayan balıklardan söz etmektedir. Bkz. Hellström 2007, 38-39.

³⁹⁵ Crampa 1972, 83; Hellström 2007, 22.

³⁹⁶ Sina 2002, 35.

³⁹⁷ Hellström 2007, 22.

³⁹⁸ Hellström 2007, 22.

Tralleis'te bulunmuş olan labrys kabartmalı adak taşları, muhtemelen Zeus Labraundos kültüne adanmıştır. Nitekim Labraunda dışında, Mylasa, Alinda, Euromos, Aphrodisias ve Stratonikeia şehir sikkelerinde labrys betimi bulunmaktadır. Labraunda'da ele geçen bir yazıtta Zeus Labraundos kutsal topraklarında yaşayan kişilerin bu tanrının kültünü başka yerlere yaymakla görevlendirildikleri belirtilmektedir³⁹⁹. Bu durumda Tralleis'de ele geçen adak taşları, kentin diğer yakın kentler gibi Zeus Labraundos kültünün yayılım alanı içinde olduğunu, Tralleis'te yaşayan kişilerin belki de kutsal alandaki şenliklere katıldığı ve burada tanrının kehanetinden yaralanılarak adakta bulunulduğunu düşündürmektedir.

³⁹⁹ Crampa 1972, 123 no. 61.

III.7.2 Adak taşı 2 (Lev. XXXII b)

Müze Env. No : -
Kazı Env. No : TRL 00 GYM
Bulunduğu Yer : Hamam Gymnasium

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : 20x 40 cm., Kal. 18 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Adak taşı kırık olup iki parça halinde bulunmuştur. Yüzeyinde aşınma ve yanık izleri bulunmaktadır. Ön yüzünde kabartma olarak çift ağızlı balta kabartması yer alır.

Benzer ikonorafik özelliklerinden dolayı yukarıda ele alınan Adak Taşı 1 ile birlikte değerlendirilmektedir.

III. 7. 3. Minyatür Kabartma Parçası (Lev. XXXIII a)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 02 313 ARS
Bulunduğu Yer	: 2002 yılı Arsenal kazı çalışmalarında AT 11 tünel dolgusundan ele geçmiştir.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 7.2, Gen 7.7, Kabartma yük. 1.5 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Minyatür kabartma parçasının korunan kısmında sağa dönük profilden bir erkek figürü sağ kolunu karşındaki kişiye uzatmaktadır. Soldaki erkek figürü sol omuzdan arkaya uzanan ve öne doğru sağ omzu açıkta bırakarak sağ koltuk altından geçip sol kol üzerinden sarkan bir himationa bürünmüştür. Himationun kol üzerinden sarkan ucunda ‘V’ kıvrım oluşmuştur. Sağdaki figürün ise sadece sağ eli ve bilek üzerinden kolunun bir kısmı korunmuştur. Uzun kollu bir giysi giydiği anlaşılan figür karşındaki erkek figürüne avucunda bir nesne uzatmaktadır.

III. 7. 4. Kabartma Parçası (Lev. XXXIII b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 98 102 ARS

Bulunduğu Yer : Arsenal

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : Orta grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Yük. 15 cm Gen. 25 cm Kal. 5.2 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Alçak kabartma parçası üzerinde bir erkek figürüne ait bacaklar görülmektedir. Kabartma yanlarda profilli bir çerçeveye sınırlandırılmıştır. Figür sola dönük profilden gösterilmiştir. Üzerinde bileklerine kadar uzanan bir giysi bulunmaktadır. Giysi şeffaf bir özellik sergilemektedir. Bacak arasından giysi kıvrımları dik bir şekilde uzanmaktadır. Arkaistik özellikler göstermektedir. Kabartmanın kırık ve eksik olması stilistik değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır.

III. 8 MASA AYAKLARI

III. 8. 1. Grotesk Gryphon Kabartmalı Masa Ayağı (Lev. XXXIV a-b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 00 GYM

Bulunduğu Yer : 2000 yılı Hamam- Gymnasium
kazılarında G0-20/ B0-15 plankaresinde
dükkan B 10 olarak adlandırılan mekan
içinde bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme :İnce grenli, beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde oksitlenmeye
bağlı yer yer aşınmalar mevcuttur.

Ölçüleri : Gövde yük. 30 cm, gen .15 cm, kal 17 cm, Kaide yük. 35 cm, gen.
10 cm kal. 7 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Dikdörtgen bir sütunun cephesine kabartma olarak eklenen kanatlı bir hayvan figüründen oluşan parça, tek bloktan yontulmuştur (Lev. XXXIV a-b). Sütunun başlık kısmı ile kaidesi kırık ve eksiktir. Sütun gövdesi yanlarda ince işçilik göstermekle birlikte arkası kabaca bırakılmıştır. Sütunun cephesinde yer alan figürün, başı ve bacak kısmı kırılarak tahrip olmuş yalnız gövde kısmı korunmuştur. Gövdenin her iki yanında yukarıya doğru sütun üzerine uzanan kuş kanatları bulunmaktadır (Lev. XXXIV a-b). Kanatların kıvrılan uç kısımlarında kırılarak kopmalar oluşmuş ayrıca tüy detaylarında yer yer aşınma meydana

gelmiştir. Boyundan gövde üzerine uzanan üç parça halinde uzun sakal perçemi bulunmaktadır. Gövde yüzeyinde de koparak kırılma görülmektedir.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile dörtgen bir sütunun cephesinde kabartma bir figürden oluşan parçanın, form olarak bir masa tablasını taşımak üzere, mermerden bir destek ayağı şeklinde yontulduğu anlaşılmaktadır. Tralleis masa ayağı, tipolojik olarak merkezdeki tek ayak (monopod) ile taşınan olasılıkla dikdörtgen masa tablasını desteklemek üzere yapılmıştır⁴⁰⁰. Monopod masa ayakları, form olarak kare bir sütun, figürlü kabartma ve bir kaide olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır⁴⁰¹. Sütun genellikle kaidenin arka kısmında yer almakta, ön yüze figür eklenmektedir. Çoğunlukla dikdörtgen masayı daha dayanıklı hale getirmek amacıyla sütun bir başlık ile tamamlanmaktadır. Kapalı bir mekan içinde yer alan monopod ayaklı masalar, sıklıkla devrilmeyi önlemek için bir duvar önüne yerleştirilerek monte edilmişlerdir⁴⁰². Bu tip masa ayakları yaklaşık bir metre civarında bir yüksekliğe sahiptir.

Dikdörtgen masa tablasını taşıyan figürlü mermer monopod ayaklar, genellikle dinsel mekanlarda, mezar konteksinde, özel ev ya da villaların atrium, triclinium ya da fauces gibi mekanlarında bulunmuşlardır⁴⁰³.

Tralleis masa ayağı, dekoratif olarak olasılıkla Gryphon benzeri grotesk bir figür ile bezenmiştir. Ayağın korunan kısmında, bir feline bacağı formunda gövde ve gövdenin her iki yanından arkadaki sütuna uzanan kuş kanatları, figürün tanımlanmasını

⁴⁰⁰ Bu tür masa ayakları için bkz. Richter 1966, 113; Hanfmann-Remage 1978, 150-151, Nr. 223-225, Fig. 388-90; Moss 1988, 597-98; Philips 2008, 253 fig. 3-4; Aybek 2009, 123 lev. 63.

⁴⁰¹ Philips 2008, 253.

⁴⁰² Moss 1988, 597-98; Philips 2008, 253 fig. 3-4.

⁴⁰³ Philips 2008, 254.

kolaylaştırmaktadır. Moss, Roma mermer masa ayakları üzerine yaptığı detaylı çalışmasında, grotesk figürlerle süslenmiş masa ayaklarını, feline bacakları üzerindeki protomlar şeklinde dördüncü tip olarak gruplamıştır⁴⁰⁴. Bu grup altında incelenen gryphon benzeri grotesk figürler, çoğunlukla aslan, panter, keçi, kuş, köpek vb. hayvan protomları ile tanımlanmıştır⁴⁰⁵.

Gryphon benzeri karışık grotesk figürler Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi mobilya ayaklarında sevilerek kullanılmıştır⁴⁰⁶. Grotesk figürlerin oluşumunda feline bacağı ve üzerindeki protomlar belirleyici unsurlardır. Feline bacaklı mobilyaların en erken örnekleri Mısır sanatında, duvar resimlerinden, heykellerden ve mezarlarda korunan örneklerden bilinmektedir⁴⁰⁷. Doğunun gizemli fantastik yaratıkları, Yunanlıların ilgisini çekmiş, Arkaik dönemden itibaren başta vazo resimleri olmak üzere heykel sanatında da kendini göstermiştir⁴⁰⁸. Arkaik ve Klasik dönemin basit görünümlü feline ayaklı mobilyaları, Hellenistik dönemde gelişen heykel sanatı içinde yerini daha görkemli örneklerle bırakmıştır⁴⁰⁹. M.Ö. geç 2. yüzyıldan M.Ö. 1. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte heykel sanatında ortaya çıkan Neo-Attik geleneklerin yansıması feline bacaklı monopod ayaklarda da kendini göstermiştir⁴¹⁰. Mermer masa ayaklarında dekoratif amaçlı kullanılan grotesk yaratıkların asıl popülaritesi M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren artmış ve M.S. 1. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir⁴¹¹. Cohon'a göre Roma İmparatorluk Dönemi grotesk figürlü masa ayakları, tipolojik ve ikonografik olarak Neo-Attik ayaklar ile yakın

⁴⁰⁴ Moss 1988, 20 vd. Cat. A92-A189.

⁴⁰⁵ Moss 1988, 20.

⁴⁰⁶ Cohon 1984, 59-100; Moss 1988, 20-26; Anabolu 1987, Fig. 5; Hanfmann-Remage 1978, 150-151, Nr. 223-225, Fig. 388-90; Aybek 2009, 123 lev. 63; Eran 2009, 157.

⁴⁰⁷ Eran 2009, 157 dip not 6.

⁴⁰⁸ Richter 1966, 36.

⁴⁰⁹ Richter 1966, 29-30.

⁴¹⁰ Cohon 1984, 260-263;

⁴¹¹ Bu periodlar arasında yüzlerce trapezophoros, candelabra ve diğer dekoratif eser ortaya çıkmıştır, Moss 1988, 365.

benzerlik gösterse de Moss, ele geçen örneklerin önemli bir kısmının Neo-Attik klasizmin durgunluğu ile bağdaşmadığını ileri sürmektedir⁴¹².

Tralleis masa ayağı, taşıyıcı kare sütunun cephesinde yer alan feline bacağına ait gövde ve gövdenin her iki yanından arkadaki sütuna uzanan kuş kanatları ile grotesk bir yaratıkla süslendiğini göstermektedir (Lev. XXXIV a-b). Feline bacağı üzerindeki protom baş korunamadığı için kesin bir tipolojik belirleme yapmak oldukça zordur. Ancak ince boyun, boyundan göğse uzanan üç ayrı perçemden oluşan uzun sakallar ile en yakın benzeri Paestum'da bulunmaktadır⁴¹³. Mermer bir trapezophoros kabartmasında yer alan aslan-gryphon betimlemesi, Tralleis eseri ile figür tipolojisi açısından oldukça benzerdir. Napoli'den bulunan feline bacaklı kartal, aslan, vaşak protomlu mermer monopod ayaklar, Tralleis masa ayağı için önemli karşılaştırma örnekleridir⁴¹⁴. A108 no.lu örnekte kartal protomlu grotesk figürün çenesinin altından çıkan uzun bukleler göğüs üzerine uzanmaktadır. Aynı şekilde A110 no.lu eserde vaşak protomlu figürün çenesinin altından üç adet sakal perçemi bukle şeklinde göğüs üzerinde yer alır. Yine Roccagiovine'deki Villa Lanza'dan bulunmuş bir monopodial parça üzerinde aslan-kuş karışımı protomlu, gryphon benzeri grotesk figür Tralleis örneği ile oldukça benzerdir⁴¹⁵. Roccagiovine'deki A152 no. lu eserde de çenenin altından boyna ve göğse uzanan iki adet uzun sakal perçemi bulunmaktadır. Benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis masa ayağında yer alan kabartmalı figürün, tipolojik açıdan olasılıkla aslan-kartal karışımı protomlu, feline bacaklı grotesk bir figür olduğunu söylemek mümkündür.

⁴¹² Cohon 1984, 112; Moss 1988, 364.

⁴¹³ Cohon 1984, 278 no. 130.

⁴¹⁴ Moss 1988, A108, A110, A111.

⁴¹⁵ Moss 1988, A152

Tralleis masa ayağının korunan kısmı, stilistik bir değerlendirmeyi kısıtlamaktadır. Ancak kuş kanatları üzerindeki ince ve zarif işçilik aşınmaya rağmen fark edilmektedir. Özellikle kanatların başlangıç kısmındaki tüylerin dar ve düzgün bir şekilde konikleşerek merkezde düz bir hat ile ayrılması, düzenli ve pul gibi işlenmesi figürün özenle yontulduğunu göstermektedir. Kanatlar, gövdenin arkasında sütun üzerine, uçları estetik bir şekilde içe doğru bükülerek uzanmaktadır. Grotesk figür, kanat formu ve işlenişiyle stilistik olarak Napoli A111, Roccagiovine A152 no.lu eserler ile oldukça benzerdir. A111, M.S. 1. yüzyılın ortaları/ M.S. 1. yüzyılın sonları ile A152 no. lu eser M.S. 1. yüzyılın ortaları/M.S. 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir⁴¹⁶. Napoli ve Roccagiovine örnekleri kanat işlenişiyle stil açısından Pompei’de yaygın olan Trapezopohors grubuyla da yakın benzerlik içindedir⁴¹⁷. Bu grup M.S. 1. yüzyılın ortalarında üretilmeye başlamıştır. Pompei Trapezophorosları, Napoli, Roccagiovine ve Tralleis eserleri için kronolojik aralığın belirlenmesinde alt sınır olarak kabul gördüğünde, Tralleis örneğini M.S. 1. yüzyılın ortaları ile M.S. 2. yüzyılın başları arasına tarihlendirmek mümkündür⁴¹⁸.

⁴¹⁶ Moss 1988. 480, 512.

⁴¹⁷ Cohon 1984, No.190-96, 200-204.

⁴¹⁸ Moss 1988. 512.

III. 8. 2. Grotesk Kabartmalı Masa Ayağı (Lev. XXXIV c-d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 ARS

Bulunduğu Yer : 2001 yılı Arsenal kazıları
sırasında AT 10 tünel içi dolgu.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli, beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kırılıp koparak aşınma görülmektedir.

Ölçüleri : Korunan ayak yük. 15 cm, gen. 6 cm, kal. 7cm. Figür yük. 11cm
gen. 10.5 cm, kal. 11 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Eserin korunan kısmında, bir sütun ve cephesinde kabartma şeklinde yapılmış hayvan figürüne ait protom baş bulunmaktadır (Lev. XXXIV c-d). Kare sütun gövdesi bir başlıkla tamamlanmıştır. Başlık kısmı aşınmıştır. Hayvan figürünün sadece başı korunmuştur. Alt çenesi kırık ve eksiktir. Başın tepesinde, yüzde ve boyunda aşınmalar mevcuttur. Etli çatık kaşlar, derin oyulmuş gözlerin üzerinde yer alır. Göz bebeği boş olarak verilmiş, muhtemelen aplik dolgu malzemesi ile tamamlanmıştır. Burun aşınmış olmasına rağmen kısa ve küt formlu aslan burnundan uzak bir görünüm sergilemektedir. Daha çok kuş gagasına yakın bir formdadır. Korunan üst çeneden ağzın açık olduğu anlaşılmaktadır. Burnun yanlarından yanaklara doğru uzanan vurgulamalar genel anlamda aslan protomuna benzer özelliklerdir. Başın her iki yanında yer alan zıvana delikleri olasılıkla baştan ayrı işlenen kulakların yerleştirilmesi için kullanılmış olmalıdır.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile tek bloktan yontulmuş mermer masa ayağı üzerinde III. 8. 1. no. lu eser ile benzer özellikler taşıyan grotesk bir hayvan figürünün yer aldığını söylemek mümkündür. Ancak 2 no.lu eserde başın arkasında kuş kanatlarına ait kalıntıların olmaması ayrıca protom başın sütun gövdesi ile tam olarak bütünleşmiş görüntüsü, iki eserin farklı forma sahip masa ayakları olduğunu düşündürmektedir. Sütun gövdesinin dört cephesinin de işlenmiş olması ayağın her açıdan görülecek bir biçimde dairesel üç ayaklı bir masada kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Yuvarlak üç ayaklı masalar, özellikle iç bahçe mobilyaları olarak kabul gören mermer masa tipidir⁴¹⁹. Erken örnekler M.Ö. 2. yüzyıl'da Pergamon ve Priene'de bulunmuş dış mekan masalarında görülmektedir⁴²⁰. Roma Dönemi'nde Pompei'den bulunan pek çok örnek üç ayaklı mermer masaların yine bahçelerde, bahçeye açılan peristylde yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir⁴²¹.

Tralleis masa ayağı, bütünü korunmuş benzer eserlerle kıyaslandığında eser için tipolojik bir belirleme yapabilmek mümkündür. Napoli'den bulunan tripod mermer masa ayakları, Tralleis eseri için güzel tipolojik karşılaştırma örnekleri oluşturmaktadır⁴²². Napoli örneklerinden özellikle C33, C35, C43 kat.no.lu eserler bütünüyle korunmuş olarak ele geçmiştir⁴²³. Bu örneklerde alsan ve vaşak protomlu başlar dışa taşkın feline bacağı üzerinde yer almaktadır. Başın arkasında dörtgen sütun gövdesi başlık yardımıyla masa

⁴¹⁹Richter mermer masa ayakları için yapmış olduğu grupta bu formu 5. tipe dahil ederken Moss tarafından aynı tipteki ayaklar tip 9 olarak adlandırılmıştır. Bu konuda bkz. Richter 1966, 113; Moss 1988, 328 vd. Cat.No. C1- 118.

⁴²⁰ Richter 1966, 112- 113.

⁴²¹ Birkaç istisnai buluntu dışında, genelde bahçenin merkezine yerleştirilen mermer tripod masalar, evlerin dörtgen planlı olmasıyla, bahçenin ortasından geçen boğazdan açıkça görülebilmektedir. Moss 1988, 328-329

⁴²² Moss 1988, 729-740, Cat. No C33-C46.

⁴²³ Moss 1988, 729-740.

tablasını desteklemektedir. Başın altından ayağa doğru gövde 'S' formu oluşturmaktadır. Gövdenin iki yanında akanthus bitkisini andırır şekilde kanatlar bulunmaktadır. Feline ayağı güçlü kemikli aslan pençesi şeklinde sonlanmaktadır. Yukarıda sıralanan özellikleri ile Napoli grubu Tralleis eseri ile kıyaslandığında, olasılıkla Tralleis masa ayağının da bütününde aynı özelliklere sahip olduğu söylenebilmektedir. İtalya dışında Anadolu'dan ele geçen örneklerde özellikle Batı Anadolu'daki kentlerin, merkezi Roma'daki mobilya modasını yakından takip ettikleri açıkça görülmektedir⁴²⁴. Sardeis, Rhodos, Metropolis gibi kentlerden bulunan feline bacaklı, aslan protomlu mermer tripod masa ayakları Tralleis eserine tipolojik açıdan oldukça benzer örneklerdir⁴²⁵. Sardeis, Rhodos ve Metropolis masa ayakları gösterdikleri stil özellikleri ile Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle M.S. 1. yüzyılın ortalarından M.S. 2. yüzyıl dolaylarına kadar aynı atölyeden çıkmışçasına seri bir üretimin göstergesi olarak yorumlanmışlardır⁴²⁶. Tralleis masa ayağı, korunan baş protomunun aşınmış yapısıyla tam bir stilistik değerlendirme yapılmasını güçleştirmektedir. Buna rağmen Sardeis, Metropolis, Rhodos ve daha pek çok merkezde olduğu gibi Tralleis'teki heykel atölyelerinde, aynı modanın yakın takipçisi olarak, olasılıkla aynı dönemde aynı formda tripod masa ayaklarının üretildiği anlaşılmaktadır.

⁴²⁴ Bu konuda bkz. Hanfmann-Remage 1978, 149-150, Nr. 218-220, Fig. 383-85; Anadolu 1987, 293-295, Res.1-8; Aybek 2009, 122-23, Lev. 63.

⁴²⁵ Hanfmann-Remage 1978, 149 Nr. 218-19, Fig. 383-84; Anadolu 1987, 294 Res. 5; Aybek 2009, 122 Kat. No.249.

⁴²⁶ Bu form M.S. 2. yüzyıl dolaylarında Anadolu ve Anadolu dışındaki merkezlerde oldukça popüler bir hal almıştır. Bkz. Aybek 2009, 123.

III .8. 3. Genç Dionysos Herme Büstü (Lev. XXXV a-b)

Müze Env. No : 5966

Kazı Env. No : TRL 01 1392 (M16)

Bulunduğu Yer : 2001 yılı kazı çalışmaları sırasında Konut Alanından bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis kazı deposu.

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmış Yüzeyi kalın bir kalker tabakasıyla kaplıdır

Ölçüleri : Yük. 21.5 cm., Gen. 14.5 cm, Kal. 9.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Sağ yanda kulak hizasında bir delik bulunmaktadır. Burnu ve ağzı aşınmıştır. Saçlar ortadan ikiye ayrılarak, alnın üzerine ve kulakları kapatarak arkaya doğru taranmıştır. Yanlardan iki adet saç perçemi omuz üzerine sarkmaktadır. Alnın ortasından geçerek saçları toplayan kalın bir saç bandı bulunmaktadır (Lev. XXXV a-b). Başın tepesinde iki yanda toplanmış meyve salkımları ve sarmaşık yapraklarından oluşan bir taç yer almaktadır. Alın basık ve dar olup olasılıkla sonradan ortasına bir haç işareti kazınmıştır. Kaşlar kalın bir çizgi şeklinde gözlerin üzerinde yer almaktadır. Gözler iri badem şeklinde ve göz kapakları kalındır. Göz bebeği matkapla belirtilmiştir. İnce uzun burnun üst konturu kaşlar ile birleşir ve uca doğru genişler. Ağız hafif aralık ve dudaklar incedir. Oval yüz çeneye doğru sivrilmiştir. İnce ve uzun bir boynu vardır. Büstün arkası düz bir şekilde kesilerek kabaca işlenmiştir (Lev. XXXV b).

Yukarıda tanımlanan eser herme biçimindeki bir Genç Dionysos büstüdür (Lev. XXXV a-b). Bu türden minyatür herme büstler form olarak Roma Dönemi mermer masa ayaklarında karşımıza çıkmaktadır⁴²⁷. Monopodial formdaki ayak, genellikle dikdörtgen masa tablasını taşıyan küçük ayaklardır⁴²⁸. Kaide, dörtgen taşıyıcı ayak ve önündeki sütun ile süslemesinden oluşan ana parçalar, çoğunlukla birbirinden ayrı olarak işlenmiş ve kaide üzerinde birleştirilmiştir⁴²⁹. Bu grupta yer alan masa ayaklarında dekorasyon genellikle tanrı ya da mitolojik figürleri içeren bir büst ile tamamlanmıştır⁴³⁰. Minyatür hermelerle süslenmiş mermer masa ayakları, tamamiyle büyük boyutlu mermer hermelerden esinlenilerek biçimlendirilmiştir⁴³¹.

Pompei ve Herculaneum'dan ele geçen pek çok örnek, minyatür herme büstlerle süslü masaların, genellikle Roma evlerinde, atriumun önünde ya da arkasındaki odacıklarda, peristyllerin küçük odalarında, evlerin ikinci kat odalarında, dükkanlarda ve nadiren atrium dışındaki bahçelerde kullanıldığını göstermektedir⁴³². İtalya dışında Anadolu'dan ele geçen örnekler de Tralleis eserinin tanımlanıp tespit edilmesinde oldukça önemli olmuştur. Batı Anadolu'da özellikle Aphrodisas'ta bulunan monopodial ayaklardan herme formunda olan iki örnek, Atrium Evi olarak adlandırılan mekanların yakınında bulunmuştur⁴³³. Tralleis büstü de 2001 yılı kazı çalışmaları sırasında konut alanından

⁴²⁷ Anabolu 1987, 300 Res. 18-19; Moss 1988, 306-315, Cat. No. A199, A246-248.

⁴²⁸ Moss 1988, 27.

⁴²⁹ Moss 1988, 26-27.

⁴³⁰ Herme büstler destek ayağından genellikle daha geniştir. Herme büstü taşıyan sütun düz ve doğrusal bir yapıdadır. Birkaç örnekte giysi kıvrımları ya da bitkisel kazımlarla süslenmiş sütunlar da bulunmaktadır. bazı örneklerde sütunun kaideyle birleşme noktasında küçük insan ayakları uzanır. Bkz. Moss 1988, Cat. No. A206, A214, A219, A222, A229.

⁴³¹ Moss 1988, 30.

⁴³² Moss 1988, 315; Allison 2006, 66 Fig. 3, 127 Pl. 53-1.

⁴³³ Phillips 2008, 253

bulunmuştur⁴³⁴. Yukarıda sıralanan özellikler ile Tralleis eserinin de konut alanında yer alan Roma Villası'nın mekanlarından birinde sergilenen mermer bir masaya ait olabileceği düşünülmektedir.

Dionysos, heykeltıraşlık sanatında ilk kez Parthenon'nun doğu alınlığı üzerinde genç, sakalsız ve dinamik yapısıyla karşımıza çıkmaktadır⁴³⁵. M.Ö.5. ve 4. yüzyılda omuzları üzerine düşen uzun saçları ve 'S' formundaki narin vücudu ile daha feminen bir görüntü çizmektedir. Orjinali M.Ö. 4. yüzyılda Praxiteles tarafından yaratılan Apollon Sauroktonos heykel tipinden uyarlanarak oluşturulan Genç Dionysos betimlerinin Roma Dönemi'nde özellikle M.S. 2. yüzyılda yapılmış pek çok repliği ve varyasyonu bulunmaktadır⁴³⁶. Genç Dionysos tipi, heykellerin dışında büst formunda dekoratif bir figür olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zengin ve gösterişli Roma villalarının yemek odalarında, içki kaplarının sunumunda kullanılan masalarda şarap tanrısının tasvirleri oldukça fazladır⁴³⁷.

Tralleis Dionysos büstü, ikonografik ve tipolojik olarak Genç Dionysos tasvirlerinden Richelieu ve Woburn Abbey tipini yansıtmaktadır⁴³⁸. Başın tepesinde bulunan tacın üzerinde top şeklinde meyve salkımının ve sarmaşık yapraklarının bulunması daha çok Richelieu tipini yansıtsa da önde göğüs üzerine düşen perçemler Woburn Abbey tipiyle ikonografik açıdan benzerlik göstermektedir. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen bu tipin

⁴³⁴ Roma insulasının bağlı olduğu, geç evrede Bizans yolu olarak kullanılan bölümde sürdürülen temizlik çalışmaları sırasında ele geçmiştir. Olasılıkla konut alanındaki villanın önemli bir odasında sergilenmekte idi. Bkz. Dinç 2003, 48; Dinç -Dede 2004, 339 vd.

⁴³⁵ Stawert 1990, 152-54, Fig. 347-48; Durugönül 2011, 288.

⁴³⁶ LIMC 1986, Cat. No. 119 a 120 a120 b 120 f 124 a 124 b.

⁴³⁷ Phillips 2008, 254 Fig. 3. Moss 1988, Type 5 544-624.

⁴³⁸ LIMC 1986, 435-36; Amelung 1908, 429-432; Pochmarski 1974, 155-160; Schefold 1952, 94 Fig. 36; Durugönül 2011, 289-290.

Praxiteles'in Apollonu'ndan esinlenilerek yaratıldığı, pek çok replik ve varyasyonu ile sevilen bir tip olduğu açıkça kabul edilmektedir⁴³⁹. Tralleis eseri de tipin büst formundaki yaratımıyla benzer örnekler arasındaki yerini almaktadır. Chatsworth House Koleksiyonu'nda bulunan bir Dionysos büstü aynı saç yapısı, aynı taç ve alın bandı ile eserimize tipolojik açıdan benzemektedir⁴⁴⁰. Göğüs üzerine sarkan saç perçemi de Chatsworth eseri ile aynıdır. Pompei'de Menander İnsulası'nda insitu halde bulunan bir monopodial masa yağı üzerindeki Dionysos büstü, Tralleis herme büstünün orijinalinde nasıl bulunduğunu gösteren oldukça aydınlatıcı bir örnektir⁴⁴¹. Tralleis ve Pompei herme büstleri tipolojik olarak yakın benzerlik gösterebilir de stilistik açıdan iki eser arasındaki dönem farkı oldukça belirgindir. Pompei Dionysos'u M.S. 1. yüzyılın ortaları ya da M.S. 79 yılına tarihlendirilmektedir. Tralleis büstü ise, şematik işlenen hacimsiz saç yapısı, oval narin yüze kabaca yerleştirilmiş iri badem gözleri, göz bebeğinde irisin derin matkap darbisiyle belirtilmesi, boynun her iki yanından sarkan saç perçemlerinin stilize formu ile Roma İmparatorluk Dönemi içinde daha çok geç antik dönem stil özelliklerini yansıtmaktadır. Aphrodisias'dan bulunan herme büstlü masa ayaklarından biri üzerinde Genç Dionysos betimi Tralleis eseri ile yakın benzerlik sunmaktadır⁴⁴². İki eser tiolojik ve stilistik açıdan oldukça benzerdir. Saç işlenişi Aphrodisias başında da genel şemada stilize bir görünüm sergiler. Aphrodisias başı göz pınarlarında ve ağzın iki yanında matkap vurgularının bulunması gibi teknik özellikleri ile M.S. 2. yüzyıldan sonraya tarihlendirilirken, Anadolu'da bu tip figürlü masa ayaklarının M.S. 4. yüzyılın sonlarına

⁴³⁹ Furtwängler 1901, 215 vd; Pochmarski 1990, 196 vd.; Hatta Berger, bu tipi Hadrianus - erken Antoninus'lar döneminin "klassistik yeni yaratısı" (klassistische Neuschöpfung) olarak nitelendirir. Bkz. Berger 1990, 342 vd.; Durugönül 2011, 289.

⁴⁴⁰ Furtwängler 1901, 215 vd

⁴⁴¹ Moss 1988, 597-98; Allison 2006, 127 Cat. No. 737 Pl. 53-1.

⁴⁴² Phillips 2008, 266 Fig. 10.

dek üretildiği, geç antik çağda önemli bir heykel üretim potansiyeline sahip Aphrodisas'tan bulunan örneklerle kanıtlanmaktadır⁴⁴³.

Tralleis büstü, Pergamon'da bulunan bir Dionysos büstü ile tipolojik ve stilistik açıdan benzer özellikler göstermektedir⁴⁴⁴. Her iki eserde de saçlar alın ortasından ikiye ayrılarak yanlara doğru dalgalı taranmış ve iki adet saç perçemi göğüs üzerine sarkmıştır. Saç telleri dişli keski ile kazıma şeklinde detaylandırılmıştır. Alnın üzerine dökülen saçlar bantla tutturulmuştur. Tralleis başındaki meyve topları Pergamon başına göre daha stilize yapılmıştır. Pergamon başında saçların altından kulak memeleri görülürken Tralleis başında saçlar yüzün iki yanında yanaklardan çıkarak arkaya uzanır. Her iki eserde de gözler iri badem şeklinde olup kaşlar ince bant biçimde gözlerin üzerinde uzanır. Pergamon başında göz kapakları ağır yarı açıktır. Göz bebekleri üst göz kapağının altına doğru kaymıştır. Tralleis başında gözler daha stilize yapılmış göz bebekleri kabarık işlenmiştir. Burun uzun ve orantılı yapısıyla iki eser içinde yüze uygundur. İki benzer örnekte de ağız hafif açık dudaklar incedir. Ağız açıklığı matkapla verilmiştir. Pergamon başı yukarıda sıralanan özellikleri ile M.S. 3. yüzyıla tarihlenmiştir. Saçlar Tralleis büstüne oranla daha hacimli bir görünüm sergiler. Gözlerin işlenişi daha doğaldır. Yüz yuvarlak ve uzundur. Tralleis büstü Pergamon örneğine göre daha stilize özellikler taşımaktadır. Saçlar, gözler, ağız ve yüz biçimiyle Geç Antik Dönem portrelerinde görülen yüz ve saç yapısını yansıtmaktadır.

Orijinalinde mermer bir monopodial masa ayağını süsleyen Genç Dionysos betimli Tralleis herme büstü, yukarıda sıralanan tipolojik, ikonografik ve stilistik özellikleri

⁴⁴³ Phillips 2008, 256.

⁴⁴⁴ Winter 1908, 357 fig. 457

dikkate alındığında, ikonografik olarak popüler bir konu olan şarap tanrısı Dionysos'un tasvirlerine yer verilen masa ayakları içinde geç antik dönemden bir örnek olması açısından oldukça önemlidir. Böylece İtalya dışında Aphrodisias, Pergamon gibi şehirlerden bilinen Anadolu örneklerinin bulunduğu merkezlere Tralleis'i de eklemek mümkündür. Batı Anadolu'da Aphrodisias ve Pergamon gibi şehirlerde yürütülen heykeltıraşlık faaliyetleri ve heykel tipleri aynı şekilde Tralleis atölyeleri tarafından da üretilmiş, kentte heykel repertuarı açısından merkezi Roma'daki modeller ve mobilya modası geç antik döneme kadar yakından takip edilmiştir.

III. 8. 4. Herakles (?) Herme Büstü (Lev. XXXV c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 99 Yüzey

Bulunduğu Yer : 1999 yılı Tralleis kazı çalışmaları sırasında yüzeyden bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis kazı deposu

Malzeme : Orta grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Korunan Yük. 9.2 cm., Gen. 11 cm., Kal.: 8 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Büstün başı çene altından kırık ve kayıptır. Olasılıkla başına bağladığı bandın uçları boynun her iki yanından şerit halinde omuzlara doğru uzanmaktadır. Boyundan gövdeye geçişte yuvarlak ‘V’ şeklinde bir vurgu ile adaleli bir görünüm yaratılmak istenmiştir (Lev. XXXV c). Büst gövdesi dörtgendir. Yüzeyinde yer yer aşınma mevcuttur.

Büstün korunan kısmından anlaşıldığı üzere eser, Genç Dionysos büstünde olduğu gibi orijinalinde olasılıkla mermer masa ayağına eklenmiş minyatür bir herme büstüdür. Baş kısmının kayıp olması nedeniyle tam bir figür belirlemesi yapmak zor olsa da boynun her iki yanından uzanan şerit bantlar ve boyundan gerdana geçişteki ‘V’ biçimli oyuk sayesinde büstün genç, sakalsız Herakles’i yansıttığı söylenebilir. Genzano herme grubu olarak adlandırılan heykel başları, atletik yapıda, kısa kıvrıkcık saçlı, kavak,meşe,zeytin yada sarmaşık yapraklarından oluşan bir taç ve bu taçtan omuzları

üzerine sarkan bandı ile Genç Herakles'i göstermektedir⁴⁴⁵. Bu heykel tipinin orijinali M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına kadar geri giderek Herakles'in Horn tipi ve Lansdowne tipi önerilerek Skopas ile ilişkilendirilmiştir⁴⁴⁶. Romalı kopistler tarafından çeşitli gövde tipleri ile kombine edilen Genç Herakles başları çoğunlukla M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁴⁴⁷.

Tralleis büstü, form ve tip olarak Napoli'de bulunan sakallı Herakles herme büstü ile oldukça benzerdir⁴⁴⁸. Özellikle omuzlar üzerine düşen şerit bantlar her iki eserde de ortaktır. Ancak Napoli örneği daha çok Lysipos'un Farnase Heraklesi tipinden esinlenilerek yaratılmış sakallı bir başı barındırırken Tralleis eserinde baş kayıp olmasına rağmen boyun üzerinde sakal izine rastlanmaması daha çok Genç Herakles betimini çağrıştırmaktadır. Bu nedenle yine Napoli Ulusal Müzesi'nde korunan mermer masa ayağındaki Genç Herakles herme büstü, eserimiz ile daha yakın bir benzerlik göstermektedir⁴⁴⁹. Bu eser aynı zamanda Tralleis büstünün orijinalinde nasıl durduğunun anlaşılması için de oldukça aydınlatıcı bir örnektir⁴⁵⁰. Tralleis büstü tipolojik olarak Boston, Roma, ve London örnekleri ile de ortak özellikler sergilemektedir⁴⁵¹. Özellikle Boston ve London başlarındaki boyundan gövdeye geçişteki 'V' biçimli vurgu, Tralleis büstünün tipini belirlemede oldukça önemli bir ayrıntı olmuştur. Yukarıda benzer örneklerle yapılan kıyaslamalar sonucunda Tralleis eserinde olasılıkla Genç Herakles başının yer aldığı söylenebilmektedir. Ancak başın kayıp olması nedeniyle tipolojik belirleme dışında stilistik bir değerlendirme yapılamamaktadır. Dolayısıyla bu şartlar

⁴⁴⁵ LIMC IV/1, 784 Nr. 1174, 1186-87.

⁴⁴⁶ Stawert 1990, 184 Fig. 548; LIMC IV/1, 761-62.

⁴⁴⁷ LIMC IV/1, 784.

⁴⁴⁸ Moss 988, 574-75, Cat. No A224.

⁴⁴⁹ Moss 988, 575, Cat. No. A225.

⁴⁵⁰ Herm büstlü monopodial masa ayakları için bkz. Dip not 30.

⁴⁵¹ LIMC IV/1, 784 Nr. 1174, 1186-87.

altında eserin tarihlendirilmesi pek mümkün olmamakla birlikte muhtemelen Roma İmpartorluk Dönemi'nde kullanılmış bir masa ayağına ait minyatür herme büstüdür.

III. 8. 5. Masa Ayağı Kabartması Torso (Lev. XXXV d)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1571 (M22)

Bulunduğu Yer : G20-40/B0-15 GYM Açması, Hypoje önü

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kırık ve aşınma mevcut olup patina tabakası ile kaplıdır.

Ölçüleri : Yük. 13 cm, Gen. 11.7 cm, Kal. 9.3 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir erkek heykeltciğinin belden üst baldıra kadar olan kısmı korunmuş olarak ele geçmiştir. Sağ bacak üst baldırdan, sol bacak ise kasık altından çok az bir bölümü korunmuştur. Pupisin sağa doğru kayması ve kalçanın bu yönde dışa doğru taşkın bir yay çizmesi, sağ bacağın taşıyıcı, sol bacağın serbest olduğunu göstermektedir (Lev. XXXV d). Karın ve kasık işlenişi vücut anatomisine uygun detaylı ve yumuşak işlenmiştir. Genital organı tahrip olmuştur. Arkadaki kırık parça olasılıkla destek görevi görmektedir. Heykelin yüzeyinde yoğun bir patina tabakası bulunmasına rağmen yüzeyinin parlatılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Torsonun arkasında bulunan destek kalıntısından eserin mermer bir masa ayağını süsleyen figür olduğu düşüncesiyle, minyatür heykel parçasının, masa ayakları başlığı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Olasılıkla erkek figürü, monopod masa ayağının ön cephesine kabartma olarak yerleştirilmiştir. Ancak figürün arkaasında destek kısmından çok az bir parça korunmuş durumdadır. Buna rağmen figürün destek sütununu kaplayacak şekilde sütun gövdesinden daha geniş oranda yapıldığı anlaşılmaktadır⁴⁵².

Erkek torsosunun korunan vücut öğeleriyle genç yaşlarda bir figürü yansıttığı düşünülebilir. Göbek deliğinin çevresindeki karın kaslarının ve yan kasık kaslarının yumuşak bir şekilde belirtilmesi, genç bir delikanlı betimini çağrıştırmaktadır. Bacak hareketiyle vücuttaki 'S' yapısı güçlü bir kontraposto yaratır. Orijinali M.Ö. 4. yüzyıla giden ve Praxitles'in Apollon Sauroktonos heykeli ile geliştirilen erkek vücudundaki 'S' duruş biçimi Roma İmparatorluk Dönemi'nde sevilerek kopyalanmıştır⁴⁵³. Özellikle efemine Apollon ve Dionysos heykelleri ile Genç Satyr ve Eros gibi mitolojik figürlerin heykellerinde bu duruş tarzı oldukça fazla kullanılmıştır⁴⁵⁴.

Napoli ve Sardeis'te, Tralleis torsosunun duruş pozisyonuyla aynı paralellikleri gösteren dekoratif masa ayakları bulunmaktadır⁴⁵⁵. Napoli örneğinde destek bir Eros figürü ile kapatılmıştır. Eros, sol ayağını sağ ayağının önüne uzatarak kuvvetli bir 'kontraposto' sergilemektedir. Praxiteles okulunun serbest iki Eros heykeliyle bilinen tipin masa ayağı

⁴⁵² Bu tür masa ayakları için bkz. Phillips 2008, 253-283.

⁴⁵³ Durugönül 2011, 288.

⁴⁵⁴ Anılan duruşta Apollon ve Dionysos heykelleri için bkz. LIMC II/1, 211 vd. Nr. 219-232; LIMC 1986, Cat. No. 119 a 120 a120 b 120 f 124 a 124 b;

⁴⁵⁵ Napoli örneği için bkz. Moss 1988, Cat. No A36, Sardeis için bkz. Hanfmann-Remage 1978, 150 Cat. Nr. 222 Fig. 388.

formunda bir kopyası yaratılmıştır. Eser M.S. 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁴⁵⁶. Napoli Eros'u bacakların duruşu, kasıkların yumuşak işlenişi ile Tralleis eserine oldukça benzer özellikler gösterse de bel çevresi her iki eserde farklı uygulamaları göstermektedir. Tralleis torsosu hafif kaslı ve daha atletik yapısıyla Napoli Eros'undan ayrılmaktadır. Eros daha şişkin karın yapısı ile henüz olgunlaşmamış bir çocuk görünümüne sahiptir. Aynı özellikler Antakya'dan flüt çalan Satyr heykelinde de görülmektedir⁴⁵⁷. Flüt çalan çocuksu Satyr'in yaşının, vücut kaslarının vurgulanmamasıyla blüç çağında olduğu anlaşılmaktadır. Satyr'in vucüt konturları kasıklarda ve bel bölgesinde öylesine narin işlenmiştir ki çocuksu gövdenin hamlığı doğal haliyle görünmektedir. Kasıklardan genital organa uzanan aks, abartılı olmayan klasik çizgileriyle akıcı bir şekilde gitmektedir. Tralleis torsosu, korunan bel ve kasık bölgesiyle Antakya Satyr'i ile kıyaslandığında, bacakların duruşu ortak nokta olarak görülürken, kasık ve bel ilenişi ile iki örnek birbirinden ayrılmaktadır. Tralleis torsosunda kasıklar daha keskin hatlarla vurgulanmış, kasık çizgisi genital organın her iki yanından düz bir hat şeklinde leğen kemiğine uzanmıştır. Ancak Tralleis torsosunda da yumuşak geçişler ile sağlanan narin yapı sezilmektedir. Bel bölgesi Antakya Satyri'ne göre daha adaleli bir yapı sergiler. Mischner, Antakya Satyri için bozulmuş kompozisyon aksları ile M.Ö. 3. yüzyıl klasiğinin izlerini taşıdığını ve dolayısıyla orijinali M.Ö. erken 3. yüzyıla ait bir heykelin Roma Dönemi kopyası olduğunu söylemektedir⁴⁵⁸.

Yukarıda sıralanan özellikleri ile Tralleis torsosu duruş, kompozisyon ve vücut işlenişi açısından yakın paralelleri ile kıyaslandığında, blüç çağında henüz olgunlaşmamış çocuk görünümündeki heykel tiplerinden Eros ya da flüt çalan Satyr yerine daha çok bir Apollon ya da Dionysos betimine ait olmalıdır.

⁴⁵⁶ Moss 1988, 420.

⁴⁵⁷ Mischner 2004, 288 vd. Taf. 2.

⁴⁵⁸ Mischner 2004, 290.

Sardeis'ten mermer bir masa ayağında, kabartma figür olarak yer alan Dionysos betimi Tralleis torsosu için iyi bir karşılaştırma örneğidir⁴⁵⁹. Bir metre yüksekliğindeki ayağa sırtını yaslayan figür, sütunun ön cephesini tamamen kaplamıştır. Sol eliyle yanındaki sütundan destek almaktadır. Heykelin ağırlığını taşıyan sağ bacak sabit, sol bacak ise çaprazlama sağ ayak önünden yana uzanmaktadır. Figür her ne kadar sert bir yapı sergilese de ayakların pozisyonu, sağ kalçanın dışa taşkın bir yay çizmesi, sol kaçanın içe doğru kaykılması, omuzların duruşu, başın hafif öne eğik ve yana dönmüş olması ile Praxiteles ekolünü bir yaratısı olan S' duruş, Sardeis örneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Burada Tralleis Torsosu, Sardeis Dinyos'u ile bel bölgesi ve kasıkların işleniş açısından karşılaştırıldığında, oldukça yakın benzerlikler göstermektedir. Tralleis torsosunda görülen sağ kalçanın dışa taşkın geniş bir yay çizmesi, kasık başlangıcının yukarıda bele doğru yükselmesi, sol kalçanın içe dönük yapısı ve aşağıya çekilmesi, kasık işlenişinde genital organa doğru inen 'v' yapısı, kasıklardaki yumuşak geçişler, yan karın kaslarındaki adaleli yapı Sardeis Dionysosu'nda da görülmektedir. Sardeis masa ayağı M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Yukarıda sıralanan özellikler ile Tralleis eserinin de Sardeis örneği gibi Dionysos'un Roma Dönemi kopyalarıyla bilinen tiplerinden birini yansıttığı olasıdır⁴⁶⁰. Tralleis torsosu korunan kısmıyla stilistik açıdan bir değerlendirme yapılmasını kısıtlasa da özellikle M.S. 2. yüzyılda Apollon ve Genç Dionysos heykellerinin çeşitli tiplerinin Romalı heykeltıraşlar tarafından kopyalandığı ya da yeni uyarlamaların yapıldığı bir dönemde, Tralleisli heykel sanatçıların da aynı dönemde aynı akım içinde eserlerini ürettikleri düşünülmelidir.

⁴⁵⁹ Hanfmann-Remage 1978, 150 Cat. Nr. 222 Fig. 388.

⁴⁶⁰ Genç Dionysos'un heykel tipleri için bkz. LIMC 1986, 435-36; Amelung 1908, 429-432; Pochmarski 1974, 155-160; Schefold 1952, 94 Fig. 36; Durugönül 2011, 289-290.

III. 9. HAYVAN FİĞÜRLERİ

III. 9. 1. Hayvan Heykeli (Lev. XXXVI a-b)

Müze Env. No	: 5976
Kazı Env. No	: TRL 01/1370 (M11)
Bulunduğu Yer	: ARS AT5 Tünel Dolgusu
Korunduğu Yer	: Aydın Müzesi
Malzeme	: İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 38.3 cm., Gen. 14.8 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

İki ayrı parça halinde ele geçmiştir. Bir kaide üzerinde yer alır. Ön ayakları ve başı korunmamıştır. Kuyruğu kaide üzerinde belirtilmiştir ve vücut hatları belirgindir. Arka ayakları üstüne oturur şekilde betimlenmiştir. Bir köpeğe ait olduğu düşünülen heykel olasılıkla apotropeik amaçla kullanım görmüş olmalıdır⁴⁶¹.

⁴⁶¹ Toynbee 1973, 61-69.

III. 9. 2. Koç Figürini (Lev. XXXVI c)

Müze Env. No : 5971

Kazı Env. No : TRL 01 / 1672(M28)

Bulunduğu Yer : ARS KT3 Tünel Dolgu

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Yük. 5.7 cm, Gen. 9.8 cm, Kal. 4 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Kare biçimli bir kaide üzerinde, karnının üzerine yatmış, ön ayaklarını üst üste atmış ve başını da ayakları üzerine koymuş şekilde tasvir edilmiştir. Üzerinde yattığı kaidenin çevresi üst üste iki kazıma çizgiyle çevrelenmiştir. Koçun postu, düzensiz yontulmuş ince çizgilerle verilmiştir. Yan yatmış başı, kıvrık boynuzları, kabartma şeklinde işlenmiş gözleri, burun delikleri ve ağzı en ince detayına kadar verilmiştir. Ayakları ve kaidesi kırık olarak bulunmuş figürinin bazı yerleri oldukça aşınmıştır.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde koyun ve koç gibi hayvanlar kurbanlık hayvanlar olarak beslenirdi. Özellikle koyun büyük küçük pek çok tanrı için kurban edilmiştir. İmparatorluk kültüründe erkek kuzular tanrılara, dişi olanlar ise tanrıçalara sunulmuştur⁴⁶². Böyle önemli kurban sahnelerinin vazgeçilmez figürleri olan koyun, koç gibi hayvanların heykelleri ya da heykelcikleri de tanrılarının tapınaklarına adak eşyası

⁴⁶² Toynbee 1973, 164.

olarak sunulmuş olmalıydı⁴⁶³. Bu durumda Tralleis Koç figürini de bunun güzel bir örneğidir.

III. 9. 3. Keçi Başı (Lev. XXXVII a)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01/ 1712(M31)
Bulunduğu Yer	: ARS KT3 Tünel Dolgu
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Gen.27 cm., Yük. 16 cm., Kal. 8.5 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Keçi başı profilden gösterilmiştir. Boynuzların çıktığı kabarıklık ve buradaki tüyler, ince uzun burun, burun delikleri belirgindir. Göz kapakları insize iki çizgiyle belirtilmiş ve göz kabarık şekilde işlenmiştir. İkisi de işlenmiş olan boynuzlardan öndeki kırılmıştır. Göz ucunda yeşil renkli boya bulunmaktadır.

Keçi de Roma yaşantısında önemli bir besin kaynağı olduğu gibi kolay bulunabilir bir kurbanlık hayvandır⁴⁶⁴. Kırsal yaşamın sahnелendiği eserlerde, refah ve mutluluk duygusu vurgulanmak istendiğinde keçi figürünün sıklıkla kullanıldığı görülmektedir⁴⁶⁵. Tralleis keçi başı da böyle bir sahnenin parçası olmalıdır.

⁴⁶³ Benzer bir örnek için bkz. Durugönül-Aydın-Kaplan-Tepebaş 2013, Kat. No. 106.

⁴⁶⁴ Özellikle Pompei duvar resimlerinde tanrılara kurban edilmek üzere götürülen hayvanlar arasında keçiler de bulunmaktadır. Bkz. Toynbee 1973, 166.

⁴⁶⁵ Durugönül-Aydın-Kaplan-Tepebaş 2013, Kat. No. 107.

III. 9. 4. Kuğu Başı (?) (Lev. XXXVII b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 01 1400 (M18)

Bulunduğu Yer : K87-97 / B125-140 GYM-B 2 No'lu Açma, Bizans Yolu Üzeri

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Uz. 15.4 cm., Gen. 7.3 cm., 8.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Kuğu (?) başını omuz üstünden kanadının üzerine yatırmış vaziyette tasvir edilmiştir. Göz konturları oyularak, alın kısmından gagaya geçiş keskin bir hatla belirtilmiştir. Ancak gaga kısmı tahrip olmuştur. Aynı tahribat boyun kısmında da vardır. Havuz kenarında süs amaçlı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

III. 9. 5. Hayvan Heykelciği Grubu (Lev. XXXVII c)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL99(M37)855

Bulunduğu Yer : ARS K360-370/D200-210 Plk.;
Batı 4. Sağır Tonoz Önü

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İri grenli beyaz mermerden yapılmıştır

Ölçüleri : Yük. 11 cm, Gen. 8.3 cm., Kal. 9 cm, Figür Yük. 4 cm, Gen 9.5 cm, Kal .6.6 cm Kaide Gen 20 cm, Kaside Yük. 7 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Dikdörtgen formlu bir kaide üzerinde oturur vaziyette karşılıklı iki ördek (?) tasvir edilmiştir. Soldaki ördeğin başı kırık diğerinin büyük bir bölümü eksiktir. Kanatlar ince oluklarla detaylandırılmıştır. Oldukça aşınmış ve yüzeyinde kireçlenme söz konusudur.

III. 9. 6. Horoz başı (Lev. XXXVIII a)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 00 162 ARS

Bulunduğu Yer : 2000 yılı Arsenal kazılarında AT 4 tünel dolgusundan bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli, beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde demir oksit izleri bulunmaktadır.

Ölçüleri : Yük. 13 cm, Gen 5.6 cm, Kal. 6.4 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Bir horoz heykelinin baş ve boyun kısmı korunmuştur. Başının tepesindeki ibiği kırık ve eksiktir. Boynunda tüyleri ince detaylarla gösterilmiştir.

III. 9. 7. Aslan Başı (Lev. XXXVIII b)

- Müze Env. No** : -
- Kazı Env. No** : TRL 99. 474(M7)
- Bulunduğu Yer** : K350-360/D210-220, ARS Koridor
Önü Dolgu
- Korunduğu Yer** : Tralleis Kazı deposu
- Malzeme** : İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
- Ölçüleri** : : Uz.12.6 cm., Gen. 11.3 cm., Kal. 6.2 cm.
- Bibliyografya** : Yayınlanmamıştır

Kabartma olasılıkla bir mimari elemana aittir. Yüksek kabartma şeklindeki aslan başı, stilize bir üslupla işlenmiştir. Dolgun kaş kemerleri altındaki yuvarlak gözler ürkütücüdür. Yuvarlak ve basık yüzlü aslanın burnu kırıktır. Burun altında, ağzın iki yanında yuvarlak çukurlar dişler için açılmış olmalıdır. Yüzeyinde kireç tabakası oluşmuştur.

III. 9. 8. Bukranion Başı (Lev. XXXIX a)

Müze Env. No	: 5972
Kazı Env. No	: TRL 01/ 1364 (M9)
Bulunduğu Yer	: ARS Önü Dolgu
Korunduğu Yer	: Aydın Müzesi
Malzeme	: İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 26.1 cm., Gen. 18.3 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Cepheden gösterilmiş olan boğa başının sol tarafında gırlantın bir bölümü korunmuştur. Boğa başı ayrıntılarıyla işlenmiştir. Boynuzları ve kulakları arasında inci dizisi yer almaktadır. Gözleri kafanın iki yanında bulunmaktadır. Yüzü aşağıya doğru uzar ve uç kısmında burun delikleri iki delik şeklinde belirtilmiştir.

III. 9. 9. Boğa Başlı Sunak (Lev. XXXIX b)

- Kazı Env. No** : TRL 02 377 ARS
- Bulunduğu Yer** : 2002 yılı Arsenal kazılarında AT 11
tünel dolgusundan bulunmuştur.
- Korunduğu Yer** : Tralleis Kazı deposu
- Malzeme** : İri grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
- Ölçüleri** : Yük. 17 cm, Gen 18 cm, Kal 12 cm.
- Bibliyografya** : Yayınlanmamıştır.

Sunak gövdesi kırık ve eksiktir. Sunak cephesinde yüksek kabartma bir boğa başı bulunmaktadır. Boğanın burnu aşınmıştır. Boğa başının altından alçak kabartma şeklinde yapılmış çelenk sarmaktadır. Sunağın iç yüzünde niş şeklinde bir açıklık bulunur.

III.10 KÜÇÜK HEYKEL PARÇALARI (El /Ayak ve Diğer)

III. 10. 1. Sol Kol ve Kornikopia (Lev. XL a)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL-02/2028 (M-19)

Bulunduğu Yer : GYM-B2

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Uz. 30 cm, Üst kol gen. 8.8 cm Bilek gen. 5.2 cm, Boynuz gen. 22.5 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir heykele ait sol kol parçasıdır. Heykel elinde bir bereket boynuzu taşımaktadır. Boynuzun içinde üzüm ve çeşitli meyveler bulunmaktadır. Kolun ince narin yapısından ve boyutundan bir kadın tanrıça heykeline ait olabileğİ düşünülmektedir.

III. 10. 2. Sol El (Lev. XL c)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 1371(M12)
Bulunduğu Yer	: ARS Önü Dolgu
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Uz. 12.3 cm, Gen 5.3 cm, Kal. 5.4 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Bir heykelciğe ait sol el ve boynuz parçasıdır. Figür sol eliyle bir bereket boynuzu tutmaktadır. Baş, orta ve işaret parmağı kırık ve eksiktir. El kola bilek üzerinden metal aksam ile eklenmiştir.

III. 10. 3. Sol Kol (Lev. XL b)

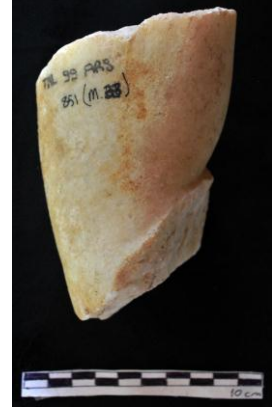
Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 02 1800 (M 4)
Bulunduğu Yer	: 2002 yılı Hamam- Gymnasium kazıları sırasında I nolu mekân önündeki dolgudan bulunmuştur.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kalker tabakası vardır.
Ölçüleri	: Uz. 29 Üst kol çapı 10 cm, bilek çapı 6 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Bir kadın heykeline ait sağ kol parçasıdır. Kol üzerindeki birleşme deliği gövdeye metal aksam ile tutturulduğunu göstermektedir. Bileğinde bileklik bulunmaktadır.

III. 10. 4. Sol Kol Parçası (Lev. XL d)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL99(M33)851
Bulunduğu Yer	: ARS K360–370/D200–210
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır
Ölçüleri	: Yük. 12.3 cm, Gen. 6 cm., Kal.8.2 cm,
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Kırık olarak ele geçmiş bu parça, bir heykele ait kol ve ya bacak parçası olmalıdır. Yüzeyinde kireçlenme söz konusudur.

III. 10. 5. Sol El (Lev. XLI a)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 02 379 ARS
Bulunduğu Yer	: 2002 yılı Arsenal kazı çalışmaları sırasında AT 12 tünel dolgusundan bulunmuştur.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır
Ölçüleri	: Uz. 11.3 cm, Gen.8.4 cm., Kal.5.1 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Bir heykelciğe ait sol el parçasıdır. Parmaklarını kapatarak avucunun içinde bir cisim tutmaktadır. Tırnakları belirtilmiştir. Parmaklarında aşınma mevcuttur.

III. 10. 6.Sol El Parçası (Lev. XLI b)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 02 1871 (M-11)

Bulunduğu Yer : 2002 yılı Tralleis kazı çalışmalarında

Psikoposluk Sarayı kazısında açığa çıkan apsisin doğusunda bulunmuştur.

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır

Ölçüleri : Yük. 10.6 cm, Gen. 6.5 cm., Kal.6.8 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Bir heykelciğe ait sol el ve elinde tuttuğu nesnenin bir kısmı korunmuştur. Başparmak kırık ve eksiktir. Yüzeyi kalker tabakasıyla kaplıdır.

III. 10. 7. Sağ El (Lev. XLI c)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 ARS
Bulunduğu Yer	: 2001 yılı Arsenal kazı çalışmalarında KT 1 tünel dolgusundan bulunmuştur.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyi aşınmıştır.
Ölçüleri	: Uz. 11.4 cm, Gen. 3.9 cm., Kal.4.2 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Bir heykelciğe ait sağ el ve kol parçasıdır. Bileğin hemen üzerinden kopmuş olan el parçasında parmaklar kapalıdır. Bilek üzerinden kola açılan bir yuva yardımıyla üst kola birleştirilmiş olmalıdır.

III. 10. 8. Sol El Parmak (Lev. XLI d)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 377 ARS
Bulunduğu Yer	: 2001 yılı Arsenal kazıları sırasında AT 10 tünel dolgusundan bulunmuştur.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır

Ölçüleri : Uz. .8 cm, Gen. 5.3 cm., Kal.4.7 cm, Tırnak uz. 3.4 cm, Gen.3.3 cm.

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Parmak parçası büyük bir heykele ait baş parmağı olmalıdır.

III. 10. 9. Kaideli Sağ Ayak (Lev. XLII a)

Müze Env. No : -

Kazı Env. No : TRL 02 T 356

Bulunduğu Yer : ARS AT 11 dolgu

Korunduğu Yer : Tralleis Kazı deposu

Malzeme : Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Ölçüleri : Kaide Yük. 3.5 cm, Gen 17 cm, Ayak uz. 3.3 cm, Kal. 4.5 cm

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır

Yuvarlak bir kaide üzerinde bir heykele ait sağ ayak parçası bulunmaktadır. Bilekten itibaren kırık ve eksiktir. Ayak üzerinde aşınma mevcuttur. Üzerinde yanık izleri bulunmaktadır. Tırnaklar belirtilmiş, parmak araları kazıma çizgiyle ayrılmış. Baş parmak kırık.

III. 10. 10. Sağ Ayak Ucu (Lev. XLII b)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 1384 (M 12)
Bulunduğu Yer	: Arsenal KT 2 tünel dolgusu
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 7 cm, Gen. 6 cm, Kal . 8 cm'dir.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Yuvarlak bir obje üzerinde bir figüre ait ayak bulunmaktadır. Ayağın ön kısmı ve parmaklar korunmuştur.

III. 10. 11. Kaide ve Ayaklar (Lev. XLII c)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 01 1345(Ta5)
Bulunduğu Yer	: ARS Önü Dolgu
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: -
Ölçüleri	: Kaidenin boyutları: 15.8- 11.2 cm , Yük. 5.3 cm. Ayak Uz. 15.3 cm Sağ Ayak Uz. 8 cm Sol ayak uz. 7 cm, Yük. 8.9 cm Gen. 5.7 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Dikdörtgen bir kaide üzerine heykel oturtulmuş ve bu heykelin ayakları korunmuştur. Sol ayağını öne atmış olan heykelcik, Mısır etkisi göstermektedir. Heykelciğin ayakları ve bacakları kabartma olarak betimlenmiştir. Eserin arka kısmı işlenmemiştir. Kaidenin alt kısımları aşınmış olup kimi yerlerinde kireç tabakası oluşmuştur.

III. 10. 12. Heykel Destek Parçası 1 (Lev. XLIII a)

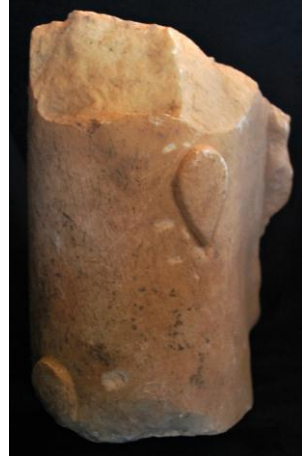
Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL99(M44)880
Bulunduğu Yer	: GYM HK
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İri grenli beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 37.5 cm., Gen. 20 cm,
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Büyük bir heykelin parçası ve ya desteği olmalıdır. Korunan kısımda bir dal (?) üzerine büyük bir yılan dolanmıştır. Dalın yüzeyi dikey şeritler halinde dalgalı olarak verilmiştir. Kırık olarak ele geçmiş olan parçanın yüzeyi kireçlenmiştir. Asklepios Heykeli ile aynı yapının değişik yerlerinde bulunmuş olan destek parçasının, Asklepios heykeline ait olabileceği düşünülmektedir.

III. 10. 13. Heykel Destek Parçası 2 (Lev. XLIII b)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL99(M45)881
Bulunduğu Yer	: GYM BIII İçi
Korunduğu Yer	: Kazı Deposu
Malzeme	: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 29.5 cm., Gen. 20.4 cm
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır

Büyük bir heykelin (Herakles?) desteği olmalıdır. Silindirik formlu parça üzerinde belli bir disipline bağlı kalınmaksızın yerleştirilmiş damla şeklinde kabartmalar bulunmaktadır. Bazı kısımlarda raspa izleri bulunmasına rağmen bazı kısımlar ise iyi perdahlanmıştır. Bu da bize heykelin henüz bitirilmemiş olduğuna işaret etmektedir. Kırık olarak ele geçmiş olan parçanın yüzeyi kireçlenmiştir.

III. 11. YARI İŞLENMİŞ ESERLER

III. 11. 1. Erkek Başı 3 (Lev. XLIV a-b)

Müze Env. No : 5389

Kazı Env. No : TRL00(M17)1273

Bulunduğu Yer : ARS KT4

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 11 cm., Yüz Gen. 6.2 cm,

Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Boyun altından kırılmış yaşlı bir erkek başına aittir. Yüzeyi fazlasıyla aşınmış, hafif sağa dönüktür. Başında bir başlık bulunmaktadır. Dolgun ve sarkık kaşlarının altında gözler yer alır. Göz kapakları ince bir hat şeklinde uzanır. Göz bebeği belirtilmemiştir. Burun aşınmıştır. Yanaklar çöküktür. Burnun hemen altından başlayan bıyık yanlarda sakal ile birleşir. Ağız açık dudaklar dolgundur. Yüz uzuvların yerleştirilmesinde bir takım orantısızlıklar göze çarpmaktadır. Sakal ve bıyık yüzeyi kabaca bırakılmıştır. Kulak detaylandırılmamıştır. Yüzün asimetric yapısı, yüzeyinin kabaca bırakılmış olamsı eserin henüz tamamlanmadan bırakılmış olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu sebeplerle eserle ilgili tipolojik ve stilistik belirleme de yapılamamaktadır.

III. 11. 2. Heykelcik Başı (Lev. XLIV c-d)

Müze Env. No : 6249

Kazı Env. No : TRL-02/1826 (M-8)

Bulunduğu Yer : ARS, HT-1Havalandırma Tüneli

Korunduğu Yer : Aydın Müzesi

Malzeme : İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Yüzeyinde kalker tabakası ve aşınma mevcuttur.

Ölçüleri : Yük. 13.1 cm., Genişlik: 6 cm.

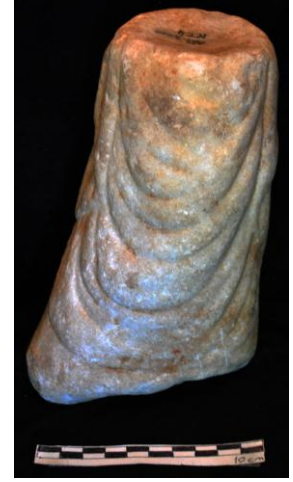
Bibliyografya : Yayınlanmamıştır.

Heykelcik başı boynundan itibaren kırık olarak ele geçmiştir. Başında bir miğfer bulunmaktadır. Miğferin altından yanlarda saç konturları belirtilmiş ancak detaylandırılmamıştır. Burun dış hatları belirlenerek burun delikleri açılmamıştır. Kaş kemerleri belirtilmiş, gözler kazıma çizgiyle belirsiz olarak işlenmiştir. Ağız kısmı tam belirgin değildir. Baş bu özellikleri ile tam olarak bitirilmeden bırakılmış izlenimi uyandırmaktadır.

III. 11. 3. Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 1 (Lev. XLV a-b)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 00 ARS
Bulunduğu Yer	: 2000 yılı Arsenal kazılarında KT 4 tünel dolgusundan bulunmuştur.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: İnce grenli, beyaz mermerden yapılmıştır.
Ölçüleri	: Yük. 18.5 cm, Gen 10 cm, Kal. 6.5 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Yarı işlenmiş mermer parça olasılıkla bir kadın heykelciğine ait olmalıdır. Belden itibaren ayak bileklerine doğru genişleyen bir form oluşturulmuş olması ayrıca arkada birbirine paralel yatay kumaş kıvrımlarının sarkması, yanlarda himationun kat kat açılmış pileler oluşturması bu parçanın bir kadın figürü için hazırlandığını düşündürmektedir. Ancak ön yüz de herhangi bir işlem yapılmadan mermer düzleştirilmiştir. Bu parça Tralleis'te heykel ve heykelcik üreten atölyelerden birinde bitirilmemiş ya da çıraklık eğitimi için kullanılmış olmalıdır.

III. 11. 4. Yarı işlenmiş Heykelcik Parçası 2 (Lev. XLV c-d)

Müze Env. No	: -
Kazı Env. No	: TRL 02 199 ARS
Bulunduğu Yer	: 2002 yılı Arsenal kazılarında AT 1 tünel
	dolgusundan ele geçmiştir.
Korunduğu Yer	: Tralleis Kazı deposu
Malzeme	: -
Ölçüleri	: Yük. 15.5 cm, Gen 6.1 cm, Kal. 5.3 cm.
Bibliyografya	: Yayınlanmamıştır.

Tamamlanmamış parça olasılıkla bir kadın heykelciğine aittir. Tek parça bloktan yontulan figürün belden aşağısı ile kaide arasındaki kısım korunmuştur. Parçanın sağ tarafında kadın figürüne ait khiton ve himation kalıntısı görülmektedir. Khiton ince kumaştan olup bilek üzerine toplanmıştır. Arkada himation dik bir şekilde uzanan kıvrımlara sahiptir. Dörtgen kaidesi kırık ve eksiktir. Sol tarafı düz blok halinde işlenmemiş olarak bırakılmıştır. Arkada alet izleri görülmektedir.

IV. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

IV.1. Tralleis Heykeltıraşlık Eserlerinin Kendi İçinde Değerlendirilmesi

Malzeme

Tralleis'te 1996-2002 yılları arasında yapılan kazılardan bulunan heykeltıraşlık eserleri, beyaz, grinin tonları ve kırmızıya kadar değişen damarlı mermerden yapılmıştır⁴⁶⁶. Eserlerde kullanılan mermerin kalitesi iri, orta ve ince grenli mermerler şeklinde değişmektedir. Tralleis'te Dinç tarafından yapılan araştırmalar sonucunda kent merkezinden yaklaşık 15 km. kuzeyde Mesogis Dağı'nda, Geboluk mevki denilen yerde büyük bir taş ocağının varlığı tespit edilmiştir⁴⁶⁷. Yaklaşık 80.000 metrekarelik bir alanı kaplayan Geboluk taş ocağının, küçük bir vadinin doğu yamacında geniş bir alana yayıldığı ve vadi tabanında ocaktan çıkarılan, ancak taşınmamış bazı blokların ve sütunların yatar şekilde durdukları saptanmıştır⁴⁶⁸. Taş ocağının ana kayası beyaz renkli mermerimsi bir özellik göstermesine rağmen çabuk opalleşen bir yapıya sahiptir. Bu ocaklardan çıkartılarak Tralleis' e taşınan bazı blokların hamam-gymnasium yapısında kullanıldığı tahmin edilmektedir⁴⁶⁹. Çalışma kapsamında değerlendirilen heykeltıraşlık eserlerinin mermer yapısına yönelik teknik incelemeler, müze ve kazı deposu şartlarında, dar bir zamanda görsel tespit ile gerçekleştirilmiş, bu sebeple eserlerin kullanıldığı mermerlerin yapısına yönelik kimyasal analizler için gerekli koşullar sağlanamamıştır. Günümüzde

⁴⁶⁶ Tralleis Heykeltıraşlık Eserleri başlığı altında ayrıntılarıyla değerlendirilen Kaide ve Ayaklar ile Yarı işlenmiş heykelcik parçası 2, numaralı eserler dışında.

⁴⁶⁷ Düzgün kesilmiş ana kaya ocaklardan bazıları tam olarak işlendiğinden sadece ocağın dikdörtgen şeklindeki boşlukları görülebilmektedir. Bu şekildeki ocaklardan çıkartılan blokların, ana kayadan kopartıldıkları izler korunmuştur. Bkz. Dinç 1998, 218.

⁴⁶⁸ Bazı ocaklarda sıra sıra dizilen bloklar asıl kütleden kopartılmadan bırakılmışlardır. Ocakların içinde bir düzen dahilinde dizilen farklı boyuttaki bloklar gayet düzgün kesilmişlerdir Dinç 1998, 218.

⁴⁶⁹ Dinç 1998, 218.

arkeolojik kalıntılar üzerindeki analiz çalışmaları arasında, bir mermerin ait olduğu ocağın belirlenmesinde büyük oranda başarı gösteren kimyasal ve istatistiksel analizler ile mikroskopik fotoğraf çekimleri, heykeltıraşlık eserlerinin teknik değerlendirmesi için oldukça önem arz etmektedir⁴⁷⁰. Buna rağmen konunun uzmanları, aynı tür malzemenin birden fazla ocakta bulunabileceği gibi bir ocağın farklı noktalarından alınan örneklerin değişik yapıda olabileceğini de belirtmektedirler⁴⁷¹. Bu durumda Tralleis heykeltıraşlık eserlerinde kullanılan mermer, kent yakınlarındaki ocaklardan temin edilmiş olabileceği gibi yakın mesafelerde bulunan Ephesos, Metropolis, Miletos, Mylasa, Aphrodisias ve hatta Phrygia Bölgesi'ndeki Dokimeion başta olmak üzere kaliteli mermerlere sahip pek çok ocaktan Tralleis'in de faydalanmış olabileceğini düşünmek olasıdır. Modern Aydın ve çevresini içine alan bölge ile Kuzey ve Güney Ege'de bulunan çok sayıda mermer ocağının varlığı Antik Dönem'den beri bilinmektedir⁴⁷². Günümüzde de pek çok mermer işletmesi bölgenin çeşitli yerlerinde çalışmakta ve en çok mermerin üretildiği, kullanıldığı bölge olma özelliğini sürdürmektedir⁴⁷³.

Tralleis, coğrafi konumu ve tarihsel gelişim sürecindeki siyasi yapılanmasıyla antik çağ boyunca ve Bizans döneminde dahi Batı Anadolu'nun gözde kentlerinden biri olmayı başarmıştır⁴⁷⁴. Kentin özellikle Menderes vadisi boyunca uzanan, Smyrna-Ephesos-Magnesia-Tralleis-Nysa ve Laodikeia ad Lycum kentlerini kapsayan yol ağı üzerinde stratejik bir noktada yer alması, doğu ile batı arasındaki ticari ve kültürel faaliyetlerde aktif

⁴⁷⁰ Metropolis heykeltıraşlık eserleri üzerindeki kimyasal analizler için bkz. Aybek 2009, 31.

⁴⁷¹ Aybek 2009, dip not. 65; Karia ile Phrygia bölgelerinde görülen taş çeşitliliği etkileyici olmakla birlikte, Dokimeion'dan çıkarılan pavonazetto mermerinden ayırt edilemeyen bir mermer çeşidi Karahisar köyü yakınlarında, daha farklı ama yine pavonazetto türünde Milas leylağı denilen bir başkası da Yatağan civarında çıkarılmaktadır bkz. Attanasio vd. 2009, 219.

⁴⁷² Asgari 1979, Lev. 249, Res. 1.; Atalay 1976, 14; Walkens 1986, 116; Alzinger 1966, 67; Attanasio et al. 2009, 216 vd..

⁴⁷³ Onargan vd. 1995, 197.

⁴⁷⁴ Coğrafi konumu için bkz. Strabon XIV, 647; Rayet-Thomas, 1877, 45, Texier, 2002; 98, Dinç, 1998; 206 Tarihsel gelişimi için bkz. Rayet-Thomas 1997, 28; Ruge 1937, 2092-2128, Friesen 1993, 114 dipnot.1

rol almasını sağlamıştır⁴⁷⁵. Kentte kültürel gelişmişlik düzeyini en iyi yansıtan sanat eserleri mermer heykellerdir. Tralleis'te Hellenistik Dönem'den itibaren üretimde bulunan bir heykeltıraşlık okulunun varlığı tespit edilmiştir⁴⁷⁶. Roma İmparatorluk Dönemi'nde de heykeltıraşlık faaliyetlerine devam eden kentte, mermer ihtiyacının karşılanmasına yönelik zorlukların bulunmadığı anlaşılmaktadır. Coğrafi konumu gereği Batı Anadolu'da kuzeyden güneye ve batıdan doğuya uzanan yol ağının merkezinde bulunan Tralleis, Antik Dönem'deki mermer ticaretinin de önemli bir noktasında yer almış olmalıdır. Antik kaynaklar ve epigrafik veriler kentin konumu itibarıyla önemini ve mermer ticaretindeki rolünü göstermektedir. Kentte bulunan bilingual bir yazıtta, mermer ocaklarının yöneticisi *procrator* Kheresimos'un, Nerva'nın azatlı kölesi olarak taş ocaklarının sorumlusu olduğu ve Tralleis hamamının *caldariumu* renkli mermerlerle kaplattığı belirtilmektedir⁴⁷⁷. Ephesos, Miletos, Tralleis ve Mylasa'dan bulunan yazıtların ifade ettiği üzere Kheresimos, Roma İmparatorları'dan Domitianus ve Nerva döneminde imparatorluğa ait taş ocaklarının yöneticiliğini yapmıştır⁴⁷⁸. Dokimeion mermer ocaklarında adına rastlanmıştır. Sadece tek bir taş ocağından değil Phrygia'daki tüm taş ocaklarının sorumlusu çok önemli bir yöneticiydi. Bu nedenle etraftaki şehirlere bağış yapabiliyordu. Kendi mermer ustaları vardı ve sipariş alabiliyordu. Roma İmparatorluğu'nun kontrolündeki mermer ocaklarının resmi görevlisi olarak ocakların yönetimi ve işletmesinden sorumlu olan Kheresimos'un adına kamu yapılarındaki yazıtlarda rastlanmaktadır⁴⁷⁹. Mermer potansiyeli açısından zengin olan Ephesos, Miletos ve Mylasa kentlerinde mermer ticaretini yönlendiren bir *procrator a marmoribus* olarak görev yapan Kheresimos'un, mermer ocaklarına biraz daha fazla uzaklıktaki Tralleis'te adına rastlanmış olması, kentin M.S. 1. yüzyılın ortalarından

⁴⁷⁵ Magie, 2002; 16, Strabon XI V, 647, 663; Rayet-Thomas, 1877, 57.

⁴⁷⁶ Özgan 1995, 1-176.

⁴⁷⁷ Dinç 2012, 226; Sterret 1885, 335-337; Poljakov 1989, 145-146, No.148, Vermeule 1968; 238.

⁴⁷⁸ Hirt 2010, dipnot. 46.

⁴⁷⁹ Hirt 2010, 46.

sonlarına kadar bölgedeki mermer ticaretinin merkezinde yer aldığını göstermektedir. Menderes vadisi boyunca sıralanan kentlerden Ephesos ve Miletos, iç bölgelere açılan yolun başındaki iki önemli liman kentidir⁴⁸⁰. Dokimeion ve Tembris vadisi boyunca Synnada, Apameia ve Laodiceia ad Lycum'daki ocaklardan üretilen mermer, Menderes vadisi boyunca Tralleis'e ve daha sonra Miletos ve Ephesos'a ihraç edilmekteydi⁴⁸¹. Yukarıda sıralanan arkeolojik veriler ışığında Tralleis'in, M.S. 1. yüzyılın ortalarından itibaren M.S. 2. yüzyıl boyunca artarak devam eden ihtiyaç doğrultusunda, gelişen mermer ticaretinden fazlasıyla yararlandığını söyleyebilmek mümkündür. Bu durumda kentte Roma İmparatorluk Dönemi'nde, heykeltıraşlık alanında özellikle mermerin temin edilmesinde ham madde sıkıntısının yaşanmadığı, çeşitli merkezlerden gelen çeşitli kalite ve renkte mermerin heykeltıraşlar tarafından rahatlıkla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Teknik ve İşçilik

Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin tamamına yakını normal insan boyutlarının altındaki heykelciklerden oluşmaktadır. Bunun dışında kalan Asklepios Heykeli ve Erkek Torsosu 1 normal insan boyutlarının üzerinde, Çocuk Heykeli ise normal insan boyutlarındadır. Antik Dönem heykel işleme tekniği açısından değerlendirildiğinde eserlerin büyük çoğunluğu tümüyle tamamlanmıştır. Erkek Baş 3, Heykelcik Baş 1, Yarı İşlenmiş Heykelcik Parçası 1 ve Yarı İşlenmiş Heykelcik Parçası 2 olarak adlandırılan eserler bitirilmeden yarım bırakılmıştır.

⁴⁸⁰ Hirt 2010, 47. Her iki şehir de hem liman kenti hem de Antik Dönemi'n önemli ticaret merkezleridir.

⁴⁸¹ Hirt 2010, dipnot 50.

Giyimli kadın figürlerinde genellikle ön yüz detaylı bir şekilde işlenirken arka yüz küt uçlu çekiç ile genel hatları belli edilerek vurgulanmıştır. Aynı özellikler erkek figürlerinde de karşımıza çıkarken heykelin bulunduğu mekana göre değişen uygulamalar da eserler üzerinde görülmektedir. Özellikle Kadın Heykelciği 3, Nymphe (?) Heykeli Parçası, Çocuk Heykeli ile Aphrodite heykelciklerinde ön ve arka kısımlarında detaylı işçilik göze çarpmaktadır.

Hellenistik Dönem’de yaygın kullanım gören bir teknik olan ayrı ayrı işlenen parçaların kenet ve dübel yardımıyla ana gövdeye eklenmesi, Tralleis heykeltraşlık eserlerinde de uygulanmıştır⁴⁸². Kadın Heykelciği Parçası 1’de sol ayak, Kadın Heykelciği 1’de baş ve sağ kol, Kadın Heykelciği Torsosu’nda baş ve sol el, Aphrodite Lovre-Napoli heykelciğinde sol el, Herakles Torsosu’nda sağ kol gövdeye açılan yuva ya da dübel delikleriyle eklenmiştir. Satyr Başı 1 ile Erkek Başı 2., Kadın Başı 4, Kadın Başı 5 ile Erkek Büstü’ne ait baş, boynun altında yer alan dübel yuvaları ile gövdeye birleştirilmiştir. Yukarıda sıralanan örneklerde olduğu gibi baş, kol, el ve ayak parçaları ile saç ve elbise parçaları da aynı yöntemle birleştirilmiştir. Bazı baş ve kol parçalarının birleştirilmesinde kenet kullanılmamış, özellikle başlarda boynun altına uzayan bir zıvana ile gövdeye yerleştirilmiştir⁴⁸³.

Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin üretildiği atölyelerde salt üretim değil aynı zamanda eserlerin tamiratının da yapıldığı anlaşılmaktadır. Stil yoluyla Helenistik Döneme tarihlendirilen Kadın Heykelciği Parçası 1, antik dönemde bir sebeple tahrip olan heykelin tamir edildiğini gösteren oldukça güzel ve önemli bir eserdir. Kadın heykelinin giysisinde

⁴⁸² Heykel yapımında kullanılan teknikler için bkz. Bluemel 1955, 28; Adam 1966, 4; Bessac-France 1988, 48 vd; Claridge 1990, 145 vd; Hallet 1998, 62-69; Palagia 2006.

⁴⁸³ Bkz. Aybek 2009, 72; Claridge 1990, 143-145.

sağ bacağın yanında ve önde iki bacak arasından sarkan kumaş kütesinde oluşan hasar, dübel ve kenet yardımıyla onarılmıştır. Onarım sırasında her iki parçanın da yüzeyinin ince raspa ile düzleştirildiği görülmektedir. Böylece birleşmenin son derece ince görünmesi sağlanmıştır. Bu sebeple eser antik dönem heykel onarımında kullanılan tekniklerin anlaşılması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Kadın Heykelciği 1’de, arkasında görülen alet izlerinden eserin düz keski ile derin bir şekilde arka kısmının işlendiği anlaşılmaktadır. Eser, muhtemelen ikinci bir kullanım için yeniden değerlendirilmiş bu aşamada heykelin arkasında bir takım uygulamalara gidilmiştir. Antik dönemde heykeltıraşlık eserlerinin özellikle ekonomik sebeplerle üzerlerinde çeşitli değişiklikler yapılarak tekrar kullanıldıkları bilinmektedir⁴⁸⁴.

Tipoloji ve Stilistik Tarihlendirme

Tralleis heykeltıraşlık eserleri kapsamında değerlendirilen heykel ve heykelciklerde Hellenistik Dönem’de Tralleis, Pergamon, Ephesos, Smyrna gibi metropol kentler ile Rhodos, Samos, Kos ve Delos gibi adalarda ortaya çıkan heykel tipleri görülmektedir. Roma Dönemi’ne tarihlendirilen eserlerin de tipolojik olarak Hellenistik ön modelleri örnek aldığı anlaşılmıştır. Roma Dönemi’nde eserlere farklı yorumlar da katılmıştır.

Çoğunluğu Roma Dönemi’ne ait olan eserler olasılıkla kentte faaliyet gösteren yerel atölyelerde üretilmiştir. Bu atölyelerde çalışan heykeltıraşlar, Klasik Dönem’in ünlü heykeltıraşlarının bazı eserlerini kopya etmişler ya da kendilerince yeniden

⁴⁸⁴ Aphrodisias ve Smyrna örnekleri için bkz. Sezer 2009, 35.

yorumlamışlardır. Bu eserler arasında Asklepios Giustiniani tipi (Askelpios Heykeli), Polykleitos stilinde torso (Erkek Torsosu 1), Knidos Aphroditesi tipinde heykelcik en başta gelen eserlerdir. Bunun dışında Hellenistik Dönem’de yaratılan yeni tipler de sevilerek kopyalanmıştır. Bunlar arasında Geç Klasik Dönem’de Praxiteles’in Knidos Aphroditesi’nin esin kaynağı olarak görüldüğü pek çok yeni Aphrodite tipi (Anadyomene, Felix, Lovre-Napoli), Tralleis’te oldukça sevilmiş ancak küçük boyutta örnekleri ele geçmiştir. Yine orijinali Geç Hellenistik Dönem’e giden omzunda bir testi taşıyan Çocuk Heykeli önemli bir kopya eserdir.

Tralleis heykeltıraşlık eserleri, ikonografik repertuar açısından da geniş bir yelpaze sunmaktadır. Muhtemelen kentte Hellenistik Dönem’den gelen bir alt yapıyla güçlü bir şekilde varlığını sürdüren Roma Dönemi’ne ait atölyeler, kentteki tanrı kültlerine bağımlı olmakla birlikte popüler heykel tiplerini de üretmekte başarılı olmuşlardır. Asklepios-Hygieia, Serapis, Dionysos, Aphrodite (Knidos, Anadymene, Felix ve diğer tiplerinde) ile diğer mitolojik figürler arasında Herakles, Hermaphrodite, Eros, Satyrler ve Menad belirlenebilen mitolojik tiplerdir⁴⁸⁵.

Kadın ve erkek başları arasında dönemin modasına uygun olarak soylu kişilerin portreleri ile özellikle kadın başlarında Klasik Yunan tanrıçalarında görülen saç modellerinin ve yüz fizyonomisinin takip edildiği gözlenmektedir.

Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilmesi aşamasında karşılaşılan en büyük zorluk, eserlerin tarihlendirilmesidir. Kent merkezindeki Tünelli Yapı ve Hamam-

⁴⁸⁵ Bkz. Tanrı ve Tanrıçalar Bölümü.

Gymnasium kompleksi ile konut alanından ele geçen eserlerin çoğunluğu parçalanmış vaziyette bulunmuştur. Genellikle yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan bulunan eserler yatık halde atılmış ve ya yuvarlanmış bir biçimde açığa çıkarılmıştır. Uzun süre toprak altında kalmış olan eserler gerek deprem gibi doğal afetler gerekse insan eliyle yapılan tahribata maruz kalarak zarar görmüş durumdadır. Ayrıca Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde ikinci kez yapı taşı olarak kullanım görmeleri orijinal formlarının büyük oranda kaybolmasına sebep olmuştur. Kentte açığa çıkarılan kireç ocaklarının yakınında bulunmuş ve parçalanmış olan bazı eserlerin bu ocaklarda kullanılmış olması da tahribatı arttırmıştır. İyi durumda korunmuş olan çok az eser bulunmaktadır. Kazı buluntusu olan heykeltıraşlık eserleri genel olarak yapı içinde ya da çevresindeki dolgu topraktan atıl vaziyette ele geçtiği için tarihlendirmeye yardımcı konteks içinde de değerlendirilememişlerdir.

Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı Tralleis heykeltıraşlık eserlerinin değerlendirilip tarihlendirilmesinde stil karşılaştırmasının yapılması en güvenilir yol olarak görülmüştür. Çalışma kapsamında yer alan eserler, normal insan boyutlarındaki az sayıda heykel (bkz. Tkenik ve İşçilik) dışında heykelcik boyutunda üretilmiştir. Küçük boyuttaki eserlerin stil karşılaştırmasının yapılması da bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir. En önemlisi de benzer karşılaştırma örneklerinin bulunmasında yaşanan sıkıntılar olmuştur. Bu sebeple aynı tipteki bir eserin büyük boyutuyla heykelcik boyutu kıyaslanmış, ancak aralarındaki teknik farklılık göz önünde bulundurulmuştur. Büyük boyuttaki eserlerden

heykelciklere kadar bulunan eserlerin çoğu, ortak stil öğelerini içinde barındırmasından dolayı, eserleri kendi içinde genel bir stil değerlendirmesi yapma gerekliliği doğmuştur⁴⁸⁶.

Tralleis heykeltıraşlık eserleri içinde ilk grubu giyimli kadın figürleri oluşturmaktadır. Kadın Heykelciği Parçası 1 ve Kadın Heykelciği 1 dışındaki eserler heykelcik boyutunda yapılmıştır. Hellenistik Dönem ve Roma Dönemine tarihlendirilen kadın figürleri, tipolojik ve stilistik açıdan M.Ö. 4. yy. dan M.Ö. 2. yy. boyunca Batı Anadolu ve Adalarda yoğunlukla görülen kadın heykel tiplerini yansıtmaktadır⁴⁸⁷. Kadın Heykelciği Parçası 1, gösterdiği stil özellikleri ile Tralleis'te Hellenistik Dönem'de faaliyet gösteren heykeltıraşlık okulunun atölyelerinde üretilmiş olmalıdır. Nitekim kentte bulunmuş olup Özgan tarafından yayınlanan ve aynı ekole bağlanan kadın heykelleri ile de ortak stil unsurları taşımaktadır⁴⁸⁸. Beyaz mermerden yapılan heykelciğin ince işçilikli olması, yüzeyinin pürüzsüz bir hal alması, yüzeyinde cilalanmanın bulunmaması, vücut hatlarını ortaya çıkaran şeffaf giysi özellikleri ile M.Ö. 2. yy. da başlayan ve sonlarına doğru artarak gelişen bir stil geleneğinin ürünü olmalıdır. Ayrıca Yaylalı tarafından bulunan ve M.Ö. 2. yüzyıla tarihlendirilen giyimli kadın heykeli de Hellenistik Dönem atölyesinde üretilmiş olmalıdır⁴⁸⁹. Geç Hellenistik Dönem'de Tralleis'te, duruş, giysi modeli ve stiliyle kadın figürlerinde sevilerek kullanılan heykel tipleri, kentte varlığını sürdüren Roma Dönemi heykel atölyelerince de kesintisiz üretilmeye devam edilmiştir. Kadın figürleri duruş ve giysi modelleri ile Geç Hellenistik Dönem kadın heykellerine öykünmekte ancak stil olarak Hellenistik eserlerden ayrılmaktadır. Stil yoluyla Roma

⁴⁸⁶ Ana metinde her parça kendi içinde stilistik kriterlere göre tarihlendirilmeye çalışılmış, burada ise aynı atölyenin ürünleri olduğunu düşündüğümüz eserleri birbirleri ile karşılaştırma zorunluluğu doğmuştur.

⁴⁸⁷ Horn, Nr. 5 17 82 Taf. 14-17; Linfert 1976, 77 vd. Abb. 170 vd.; Merker 1973, Cat. No. 13 Fig. 13-15; Özgan 1995, 18.

⁴⁸⁸ Özgan 1995, 17 vd. taf. 2 /3-4.

⁴⁸⁹ Yaylalı- Çekilmez 2012,228.

Dönemi'ne tarihlendirilen bu eserler arasında Kadın Heykelciği 1 ile Kadın Heykelciği 2'de görülen bazı ayrıntılı giysi özellikleri, aynı atölyenin ürünü olduklarını düşündürmektedir. Kadın Heykelciği 1, khiton ve himation modeli ile Geç Hellenistik örneklerle öykünmektedir. Ancak himationun bacaklar üzerinde tamamen kaybolup khiton kıvrımları ile bütünleşmiş görüntüsü, Hellenistik Dönem stilinden farklı bir anlayışla yapıldığını yansıtmaktadır. Heykeli yontan ustanın kendi döneminde geçmişten gelen gelenekten haberdar olduğunu ancak uygulamada bir takım zorluklar içine girdiğini göstermektedir. Aynı uygulama, giysi yapısıyla bir tanrıça yada rahibeye ait Kadın Heykelciği 2'de de görülmektedir. Bir khiton üzerine himationa sarılan kadın figürünün etek kısmında iç giysi ile dış giysiyi ayırmak oldukça zordur. Etek uçlarındaki yatay hat dışında bir ayırım söz konusu değildir. Her iki kadın heykelciğinde de sabit bacak üzerindeki kıvrımlar, kumaş yüzeyinden kabartılarak oluşturulmuş, boru şeklinde birbirine paralel dik biçimde ayak üzerine inmektedir. Gösterdikleri ortak stil özellikleri ile bu iki eserin, özellikle M.S. 2. yüzyılda kentte faaliyet gösteren yerel bir atölyede üretildiği anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'nde imparator Hadrianus ile birlikte hem Klasik Dönem eserlerine hem de Klasik etkili Hellenistik dönem eserlerine ilgi artmış, Romalı aristokrat ve zengin insanların talebine uygun olarak kentlerdeki heykeltıraşlık atölyelerinde Hellenistik Dönem heykellerine öykünen eserler üreilmeye başlanmıştır. Tralleis kadın figürlerine ait heykelcikler de bu akımın etkisinde kalmış eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın figürleri arasında Kadın Heykelciği 2 ve 3 ile Hygieia Heykelciği'nde himationun üst kenar kıvrımı ile Kadın Heykelciği 3'de sağ dizden sol kalçaya uzanan mantonun etek ucu ve Hygieia Heykelciği'nde sağ kalça üzerinden sol dize ulaşan

himationun etek ucu düz bir hat şeklinde çaprazlama uzanmaktadır. Bu üç eserde ortak özellik olarak karşımıza çıkan düz bir şerit şeklinde kabartılarak oluşturulan himation kıvrımı oldukça stilize bir hal almıştır. Üç eserde de himationun kenar kıvrımları derin bir hatla çevrelenerek gölgelendirme yapılmıştır. Yukarıda sıralanan özellikler ile üç eserin de aynı atölyede üretilmiş olabileceği düşünülmektedir. Khiton ve himation kumaşından kabartılarak oluşturulan, doğallıktan uzak, sicim ipi şeklindeki kıvrımlar, sabit duran bacak üzerinde birbirine paralel dikey inen kıvrımlar, bacak arasından sarkan kumaş üzerinde ışık gölge kontrastıyla yaratılan hareketlilik, Roma İmparatorluk Dönemi içinde M.S. 2. yüzyıl ve sonlarına doğru gelişen stil unsurları olarak büyük boyutlu heykellerde oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Kumaşın hareketlendirilmesinde matkaptan fazlaca yararlanan Romalı ustalar, küçük boyuttaki heykellerde de benzer uygulamaları sınırlı alanlarda malzemenin elverdiğince uygulamaya çalışmışlardır. Tralleis’li heykeltıraşlar da kadın heykelciklerini yontarken dönemin giysi ve stil modasını yakından takip etmişlerdir.

Tanrı ve tanrıçalar başlığı altında değerlendirilen önemli bir grup eseri Aphrodite heykelcikleri oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 25-30 cm yüksekliğinde değişen boyutlara sahip Aphroditeler, Hellenistik Dönem’de yaratılan Louvre-Napoli (Venüs Genetrix), Felix ve Anadyomene tipindedir. Üç eserin benzer örneklerle yapılan ayrıntılı stil karşılaştırmaları sonucunda M.S. 2. yüzyılda yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Eserler kendi içinde değerlendirildiklerinde ise Anadymene ve Louvre-Napoli tipinin bazı ortak stil özellikleri gösterdiği anlaşılmaktadır. Her iki eser de farklı tip ve giysi modeline sahip olsa da giysinin şekillendirilmesinde aynı yöntemlerin kullanıldığı gözlenmektedir. Giysi kıvrımları kumaş yüzeyinden kabartılarak yassı bir biçimde işlenmiştir. Louvre-Napoli heykelciği Anadyomene’ye göre daha yumuşak daha doğal görünümlü vücut

hatlarına ve giysi yapısına sahiptir. Kıvrımlar harekete ve vücudun şekline uyum sağlamıştır. Anadyomene’de bacakları saran himationun üst kenar rulosu doğallıktan uzak, sert iki şeritten oluşmaktadır. Buna rağmen bacak arasından sarkan giysi tomarı daha doğal bir yapıdadır. Yanlarda üst baldır üzerindeki himationun kıvrımları birbirine paralel iki şerit halindedir. Yanda sol ayak üzerine düşen kumaş kıvrımları daha doğal bir görünümde. Her iki eserde de serbest duran sağ bacakta yandan dizi vurgulayan kıvrımlar diz kapağına doğru aç yaparken iki ucu bacağın arkasına ve yukarıya doğru açılmaktadır. Anadyomene’de bacakların arkasındaki giysi bir sütun gövdesini andırmaktadır. Lovrue-Napoli örneğinde de arka kısım kabaca bırakılmıştır. Felix tipi, Lovre-Napoli ve Anadyomene’ye göre daha şematik bir görünüm sergilemektedir. Eserin çok az bir kısmı korunmuş olsa dahi, sağ bacak üzerinden öne doğru uzanan giysinin korunan yüzeyindeki kıvrımlar oldukça stilize bir görünüm almıştır. Arka kısımda işlenen himationun kıvrımları, sol kalça üzerinden sağ ayak bileğine doğru birbirine paralel uzanan kazıma çizgilerden oluşmaktadır. Aynı uygulama Kadın Heykelciği 3 olarak adlandırılan eserin arka kısmında da görülmektedir. Heykelciğin vücut oranlarındaki uyumsuzluk, giysi üzerindeki stilize kıvrımlar Aphrodite Felix tipiyle ortak özellikler sergilemekte ancak Aphrodite’ye göre, sanatsal açıdan çiraklık seviyesindeki bir ustanın elinden çıkmış izlenimi uyandırmaktadır. Aphrodite Felix’te orantısız ve stilize kalça Anadyomene’ye göre daha şematik yapıdadır. Sağ bacağı tamamen saran himationun üst kenarı doğal olmayan çizgisel hatlarla vurgulanmıştır. Önde sağ elin altından çıkıp dize doğru yayılan kıvrımlar da stilizedir. Muhtemelen aynı dönemde aynı atölyede üretilmiş olan Aphrodite heykelcikleri gösterdikleri stil özellikleri ile M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar olan süreçte yapılmış olmalıdır. Aphroditeler dışında Diğer Mitolojik Figürler başlığı altında incelenen Hermaphrodite heykelcikleri, yukarıda sıralanan Aphroditeler ile stilistik

açından kıyaslandığında daha başarılı işlenmiştir. Hermaphrodite (?) Heykelciği ince grenli beyaz mermerden yapılmış ve parlatılmış yüzeyi ile tam bir Roma Dönemi eseridir. Sağ kalça üzerinde himationun üst kenarının doğal yapılanması, kıvrım sırtlarındaki keskinlik ve derinlik, buna rağmen sağ bacak üzerindeki kıvrımların daha sade ve düz yapısı stil olarak Hadrianus Dönemi eserlerini akla getirmektedir. Hermaphrodite Minyatür Herme Parçası da sağ yanda korunan giysi yapısıyla değerlendirilebilmiştir. Olasılıkla bir himationa sarınmış olan figürün, sağ kalça üzerindeki giysi kıvrımları keskin sırtlı ve hacimli yapısıyla bir önceki Hermaphrodite heykelciğine yakın stil özellikleri göstermektedir.

Yukarıda ortak stil özellikleri gösteren heykelcikler kendi içinde karşılaştırıldığında, Tralleis'te olasılıkla M.S. 2. yüzyıl boyunca faaliyette bulunan bir heykeltıraşlık atölyesinin bulunduğunu düşündürmektedir. Bu atölyede muhtemelen sanatında ustalaşmış heykeltıraşlar ile çıraklık safhasındaki heykeltıraşların bir arada çalışmış olabilecekleri göz önünde bulundurulduğunda, aynı atölyede üretilen eserlerin sanatsal kalite açısından farklı özellikler gösterebileceği Tralleis heykelcikleri sayesinde anlaşılmaktadır.

IV.2. Tralleis'te Heykeltıraşlık Faaliyetleri ve Atölyeler

Tralleis, coğrafi konumunun getirdiği güçlü ekonomiye sahip olması ve tarihi geçmişinde siyasi otoritesini korumasıyla sanatsal faaliyetlerini gerçekleştirip, geliştirerek dönemsel süreçte varlığını kanıtlamış bir kenttir⁴⁹⁰. Kentte, Hellenistik dönem boyunca özellikle Seleukoslar zamanında ve M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia antlaşmasının ardından Pergamon Krallığı döneminde zenginlik ve refah düzeyi artmıştır.⁴⁹¹ Pergamon krallarından I.Attalos döneminde Ephesos'da, II.Eumenes döneminde Pergamon'da basılan kistaphorların Tralleis'de de basımına izin verilmiştir⁴⁹². Tralleis'te bu dönemde imar faaliyetlerinin arttırılıp kentin heykeltıraşlık eserleriyle donatılmış olduğunu tahmin etmek pek de zor olmasa gerektir⁴⁹³. Muhtemelen kentteki kamusal ya da özel yapılardan ele geçip, yurt dışında çeşitli müzelere dağılmış olan çok sayıda üstün nitelikli heykeltıraşlık eserinin Hellenistik Dönem boyunca faaliyet gösteren heykel atölyelerinde üretildiği ve bu atölyelerin kendi ekolünü yarattığı anlaşılmıştır⁴⁹⁴.

Çalışmamızda yer verdiğimiz, 1996-2002 yılları arasında sürdürülen kazılarda açığa çıkan heykeltıraşlık eserleri ise, kentte Roma Dönemi'ndeki heykeltıraşlık faaliyetlerini anlamaya yönelik olarak bu alandaki boşluğu dolduracak önemli sonuçlar

⁴⁹⁰ Strabon XIV, I. 42. Xenophon, *Anabasis* IV. 8; Xenophon, *Hellenica* II. 19. Ayrıca bkz. Rayet-Thomas 1876; 26, Bean,2000; 221, Texier, 2002; 98.

⁴⁹¹ Kent, M.Ö. 133'e kadar Bergama Kralları'nın yönetiminde kalmış, bu sırada Bergama Kralları için kentte bir saray inşa edilmiştir. Attalos sülalesinin kralları için yapılan bu saray daha sonraki dönemde eyaletin başrahibi tarafından ev olarak kullanılmıştır. Vitruvius, II, 8 .9.

⁴⁹² Rayet-Thomas 1997, 28.

⁴⁹³ Antik kaynaklarda yer verilen Zeus Larasios, Asklepios, Nike ve Dionysos tapınakları, Dor düzeninde sütunlara sahip koridor, Agora, Alabandalı ünlü Apaturius tarafından yapılmış tiyatro ve gymnasiumu ile stadionu, Tralleis'in Hellenistik Dönem'deki zenginliğine işaret etmektedir. Strabon 14, 649; Vitruvius, II, 8 .9; Rayet-Thomas 1997, 28.

⁴⁹⁴ Özgan 1990, 247-284; 1995, 1-173 Ayrıca Tralleis heykeltıraşlık eserleri üzerine yapılmış olan yayın çalışmaları için bkz. Saraçoğlu 2004a, 186 vd.; 2004b, 650 vd.; Yaylalı- Çekilmez 2012, 223-234; Dinç 2012, 228.

ortaya koymamızı sağlamıştır. Öncelikle heykeltıraşlık eserlerinin üretildiği Roma Dönemi'nde, kentin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısına baktığımızda, M.Ö. 133 yılından itibaren Roma hâkimiyetine giren Tralleis'in başlangıçta Roma'ya karşı sert bir tutum sergilediği bu sebeple kentin hem siyasi hem de ekonomik açıdan zarar gördüğü anlaşılmaktadır⁴⁹⁵. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Mithridates'in yanında yer almasından dolayı ağır vergilerle cezalandırılan Tralleis, ilerleyen dönemlerde bu tutumdan vazgeçerek, Roma'ya bağlılığını önce akrabalık ilişkileriyle güçlendirmiş, İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde ise Asya Eyaleti birlik şehirleri (*Commune Asiaticae*) içinde yer alarak Roma'nın güvenini kazanmıştır⁴⁹⁶.

Roma'nın ilk imparatoru Augustus ve ardılı Iulius- Claudius ailesine mensup imparatorlar, Roma imparatorluk sisteminin propagandasını yapmak için Batı Anadolu şehirlerinde imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Augustus ile beraber Anadolu'daki kentlerde yaşayan Romalı zengin vatandaşlar arasında bir rekabet ortamı yaratılarak kentlerin önde gelen yurttaşları kamu takdiri ve önemli kamu görevleri için birbirleriyle yarışır hale getirilmiştir. Roma imparatorluğuna hoş görünmek için bilhassa imar faaliyetlerinde artış olmuş, bunun sonucunda mimarlık ve heykeltıraşlık alanında yeni gelişmeler yaşanmıştır.

⁴⁹⁵ M.Ö 133 yılında Bergama Krallığı'nın vasiyet yolu ile Roma'ya bırakılmasının ardından kent, Roma hâkimiyetine girmiş, Bu vasiyetnameyi tanımayan Aristonikos, Romalılara karşı ayaklanma başlatmış ve Tralleis halkı Roma'ya karşı Aristonikos'un tarafını tutmuştur. Yine M.Ö.89 yılında Tralleis, Anadolu'nun büyük bölümünde olduğu gibi Mithridates'in hükmü altına girmiştir. Mithridates, Tralleis'e iyi davrandıysa da, Tralleis'teki Konkordia tapınağına toplanan Roma yanlıları acımasızca katledilmiştir. Bu isyana katılan pek çok kent gibi Tralleis de beş yıl ağır vergi ödemekle cezalandırılmıştır. Bkz. Ruge,1937; 2092–2128, Rayet-Thomas 1997, 32.

⁴⁹⁶ Roma Dönemi'nde Tralleis'in önem kazanmasında, aslen Nysa'lı olup, Tralleis'de ikamet etmiş olan, Pontos Kralı Pythodoris'in babası Pythodoros, büyük rol oynamıştır. Zenginliğiyle ün salmış bir tüccar olan Pythodoros, Romalılara karşı ılımlı bir politika izlemiş ve Romalıları maddi yönden destekleyerek Pompeius ve Marcus Antonius ile iyi ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler Pythodoros'un, Marcus Antonius'un büyük kızı Antonia ile evlenmesiyle akrabalık boyutuna taşınmıştır bkz. Strabon 14, 649; Texier 2002, 98; Özgan 1990, 252 dipnot 40. Birlik şehirleri Pergamon, Smyrna, Ephesus, Kyzikos, Philadelphia, Laodikeia, Sardis, Tralleis şeklinde sıralanmaktadır. Bkz. Radt 2002, 42; Friesen 1993, 114 dip not. 1.

Tralleis'te bulunan epigrafik kaynaklar ile heykeltıraşlık eserlerinin niteliği ve yoğunluğundan anlaşıldığı üzere kent, Roma İmparatorluk Dönemi'nin başından itibaren ilerleyen dönemler boyunca mimari ve heykel alanında sanatsal gelişmeye yönelik gerekli siyasi ve ekonomik desteği fazlasıyla sağlamıştır. Antik kaynaklar da bu gelişmeyi destekleyici bilgiler sunmaktadır.

M.Ö. 26 yılında Batı Anadolu'da meydana gelen büyük bir deprem sonucunda Tralleis'in de içinde bulunduğu çok sayıda kentin zarar gördüğü anlaşılmaktadır⁴⁹⁷. Bizanslı tarihçi Agathias'ın bildirdiğine göre tahrip olan Tralleis için yardım istemek üzere kentte Khairemon olarak bilinen yurttaş, bu sırada İspanya'da Sidereus, Cantabari'de savaşılan İmparator Augustus'un yanına gitmek için görevlendirilmiştir⁴⁹⁸. İmparator ile yapılan görüşme sonrasında Romalı asillerden seçilen yedi yönetici şehrin yeniden inşa edilmesi göreviyle Tralleis'e gönderilmiştir⁴⁹⁹.

Yukarıda sözü edilen Agathias'ın bildirdiği yazıt Tralleis Territoriumu içinde yer alan bölgede ele geçmiş ve Tül tarafından 1978 yılında yeniden tespit edilmiştir⁵⁰⁰. Büyük bir heykel kaidesinin üzerinde yer alan yazıt iki bölümden oluşmakta, ilk bölümü Aydaş tarafından;

⁴⁹⁷ Strabon XIV, 649.

⁴⁹⁸ Kentte bununla ilgili ele geçen yazıtlardan bilinmektedir. Bkz. Dinç 2003; 4-5, Texier, 2002; 100, Rayet-Thomas 1997, 32. Agathias, *Chairemon*'un mülkünde Tralleis halkı tarafından yaptırılmış olan sunağı ve O'nun Sidereus, Cantabari topraklarına yapılan başarılı seyahatin şerefine diktirilen yazıtı bizzat görmüştür. Bkz. Robert- Buroughton 1935, s. 21-24.

⁴⁹⁹ Augustus'un yardımlarına karşılık olarak Tralleis, Roma'ya olan bağlılığını güçlendirmek, imparatorluğa hoş görünmek, Asya Eyaleti'nin gözde kentlerinden olmak amacıyla adını Caisareia olarak değiştirmiştir. Kent hakkında pek çok bilgi sahibi olduğumuz antik yazarlardan Vitruvius ve Strabon'da Tralleis'in Caisareia unvanı belirtilmemiş olsa da Claudius zamanında basılmış bazı sikkelerde *Caisareis Trallianos* adı görülmektedir. Bkz. Strabon 14, 649; Özgan 1990, 252

⁵⁰⁰ Tül-Aydaş 2011, 3. Mimari parçalar, büyük bir heykel altlığı, Herakles'in serüvenlerini anlatan kabartmalar ve bir stel görülen eserlerdir.

(Tralleis) Heykeltıraşlar Birliği, Senatus'a ve İmparator Caesar'a Tralleis kentinin yeniden kuruluşu için elçi olarak gitmiş ve (Senatus ve imparator ile) konuşmuş olan (Tralleis'li) Theophiletos'un oğlu (Tralleis'li) Khairemon'a (Teşekkür eder/ bu heykeli yaptı).

şeklinde çevrilmektedir⁵⁰¹. Kentin ileri gelen yurttaşlarından olan Khairemon'un heykeli bu kaide üzerinde durmaktaydı ve ilk kez bu yazıtla Tralleis'te bir heykeltıraşlar birliğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yazıt, Tralleis'te faaliyet gösteren heykeltıraşların Augustus Dönemi'nde bir birlik altında toplandıklarını, bu birliği oluşturan heykeltıraşların, eser adayacak kadar seçkin ve zengin bir konumda olduklarını göstermektedir. Hellenistik geçmişten gelen güçlü bağlarla muhtemelen aynı gelenek içinde yetişen heykeltıraşların, Roma Dönemi'ne gelindiğinde mesleki bir birlik altında birleşmesi, Tralleis kentini heykeltıraşlık faaliyetleri açısından bölgede öncü konuma getirmiş olmalıydı. Dolayısıyla bu birlik, Tralleis'te üretim yapan heykeltıraşların bir araya gelerek ortak çalışma sergileyebildiklerini, muhtemelen birlik altında mesleki haklarını koruduklarını, sanatlarını geliştirdiklerini kanıtlamaktadır. Ayrıca Tralleis heykeltıraşlar birliği olasılıkla komşu kentlerde faaliyet gösteren heykeltıraşları da bünyesinde toplayarak, bölgedeki tek mesleki

⁵⁰¹ Yazıtın yunanca karşılığı ve etimolojisi için bkz. Tül-Aydaş 2011, 8.; Yazıt hakkında farklı bir görüş için bkz. Jones 2011, 107-109. Burada yazar ' Demirciler Birliğinden' söz etmekte halbu ki yazıtın bulunduğu Zeus Larasios Territorium'u içinde bulunan Karaseki mezarlığı ise Tralleis'e 13 km uzaklıktaki Geboluk taş ocaklarının yankındadır. Bkz. Dinç 1998, 218. Dolayısıyla bölgede geniş çaplı yüzey araştırmaları yapan Dinç, tarafından da heykeltıraşlar birliğinin olma olasılığının yüksek olduğu görüşü desteklenmektedir. Ayrıca konu ile ilgili araştırmacıların gözden kaçırdığı Yahudi kroniklerinde yine Tralleis'te dolayısıyla Batı Anadolu'da M.Ö. 26 depreminden söz edilmektedir. Blümel tarafından sözü geçen alanda yapılan yüzey araştırmalarının sonuçları da Khairemon konusunda destekleyici bulgular sunmaktadır. Bkz. Blümel 1999, 405. Günümüze kadar yapılan Tralleis heykeltıraşlığı konusundaki araştırmalara konu heykeltıraşlık eserleri ve kentte sürdürülen kazılardan bulunan mermer heykeltıraşlık eserleri ile önümüzdeki yıllarda kentte süregelen kazılardan bulunacak olan yeni heykeltıraşlık eserlerinin yazıtta bir heykeltıraşlar birliğinin varlığına işaret edecek nitelikte sonuçları ortaya çıkartacağı ümit edilmektedir.

irade olmuş, merkezi Roma ile sanatsal aktivitelerin yürütülmesinde aktif rol almış da olmalıdır⁵⁰².

Tralleis'te M.S. 1. yüzyılın başlarından sonlarına kadar geçen sürede heykeltıraşlık faaliyetlerinin sürekliliğine dair kanıtlar ele geçen eserler yardımıyla da desteklenmektedir. Tralleis'te bulunmuş olan Augustus ve Iulius –Claudius sülalesi aile bireylerine ait portreler Özgan tarafından etraflıca incelenmiştir⁵⁰³. Üstün nitelikli heykeltıraşlık eserlerinin stil ve usul birliği açısından aynı atölyenin eserleri olduğu anlaşılmıştır⁵⁰⁴. Tralleis'te, imparator Tiberius'dan Claudius Dönemi'ne kadar varlığını sürdürdüğü düşünülen heykeltıraşlık atölyesi tarafından yapılan Iulius Caludius ailesine mensup portrelerin, Caligula zamanında imparatorluk propagandasının bir parçası olarak halka açık bir yapıda sergilenmiş olabileceği ileri sürülmüştür⁵⁰⁵.

Antik yazarlardan Plinius, Tralleisli Aphrodisios ile Periklymenos isimli iki heykeltıraştan söz etmektedir⁵⁰⁶. Aphrodisios'un bir eseri Roma'daki bir imparator sarayını süslemiştir, Periklymenos ise Pompeius tiyatrosu için eserler yapmıştır⁵⁰⁷. İki ünlü heykeltıraşın ne zaman yaşadığı bilinmemekle birlikte M.S. 1. yüzyılda eserlerini ürettikleri tahmin edilmekte, dolayısıyla bu bilgiler Tralleis'te var olan heykel atölyelerinin

⁵⁰² Roma İmparatorluk Dönemi ile heykeltıraşlık sanatının icra edildiği gözde merkezlerden biri olan Aphrodisias da M.S. 1. yüzyılın başlarında sanatsal aktivitenin arttığı görülsede bu dönemde böyle bir birlikten söz etmek zordur. Ancak kentte M.S. 4. yüzyıla tarihlenen ve Yahudi halkının isimlerinin yazılı olduğu bir dikili taşta, içinde taş ustaları ve mermer ustalarının da adı geçmekte bu durum Smith tarafından, .adı geçen kişilerin bir çeşit loncanın üyeleri olduğu, tunç işçileri, marangozlar, ressamalar, taş işçileri ve mermer işçilerini gösterdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bkz. Smith 2009, 103-104.

⁵⁰³ Özgan 1990, 247-284; 1995, 69 vd. Taf.16-20.

⁵⁰⁴ Özgan 1990, 273.

⁵⁰⁵ Özgan 1990, 247 vd.

⁵⁰⁶ Plinius, N.H. 36, 37,38.

⁵⁰⁷ Periklymenos'un Tralleis'li olduğu kesin olarak belirtilmemiştir. Plinius, N.H.. 7. 34.

yetiştirdiği ustaların merkezi Roma’da çalışacak kadar ne sahip olduğunu göstermesi açısından önemli olmaktadır.

Yukarıda sıralanan epigrafik ve arkeolojik veriler ışığında antik kaynakların da desteğiyle M.S. 1. yüzyıl boyunca Tralleis’te faaliyet gösteren heykeltıraşların bulunduğu, bu heykeltıraşların mesleki bir çatı altında birleşecek kadar sayıca fazla olduğu, aynı atölyede eserlerini ürettiği, merkezi Roma’da eserlerini sergileyecek derecede ne ve sanatsal olgunluğa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tralleis’te bulunan ve Nerva Dönemi’ne tarihlendirilen bir başka yazıt, kentteki heykeltıraşlık aktivitesinin srekliiliği açısından ayrı bir öneme sahiptir⁵⁰⁸. Yazıtta; ‘*İmparator azatlısı ve Taş ocaklarının yöneticisi (procurator) Kheresimos, Tralleislilerin Gymnasiumu’ndaki sıcak su tesisini renkli mermerlerle kapladıktan ve içine iki ekledikten sonra Vatanın Babası İmparator Nerva Augustus’a adadı*’ ifadesi yer almaktadır⁵⁰⁹.

Tralleis kent merkezinde önemli bir yapı grubunu oluşturan ve çok sayıda heykeltıraşlık eserinin ele geçtiği hamam-gymnasiumunda yapılan kazı çalışmaları sırasında üzerinde mitolojik sahnelerin ve kentte yapılan yarışların tasvir edildiği kabartmalar bulunmuřtur⁵¹⁰. Bir duvar panosu formunda hazırlanan alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan eserler, üslup olarak ortak stil özellikleri sergiledikleri için tek bir

⁵⁰⁸ Din 2012, 226.

⁵⁰⁹ Tralleis’den bulunup, bugünkü modern kentin merkezinde *Kakoula Anastasias* adlı Rum’un ırır fabrikasının duvarında ikinci kez kullanım gören *bilingual* (iki dilli), Grekçe ve Latince bir yazıttır. Bkz. Sterret 1885, 335-37; Poljakov 1989, 145-146, No.148; Vermeule, 1968, 238; Dinç 2012, 226-227.

⁵¹⁰ Mitolojik sahnelerin yer aldığı kabartmalar tarafımızca ‘Tralleis Hamamı’ndan Deniz Tıhasos’u Tasvirli Kabartmalar’ başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiş ve bilim dünyasına sunulmuştur. Bkz. Dinç 2012 , 201-244.

atölyenin ürünü olduğu düşünülmüştür. Yazıt yardımıyla M.S. 1. yüzyılın sonuna tarihlendirilen mermer kabartmalar, olasılıkla kentte M.S. 1. yüzyılın sonları ile 2. yüzyılın başlarında faaliyet gösteren yerel bir atölyeye ait olmalıdır. Kheresimos yazıtı ve renkli mermerden kabartmalı panolar, Tralleis'te heykeltıraşlık faaliyetlerinin kesintisiz devam ettiğini, kent üzerinde yerel yöneticiler aracılığıyla merkezi Roma'nın ilgisinin daima canlı tutulduğunu göstermektedir. Erken İmparatorluk Dönemi'nde merkezi Roma ve eyaletlerde artan imar faaliyetleri için gerekli ham madde ihtiyacına yönelik, gelişen mermer ticaretinden Tralleis'in de fazlasıyla yararlandığı yine epigrafik kaynaklar ışığında ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda epigrafik, antik ve arkeolojik veriler ışığında Tralleis antik kentindeki heykeltıraşlık aktivitesi kronolojik bir düzende aktarılacak, çalışmamız kapsamında yer alan heykeltıraşlık eserlerinin üretim tarihi hakkında, atölye bazında gerekli alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Şimdi ise incelediğimiz eserlerin üretildiği atölyeler, atölyelerin üretimde bulunduğu dönem ve bu atölyelerin bölgedeki diğer heykeltıraşlık atölyeleri arasındaki yeri saptanmaya çalışılacaktır.

Tralleis heykeltıraşlık eserleri ile ilgili çalışmamızda, Kadın Heykelciği Parçası 1 (Lev. 1 a-c) olarak adlandırdığımız eser, Hellenistik Döneme tarihlendirebildiğimiz tek eserimizdir. Stil olarak Geç Hellenistik Dönem sonlarına verilen eser, özenli işçiliği, giysisi üzerinde görülen tamirat izleri kentte bu dönem de var olan atölyenin faaliyetlerini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca olasılıkla kentte, Hellenistik Dönem sonları ile M.S. 1. yüzyılın ortalarına kadar aktif olan atölyeler arasında geçiş dönemi eseri olması yönüyle de değer kazanmaktadır. Kadın Heykelciği Parçası 1 dışında diğer giyimli kadın

heykelcikleri stil yoluyla M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Ancak bu eserlerin de giysi modeli ve stiliyle Geç Hellenistik Dönem kadın figürlerine öykündüğü anlaşılmaktadır. Gösterdikleri ortak stil özellikleri ile muhtemelen aynı atölyede üretilmiş olan eserler, genellikle heykelcik boyutundadır.

Erkek ve Kadın başlarından oluşan grupta yer alan Kadın Başı 2'nin (Lev. XXVII c-d), Klasistik etkili Geç Hellenistik Dönem örneklerine öykündüğü açıktır. Ancak saç işlenişinde görülen teknik ayrıntılar ve yüz hatlarındaki kuru, sert ve ifadesiz yapı eserin Roma Dönemi'nde üretilmiş olduğunu göstermektedir. Klasik ve Hellenistik Dönem sanatına hayranlığıyla bilinen Roma İmparatoru Hadrianus zamanında kentte varlığını sürdürmüş bir atölyede üretilmiş olması muhtemel olan eserin, Tralleis'te Geç Hellenistik Dönem'de varlığını sürdüren atölyeler ile de sanatsal bağını koparmadığı açıkça görülmektedir. Kadın başı 2, kentteki heykeltıraşlık aktivitesinin aralıksız devam ettiğinin, Roma Dönemi atölyelerinin, Hellenistik atölyelerde üretilen eserlerden haberdar olduklarının ve bu eserlerden etkilendiklerinin en somut örneğidir.

Tanrı ve Tanrıça grubunda yer alan Asklepios ve Hygieia'ya ait heykeltıraşlık eserleri muhtemelen M.S. 2. yüzyıl ve sonrasında faaliyet gösteren atölyemizde üretilmiş olmalıydı. Asklepios, normal insan boyutlarının üzerinde ölçülere sahiptir. Tanrı, Klasik Dönemi'n ünlü kült heykeli tipinde yapılmıştır. Hygieia Heykelciği ise profilli bir kaide üzerinde kaidenin sol kenarına yakın yerleştirilmiştir. Kaidenin ortadan kırılmış olması ile eksik parça üzerinde bir Asklepios heykelciğinin yer alması gerektiği düşünülmektedir. Hygieia Heykelciği orijinali Hellenistik Döneme kadar giden ve pek çok Roma kopyası ile bilinen tipindedir. Pergamon'dan ele geçen terracotta ve mermer heykelcikler tanrı çiftinin

Hellenistik Dönem kentlerindeki kültüyle bağlantılı olarak birlikte tasvir edildiklerini göstermektedir⁵¹¹. Londra’da bulunan ve Roma Dönemi’ne tarihlendirilen Hygieia ve Asklepios heykelcik grubu, Tralleis heykelcik grubu için oldukça aydınlatıcı bir örnektir⁵¹². Londra örneği ışığında aynı grubun Tralleis’te de adak heykelcikleri olarak üretildiklerini söylemek mümkündür.

Hamam-gymnasiumun palaestrasındaki dolgu toprağın kaldırılması çalışmaları sırasında, atıl durumda bulunmuş olan Asklepios Heykeli (Lev. VIII c-d) muhtemelen hamamın herhangi bir bölümünde sergilenmek üzere yapılmıştır. Yaylalı tarafından 2006 yılında gymnasiumun kuzeydoğusundaki yapılanmayı anlamaya yönelik yapılan kazı çalışmaları sırasında, latrina olarak adlandırılan mekan içinde bir kadın heykeli parçası bulunmuştur⁵¹³. Kadın heykeli üzerine yaptığımız incelemeler sonucunda heykel parçasının Hygieia’ya ait olabileceği düşünülmüştür. Hygieia’nın Münih tipinde olduğu düşünülen kadın heykeline ait parça mermer yapısı, boyutları ve stili ile Asklepios heykeli ile ortak özellikler sergilemektedir. Muhtemelen aynı atölyede üretilen Asklepios ve Hygieia heykelleri hamam-gymnasium yapısında aynı mekan içinde sergileniyor olmalıydı. Nitekim sonradan bulundukları yerlere bir şekilde taşınmış olan heykel parçaları, hamam-gymnasiumda teşhir edilmek üzere yapılmıştır.

Atina’daki Zappeion Hamamı’ndan bulunmuş Asklepios ve Hygieia heykelleri bilinmektedir⁵¹⁴. Yine Metropolis’teki hamam-gymnasiumdan bulunan Asklepios ve Hygieia heykelleri de tanrı çiftinin bir arada bulunduğu merkezler arasında yer

⁵¹¹ Vorster 2004, 128; De Luca 1991, 326-28.

⁵¹² Filges 1999, Taf. 39 Fig. 4.

⁵¹³ Yaylalı 2007, 561 Res. 5.

⁵¹⁴ Mandersheid 1981, 31.

almaktadır⁵¹⁵. Hamamlarda Asklepios ve Hygieia'nın heykellerine yer verilmesi, sağlık, temizlik, bedensel güç ve güzellik gibi kavramların yansımaları olan tanrılarla insanların buluşma noktası olarak yorumlanmaktadır⁵¹⁶. Bu durumda Tralleis hamam-gymnasiumunda bulunan Asklepios ve Hygieia heykel parçaları, tanrı çiftinin bir arada heykellerinin bulunduğu merkezlere bir yenisinin daha eklenmesini sağlamıştır. M.S. 2. yüzyılın ortalarından sonra yapıldığı düşünülen heykeller olasılıkla kentte bu dönemde faaliyette bulunan aynı atölyede üretilmişlerdir. Öyle ki bu atölye, aynı tipteki tanrı heykellerinin büyük boyutlarda olanlarını kamu yapılarında sergilenmek üzere yontarken, aynı tipte tanrı ve tanrıça heykellerinin küçük boyutta olanlarını ise adak eşyası olarak kullanılmak üzere üretmiş olmalıydı. Çoğunlukla açık alanlarda sergilenen büyük heykellerden farklı olarak küçük heykelcikler, daha doğal bir ambiyans yaratmaktadır. Büyük heykellerin küçük formatı şeklinde üretilen heykelcikler ve bunların sergilenmesi arasındaki ilişki her zaman tartışma konusu olmuştur⁵¹⁷. Stähler, Hellensitik Dönem heykellerinin boyunu, iç anlamlarıyla bağlantı kurarak açıklamıştır⁵¹⁸. Normal insan boyutundan küçük olan heykelcikler, dilek ve isteklerin kendine has koruyucu tanrısal değerlerle birleştirilerek, halka açık alanlarda, kutsal alanda ve en çok da özel evlerde sergilenmek üzere üretilmiştir. Tralleis'te konut alanından bulunan heykelcikler eserlerin yukarıda açıklanan fonksiyonunu desteklemesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Tralleis'deki kazılardan bulunan Asklepios ve Hygieia heykel parçaları ile Hygieia heykelciği M.S. 2. yüzyılda üretimde bulunan atölyenin önemli eserleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Olasılıkla bu dönemde merkezi bir atölyenin etrafında organize

⁵¹⁵ Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Metropolis heykelleri için bkz. Aybek 2009, 77 vd.

⁵¹⁶ Yegül 2006, 155.

⁵¹⁷ Filges 1999, 424 dip not. 215.

⁵¹⁸ Filges 1999, 424 dip not. 218.

olmuş pek çok küçük atölye de, heykelcikleri yerel üslupta üretmiştir. Profilli kaide üzerinde ayakta duran tanrı ya da tanrıça figürlerinden oluşan heykelciklerin buluntu yerlerinin çok çeşitli olmasına rağmen Filges tarafından yapılan araştırmada, Dokimaion ve Side olmak üzere başlıca iki atölyede yapıldığı ileri sürülmüştür⁵¹⁹. Tralleis'ten bulunan profilli kaideye sahip Hygeia heykelciği (Lev. XVI a-b) ve Aphrodite heykelcikleri ve tez kapsamında yer alan heykelciklere ait çok sayıda baş ve gövde parçası, ayrıca yarı işlenmiş heykelcik parçaları, kentte tıpkı Dokimaion ve Side'de olduğu gibi küçük boyutta üretim yapan bir atölyenin olduğunu kanıtlayacak sayı ve niteliktedir. Böylece profilli kaideye sahip heykelciklerin buluntu yerleri olarak literatürde yer alan Dokimaion, Side gibi merkezlere Tralleis'i de eklemek mümkün olmaktadır.

Tralleis'te günümüze kadar yapılan arkeolojik kazılarda, heykeltıraşlık atölyelerinin varlığına işaret eden somut mimari kalıntılara rastlanmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında kentin yüzde altmışlık bir kısmının askeri bölge sınırları içinde yer almasından dolayı kazı çalışmalarının kısıtlı alanlarda gerçekleştirilmiş olması etkilidir. Ayrıca kent, hem antik dönemde hem de modern zamanda sürekli tahribata uğramış, kentin üstün nitelikli mermer eserleri eritilerek yok edilmiştir. Buna rağmen kazılarda ele geçen mermer heykeltıraşlık eserlerinin sayıca fazla olması, en üst kaliten ikinci sınıf kaliteye kadar değişen özellikte, farklı boyutlarda eserlerin bulunması ve bu eserlerin ortak stil öğelerini barındırması, kentte Roma İmparatorluk döneminde, M.S. 2. yüzyılda aktif olan bir heykeltıraşlık atölyesinin varlığına işaret etmektedir.

⁵¹⁹ Filges 1999, 419.

Yukarıda sözü edilen değerlendirmeler sonucunda Tralleis'te, Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar aralıksız üretim yapan atölyelerin bulunduğu ele geçen kazı buluntusu heykeltıraşlık eserleri ile ispatlanmaktadır. Tralleis'de yapılan bilimsel kazılar sonucunda bulunan heykeltıraşlık eserleri kentteki üstün sanat düzeyini ve toplumun beğenisini yansıtmaktadır. Kozmopolit bir toplum yapısına sahip olan Tralleis'te kutlanan festivaller ve halkın bu festivallere katılımı, çevre kentlerle olan ilişkiler yine heykeltıraşlık eserleriyle ispatlanabilmektedir. Tralleis'de ele geçen adak taşları (Lev. XXXII a-b), kentin diğer yakın kentler gibi Zeus Labraundos kültünün yayılım alanı içinde olduğunu, Tralleis'te yaşayan kişilerin belki de kutsal alandaki şenliklere katıldığı ve burada tanrının kehanetinden yararlanılarak adakta bulunulduğunu düşündürmektedir.

Aphrodisias, Laodikeia ad Lycum, Hierapolis, Tralleis, Labraundos, Menderes Havzası'nın önemli şehirleridir. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde bu şehirler sanatsal, ticari ve dini daha pek çok alanda birbirleriyle tatlı bir rekabet halinde olmuşlardır. Nitekim ele geçen yazıtlar, heykeltıraşlık eserleri, kült objeleri bu söylemi kanıtlamaktadır. Özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde M. S. 2. yüzyılda, bölgedeki kentler arasındaki rekabette önde giden Aphrodisias, sahip olduğu üstün koşulların ve görkemin Roma ve Iulius ailesi ile kurmuş olduğu yakın bağdan kaynaklandığının bilincinde heykeltıraşlık sanatının merkezi olarak görülmüştür⁵²⁰. Tralleis'deki atölyelerin Aphrodisias atölyeleri karşısındaki yeri, iki kentteki heykeltıraşlık aktivitesi bağlamındaki rekabet ortamında değerlendirildiğinde, Tralleis atölyelerinde de Flaviuslar Dönemi'nden sonra Aphrodisias ile paralel ölçekte büyük boy eserlerin üretilmiş olabileceğine şüphe yoktur. Ancak Tralleis

⁵²⁰ Durna 2004, 13.

kazılarının kesintilerle ve çok az ilerlemiş olması sebebiyle bilinen büyük boy heykellerin az sayıda ele geçmiş olması, aynı zamanda çokça arkasının geleceğinin habercisidir. Aphrodisias'ın önemli bir şansı M.S. 6. yüzyıla kadar pagan kültürünün devam ettiği bir merkez olmasıdır. Bu sebeple de Hristiyanlık dönemi tahribatına daha az maruz kalarak daha fazla büyük boy heykel günümüze ulaşmıştır. Tralleis'te de bundan sonra ki kazı çalışmalarıyla büyük boy daha fazla heykel olduğu görüşümüz destek bulacaktır.

Tralleis; toplumun önemli bir kesimini oluşturan zenginler, tüccarlar, heykeltıraşlar, seramikçiler, ketenciler, mimarlar olmak üzere pek çok meslek birliğine ev sahipliği yapmış, Roma'nın Asya Eyaleti'nde bulunan aktif bir şehirdir⁵²¹. Konumu gereği kültürel, ekonomik ve ticari aktivitelerden fazlasıyla yararlanmıştır. Şehirde olasılıkla M.S. 2. yüzyılda sayıları gittikçe artan Romalı zengin tüccarların yaşadığı evlerde kullanılmak üzere üretilen görkemli mermer masalar Tralleis atölyelerince üretilmiş olmalıdır. Tralleis M.S. 1. yüzyılın başlarında Khairemon, M.S. 1. yüzyılın ortalarında Kheresimos, M.S. 2. yüzyılda Claudianus gibi zengin ve ünlü isimler aracılığıyla Roma'nın ilgisini daima canlı tutmayı başarmış bir şehirdir⁵²². Dolayısıyla Tralleis'in, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Asya Eyaleti'nde sanatsal faaliyetler açısından gölgede kalmış olması pek de mümkün görünmemektedir.

⁵²¹ Magie 2002, 16; Seramik üretiminde özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde Terra Sigillata üretim merkezi olarak ün yapmış bir şehirdir. Bkz. Yaylalı 2007, 567-568. Cicero, İtalya'dan gelerek Tralleis'e yerleşen ve vatandaşlık hakkı kazanmış yerel yurttaşlardan oluşan pek çok Romalı zengin vatandaşın varlığından söz etmektedir, Cicero, Pro Flacco, 71. Bunlar arasında özellikle Caludianus adındaki yüksek rütbeli resmi görevli aynı zamanda bağışta bulunan bir birliğin de üyesidir. Bkz. Terpstra 2011, 242.

⁵²² Claudianus, M.S. 2. yüzyılda varlığı bilinen, Tralleis'te geniş yetkilerle donatılmış zengin bir tüccar olmasının yanı sıra kutsal festivalleri organize eden bir rahip, yerel halk ile vali arasında ara buluculuk yapan önemli bir kişidir. Bkz. Terpstra 2011, 243.

KAYNAKÇA

- Adam, S. (1966). *The Technique of Grek Sculpture in the Archaic and Classical Periods*, London.
- Akdeniz, E. (1997). 1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve çevresi Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV*, 1997, 233-254.
- Akdeniz, E. (2002). Büyük Menderes Havzasındaki Orta Kalkolitik Çağ problemi. *OLBA V*, 59-76.
- Alicu, D.- Pop, C.- Wollmann V. (1979). Figured Monuments from Sarmizegetusa. *British Archaeological Reports (British Series)55*, 11-12.
- Allison, P. M. (2006). *The Menander Insula at Pompeii Volume III: The finds, a contextual study*, Oxford: Clarendon Pres.
- Amelung ,W. (1903) *Die Skulpturen Vatikanischen Museums I*, Berlin: in Kommission Bei Georg Reimer.
- Amelung, W. (1908) *Die Skulpturen Vatikanischen Museums II*, Berlin: in Kommission Bei Georg Reimer.
- Anadolu, A. U. (1987) İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki taştan yapılmış masa ayakları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı V/I*, 293-302.
- Anadolu, A.U. (1995). Zeus Labraundos ve Apollon Lairbenos'un simgesi olarak Labrys. *Arkeoloji Dergisi III*, Lev. LVIII-LXI, 225-226.
- Andreae, B. (1995). *Museo Chiaramonti II*. Bildkatalog der Skulpturen des Vatikanischen Museums. Band 1. Berlin ; New York : Walter de Gruyter.
- Asgari, N. (1979). Anadolu'da antik mermer ocakları' *VIII. Türk Tarih Kurumu Kongresi Bildirileri*, 452-453.

- Atalay, E. (1976). Kuşini mermer ocağı hakkında ön rapor. *Türk Arkeoloji Dergisi* 23-1, 13-15.
- Atalay E. (1989). *Weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n. Chr. Aus ephesischen werkstätten*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Alzinger W. (1966). Ritzzeichnungen in den Marmorbrüchen von Ephesos. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes XLIII*, 61-72.
- Attanasio D.- Bruno M.-Yavuz A.B.-Elçi H. (2008) . Aphrodisias ve Göktepe’de yeni keşfedilen mermer ocakları. *Aphrodisias’tan Roma Portreleri*. Ed. R.R.R. Smith-J.L. Lenaghan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 216-227
- Aurenhammer, M. (1990). *Die Skulpturen von Ephesos, Idealplastik I*. Wien: Verlag Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Aybek, S. (2009). *Metropolis Ionia I Heykel: Metropolis’te Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*. İstanbul: Homer kitabevi.
- Bağdatlı, F. (2009). *İ.Ö. 3. Yüzyılda Batı Anadolu ve Adalarda Heykeltıraşlık faaliyetleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Bartman, E. (1988). Decor et Duplicatio: Pendants in Roman Sculptural. *American Journal of Archaeology* 92, No. 2, 211-225.
- Bartman, E. (1992). *Ancient Sculptural Copies in Miniature*. New York-Köln: E.J. Brill Leiden.
- Becatti, G. (1972). *Ninfe e divinità Marine: ricerche mitologiche iconografiche e stilistiche*, Studi Miscellanei 17, Roma: De Luca.

- Bean, G. E. (2000). *Eski Çağ'da Menderes'in ötesi*. Çev.Pınar Kutoğlu. İstanbul: Arion yayınevi.
- Bergman, M. (1977) *Studien zum Römischen Porträts des 3. Jarhunderts n. Chr.* Bonn: Rudolf Verlag Habet GBMH.
- Berger, E. (1982). Zwei neue Skulpturenfragmente im Basler Ludwig-Museum: Zum Problem des 'Asklepios Giustini. *Festschrift für Ulrich Hausmann*, Herausgegeben von Bettina Von Freytag Gen. Löringhoff, Dietrich Mannsperger, Friedhelm Prayon. Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.
- Berger, E. (1990). *Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig III.Skulpturen*. Mainz: Verlag Phlipp von Zabern.
- Bieber, M. (1928). *Griechische Kleidung*. Berlin : Verlag von Walter de Gruyter.
- Bieber, M. (1955). *The Sculpture of the Helenistik Age*. New York: Colombia University Pres.
- Bieber, M. (1977). *Ancient Copies Contributions to The History of Greek and Roman Art*. New York: New York University Pres.
- Blinkenberg, C. (1933). *Knidia: Beiträge zur der Praxitelischen Aphrodite*. Kopenhag: Levin& Munksgaard.
- Blumel. C. (1955). *Greek Sculptors at Work*. Çev. L. Holland. London: Phaidon Press.
- Blümel, W. (1999). Epigraphische Forschungen im Westen Kariens 1997. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XVI/1*, 403-408.
- Bloesch, H. (1943). *Antike Kunst in der Schweiz*, Zurich: E. Rentsch.
- Boon, G.C. (1973). Sarapis and Tutela: A Silchester Coincidence. *Britannia*, Vol. 4, 107-114.

- Bonanome, D. (1995). *Le Sculture, Museo Nazionale Romano I/12*, Roma: De Luca Editore.
- Brinke M. (1996). Die Aphrodite Louvre-Neapel. *Antike Plastik* 25, 7-64, Taf. 1-50.
- Brody, L.R. (2007). *Aphrodite Of Aphrodisias*. Mainz: Philip von Zabern.
- Brommer, F. (1940-1950). Pan im 5. und 4. Jahrhundert v. Chr. *Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft*, 15, 5-42.
- Bruns - Özgan, C. (2010). Aphroditen aus Knidos. in R. van Bremen-J. M. Carbon (eds), *Hellenistic Karia: Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia-Oxford, 29 June-2 July 2006, Bordeaux*, 527-538.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*, Çev. Jhon Raffan, Massachusetts: Cambridge.
- Claridge A. (1990). Ancient techniques of making joins in marble statuary. *Marble: Art Historical and Scientific Perspectives in Ancient Sculpture*. Malibu, 135-162.
- Cohon, R. H. (1984). *Greek and Roman Stone Table Supports with Decorative Reliefs*, Dissertation, Ann Arbor: New York University.
- Cordelia –Eule, J. (2001). *Hellenistische Bürgerinnen Aus Kleinastan Weibliche Gewanstatuen in Ihrem Antiken Kontext*. İstanbul: TASK.
- Corso, A. (2007). *The Art Of Praxiteles II: The Mature Years*. Roma: L'erma di Bretshchneider.
- Crampa, J. (1972). *Grek Inscriptions*, Vol. III, Part 2. Athen: Svenska Institutet.
- Çalık, A. (1997). *Roman Imperial Sculpture from Cilicia*, University of London-King's College, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London.
- Çevirici-Coşkun F. (2011) Maraş Müzesi'nden bulunan iki heykel. *OLBA XIX*, 159-172.
- Delcourt, M. (1961). *Hermaphrodite, Mythes And Rites Of The Bisexual Figure In Classical Antiquity*. London: Studio Books.

- Delemen, İ. (2007). Afyon Emirdağ'dan bir Tykhe heykelciği. *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan, Ed. M. Alparslan, M.D. Alparslan H.Peker, İstanbul: Ege yayınları.*
- De Luca, G. (1991). Zur Hygieia Von Pergamon. Ein Beitrag. *Istanbuler Mitteilungen 41, Tafel 39-45, 325-345.*
- Diepolder, H. (1931). *Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Berlin : H. Keller.
- Dinç, R. (1998). Tralleis 1996. *Kazı Sonuçları Toplantısı XIX /2 , 205-236.*
- Dinç, R.-Özkan, H.- Takaoğlu, T. (2000). Tralleis Kazı Çalışmaları 1997-1998. *Arkeoloji ve Sanat 95, 2-14.*
- Dinç, R. (2003). *Tralleis Rehberi/Guide.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dinç, R.-Dede, E. (2003). Tralleis 2000 Kazı Raporu. *Kazı Sonuçları Toplantısı XXIV/1, 405-418.*
- Dinç, R.-Dede, E. (2004). Tralleis 2002 yılı Kazı ve Restorasyon çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı XXV/1, 339-354.*
- Dinç R.- Şahan M. (2006). Tralleis Kazılarında bulunan kabartmalı mermer duvar panoları. *ed.B. Avuç, Hayat Erkanal'a Armağan: Kùltürlerin Yansıması, Homer yay. İstanbul, 249-256.*
- Dinç, M. (2012). Tralleis Hamamı'ndan Deniz Thiasos'u Tasvirli Kabartmalar. *OLBA XX, 201-244.*
- Döhl, H. (1968). *Der Eros Des Lysipp- Frühhelleistische Erosen.* Göttingen: Bamberger Fotodruck R. Rodenbusch.
- Dunand, F. (1979). Religion populaire en Égypte romaine: les teres cuites isiaques du Musée du Caire, Leiden.

- Durna, G.E. (2002). *Antik Çağda Güneybatı Anadolu (Karia) Bölgesinde Aphrodite Kültü, Aphrodite karakterine analitik bir yaklaşım*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Durna, G. E. (2004). Mitostan Siyasete Venüs Prometor. *Belleten* 251 C. LXVIII, 1-23.
- Durugönül, S.(2008). Silifke Müzesinden Bir “Clipeata Imago. *OLBA* XVI, 193-205.
- Durugönül, S. (2011). Silifke Müzesi’nden Dionysos-Pan Heykeli ve İki Torso. *ADALYA* XIV, 287-296.
- Durugönül, S.-Aydın, A.-Kaplan, D.- Tepebaş, U. (2013). *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu; Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. (Baskıda) İstanbul: Ege Yayınları.
- Durukan, M.- Durugönül, S.(2009). A Relief of The God Men From Tarsus. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Isntitutes* 123, 199-213.
- Eran, Y. (2009). Tarsus Müzesi’nde bulunan bronz mobilya ayağı. *Ebru Parman’a Armağan, Sanat Tarihi ve Arkeoloji Yazıları*, Ed. A. Ouğz Alp, Ankara, 155-164.
- Erdem Koçel Z. (1998). Anadolu’da Hadrianus Dönemi Yapıları. *Arkeoloji ve Sanat* 83, 2-12
- Erim, K. (1963). Furtjer Finding From The Carian Mine Statuary : And The Discovery of Unique Cult Statue of Aphrodisias. *Illustrated London News* (Archaeological Section), No 2118, 20-23.
- Erim, K. (1986). *Aphrpodisias: City Of Venus-Aphrodite*. New York: Facts On File Publication.
- Filges,, A.(1997). *Standbilder jugendlicher Göttinnen*, Wien.

- Filges A. (1999). Marmorstatuetten Aus Kleinasien. Zu Ikonographie Funktion Und Produktion Antoninischer, Severischer Und Späterer Idealplastik. *Istanbulur Mitteilungen* 49, 377-430, Tafel 33-39.
- Fittschen, K. -, Zanker, P. (1983). *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom*, Band III, Text, , Mainz am Rhein: Verlag Philip von Zabern.
- Friesen, J.S. (1993). *Twice Neokoros, Ephesus, Asia & The Cult of The Flavian Imperial Family*. Leiden-New York-Köln: Cincinnati Classical Studies-BRRIL.
- Fuchs, W. (1954). Zum aphrodite –typus Louvre- Neapel und seinen Neuattischen Umbildungen, Neue Beiträge zur Klassischen Altertumswissenschaft, *Festschrift B. Schweitzer*, Köln.
- Furtwangler A. (1877). Con Rappresentazione Bacchiche. *Annali dell' Instituto di corrispondenza archaeologica* 49, 207-211
- Furtwangler A. (1901). Ancient Sculptures at Chatsworth House. *Journal of Hellenic Studies* 21, 209-228.
- Gunter, C. (1989). Sculptural Dedication at Labraunda. *Architecture and Society in Hecatomnid Caria: Proceeding of the Uppsala Symposium 1987*, Ed. Tullia Linders and Pontus Helström, Uppsala: S. Academia Upsaliensis. 91-98.
- Hallet, C. (1998). A Group of Portrait Statues from the Civic Center of Aphrodisias. *American Journal of Archaeology* 102/1, 59-89.
- Hanfmann, G.M.A.- Ramage N.H. (1978). *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, Sardis Report 2. Chambridge: Harvard University Press.

- Hartmann, E.(1995). Skulpturenausstattung in Thermen. *in standorte, kontekst und Funktion antiker skulpture*, ed. K. Stemmer. Berlin: Freunde & Förderer der Abguss-Sammlung Antiker Plastik.
- Havelock, C.M. (1995). *The Aphrodite of Knidos and Her Successors, A Historical Rewiew of The Female Nude in Greek Art*. Ann Arbor: Michigan University Press.
- Head,B. V.(1911). *Historia Numorum*, Oxford: Clarendon Press.
- Head,B. V.(1964). *British Museum Catalogues of Greek Coins Lydia*, Bologna: Forni.
- Hellström, P. (2007). *Labaraunda*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Herzog, R. (1903). Das Kind mit der Fuchsgans. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Isntitutes in Wien* 6, 215-236.
- Hill, D. K. (1946). Material on the Cult of Sarapis. *Hesperia* 15 No.1, 66-72.
- Hirt A.M. (2010). *Imperial Mines and Quarries in the Roman World: Organisational Aspects 27 BC.- AD. 235*. New York: Oxford University Press.
- Hornbostel, W. (1973). *Sarapis: Studien zur Überlieferungsgeschichte,der Gestalte ines Gottes*. Leiden: EPRO XXXII.
- Horn, R. (1972). *Hellenistische Bildwerke auf Samos*, Samos XII. Bonn : Habelt.
- Humann, C. – Dörpfeld,W. (1893) Ausgrabungen in Tralles. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 18, 395-413.
- Himmelman, N. (1984). *Das Akademische Kunstmuseum Der Universiät Bonn*. Köln: Rheinland-Verlag.
- Işın, G. (2007). *Patara Terracottaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*. Patara V.I, İstanbul: Ege Yayınları.

- İnan, J.(1965). *Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- İnan, J. (1975). *Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- İnan, J. – Rosenbaum, E. (1966). *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minör*. London: Ox.Un.Press.
- Johnson, P. F. (1931). *Corinth IX: Sculpture 1896-1923*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Jones, H.S. (1926). *A Catalogue of the Ancient Sculptures preserved in the Municipal Collections of Rome. The Sculpture of the Palazzo dei Conservatori*, Oxford: Clarendon Press.
- Jones, C. P. (1993). The Olympeion and The Hadrianeion at Ephesos. *Journal of Hellenic Studies* 113, 149-152.
- Jones, C. P. (2011). The inscription seen by Agathias. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 179, 107-115.
- Kabus-Preisshofen, R. (1975). Statuettengruppe aus dem Demeterheiligtum bei Kyparissi auf Kos. *Antike Plastik* XV, 31-64, Taf.11-28.
- Kapossy, B. (1969). *Brunnenfiguren der hellenistischen und römischen Zeit*. Zürich: Juris.
- Karousou, S.(1974). Neues zur Aphrodite Fréjus. Ein attischer Kopf und das Fragment einer Grabstele. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung*, 89, 151-172.
- Kaschnitz-Weinberg G.V. (19336-1937)., *Sculpture del Magazino Museo Vaticano, Monumenti a d'Arte IV*. Rome: Cittai del Vaticano.

- Kelperi, E. (1997). *Der Schmuck der nackten und halbnackten Aphrodite in der spätklassik und hellenistischen Zeit*, Frankfurt: Arbeitskreis Frankfurt und die Antike c/o Archäologisches Institut der J.W. Goethe-Universität.
- Kleiner, D.E.E. (2000). *Roman Sculpture*, Yale University Press, New Haven.
- Knörle, L.(1973). *Der Knabe mit der Fuchsgans. Beiträge zur hellenistischen Kinderplastik am Beispiel einer hockenden Knabenfigur in Wien*. München: R. Rodenbusch.
- Kranz, P. (1989). Bemerkungen Zum Bonner Asklepios-Pinax. *Festschrift Für Nikolaus Himmelman*, Heraus. Hans-Ulrich Cain vd. Bonn: Philip Von Zabern, 289-295.
- Kreikenbom, D. (1990). *Bildwerke nach Polycklet*. Berlin: Gebr. Mann.
- LIMC II/1 (1984). *Aphrodisias- Athena*. Zürich: Artemis Verlag.
- LIMC III/1 (1986). *Dionysos*. Zürich: Artemis Verlag.
- LIMC IV/1 (1988). *Eros-Herakles*. Zürich: Artemis Verlag.
- LIMC V/1 (1990). *Herakles-Kenchrias*. Zürich: Artemis Verlag.
- LIMC VII/1 (1994). *Oidipous-Theseus*. Zürich: Artemis Verlag.
- LIMC VIII/1. (1997). *Thespiades-Zodiacus*. Zürich: Artemis Verlag.
- Linfert, A. (1976) *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an vveiblichen Gewandfiguren*. Wiesbaden : Steiner.
- Lippold, G. (1956). Hermenbüste des einschenkenden Satyrs. *Die Skulpturen des Vatikanischen Museums, Band IIIa Text*, 474-75.
- Love, I. C.(1970). A Preliminary Report of the Excavation at Knidos 1969. *American Journal of Archaeology* 74, 149-155.

- Magie, D.(1953). Egyptian Deities in Asia Minor in inscription and on Coins. *American Journal of Archaeology* 57, 163-187.
- Magie, D.(2002). *Anadolu'da Romalılar, Batı Anadolu Kent Devletleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Manderscheid, H. (1981). *Die Skulpturenausstattung Der Kaiserzeitlichen Thermenanlagen*, Gebr. Mann, Berlin.
- Marcade, J. (1969). *Au Musée de Delos: étude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île*. E. De Boccard, Paris: DE Boccard.
- Marquart, N. (1995). *Pan in der Hellenistischen und Kaiserzeitlichen Plastik*. Bonn: Habelt.
- Mendel, G. (1914). *Catalogue Des Sculptures Grecques, Romaines Et Byzantines*. Constantinople: Musées Impériaux Ottomans.
- Merker, G. S. (1973) *The Hellenistic Sculpture of Rhodes*, Studies in Mediterranean Archaeology 40. Stockholm: Trycksaksservice.
- Meyer, M. (1988). Erfindung und Wirkung. Zum Asklepios Giustini. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 103, 119-159.
- Milleker, E.J.(1985). Three Heads of Sarapis from Corinth. *Hesperia* 54/2, 121-135.
- Mischner, J. (2004). Die Skulpturen des Hatay Museum von Antakya. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 118, 285-339.
- Mitchell, S. (1987). Imperial Building in The Eastern Roman Provinces. *Harvard Studies in Classical Philology* Vol. 91, 333-365.
- Moss, C. F. (1988). *Roman marble tables, (Volume I-IV)*, Dissertation, Doctor of Philosophy, Princeton University, New Jersey.

- Needler, W. (1949). Some Prolemaic Sculptures in the Yale University Art Gallery. *Berytus* 9, 129-141.
- Neugebauer, K.A. (1921). *Asklepios, Ein Beitrag zur kritik römischer statuenkopien Winkelmannsprogramm*. Berlin: Walter De Gruyter.
- Neverov, O. (1984) The Lyde Browne Collection and History Ancient Sculpture in the Hermitage Museum. *American Journal of Archaeology* 88/ 1, 33-42.
- Nick, G. (2002). *DIE ATHENA PARTHENOS Studien zum griechischen Kultbild und seiner Rezeption*, AM Beiheft 19. Mainz: Philip von Zabern.
- Oberleitner, W. – Lessing, E. (1978). *Funde aus Ephesos und Samothrake. Katalog der Antikensammlung II. Kunsthistorisches Museum-Wien*, Wien: Kunsthistorisches Museum.
- Onargan, T- Kızıl, M. S.- Köse, H. (1995). Ege Bölgesi Mermer ve Yapıtaşları potansiyeli ve değerlendirilmesi. *Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu*, Köse ve Kızıl (eds) © İzmir / Türkiye / 21-22 Nisan 1995, 197-202.
- Overbeck, J. (1871). *Griechische Kunstmythologie II*, Leipzig: W. Engelmann.
- Özgan, R. (1982). *Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltıraşlığı*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi, Konya.
- Özgan, R. (1990). İ.S. I. yüzyıl Tralleis Yontuculuğu. *X. Türk Tarih. Kongresi (1986)*, 247-284, Lev. 183-192.
- Özgan R. (1995). *Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis, Asia Minor Studien, Band 15*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH.
- Özoral, F. (1982). Kutludüğün Heykelcikleri. *Türk Arkeoloji Dergisi* 26/1, 1-10.
- Palagia, O. (2006). *Grek Sculpture: function, materials and techniques in the Archaic and Classical Periods*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Palma, B. (1995). Statua del Satiro Versante. *Museo Nazionale Romano , Le Sculture I*, 5, No. 59 ,137 vd. A curi di A . Guiliano. Roma : De Luca.
- Paribeni,, E. (1959). *Catalogo delle Sculture di Cirene. Satatue e Rilieve di Carattere Religioso*. Roma : L’ Erma di Bretschneider.
- Pasinli, A. (2003). *İstanbul Arkeoloji Müzesi*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Phlegon (1996) *Phlegon of Tralleis’ Book of Marvels*, Trns. William HANSEN, UK. : University of Exeter Press.
- Piccottinı, G. (1986). Die Rundskulpturen Des Stadtgebietes von Virunum. *Corpus Signorum Imperu Romani II*, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Phillips, Klar L. (2008). Figural table support: aspects of the archaeology of dining in the Roman World. *Aphrodisias Papers IV*, 253-283.
- Pinkwart, D. (1973). Weibliche Gevvandstatuen aus Magnesia am Mâander. *Antike Plastik XII* 12, 149–159.
- Pochmarski, E. (1974). *Das Bild des Dionysos in der Roundplastik der klassischen Zeit Griechenlands*, Wien: Österreichisches Archäologisches Institut in Wien.
- Pochmarski, E. (1990). *Dionysische Gruppen, Eine typologische Untersuchung zur Geschichte des Stützmotivs*, Wien: Österreichisches Archäologisches Institut in Wien.
- Pollitt, J.J. (1986). *Art in The Hellenistic Age*. UK: Cambridge University Press.
- Poljakov, F.B. (1989). *Die Inschriften von Tralleis und Nysa*. Bonn: Rudolf Habelt GMBH.
- Praschniker, C. (1947). *Der Bäderbezirk von Virinum*, Wien: R.M. Rohrer.
- Pfuhl, E. – Möbius, H. (1977). *Die ostgriechischen Grabreliefs I*, Mainz am Rhein.

- Radt, W. (2002). *Pergamon, antik bir kentin tarihi ve yapıları*. İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Rayet, O. – Thomas, A. (1877) *Milet et Le Golfe Latmique*. Paris: J Baudry, Libraire-Editeur.
- Reinach, S. (1924). *Repertoire De La Statuaire Grecque Et Romaine*, I-V. Paris: Edition, Ernest Leroux.
- Ridgway, B. S. (1997) *Fourth-Century Styles in Greek Sculpture*. U.S.A: The University of Wisconsin Pres.
- Ridgway, B. S. (2000). *Hellenistic Sculpture II The Styles of ca 200-100 B.C*. U.S.A: The University of Wisconsin Pres.
- Ridgway, B. S. (2001). *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C*. U.S.A.: The University of Wisconsin Press,
- Riemann, H. (1949). *Keramaikos; Die Skulpturen Vom 5. Jahrhundert Bis In Römische Zeit*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Richter, G. M. A. (1943). A Bronze Eros. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin, New Series, Vol. 2, No. 3*, 118-125.
- Richter, G.M.A. (1966). *The furniture of the Greeks, Etruscans and Roman*. London: Robetson, HGA.
- Robert, T. -Buroughton, S. (1935). Some Non- Colonial Coloni of Augustus. *Transsections and Proceedings of the American Philological Association* 66, 21-24.
- Robertson, M. (1975). *A History of Greek Art*. London: Cambridge University Press.
- Ruge, W. (1937). Tralleis. *Pauly-Wissowa. Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft (1893-)*(RE) 2 VI A, 2092–2128.
- Rühfel, H. (1984). *Das Kind in der griechischen Kunst*. Mainz am Rhein : P. von Zabern.

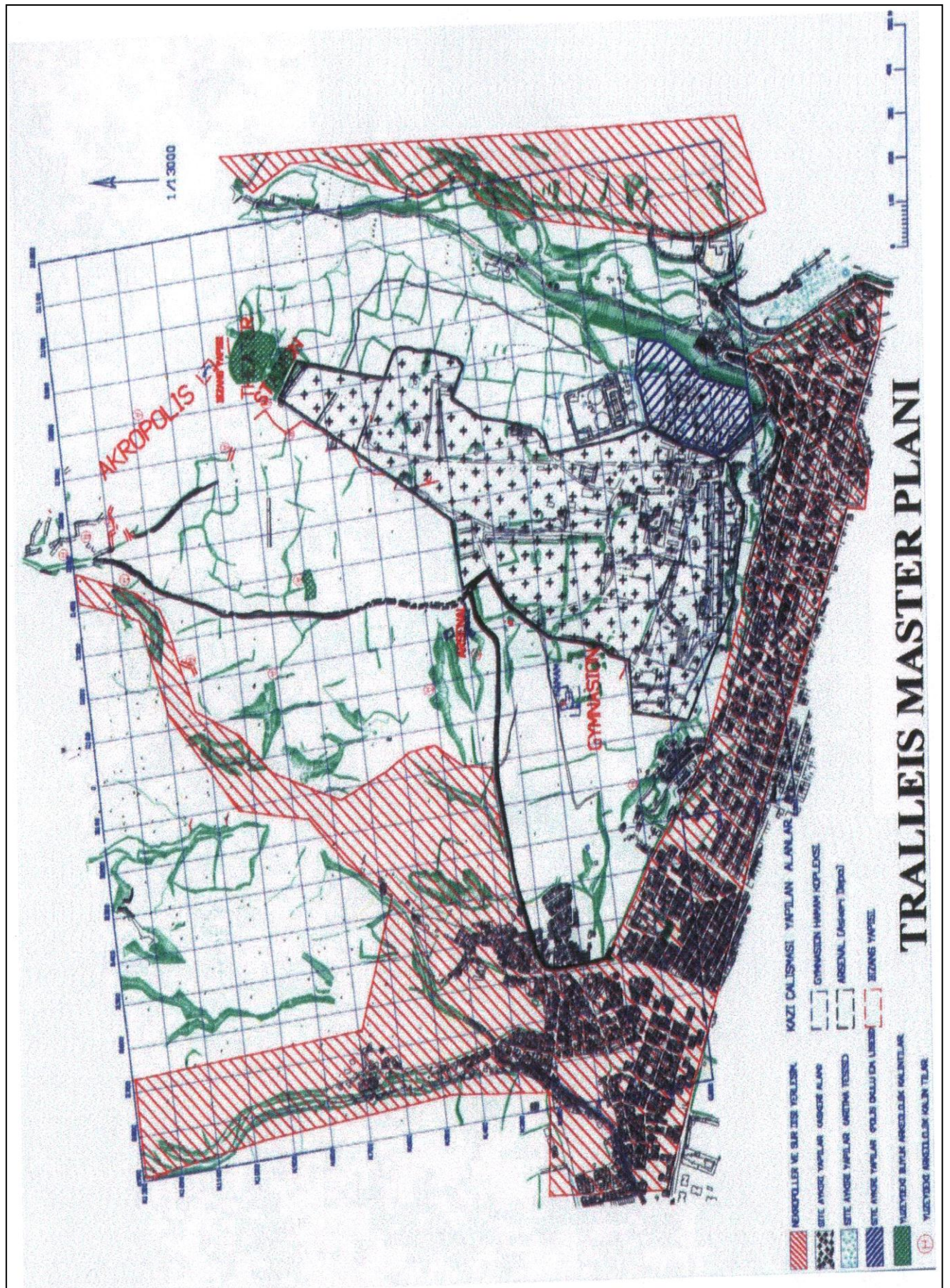
- Saraçoğlu, A.(1997). *Antakya Yöresi Mezar Stelleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Saraçoğlu, A.(2004a). Aydın Müzesinden bir grup Portre üzerine gözlemler. *OLBA X*, 185-208.
- Saraçoğlu, A.(2004b). Bir Musa Heykeli ışığında Tralleis ve Rhodos etkileşimi. *Anadolu'da Doğdu - 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan / Festschrift für Fahri Isik zum 60. Geburtstag*, Ed. Taner KORKUT - Havva İŞKAN - Gül İŞİN, İstanbul: Ege Yayınları. 649-657.
- Schrader, H. (1924). *Phidias*. Frankfurt am Main: Frankfurter Verlagsanstalt.
- Sekunda, N. (1991). Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Grater Phrygia. *Achaemenid History VI*, 83-143.
- Sezer, S. (2009). *Smyrna Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Shear, T. L. (1933). The Sculpture. *Hesperia*, Vol. 2, No. 2, The American Excavations in the Athenian Agora: First Report , 170-183.
- Shear, T. L. (1935). The Sculpture Found in 1933. *Hesperia*, Vol. 4, No. 3, 371-420.
- Sina, A. (2002). *Karia Tanrıları ve Kültleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Smith, R.R.R. (2002). *Hellenistik Heykel*. Çev. Ayşin Yoltar Tıldırım, İstanbul: Homer Yay.
- Smith, R.R.R. (2009). Yazıtlar, Tasvirler ve Arkeolojik veriler ışığında Heykel atölyeleri. *Aphrodisias'tan Roma Portreleri*. Ed. R.R.R. Smith & J.L. Lenaghan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Schefold, K. (1952). Der Basler Dionysos. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 39, 93-100.
- Söldner, M. (1986). *Untersuchungen zu liegenden Erosen in der hellenistischen und römischen Kunst*. Europäische Hochschulschriften 38.10. Bern ; New York: Frankfurt a.M.
- Sterret, J.R.S.(1885). The Inscription of Tralleis. *Papers of The American School of Classical Studies at Athens* I, 335-337.
- Stewart, A.(1990). *Greek Sculpture*. New Haven-London: Yale University Pres.
- Stewart A. (1995). Notes on the Reception of the Polykleitan Style: Diomedes to Alexander. Polykleitos, *The Doryphoros and Tradition*. Ed. Warren G. Moon. U.S. A.: The University of Wisconsin Press.
- Strong, S.A. MRS. (1908). Antiques in The Collection of Sir Frederick Cook, Bart., At Douhty House Richmond. *Journal of Hellenic Studies* 38, 1-150, Pl. I-XXIV.
- Stuart Jones, 1912 Ed. Stuart Jones, M.A. (1912) *A Catalogue of The Ancient Sculptures Preserved in The Municipal Collections of Rome, The Sculpture of The Museo Capitolin*. Oxford: the Clarendon Pres.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu Kültü*. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şahin, M. (2004). Pisidia Antiocheiası Erosu. *Anadolu'da Doğdu - 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan / Festschrift für Fahri Isik zum 60. Geburtstag*, Ed. Taner KORKUT - Havva İŞKAN - Gül İŞİN, İstanbul: Ege Yayınları. 731-741.
- Şahin, M.-Taşlıalan M. (2010). Smyrna Agorası Heykeltıraşlık buluntuları. *OLBA XVIII*, 175-240 Res. 1-52.

- Şimşek, C. (2000). Lycos Vadisi ve çevresindeki yerel Kültler. *II. Uluslararası Psidia-Antiocheiası Sempozyumu 2000 (Bildiri ve Özeti)*. 4-6.
- Şimşek, C. (2010). '2009 Yılı Laodikeia antik kenti kazıları', *Kazı Sonuçları Toplantısı* 32, 447-474.
- Texier, Ch. (2002) *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. II. Cilt, Çev. Ali Suat, Ankara: E.D.H.V.
- Toynbee, J.M.C. (1973). *Animals in Roman Life and Art*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Tül, Ş.-Aydaş, M. (2011). Mesogis üsündeki Larisa-Derira-Siderus. *Ege Defterleri* 02, 3-19.
- Üreten, H. (2005). Roma Dönemi'ne kadar Tralleis tarihi ve Attaloslar ile ilişkileri. *A.Ü.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XXIV/38 ,195-212.
- Winter, F. (1908). Die skulpturen mit Ausnahme Der Altarreliefs. *Antike Plastik VII/2*, Berlin: Verlag von Georg Reimer.
- Vorster, C.(1983). *Griechische Kinderstatuette*. Köln: Wasmuth.
- Vorster, C. (2004). Römische Skulpturen Des Spcten Hellenismus Und Der Kaiserzeit. *Vatikanische Museen Katalog Der Skulpturen II/2*, Wiesbaden : Reichert.
- Webb , P.A.(1996). *Hellenistic Architectural Sculpture, Figural Motifs in Western Anatolia and The Aegean Islands*. USA: The University of Wisconsin Pres.
- Vermeule, C. C. (1968). *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*. Chambridge: Harvard University Pres.

- Vermeule, C.C.-Comstock, M. B. (1976). *Sculpture in Stone. The Greek, Roman and Etruscan Collections of the Museum of Fine Arts Boston*. Boston: Museum of Fine Arts.
- Walters, J.E. (1988). Attic Grave Reliefs That Represent Women in Dress of Isis. *Hesperia Supplements* 22, 1-135,137-188.
- Walkens M.- De Paepe P.- Moens L., (1986). Survey in The White Quarries of Anatolia. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 4, 113-126.
- Yaylalı, A. (2007). 2006 Yılı Tralleis antik kenti Kazı ve Restorasyon çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 29/2, 555-575.
- Yaylalı, A.- Çekilmez, M.(2012). Eine-weibliche Gewndstatue aus Tralles', Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal 100. Yaşında, *Anadolu/Anatolia Ek Dizi III. 1.* Ed. Orhan Bingöl, Ankara: Ankara Üniversitesi. 223-234.
- Yegül, F. (2006). *Antik Çağda Hamamlar ve Yıkanma*. Çev. Emel Erten, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Zanker, P. (1974). *Klassizistische Statuen*. Mainz am Rhein:Verlag Philipp von Zabern.
- Zanker, P. (1992). *The Power of Images in The Age of Augustus*. trs. By Alan Sahapiro. Ann Arbor: University of Michigan Pres.

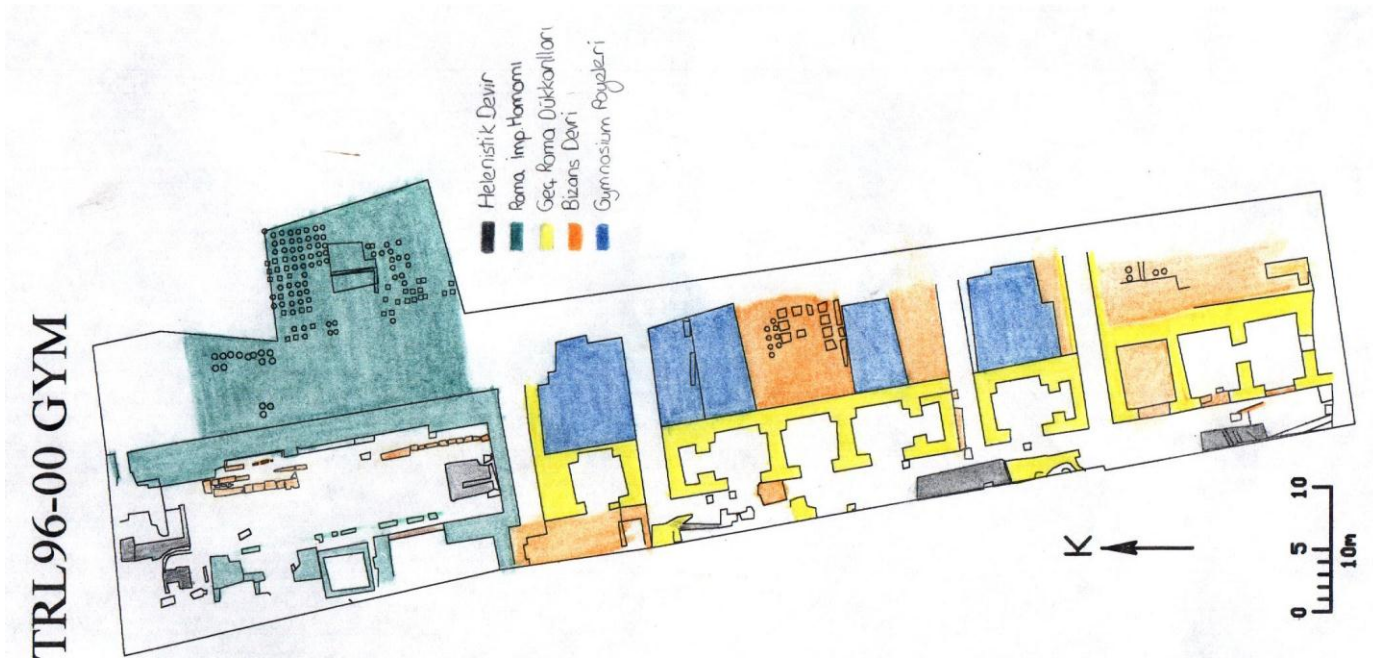
HARİTA, PLAN, ÇİZİM VE LEVHALAR

Plan 1

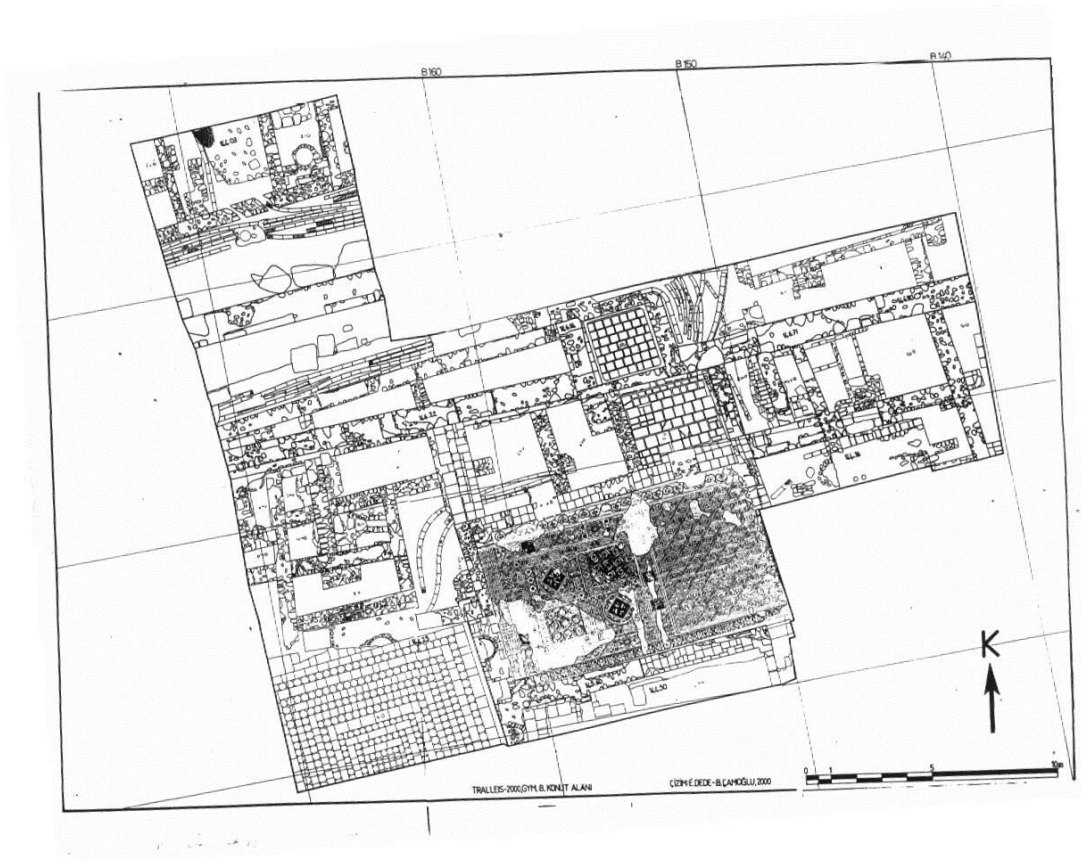
Resim 1

Çizim 1

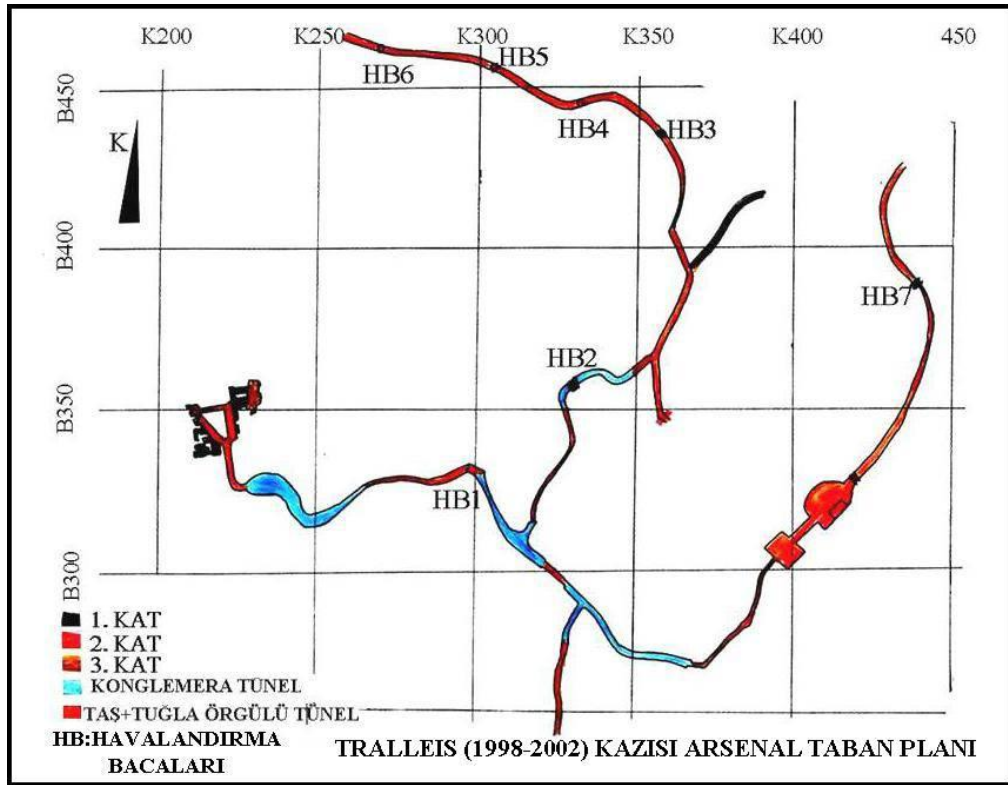
Resim 2

Çizim 2

Resim 3

Çizim 3

LEVHA I

a

b

c

b

LEVHA II

a

b

c

LEVHA III

a

b

c

d

LEVHA IV

a

b

a

b

c

LEVHA VI

a

b

c

d

LEVHA VII

a

b

c

LEVHA VIII

a

b

c

d

a

b

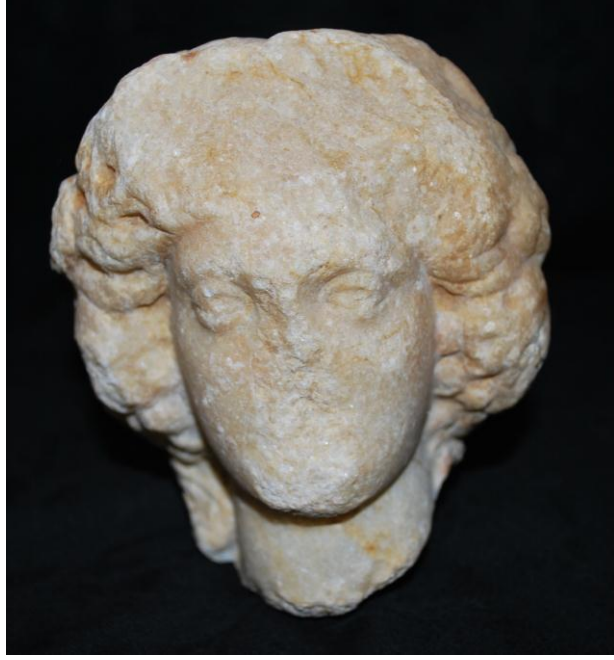

c

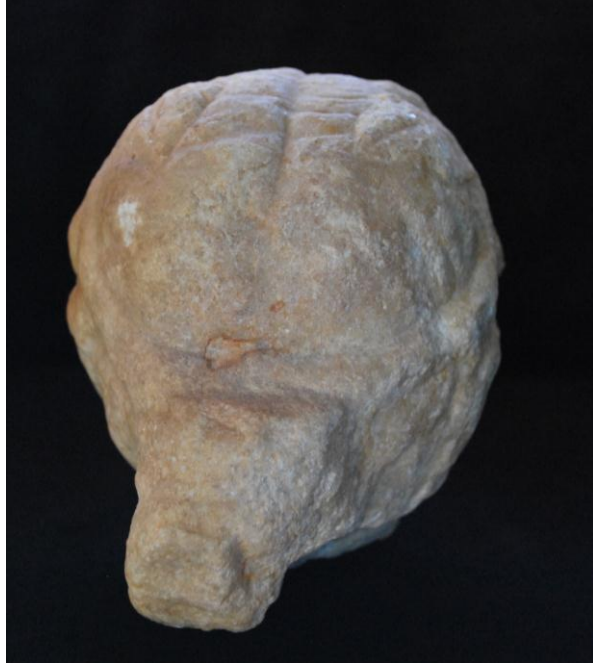

d

LEVHA X

a

b

a

b

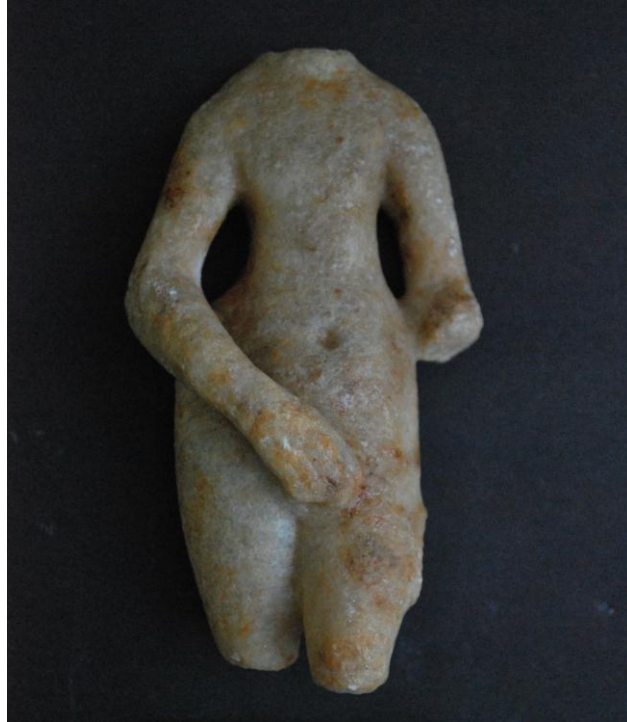

c

d

LEVHA XII

a

b

LEVHA XIII

a

b

c

d

e

LEVHA XIV

a

b

c

d

a

b

c

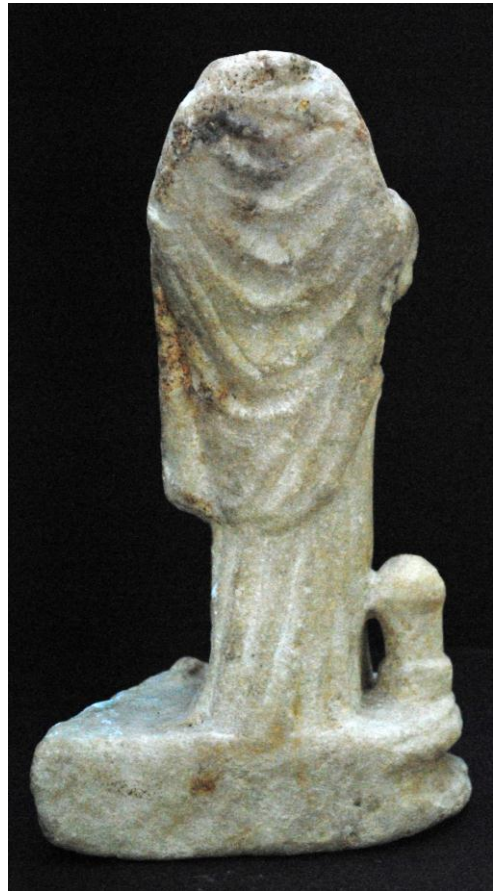

d

LEVHA XVI

a

b

LEVHA XVII

a

b

a

b

c

d

LEVHA XIX

a

b

c

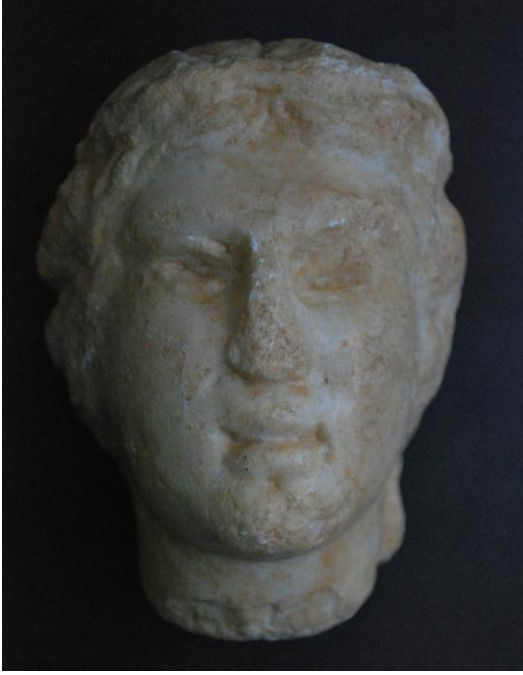
a

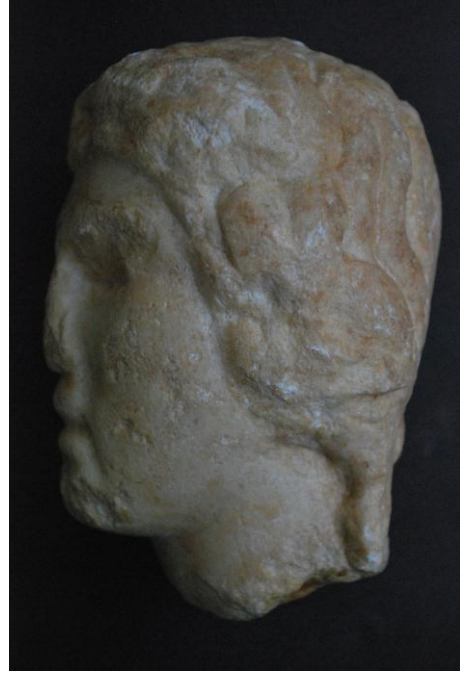
b

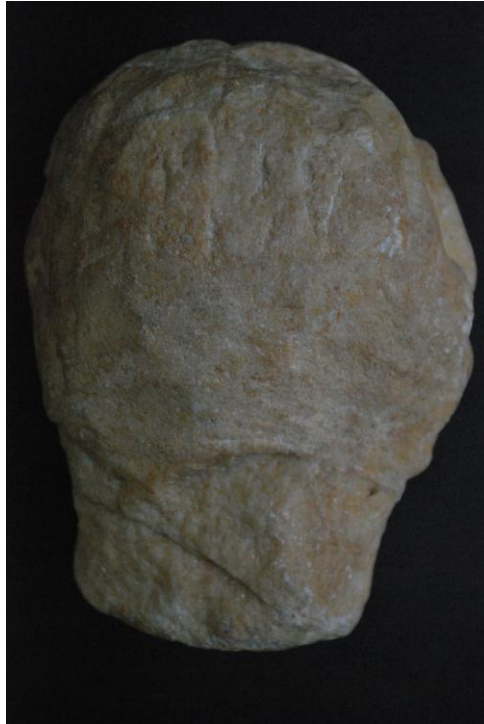
c

a

b

c

a

b

c

d

a

b

c

d

a

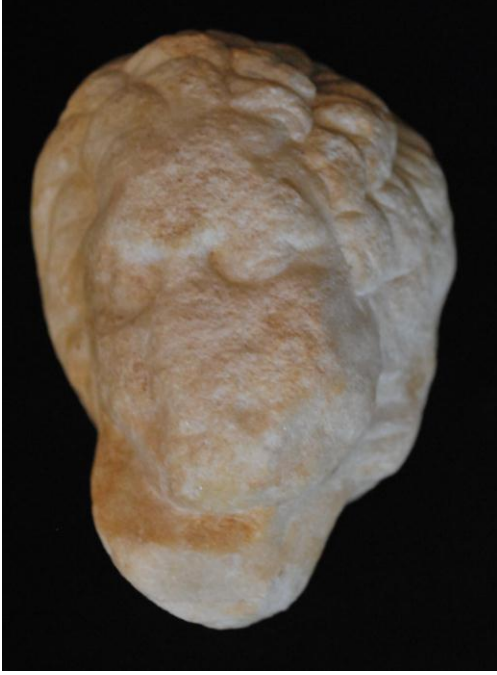
b

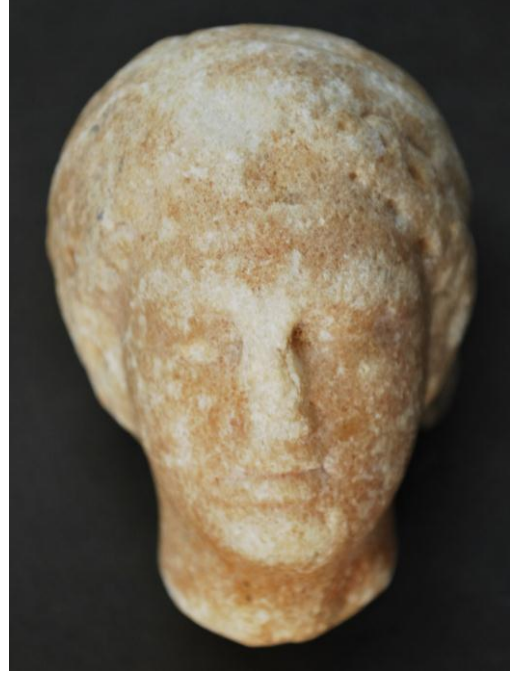
c

d

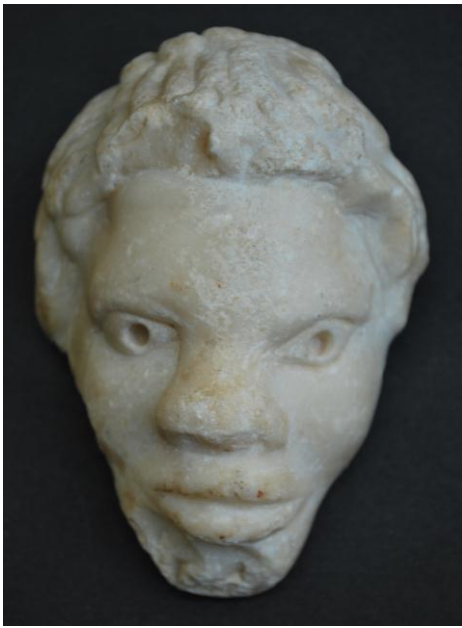
a

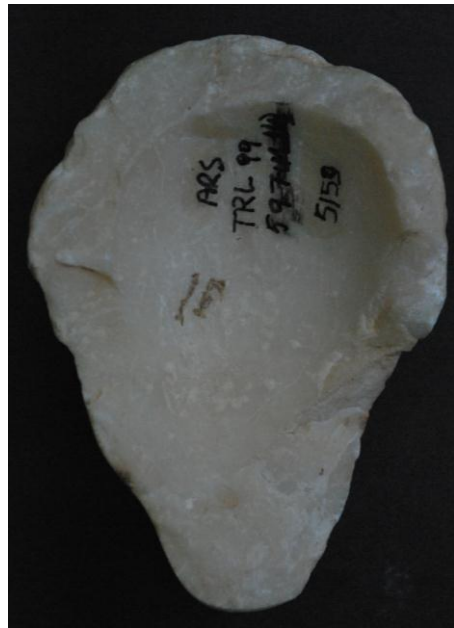
b

c

a

b

c

d

a

b

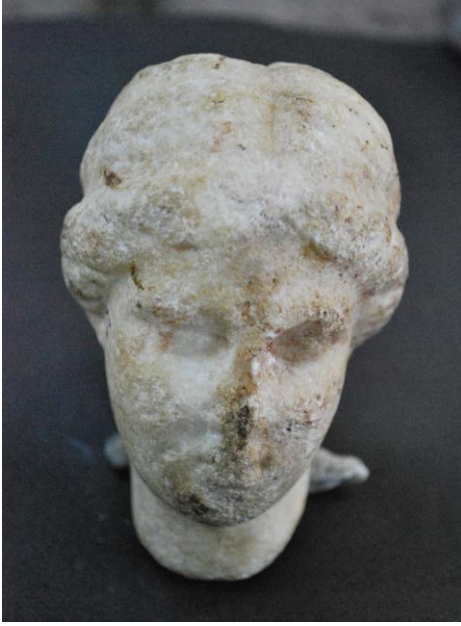

c

d

LEVHA XXVIII

a

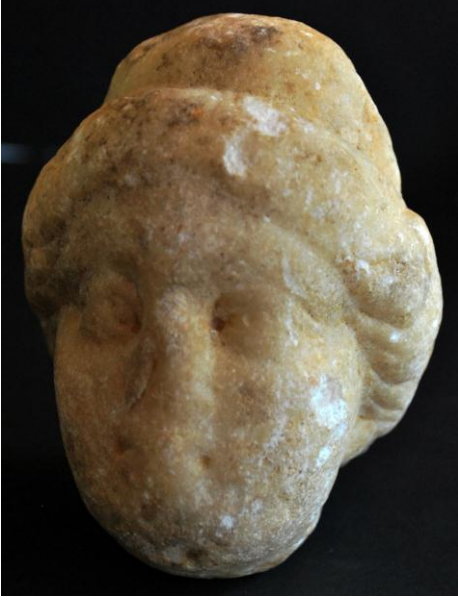
b

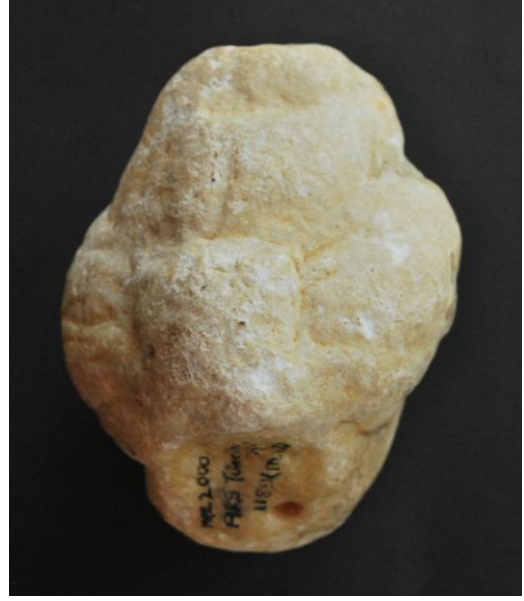
c

d

a

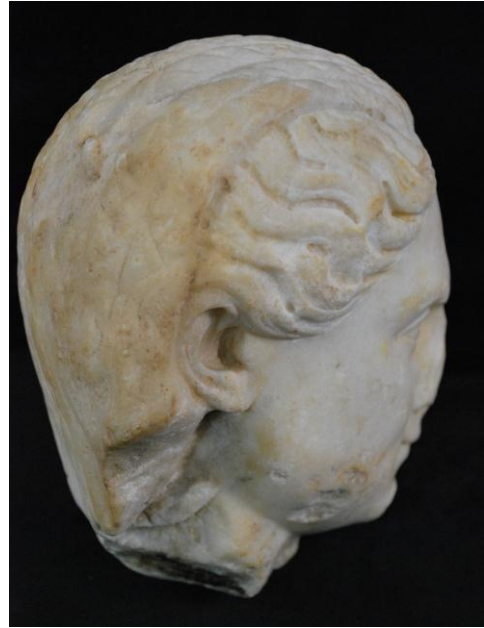
b

c

a

b

c

d

a

b

c

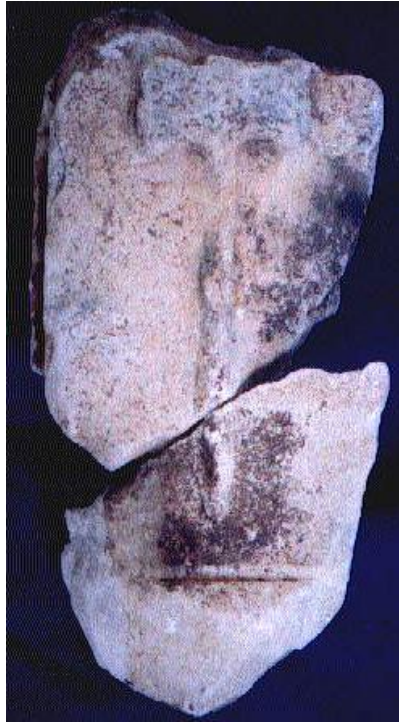

d

LEVHA XXXII

a

b

a

b

a

b

c

d

a

b

c

d

a

b

c

LEVHA XXXVII

a

b

c

LEVHA XXXVIII

a

b

a

b

a

b

c

d

a

b

c

d

LEVHA XLII

a

b

c

LEVHA XLIII

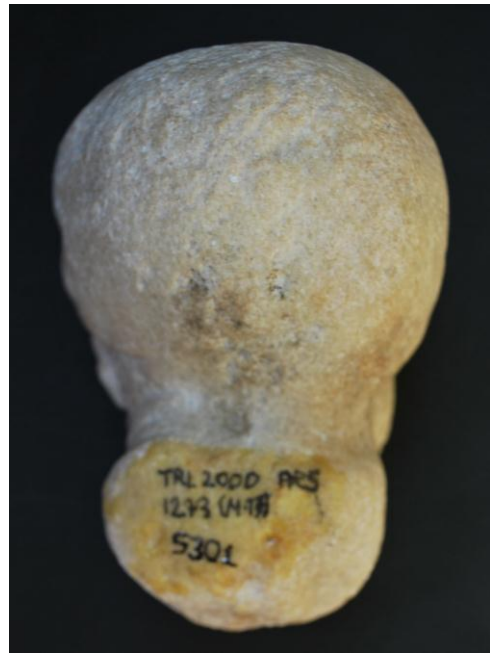
a

b

a

b

c

d

LEVHA XLV

a

b

c

d